

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 1(16)

СІЧЕНЬ

1929

За багато жертв.

За багато жертв!—кричать Філістри на рогах усіх улиць, по каварнях, та навіть в пресі. Десятки зломаних існувань!—нарікають тітки, вуйки, радники, професори. Не приймуть до гімназії або на університет!—плачуть батьки й матері. Легкодунність!—обурюються статечні політики, редактори й інші «батьки народу». Знищать нас матеріально!—змальовують грізні героскопи пресвітерни і економісти.

Всі? Ні. Є теж численні в'їмки. Але крик, плач, нарікання й обурення помітні в цьому таборі, що звик до спокою, що переконаний в цьому, що лиде живуть на це тільки, щоб займати відповідні посади, й що здобутки дістається взаїмну за «добре виховання», а не виборюється.

Цей табор—а він доволі численний—роздумує так: ми попали під Польщу. Польща-має військо, поліцію, гроші, а ми-бідні й немічні. Немає протеніякої пропорції між обома силами. Тому, Українцям треба триматись тактики лиса. Зближатись до остаточної цілі (бо хто із Українців не бажавби України!), але так, щоби—Поляки про це нічого не довідалися. Просто їх змилити. Прилюдно робити одне, а по тихесеньки друге. Поляки дозволять нам на організації, дадуть нам кредити, національне життя розвинеться буйно й пишню, й Поляки не стягнуться навіть, як ли їх за чуба візьмемо й Україну збудуємо. Тільки по тихесенько. Словом, не дразнити Поляків, не давати їм аргументів у руки, що ми змагаємо до своєї держави.

Яна нечувана шкода, що ці наші «тактики» не жили літ тому 250 назад. І Мазепа не скервавивби був України, що більше, можеб були вони своєю доброю радою помогли Італійцям, Полякам, Ірландцям і балканським народам. Бо ці сердеги не знали цих повітніх мудроців і—кервавилися. Сотні тисяч клали в офіру волі. Правда, здобули її, але, чи не краще було їм, по рецепті наших мудроців, поступати? Біда тільки, що наші мудроці за пізно вродилися. За пізно? Не так знов дуже, бо якраз в момент, щоб нас навчати. І навчають вони: що всяка революційна акція обезсилує народ, що революційна акція в нинішніх обставинах-розвою техніки—до нічого не годиться, що революційна акція потягає за собою величезне число непотрібних жертв.

Спасибі за науку. Добра вона, але не для українських революціонерів. Так само, як не слухали своїх таких самих «пророків» теж революціонери інших народів.

Революційна акція обезсилує нарід? Один із великих національних вождів сказав: «Поневолений нарід обдирають з його надбань не тоді, коли

він робить повстання, але тоді, як гнобитель є переконаний, що поневолений нарід не є здібний повстання підняти».

Це істина. Треба тільки вчитатися в історію, а можна побачити, що народи, які пішли за радою своїх лже—пророків, ставали безтворчою масою, нездібною до нічого, крім пошення кайданів. Гнобителіж використовували період упадку й зневіри для того, щоб ще дуще їх нищити. І тільки революціонери активісти, що їх зроджував вічний закон природи-закон життя й руху—провадили народи до нормального стану й це дійсно нормального, бо нормальність-це не сп'їтій, а боротьба.

І тому українські революційні енергії будуть боротися без упину, не оглядаючись на жертви, щоби запровадити нарід до його мети: а до того часу, щоби примусити ворога не нищити наших надбань не з ласки а зі страху. Шлях це тяжкий, але одинокий.

Не дамо ради? Техніка? А чиж не стоїть вона до диспозиції й поневоленням? Пропорція сил між обома сторонами була й буде. А чи не безсилує стає техніка супроти абсолютної волі мільйонів визволитись за всяку ціну? Ми кажемо—так! І тому техніка нас не перестрашує й нашого походу до волі не зупиняє.

Алеж стільки жертв! — Молодих, найкращих, найбільше надійних?! А це говорять «батьки народу» мало не при кожному аренгтованому зокрема. Жертв ніколи ще не було за багато у нас. Як приведемо в пам'ять ті сотні тисяч жертв у других народів, що ними вони виследювали шлях до визволення, то сором нам стане і ніяково. І приходять застанова: надто великими любимцями дол. хотілиб ми бути, щоби при таких скромних жертвах здобути найцінніше і найдорожче—державу. Скажете—лягло сто тисяч! Мало! Сотні по тюрмах валяються! Мало! Всеого мало, бо на їх кістках і муках ще не виріє буйний цвіт волі. А воля-це такий дивний цвіт, що жадає погною людської крові, людських мук. Вона все спрагнена. І тільки на них вона виростає і пишнається розкішним почуванням.

Тому не переконують нас-ні плач материй над долею дитини, що її суджено життя мученика за ідею. Не переконує нас голос обурення «батьків народу», бо з них промовляє не життєвий досвід, а туга за спокоєм. Не переконує нас змальовуваний вічно брак рівноваги сил, бо ми віримо в сили молододі наші, що зірвалася до лету, до волі.

Ніхто й ніщо не здержить нас на нашому революційному шляхові. Ми йдемо вперед і закликаємо до нас усіх, у кого кров ще кружляє, у кого серце бється і в кого, крім самолюб'я, живе ще любов вищого рода-любов до батьківщини.

1929

Терор як засіб самооборони.

Терор це найстрашніша зброя в руках підпольної організації. Це заразом її остаточний і найсильніший аргумент, коли всі інші вже **вичерпані**, або, коли, наперед, відомо, що вони будуть **безуспішні**. Сам характер терористичної боротьби, яка вимагає, з одного боку, проливу крові, з другого, потягає небезпеку, а то й страту, жертвуючого собою члена організації, приневолює організацію брати, за цю зброю, в **крайних випадках**, та взагалі, до справи терору підходити, як найобережніше. Не диво тому, що справа терору викликувала, в різних підпольних організаціях передвоєнних часів, надзвичайно пристрасні суперечки й то, так відносно потреби й доцільності терору, як і його впливу на революційний рух, та його моральні основи. Однак, без огляду на таку, чинячу **теоретичну постановку** справи терору, само **життя** **приневолювало** організації, раз по раз, хапати за цю зброю.

Річ у цьому, що, як довго, ворог буде **приміювати найбільш жорсткі** способи боротьби, як довго не буде **придержуватися** так **своїх власних законів**, а буде топтати **примітивні людські права** й, як довго, не буде можна повдержати його від цього всіма **іншими** способами, так довго, є **необхідна** самооборона при допомозі терору. Терор, як **засіб самооборони**, має всестороннє оправдання, зокрема, він є етично оправданий. Одяг із західно-європейських публіцистів пише: «Бувають у житті народів, по-лібно, як у житті поодиноких людей, положення, що ми **приневолені** ділати в душі «первісного стану природи», коли тільки, не бажаємо згинути. Це признає навіть сьогоднішнє законодавство, яке дає право **конечні самооборони**. Коли гнет і нищення прав народа переходить границі, тоді, й тут, приходять стан «первісної природи». В таких обставинах, виступ поодиноких осіб, у характері месників за потоптане ногами право, можна повтати в такому самому змісті, в якому, вже давно, був одобрений — вистріл Вільгельма Телля. Світ зазавжди, в подібних випадках, **уміє розрізнити**, чи має він до діла із одним голим актом насильства, чи із актом, що відбиває в собі **настрій всього народу**».

Жінка — революціонерка.

В революції кожного народу, відігравали й відіграють жінки дуже велику роллю хочайби вже завдяки цій обставині, що жінка **вміє зберегти** на дні своєї істоти це жіноче серце, що надає їй прикмет жрекині а цілому революційному рухові релігійного запалу, фанатизму.

Із цілого ряду жінок-революціонерок, що в них так богата російська революція, варто присвятити увагу Софії Перовській. Вона походила із аристократичного роду, якого предки займали в російській імперії дуже відповідальні пости. Батько Перовської був через довгі роки петербурзьким генерал-губернатором.

Був це час, коли то західно-європейські течії, головню, в області соціальних проблем, **начали** **проникати** російський ґрунт. Цілий ряд молодих російських письменників, як Чернишевський, Добролюбов, Михайлів і за кордоном Герцен, **начали** **прояснювати** новий рух та промощувати шлях соціалізму, що, в 70-ти роках, проявився із великою силою в Росії. Реакція російського правительства для **здавлення** цього руху,

Розгляньмо справу блице. Ворог, що має свою державу, апарат, гроші, військо і поліцію, здавалосьби, повинен вести боротьбу із внутрішнім ворогом **законним** способом **отже** так, як це сам собі вказав у законах. Здавалосьби, що засоби державного ворога не будуть тотожні із засобами **одниці-сади́ста** чи **динуна**. Здавалосьби, що проти-законне насильство ворога має межі, що їх творять **примітивні людські права**. Та воно не завжди, й не у всіх державах, так буває. Передвоєнна «тюрма народів», «Росія, служать на це неабияким доказом. Післявоєнна «тюрма народів», Польща, є другим таким самим приміром.

Возьмім хочби один факт: поведіння із в'язнями. Попадає революціонер у тюрму на довгий протяг часу. Вже сама ця подія є для людини не-пачасна: найбільші вигоди, в тюрмі, не заступлять найбільш безталанного вегетовання, на волі. Та, це ніяка підпольна організація не протестувала проти цього, що її член потрап в тюрму. Та, коли державний ворог, при допомозі своїх слуг, не тільки топче всі права, що їх загарантував арештованому, як **горожанинові**, але, коли його **поступовання** із ув'язненням **це наруга над людським достоїнством** й, що більше, коли він **перемінюється у звіря**, тоді положення цілком міняється. Возьмім Польщу. Незважаючи на це, що ціла державно-поліційна система є цього рода, що ніодия Українець не є певний, чи його кожної хвили, без найменших законних підстав, не замкнуть у тюрму: незважаючи на масові арешти невинних людей, річ небувала в західних державах: незважаючи на це, що, майже зправила, тримається арештованих у слідстві 4-5 разів довше, ніж дозволяє найбільш законний реченець: не зважаючи на односторонність судів і засудів невинних лю-дей, чи не вражає це, що майже не було політичного процесу, де в'язні не виборювалиб собі остаточним своїм засобом, **бо голодівною, законом** признаних прав?! Таких голодівок було **нераз** кілька в одному процесі! Державні органи стараються, як найбільше, дошкулити політичним в'язням: їх саджається у **вожкі келії**, між найгірше шумовників, а то й **венерично хорих**, це дозволяється на домашній харч, бачення з рочи-

довела до ще більшого його поширення та дала безпосередній товчок до цього, що рух цей із області міркувань, теоретичних дискусій, зборів, відчитів то що, перейшов у діяльну бойову фазу й полонив усе активніше молоде покоління. При цьому не треба забувати, що, **остаточно**, не соціалістичні клічі, самі по собі, захоплювали молодь а тільки сам факт спротиву зогнутому порядкові річей гуртував разом усе, що було свідоміше та із пострахом гляділо в темне майбутнє російського народу.

В один з гуртів революціонерів т. зв. «Чайківців» попадає на порозі своєї революційної діяльності й Перовська. Цей кружок складався зпочатку із кількох тільки членів, студентів, і мав більше характер брацтва; був у ньому майже монашій ригоризм, а ціле брацтво було овіяне **загалом**, ентузіазмом та самопожертвою для справи, за яку взялося. Перовська мала в кружкові великий вплив: крім строгости супроти себе самої, відзначалася вона **небуденною енергією**, стійкістю переконань, що їх не змінювала під впливом проманиючих вражін, та ніколи не гляділа на справи, чи особи під кутом особистих симпатій, чи антипатій.

вою, не дається їм проходів, книжок і т. д. Все це діється в судових арештах. Історія польських поліційних арештів представляє найжахливішу картину середньовіччя: **зневага** на кожному кроці, **побої**, що більше тортури найбільш вирафінованими способами — **виривання нігтів**, **впопсовування** води до жолудка і т. д.; арештованих робиться каліками на ціле життя, а випадки смерті політичних в'язнів, по виході із тюрми, **зачинають** **бути** на деннім порядку. Що більше, історія **ляцьких арештів** **потує** **закатовання** в'язнів, на смерть.

Чув хто, що яка підпольна організація, у світі, поводитася в цей спосіб із поліційними по-сниками, яких дістала в свої руки й яким **мала** **можність відплатити** за подібні звірства? Кілько **було** **тоді** **крику**, в світі, збоку ворогів і збоку **своїх людей!** **Саме безнарність** таких вчлнків, у **державному апараті**, **свідчить**, що маємо тут до діла із цілою **системою**, зовсім свідомо, хоч й беззаконно, веденою такою державою. І цьому фактові не перечить обставина, що держава **нерідко** **принимая**, на довший, чи коротший час, чи в поодиноких місцях, дотеперішні насильства, бо **оскільки** **робить** **це**, **то** **робить** **під примусом**.

Тут саме приходимо до важних висновків. Як довго держава не натрапляє на ніякий **опір**, як довго її **звірства** **стрічаються** із **мовчанню**, так довго **насильства**, не тільки, не кінчаються, але, навпаки, **прибирають**, що раз то, більш дикі форми. Недостача опору; мовчанка противника, це **доказ** **його слабости**. **Слабість** противника додає тільки **смільвости** державному ворогові, що є тоді певний повної **безнарности**. Тактика **отже** **принимати удари** й не відповідати на них, це **самогубна** тактика й для поодиноких людей і для організації і для народа.

Що може бути опором? В першу чергу — **голодівка** арештованих, **видвигнення** справи оборонцями, **далше** **протест** цілої суспільности, **розголосення** в пресі, **друк** книжок за кордоном, **порушення** міжнародних чинників, **демонстрації** в краю й за кордоном. Часом одно, чи друге **помогає**, **впливности** від сили, чи розголосу справи й від **дражливости** держави на публичну опінію свою й **чужу**. Однак, часом, не **помогає**, й це тоді, коли держава **чується** **занадто сильною** та **почуває** **слабкість**

Ціхувала її рівнож велика тверезість ума, що давало їй змогу здержувати **горячіших** товаришів перед надто великою **загорілістю**.

За ініціативою Перовської, кружок, що досі займався пропагандою тільки серед студентства, **перекинув** свою діяльність на **робітництво** а згодом і на села. Через цілий час своєї діяльности **заступала** вона **погляд**, що без притягнення **робітництва** й **селянства** не зможе революційний рух **належно** **поширяться** й **скріпитися**.

Після трьохлітньої пропагандивної діяльности попадає Перовська вперше до тюрми, із групою **робітників**, чого епітьомом був **голосний** **опієсти** процес т. зв. 193-ох. За вставленням впливової **рідні**, **звільняють** її за **порукою** до батьківського дому, де, під наглядом, **пробуває** **через** **три** **роки**, **приневолена** **здержатися** від активної революційної роботи. Але й тоді **не закладає** **рук**. Виучує **фельчерства** із думкою використати його, в дальній революційній роботі.

Зямою 1877-ого року, розпочався процес 193-ох. Зогляду на це, що засуди, ще перед судовою розправою, були **видані** й **затвержені**, **обви-**

ворога. Тоді, звичайно, **начинаються** **ще гірші** репресії: **масові арешти**, **кроваві масакри** демонстрантів, **збільшені** **побої** **в'язнів**, **безчешення** **арештованих жінок** і т. д., все в цій цілі, щоб репресіями **здусити** **дух** **опору** й **протесту**.

І саме це є хвиля, коли терор є **необхідний**. Тоді, всікі моральні скрупули **занимають**. Голоси про «любов ближнього», «пролив крові», «гуманізм» **стають** **смішними**; аргументи про «шкідливий вплив терору на політичне виховання народу» — **безглуздими**; **докази** **що** «терор **ізольує** **революційну** **організацію** й **засуджує** її на **невдачу**» — **обурюючо** **наївними**. Бо **оскільки**, **правдива** **любов** **ближнього** й **правдивий** **гуманізм** **наказують**, **положити** **кінець** **звірствам** і **жертвам**, **оскільки**, **правдива** **мораль** **приневолює**, **припинити** **наругу** **над** **примітивними** **людськими** **правами**, **оскільки**, **честь** **поневоленого** **народу** **не** **має** **бути** **сплюгавлена**, до **останку**, **революційний** **дух** **здавлений** **в** **коріні** **й** **у** **цілості**, тоді, **муситься** **сигнути** **по** **останній** **аргумент**. **Гарні** **слова** **пшли** **із** **вітром**. Тепер, черга на **свист** **револьверових** **куль** і **бомбові** **вибухи**.

Терор **отже**, сам в собі, **несе** **моральне** **оправдання** **тому**, що є він **відповіддю** на **насильства** **ворога**. **Терор** **в** **цьому** **розумінні**, **це** **не** **насильство**. **Терор** **це** **сила**, що **стає** **в** **обороні** **людських** **прав**, **проти** **безкарного** **насильства**, що **топче** **їх**. Сила, що **задержує** **руку** **насильника**, не є **насильством**, а **противно-боротьбою** **із** **ним**. Тому терор **дістає** **повний** **свій** **зміст** **тоді**, коли **належна** **відплата** **стрине** **кожний** **акт** **насильства** **ворога**. **Належна** **відплата** **представникові** **системи** **нищення** **й** **насильства** **стане** **відстрашаючим** **приміром** **для** **його** **наслідника**. Тому в **тяглости** **терористичної** **акції** **лежить** **здоровий** **її** **підклад**. **Терористичний** **акт**, **це** **акт** **всенароднього** **засуду**. **Терорист** **це** **одна** **із** **суддів**, що **жертвуючи** **собою**, **для** **загального** **добра**, **во** **імя** **закона** «*Salus populi suprema lex*» (добро народу є найвищим законом), **виступають** **проти** **тиранії** й **виборюють** **для** **народу** **волю**.

Не треба **доказувати**, **яке** **велике** **значіння**, **мають** **такі** **акти** **терору**; **вони** **не** **тільки**, **ратують** **честь** **нації**, **не** **тільки**, **карають** **ворога**, **не** **тільки**, **підносять** **престіж** **підпольної** **організації**, **але** **й** **ободрюють** **революційного** **духа** **мас**, **збільшують** **енергію** **їх** **провідників**, **підривають** **в** **масах** **віру** **в** **весіль-**

нувачені відказалися від участі в процесі. Тоді всіх обвинувачених розбито на 17 гуртів, які по черзі мали бути переслухані в судовій салі. Перовська попадає в перший гурт і її слухають, як першу на судовій розправі. Вона, хоч не мала змоги порозумітися із товаришами відносно дальшої тактики супроти суду, **побачивши** **себе** **саму** **в** **судовій** **салі**, **заявила**, **що** **не** **хоче** **брати** **в** **розправі** **ніякої** **участі** **тому**, **що** **не** **бачить**, **на** **салі**, **цих** **усіх**, **із** **якими** **вона** **разом** **обвинувачена** **й** **з** **якими** **бажає** **поділяти** **спільну** **долю**. Її **увільняють**.

Після цього вона **переходить** **у** **підпілля**, звідки **старається** **організувати** **втечі**, **чи** **відбиття** **засуджених** **товаришів**. Кілька разів **спроби** **не** **доводять** **до** **нічого**, **чим** **доволі** **пригноблена** **виїздить** **на** **залив** **матери** **у** **Крим**, **де** **її** **арештують** **і** **висилають** **адміністративним** **порядком**. Вчасі **дороги**, **вона** **втікає** **і** **заки** **рознеслася** **вістка** **про** **її** **втечу**, **опініюється** **вона** **в** **Петербурзі**. Тут, **цілий** **свій** **час** **присвячує** **справі** **підготовки** **масового** **увільнення** **арештованих** **товаришів**. **Підшукує** **людей** **охо-чих** **до** **діла**, **розводить** **надзір** **над** **тюрмою**, **й** **не** **зважаючи** **на** **небезпеку**, **їде** **і** **Харків**, **(куди** **перезвезено** **арештованих)**, **щоб** **на** **місці** **занятися** **цею**

ність ворожої держави, яку потрясають, й, що біт-же, вони ширять дезорганізацію й паніку, в рядах ворога. Бо терор, зправила, звернений проти провідних осіб ворожої держави, проти чільніших представників системи грабїжї, кривди й насилля, проти них, що найбільше репрезентують цілу її гнїль. В цьому й успіх терору, бо вляриючи, чи то в провід, чи у важну частину ворожого апарату, доводять до стану сталого поленервовання й страху та підкопує самопевність, так ворожих державних верхів, як і низів.

Ми задержалися довше над безправствами ворога, в постоуванні із в'язнями. Та не лише частина системи національного гнету у Польщі. Вгляньмо в справу шкільництва, утиску культурних і господарських установ, у справу колонізації наших земель, подивімося на нищення наших церков, на безкарну самоволю, по наших селах, місцевих кациків та ляхських жандармів. Польща засудила наш наїрід на культурну й господарську смерть, обернула наш край у країну страхіть та населення у рабів. І коли у відповідь, на грабовання наших земель, йшли з димом двори ляхських поміщиків і маєтки мазурських заїдів, коли рука У. В. О. покарала грабаря українського шкільництва, Собінського, коли летіли у воздух остой ляхської влади-постерунки жандармерії, коли із каруючої руки У. В. О. гинули провотатори (Гук) та ляхські запроданці (Твердохліб і мєшї), коли револьверові стріли й бомби були направлені проти голови ляхської держави, при вступленні на українську землю, чи не

був це вияв всенароднього засуду, чи не носить цей засуд у серці кожний Українець?

Безперечно, терор за слабе средство, щоб усунути ворога з наших земель: це впрочім не його завдання. Це зробить повстання й війна. Та терор досить сильний, щоб ояснути ціль самооборони. Не треба приплюсувати йому більшого значіння, ніж він має й може мати: це значіння, що він має, оправдує вповні його **конечність**. Терор, як нише один із чужинців, «піднімає почування людського достоїнства у всіх понижених і поневолених та прещищу атмосферу загальної вимушеної підлеглости. Кожний терористичний акт, за кожним разом, показує, що не можна здусити в народі стремління до свободи». Політичне значіння терору, доламо ми, заключається в цьому, що він витворює стан напруження, **непевности й провізорії**, усуваючи, цим самим, основи для **закріплення** ворожої влади, на землі поневоленого народу. Терор **підриває авторитет і силу** ворожої держави та **скріплює самопевність** поневолених мас. Чи збройний опір демонструючих, у листопаді, українських мас, в отвертї бою із поліцією, не підніс їх пониженого достоїнства та не захитав самопевність ляхів? Маса, досї, діставала, тільки, ударн від ворога; тепер, вона зачала і йому **удари наносити**. А це факт важний. Він свідчить, що, щораз то більше, закріплюється переконання, що не безсилля і мовчанку слід протиставляти зпкові, а навпаки, **силу й найбільший опір**, та, що там, де зачинається насильство й де не допомагають слова, залишається одинокє успішне средство—терор.

Фінляндія.

Фінляндський наїрід здобув собі волю й незалежність важкими жертвами, через криваву війну. Визвольна збройна боротьба була однак тільки остаточним і необхідним виявом вої народу, без якої бувби він ніколи не спромігся на цей здиг. Цю волю засталив він у твердій школі національно-політичного життя й у безнастанній, повсяк-

денній, через два десятки років, триваючій боротьбі проти займанця. Цьому саме, завдячує фінляндський наїрід зрілу свідомість ціли, що дала йому велику моральну силу, необхідну до побїди.

Цікавим є те, що після переходу Фінляндії під скитр російських царів, думка повної незалежності була фінляндському народові чужа. Однак

кої. Вона довідавилася в останній хвилі про це, що цар не буде переїздити намисним шляхом, який був революціонерами підмінований, вибрала инше становище й обсадила його резервою із бомбами. І тільки пїй її ініціативі й рішучості завдячували революціонери свою побїду.

II. увизнене через тиждень після замаху. Станула перед судом поважна й сискійна. Не оправдувалася ні хвалася. Дня 2-ого квітня разом із иншими виконано на ній присуд смерти. Кореспондент «Koelnische Zeitung» писав тоді: Софія Перовська проявляє незвичайну силу духа. II. лїця зберегли навіть рожеву краску а її вигляд важний без слїду чоگونهбудь удаюго, повний справжньої відваги й самовідречення».

В прощальному злеті до своєї матери каже між иншим Перовська: «Я зовсім не проклинаю своєї долї, стрічаю її зовсім спокійно, бо давно знала, що так станеться. І справді Дорога Моя Матию, вона не зовсім така сумна. Я жила так, як мені велїли мої переконання. Проти них їти, я не була в силі. Дожидаю спокійно цього, що мені прїзить...»

тільки допи, доки він, зприводу гнету російської політики, не був приневолений ступити на шлях самооборони й відтак боротьби. Як далекий був фінляндський наїрід, в початках співжиття з Росією, від усяких самостійницьких течій і як мало вони мали пригожого ґрунту, свідчить хотїй би це, що ці течії нуртували, як неозначена мрія, тільки в душах поодиноких фантастів й тут і там виявлялися на зверх, що найвище в формі поетичної визїї.

Як політична ідея наїшли самостійницькі течїї свій вислів вперше, публично, в одній французькій часописі в 1880-ому році, в статтях Фінляндця, **Вальдемара Бекера**, правдивого революціонера із нахилом до воїнського авантюризму. Він ступив, не менше й не більше, як у дванадцяти арміях у Європі й Америці та займав навіть дуже високї військові посади. Опісля присвятив він себе воїнськї публіцистїці й пропагував за кордоном, у Франції й Італії, ідею незалежної національної фінляндської держави. Здавалосяб, що Фінляндці із визичністю повинні були звертатися до цього земляка за його незмордовану пропаганду для добра батьківщини. На ділі однаке тодішні політичні провідники Фінляндії осуджували, як найрїшучїйше, діяльність Бекера й визнали її, як небезпечну, та навіть як божевільну.

Що воно так було пояснюється тим, що Фінляндія тоді щойно стрясала із себе бездіяльне отупіння, тож не диво, що максималістична політична концепція Бекера не могла найти відгону серед його земляків і не могла найти сприятливого ґрунту з огляду на тодішній стан національної свідомости. Крім цього, ідеї Бекера, поза загальним кличем самостійности й конечности їх реалізації, не вказували ніяких конкретних шляхів ні не намічували ніяких конкретних завдань, що малиб посполити розвоєві політичної й національної зрілости чи що малиб таку зрілість виявити.

Національна фінляндська думка потребувала доволї довгого часу, щоб вбитися в свідомість народу. Почин до цього дали твори поетів і письменників, що втискаючися вширокї маси народу, представляли красу матірньої мови. На перше місце вибивається тут особа поета й письменника Унелманна, що, під впливом ідей Гегля, обстоював думку дальшого розвитку національної окремішности, особливо мови. Для державно—правного виховання горожанина мало велике значіння вроджене фінляндцям почуття авторитету й недоторканости та сили основоположних прав і законів; тим висвітлюється обставина, що фінляндський наїрід, ще на поровї своєї повнолітности, не тільки, що був свідомий значіння правно-державного відношення між народом і владою, але мав також відвагу й енергію протиставитися всяким затїям на свої права.

Так приміром, коли в часі шведсько-російської війни, після завоювання фінляндії, хотїв комедант російської армії видати проклямацію, на підставі якої усі фінляндські старшини, що були

в шведській армії й воювали проти Росії, мали безпроволочно вийти із шведських рядів під загрозою конфіскації майна, сивоволосий староста Ольоф Вібелїус зборонявся таку проклямацію проголосувати, підкрїплючи своє становище протестом проти наміреного безправства, що сотки родин засуджувало на неминучу голодову смерть. Другий приклад: коли Олександр I. завойовник Фінляндії затвердивши конституцію Фінляндії, таку саму, яку Фінляндія ділила ранїше із Швецією, склав присягу на її ненарушимість, чим виявив, що не вважає себе абсолютним володарем а тільки конституцією звязаним великим князем Фінляндії, й опісля, не ресектуючи постанов конституції, замість соїму зарядив пошкикання, на російський зразок, депутатїї, як дорадчого органу, стрїнувся із рішучим опором Фінляндців. Щойно після вияснення, що депутатїя не утотожнюється із соїмом і вона в нічому не нарушує компетенції цього останнього, відбулися вибори, після яких провідник депутатїї, барон Карло Маннергаїм склав заяву, що депутатїя може, без нарушення постанов конституції, поврити тільки інформативні завдання. Щож знов торкається виконування законодатних праць то до цього мусить бути скликаний соїм. Це й сталося.

Й багато, багато є инших подібних прикладів із часів перед конфліктом, із яких видно, що яканебудь загроза наступу або зазіхань на, конституцією загарантованї закони викликувала негайну рішучу протїакцію. Закон, це в поняттю фінляндця щось такого, перед чим і сила володаря мусїла гнутися; тільки за згодою цілого народу можна було даний закон ухилити чи змінити. Там більше недопустямою була яканебудь затїя проти законів, що забезпечували горожаниновї свободу й його хоронили.

Це було щось більшого, як звичайне почуття права; це було знання правних напрямних, не таке вправді, що проголошується з університетських катедр, але яке глибоко й сильно було в народі вкорінене тому, що черпало свою животну силу із етичних джерел народу. Воно поширювалося з уст до уст, з хати до хати; воно жило в народніх приповідках і переказах. Кожний — учений, чи урядовець, ремісник чи купець, робїтник чи селянин знав, що одинокий закон є спільною напрямною так для нього, як і для володаря. І тому цей народ, коли заходила небезпека нарушення, чи непошановання закона переставав бути тупою, лїнливою масою а ставав живловим морем. І тому завжди, коли ворог простягав руку на ці традиції виплеканї святощі, тоді народ, як один муж, ставав в їх оборонї.

В цьому саме належить шукати першої й засадничої причини далекогосяглого конфлікту, що виринув між Фінляндією й російським правительством; він виринув у цїй добї, коли до впливу й значіння в Росії прїйшов звїсний прокурор святого синода, Победоносцев та начав переводити в життя свої імперіалїстичні затїї опертї на тезї всемогутности російських імператорів і на всеславянській ідеї.

З і з н а н н я .

II.

2. Ложні зізнання.

Що ми розуміємо, під поняттям, ложних зізнань? Коли арештований **заперечує** рішуче й без виїмку **все**, прощо його питаюь, хочби на це були тверді докази й, хочби це були безсумнівні факти,

тоді, це не є зізнання, а тільки, **відмова зізнань** і така тактика заперечення не підпадає під категорію ложних зізнань.

Ложні зізнання є тоді, коли арештований не відмовляє зізнань і взагалї не саботує слідчих, а

протівно **зізнає**, лише при цьому говорить неправду, вилудує несогворені річи, щоб доказати невинність, одним словом «крутигь». Коли прим. при ньому найдено адреси, записки й інші компромітуючі річи, коли питають його про знайомих, то він не відцекується їх, а тільки старається доказати, що прим. адреси тримав він із ціллю, яка не має нічого спільного з революційною працею, що до знайомих, то пояснює їх случайними умовами. До доказує, що вони минули чи є без значіння, знов, що до найдених річей, вилудує різкі історії, яким старається вияснити, чому вони в нього найшлися. Отже арештований «крутигь»: бреше й **пояснює**. Як бачимо **ложні зізнання** є побудовані на **тактиці пояснення**.

Тактика пояснення це найзвичайніша й найбільш поширена тактика арештованих. Однак вона, зовсім, або, не завжди найліпша, протівно, зправила **дуже небезпечна**. Засяймо собі, в чому річ: арештований старається перехитрити поліційного й сулового слідчого. Коли він має зміст **скорої орієнтації, добру пам'ять** і є **сам один** арештований, або іншими словами: коли він **вміє** брехати **пам'ятає** свої брехні й **один** тільки бреше, тоді, це йому **моня** (але не мусить) вдатися і тільки в **такому випадкові** така тактика найліпша. Однак це рідкі випадки!

Частіше буває так, що в одній справі (атентат, саботаж, експропріація і т. д.) арештовано 5, 10, 15 чи більше осіб. В слідстві, питають їх про других арештованих, про інші особи, про найдені річи і т. д. Коли всі, вони, не мають звязку із собою та не знаючи, що інші зізнають, зачнуть «крутити», вилудувати різні історії, одним словом, пояснювати кожний, на **свій** лад, тоді брехня, дуже скоро, вийде на верх. Значить, вийде зовсім протинний ефект, ніж сподівався й **хотів** кожний арештований зокрема і всі вони разом.

Бо щож робить слідчий? Він прецизно студює і порівнює зізнання **всіх** арештованих, вилудує всі брехні та суперечности й з ними виступає перед дотичними арештованими, при дальших переслуханнях. А тому, що арештований ніколи не бажає, щоб його вважали брехуном, а навпаки, залежить йому на цьому, щоб його зізнання, якими вибілює він вину свою, чи товаришів, виглядали правдивими (інакше сидить він дальше у тюрмі!), то він, раз зачавши пояснювати, пояснює дальше. З ним пояснюють інші. І так пояснюють тижні, місяці, рік а то й більше. Ці «пояснення» чим дальше, тим більше правдиві, й у кінцевому ефекті, таки дійсно, пояснюють слідчому суді дотичну справу **й вину** поодиноких арештованих. Так кінчиться «перехитрювання» слідчих.

І нічого тут не допоможе, коли один, чи кілька арештованих буде знаменито та, що головне, **однаково**, «крутити», відліпатися всього, взагалі коли перехитрять слідчих. Бо «пояснення» **інших** вязнів знівечать всі ці «хитрощі». Треба знати, що часто зізнання **одного** арештованого, хочби не дуже корисні для нього, дають слідчому, або, дуже мало або, й нічого, коли ходять про розслідування справи, в яку замішана є більша кількість людей. Зате зізнання **богатих** арештованих, хочби й дуже «корисні», дають слідчому образ даної справи. Арештований, ніколи, не може бути певним, чи його зізнання, хочби і найневинніші, не **дотовнюють** зізнань інших товаришів, або, чи не дає він, одним «невинним» словом, в руки слідчого «кінцеві нитки», по якій можна дійти до кінця клубка. От, що пише один із російських революціонерів у цій справі: «Я відлірався всього, та, що казали ви

мені робити, коли мені прочитано зізнання 40 людей, звернені проти мене? Я знаю, що вони старалися мені допомогти, й навіть, намагалися перебрати на себе мою вину, але щож—усі вони «пояснювали»».

Бо слід знати, що арештовані «пояснюючи», не тільки, бажають ратувати себе, але й других. Були вже такі куріози, що люди для ратования інших, так далеко, загаялися у брехнях і «поясненнях», що, в консеквенції, перебрати на себе чужу вину й признавалися до членства організації, до якої зовсім не належали! В одному із передвоєнних російських підпольних часописів, друковано наступний лист: «Ми, усі, що знаємо, у подробицях, справу Гольдберга, заявляємо, що, хоч ми **потерпіли** від зізнань його, всеж ми переконані, що він не складав їх для своєї оборони. Однак цим зізнаннями він не тільки, що не оборонив себе, а навпаки замогав себе більше, ніж інших. Описав він відликав усі зізнання, що компромітували його товаришів, через що його **покарано** остріце й заслаано на 5 літ у Східний Сибір». Так звичайно кінчиться «ратования» своїх співтоваришів!

Часто, чути впевнювання, що вияснення можна помочти, дійсно, невинним людям. Цього аргументу уживає, залюбки, поліція, щоб наклонити арештованих до зізнань. Безперечно, що **можна** помочти невинним, однак можна, рівночасно, припечатати долю **більшої кількості** винних людей. Дійсно, невинна людина не багато тратить: посидить, в найгіршому випадкові, до розправи. А скільки людей, по цьому ратується?! Стадо треба звертати увагу, на відношення величини користі до величини шкоди. Та слід замітити, що таких случаїв є мало. За це були нерідкі випадки, коли дійсно невинні люди, через зізнання товаришів, попадали в тюрму, й навіть були засуджені.

А то як? Зовсім просто. Арештований, для доказання своєї невинности, покликається у слідстві на ряд **свідків**. Цього поліції тільки й треба. Коли арештований, на думку поліції, є небезпечна людина, вона лоданих свідків арештує. Не тому, щоб була переконана про їх вину, але із двох причин: по перше, вона не є переконана про їх невинність і тому хоче запобити їх евентуальній утечі, й по друге, із їх зізнань вона, все таки, часом довідається щось ближчого про арештованого. Арештовані свідки, щоб ратувати свого товариша звичайно, починають із свого боку плутати справу, «пояснюють» і, кінець кінців, найчастіше «засипують» цього товариша, якого «ратують», а бували випадки, що й себе, коли перебирали частину вини на себе. Та зізнання свідків, без їх арешту, дають звичайно **матеріал** в некорпсть арештованого, бо рідко, стрічаємо зізнання, де слідчий не дошукавсьб суперечностей. Коли прийняти, що так воно не є, то одне є певне: покликання маси свідків **продовжує** слідство. Покликання свідків, отже, треба **відложити до розправи** й взагалі справу цю залишити адвокатам. Треба знати, що слідчий суддя, так, чи сяк бере, **наперед**, під увагу докази **вини**, й цюж потім моменту, що промавляють в користь арештованого. Коли арештований, дійсно, винний (про такого ми цілий час говоримо), то пощо, врешті, давати в руки слідчого **всі** аргументи, не залишивши нічого на розправу?! Слідчий суддя **має час** всі ці аргументи **знівечити**, містерно уложеним актом обвинувачення.

Це саме відноситься до заподання, хочби правдивого «алібі». Не треба із ним спішитися. Ліпше посидіти до розправи й — вийти на волю, ніж спішитися щоб зараз вийти на волю і — сидіти

ряд років в тюрмі, або й дістати петлю! Кілько то було випадків (возьмім «алібі» Атаманчука й Вербицького в процесі о вбивстві Собінського), де слідчий суддя, за час слідства (в процесі Собінського — 1 рік) назбирав стільки «доказів», що зовсім правдиве «алібі» стратило свою доказову вартість. Лицькі слідчі, просто, тероризували свідків, що мали доказати правдивість «алібі», підкуплювали їх, збивали з пантелику, або, коли це були Українці, арештували їх, робили співучастниками злочину й цим правдивість їх зізнань ставляли в сумнів. Бо, коли людина сама винна, то, як може правдиво свідчити?!

Не диво отже, що, майже, при всіх більших процесях, можна чути: цей, чи другий «засипує», цей чи другий є «провокатор». Коли в 90-тих роках, в Росії, по масових арештах «Народної Волі», десятки людей, по 22. місяцях слідства, пішло на Сибір, один із засуджених стрінувшись в Сибірі із співтоваришами, сказав: «Вибачайте, але я вас усіх підозривав у зраді. Кожного разу, вертаючи із слідства, я, мучився думкою: хто міг видати так майстерно, так основно? Це було відомо тільки А.; отже він зрачник. Але ні—здається, він не знав цього. Отже Б. Цей, знов, рішучо не видавби, бо сам себе згромадив, і т. д. Так перечислював я всіх, аж дійшов до тих, що стояли у проводі й були поза всякими підозріннями». Отже хто провокатор? Ніхто! Лише всі вони «вияснювали» невинність свою і товаришів.

Відгомін листопадових подій.

1. Спол. Держави Америки.

Листопадові події відбились хвилею масових протестів наших заокеанських земляків. Українська преса переповнена телеграмами, комунікатами і інформаціями про листопадові події та їх відгомін на еміграції в Європі й у чужинній пресі: крім цього звітами з протестаційних віч американських українців і протестаційними телеграмами, що їх висилається до державного секретаря Келлога та амбасадорів різних держав. Протести виносять поодинокі товариства, дальше устроюється окремі віча, якікни виноситься при нагоді святкування свят 1-ого листопада. Американська (не-українська) преса подас з віч та містить зміст висланих протестних телеграм. Доси зареєстровано наступні протести:

I. Поодинокі товариства: 1. «Об'єднання Українських Товариств в Америці», 7. XI. 2. «Укр.-амер. Республіканський Клуб», Нью-Йорк, 8. XI. 3. «Укр. Горожанський Клуб», Нью-Йорк, 12. XI. 4. Товариство Ветеранів, Філадельфія, 14. XI. 5. Конференція укр. православної автокефальної церкви, Пітсбург, 15. XI. 6. Зібрання католицьких священників, Філадельфія, 26. XI. 7. «Провідіння», 15. XI. 8. «Укр. амер. Республіканська Федерация», Пікаго, 18. XI. 9. Товариства в Ангстани, 0. 12.

II. Віча: 10. XI. Ембрідж, Па.; Гемтремк, Міни.; 11. XI. Пітсбург; Філадельфія; Вусакет; 14. XI. Еріє, Па. 16. XI. Савт Дірфільд, Масс.; 18. XI. Ансонія, Конн.; Бостон; Честер, Па.; Нью-Кенсінгтон; Пітсбург; Сохоєс; Вільмінгтон; Мінеаполіс; 25. XI. Бруклін, Н. Й.; Омава, Он.; Провіденс; Не-арк; Yonkers, N. Y.; 2. XII. Гемтремк; Дітройт; Пальмертон, Па. Зі всіх віч вислано довші телеграми до Келлога. Крім цього 29. XI. відбулася в Нью-Йорку **демонстрація** перед поль-

І в кількох процесях У. В. О. чули ми подібні закиди «провокаторства». На ділі, провокаторів не було, але поодинокі арештовані «пояснювали» й проти своєї волі, «сигнали» себе й других, отже робили це саме, що провокатори. Колиж отже із таким провокатором проти волі, співвизні й організація обходяться потім, як з дійсним провокатором, то це, вловні заслужено!

Приходимо до таких висновків: коли арештовані ще, **здалегіть, перед арештом не умовляться, що й як мають зізнавати**, тоді тактика пояснення, отже ложні зізнання мають такий самий шкідливий кінець, як правдиві зізнання. На порозуміння, в тюрмі, не можна числити: воно є, або виключене, або, на стільки утруднене, що, заки, воно наступить, арештовані вже впіють зовсім заплутатися у зізнаннях. Закопавши оконечно сам себе й інших, арештований, від цього моменту, живе однією надією: на ратунок адвоката. Колиж й найздібніший адвокат, супроти безнадійної й припечатаної справи, покажется безрадним, тоді арештований, місто до себе, чує жаль до оборонця. Знов, коли він сам є жертвою «пояснень» своїх товаришів, тоді зовсім оправдано чує жаль, а то й неприємсть до співтоваришів, з якими має ділити довгі літа тюрми.

Отже? Коли правдиві зізнання є шкідливі, коли ложні зізнання так небезпечні, може відмова зізнань є користніша? Про це слідуючим разом.

ським консулятом, що триває 2 1/2 год. Українські дівчата несли таблиці з протестними написами, зверненими проти польських звірств та роздавали між прогожих летючки.

III. В кількадесять місцевостях Спол. Держав, яких виказ, ізза недостачі місця, не подаємо, відбулися свята листопадові: крім панахид за поляглих, величавих концертів, збірок на «Босвий Фонд», виношено **протестні резолюції** проти ляхських варварств.

2. Канада.

Крім листопадових свят, на яких заразом виношено протестні резолюції, відбулися й окремі **віча**. Вже 6. XI. окремий комітет, зложений з представників укр. Товариств вислав протест до премера Канади, Кінга. 8. XI. відбулося масове віче у Вінніпегу, яке вислало протестні телеграми до правительству в Оттаві та до Союзу Народів. 18. XI. відбулося жіноче віче у Вінніпегу, що вислало окремі телеграми 8. XI. протестували Українці на вічу в Кандіак, Саск., а 18. XI. в Едмонтоні: останнє віче вислало телеграми до премера Кінга, представника Канади при Союзі Народів, Дандюрана, премера В. Британії та Союзу Народів.

3. Литва.

I. Віча і протести. В численних місцевостях відбулися масові віча та різні литовські товариства й організації винесли збірні протести проти ляхських варварств. Так прим. 14. XI. відбулося віче в литовському університеті; тогож дня численні студентські організації і професорський корпус при Аграрній Академії винесли протестні резолюції. 16. XI. відбулося зібрання студентів литовського університету й членів Союзу Освобождения Вільна. Окремі протести винесли: Управа земних і водних доріг, Стрілецький Відділ «Пагірю». Крім цього протестували різні литовські товариства в

слідуючих місцевостях: Naumiestis (19. XI); 18. XI. Mariampolis, Kalvarija, Mažeikiai, Ežerenai; 13. XI. Joniškis, Skapiškis, Aleksotas (Kaunas) (5. XI. Jonava (14. XI.) Kupiškis і т. д.

II. Преса. Звіти з віч, протести, знімки з львівських подій, статті і т. д. містили наступні часописи: „Sutemos“ (з дн. 12, 15, 17, 19, 21 листопада), „Mūsų Rytis“ (9), „Lietuvos Aidas“ (з 5, 6, 13, 15, 16, 21), „Lietuvos Žinios“ (13), „Trimitas“ (ч. 45, 46, 47, 48), „Echo“ (13, 18, 20).

Посмертна згадка.

Дня 20-го листопада н. р. лягла ще одна жертва ляхського насилля в могилу. В рідному селі, Вікторівці, супроводжали бл. п. Андрія Оленського товариші у останнє та працювали в далеку дорогу.

Не судилося йому пережити та переболіти страх, що після трагічного зриву, навістили нашу Батьківщину. Ще як молодий хлопчина бере активну участь, із крісом у руці, у Великому Ділі. Опісля стає в ряди У. В. О. щоб, у підніллі, дальше вести боротьбу проти наїздників. Попадає в тюрму й після відомого процесу 12-гох карається через три роки, в ляхській тюрмі. Невинніми умо-

„Litauische Rundschau“ (9, 12, 13, 15), „Sekmadienis“ (18), „Mūsų Vilnius“ і інші.

4. Чума преса.

Листопадові події наблизили відгомін в пресі різних держав, зокрема у німецькій, югославянській, чеській, совітській, французькій, американській і т. д. Ізза недостачі місця не можемо містити їх реєстру. Із тої самої причини не продовжуємо реєстру польської преси, що ми його розпочали у попередньому числі.

вни тюремного життя підривають і без того виснажене тіло. Не витримає звірських знущань та западає важко на здоров'я так, що виходить на волю фізично зломаний і дня 17-ого листопада н. р. розстається із світом.

Не довелось йому дожити цього Великого Дня, в якому воскресне Велика Українська Держава від Сяну по Кавказ. Умер однак із цією непохитною вірою, що день цей недалекий, коли мстники криваво відплатять гнобителям, а на кривих мучеників героїв повстане Незалежна Соборна Українська Держава.

Оповідна.

На пресовий фонд «СУРМИ» за посередництвом п. Андрія Патри з Hamtramck. дол. 5.— Павло Крушельницький: дол. 2.— Юстина Гарішна: по дол. 1.— Петро Войтович. Андрій Патра. Іван Андрушко. Дмитро Марцинюк. П. Голуб. Михайло Соснівський. Г. Бравчинин. Данило Войтинин. Г. Бурак. Данило Вавриків. Г. Герман. Панько Андрушків. М. Костюк. М. Войтинин. І. Іванчук. Степан Шумяк. Г. Шаловило. І. Кришко. А. Гадовський. О. Шігда. І. Мудрак. Н. Н., С. Іван Поглод: дол. — 50 А. Качмарський. Разом 30:50 дол.

Лист з Америки.

Дорогі члени У. В. О. та її Заряд!
Посилаю Вам дол. 30.50, зібраних на дорогий часопис «СУРМА» і разом проху вислати Ваш часопис, жертводавцям, яких список заłączую. Маю надію, що вдасться мені ще більше зібрати на цю ціль. Булоб добре, якби Ви ще більше поширили часопис в Америці. Досі я сам не читав «СУРМИ», шойно завдяки п. Заблоцькому вдалося мені її дістати. Яко щирий син Українського Народу стараюся допомогти У. В. О. в роботі після моїх сил.

Проху повідомити, чи гроші одержали. Гроші висилаю через мою організацію „Об'єднання“.

Честь і слава Вам, Воїні, що виниште ворога!

З товаришеским привітом

Андрій Патра.

2660, Dublin St.
Hamtramck, Mich.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Ховайте „СУРМУ“ перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситься сила дати в краю на
„Політичних Вязнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 2-3 (17-18)

ЛЮТЕНЬ — БЕРЕЗЕНЬ

1929

Під увагу українській заокеанській еміграції

Попри всі питання технічного порядку, що ними кожна організація мусить клопотатися, займає чи не перше місце питання гроша. Кожна організація, що хоче успішно працювати, не може полишити цієї справи на боці; навпаки мусить не мало енергії зжити на справу грошевого забезпечення, коли не хоче, щоб її почини пішли на марне. Різні організації всіляко радять собі, в залежності від свого характеру, роду діяльності та умови праці. Слід однак завважити, що не це все, що можливе до переведення в легальній організації, якої діяльність не подибує, з боку існуючої чужої влади, на ніякі перепони, можна перевести в підпольній організації, що її діяльність направлена на шкоду займанщинської держави.

Вже, в минулому, різні підпольні організації пригадувалися над способами придбання необхідних коштів та в цій ділянці перевели вони різні спроби, збагативши підпольне життя деякими досвідами. І так ірландська організація шинфайнерів переживала неодну важку хвилю, зприводу недостачі відповідних грошевих засобів, та пробувала різних можливостей для їх здобуття, почавши від експропріацій, опертя о чужу поміч та на допомозі власного таки громадянства, зокремаж, заокеанської ірландської еміграції скінчивши. Це саме можна сказати й про польську боеву організацію із цим хіба додатком, що вона мала кращі й сприятливі умовини в Росії й успіла здобути шляхом експропріацій більші суми; забезпечивши себе так, на довгий час, вона змогла повести відповідно поставлену, освідомлюючи, визвольницьку пропаганду, а розбудивши, в ширших шарах народу, живий інтерес для визвольної боротьби, приготвила тим самим пригожий ґрунт для ведення допомогової акції, серед власного громадянства.

Не від речі буде, задержатися над поодинокими можливостями здобуття грошей через організацію, що в основу її діяльності лягло визволення, шляхом революції. На перше місце висловується тут можливість експропріацій, найбільше, мабуть, прийнятна для такої організації з цього приводу, що усамотійнює та незалежнює її від різних громадських настроїв і дозволяє їй, без уваги на т. зв. публичну опінію, переводити по-слідовно свої завдання та не вступати в разпрю поодиноких громадських угруповань. Зуваги однак на це, що шлях експропріацій, особливо, під теперішню пору удосконалених технічних винаходів та звязаного із цим ризика, вимагає надзвичайно добре вишколених виконавців і довгої та основної підготовки, полученої із немалими грошевими втратами, як рівнож нерідко, й жертв у людях, то не завсіди, таким шляхом придбані користи, мо-

жуть оправдати ці вклади. Коли до цього додати що експропріації погложують енергію, потрібну до ведення основоположної діяльності, та, що, при невідповіднім підборі людей, можуть пособляти розвиткові бандитизму, як це, впрочім, мало місце в російських і польських організаціях, то ясно стає, що цей шлях добування грошей є незвичайно важкий та може у вислідах, потягати за собою необчислимі моральні й фізичні втрати.

Другим засобом є чужа поміч, зокрема таких держав, що в їх інтересі лежить поборовання спільного ворога; вони пособляють діяльності даної організації, бо цим самим підривають сили свого ворога. Хоч цей шлях може бути, навіть дуже прийнятний, бо забезпечує революційній організації ведення систематичної діяльності, то однак тоді тільки, коли ця поміч є дана без усяких зобов'язань. Зправилла однак, чужостороння поміч накладає ряд менших або більших зобов'язань, що, деколи, перехреснюються із істотними завданнями організації й гальмують навіть її розвиток. Рівнож, беручи під увагу, що чужа держава, незавсіди добре, визнається у відносинах поневоленого народу, буває й таке, що вона пособляє акції різних авантюристів, що, ради наживи, можуть використувати чужу поміч та компрометувати ідейний революційний рух. Вкінці, не слід забувати, що чужа поміч відбивається, подекуди, дуже некорисно на членах революційної організації, особливо, в площині їх творчої ініціативи й може, згодом, впливати на створення компромісового, опортуністичного нахилу.

Бачимо, що цей, на око легкий, спосіб накопичення неменшими небезпеками для підпольної організації. Тому, коли вона хоче себе охоронити перед ними, мусить шукати постійного опертя деінде, саме, в **своєму власному народі**; тільки таким робом, зможе вона підготувати трівку, здорову основу для своєї діяльності та зберегти свою прямолінійність.

Що воно так є, доказує це історія визвольної боротьби Ірландії, яка ніколи не булаб увінчалася успіхами, якщо ірландський нарід, зокрема, американська ірландська еміграція не булаб зрозуміла ваги справи визволення й не взялася за діло всесторонньої допомоги. Ця допомога йшла не тільки в напрямку придбання відповідних коштів, але й підготовки кадрів свіжих сил до революційної роботи. В цій цілі повстав був в Америці й Канаді окремий комітет, що взяв на себе обов'язок поставити організацію шинфайнерів, в краю, всіма необхідними средствами. За його почином, налагодано збіркову акцію, улашдувано вистави, базарі, пікніки то що, із яких чистий дохід ішов на цілі виз-

„Читачам „Сурми“, тим що на волі й тим, що у тюрмах, засилаємо бажання „Щасливих Свят“.

вольної боротьби. Як це Ірландці вміли гаразд поставити, свідчить хочайби це, що в 1864-ому році, базар, влаштований у Шпаго, збогатив касу організації на суму 50 тисяч дол. а протягом перших років, успіла Америка й Канада зібрати менше, як пів мільона доларів. Крім цього, ірландська еміграція, на окремо улаштованих курсах, випілювала боеків та дбала за підготовку вишколених у військовому ділі жовнірів і старшин, для моменту остаточної збройної розправи. Цих останніх приміщувано в американській армії так, що протягом недовгого часу, нараховувано в американській армії біля 14 тисяч Ірландців. Крім цього, творено окремі відділи, які згодом зросли до 80 тисяч зареєстрованих членів; їх обовязком було, кожного місяця, вплачувати членські вкладки по 50 центів, найменше. Тож не диво, що визвольний ірландський рух, чуючи за собою моральну й матеріальну підпору, постійно кріпшав і був цим неперемримим чинником, що ставив чоло ворожому наспльству, паралізуючи всякі угодові затії та промощуючи шлях до побідного визволення.

Як же справа виглядає в нас? Як знаємо, Українська Військова Організація повстала, щоб протиставитися ворожому наїздові, на **недовгий час**, саме, до хвилі остаточного й корпсного — по заповненні тодішнього політичного центра—впріщення долі західно-українських земель. Та вона побачила, що ніякі дипломатичні заходи й пактування, як теж і «фаєрверки» нелюдицьні та, що про судбу даного народу, всупереч голошеним вільнодумним вільсонівським кличам, рішає й рішатиме інтерес або кулак. У. В. О. тоді зрозуміла, що вона мусить вступити на шлях **затяжної боротьби**, якої завершенням має бути **збройний чин** а його вислідом визволення українського народу. В парі із цим, став перед нею настірливе питання роздобуття відповідних грошових засобів, що уможливило, від імпровізації перейти до **систематичної, пляномірної роботи**, яка не обмежувалася на одній займанщині а охоплювала цілість українських земель.

Щоб роздобути відповідні гроші для цієї цілі, в краю від власного громадянства, не могло—поза невеликою допомогою — бути й мови, хочайби з огляду на велику нужду, що немилосерно доскулювала паншому народові, після всяких наїздів. Значить треба було здобувати необхідні средства, таки, на ворогові, отже, відбирати від нього хоч частину

Як польські боєвики вбили шефа царської жандармерії.

Коли ми часто згадуємо про акцію польських боєвиків, то не робимо цього, щоб їх величати. Польська конспірація користувалась революційним досвідом других народів і приміювала його до свого ґрунту. А тому акти польського терору подаємо до відома з метою, щоб можна порівнювати наш рух з польським революційним рухом і також, як доказ, що тільки боротьба веде до наміченої цілі.

Найбільша натуга революційного руху в Польщі й у парі з цим цілого ряду терористичних актів припадає на рік 1906. Не було майже дня, в якому не з'янувся московський агент, жандарм або достойник. Боротьба ставала безоглядною. В кураційній оселі Отвоцьк жило багато різних достойників царського уряду, що мали там свої гарні вілли й мешкали будь стало, будь хвилево. Доїздив туди щоденно, до своєї рідні, також генерал Марографський, шеф царської жандармерії,

цього, що він, повсякчасно, грабить із українського населення. На цей шлях була У. В. О. приневолена вступити та не зірвала в цілості з ним до сьогодні, незважаючи на це, що він загально не увінчався сподіваними успіхами, а зміниє щасття, на якому він заложений, принесло вже кілька разів діймаючі моральні й навіть матеріальні втрати, й що більше, жертви в людях. До цьогож способу сягає У. В. О. в крайних випадках, приневолена кінечністю, а тому експропріації не можуть у майбутньому являтися головним засобом здобування необхідних коштів, що більше, слідби його взагалі закінчити.

Відносно чужої помочі, то до уваг, поданих на початку, можнаб хіба додати, що У. В. О. дійшла до цієї істини, що всяка робота, зокремаж, революційна, яка спирається тільки й виключно на чужу поміч, не має й не може мати ніяких виглядів на успіхи. Коли сорокміліоновий нарід не може, або й не хоче підтримати визвольного руху, то або він не є народом здібним сам собою правити, або йому під ворожим чоботом добре й п'якої волі йому не треба. Так воно, одначе, на ділі, у нас не є. Бажання волі, вже досить глибоко, проникнуло в наш нарід; недостає йому тільки організованости та відповідного проводу. Та до цього також, стараються недопустити наїзники на наших землях, бачучи в цьому заперуку своєї влади й сили. Коли ще додати й небезпеку, на яку наражується населення на місцях, з боку займанщицької влади, за підтримку революційної організації, то тоді зрозумілим стають ці не відрадні умовниці, серед яких доводиться У. В. О. продовжувати свою діяльність.

В такому положенні можна найти вихід тільки тоді, коли українська заоканська еміграція, користуючи із сприятливих умовиць, серед яких вона живе, візьметься за діло **постійної, всесторонньої підтримки визвольного руху**, зосередженого в У. В. О., яка на пролязі майже девяти років, при меншій або більшій активності, не зважаючи на різні перепони й бурі, що перевалювалися над нею, виявила певні цінности й зуміла відперти всі заікання ворогів та твердо стояти на зайнятих раз позиціях. Це, саме, дає їй моральне право вважати себе носієм національного, революційного, визвольного руху й завзивати український нарід, зокремаж, українську заоканську еміграцію до несення їй помочі при переведенні цих завдань, що вона їх взяла на себе, в свідомості нелегкої відпові-

права рука генерал—губернатора Скалона. Він був для Поляків більш небезпечним, ніж сам губернатор. Знав личко багато свідомих Поляків, і знакомства ці використовував для цілей свого уряду. Знав дуже добре польську психіку і був разом непримиримим ворогом Польщі. Говорено, що більшість смертних присудів залежала від нього. «Розв'язання польського питання дається досягнути лише при допомозі шибениць»,— було основою його поглядів і залогень.

Ясним отже було й зрозумілим, що такого небезпечного противника мусіла П. П. С. скоро позбутися. Думка про замах на генерала зродилася в кругах отвоцького місцевого комітету. І коли случайно приїхала з Варшави до Отвоцька одна із польських революціонерок, на контролю гуртка, тоді повідомлено їй про можливість замаху. По якомусь часі виїхав в цій справі до Варшави Ян Кшеславський, зайшов до випозичальні книжок, що була тоді хвилевим звязковим бюро і там довідався, що проект замаху централя в засаді затвердила й що незадовго приїде в цій справі до

дальности та за які заступитися є її святым обовязком.

При цьому треба ствердити, що У. В. О. шойно, в послідних часах, звернулася була за підтримкою до заоканських братів і треба признати, що, незважаючи на всякі затії киринників, українська заоканська еміграція зрозуміла вагу й кінечність такої підтримки. Доказом цього є, малі

Терор як засіб агітації.

Значіння терору, як засобу агітації, є не менше від цього значіння, що його має терор, як засіб самооборони поневоленого народу. Бо коли в останньому випадкові ходить о це щоб покарати наспльника за його безправства й відстрашити перед ними інших, то в першому ходить о це, щоб звернути увагу, саме, на ці безправства, так широкі мас свого народу, як і світа. На ділі, кожний терористичний акт сповняє, **рівночасно**, ці два завдання: **самооборони та агітації**, хоч не завжди ці два моменти грають однакову роль. Так прим. вбивство провокатора Гука було диктоване кінечністю, щоб покарати провокатора за дотеперішні злочини, припинити його дальшу діяльність та відстрашити інших перед провокаторською роботою, отже вступав тут у першу чергу момент самооборони; обставина, що атентат зверне увагу світа на відносини в Галліччї, не була рішачою при підготовці замаху, як рівнож і агітаційний момент, хоч мав місце: грав однак другорядну роль. При замаху на Собінського знов було, як раз, навпаки: ходило в першій мірі о це щоб зрушити публічну опінію свою й чужу та звернути увагу на справу українського шкільництва, під ляцьким чоботом. Вистарчить вказати, що справа вбивства Собінського не перестала бути й досі актуальною через процес проти Атаманчука й Вербицького (дарма, що вони невинні!) та, до сьогодні, є засобом для ведення в світі протипольської акції. Як бачимо при замаху на Собінського, хоч момент самооборони грав не маловажну роль, всеж таки на першому місці вступав момент агітації.

Чому, як раз, агітації? Чому не пропаганда? «Агітація»—всловився один із російських революціонерів—«це також пропаганда, але пропаганда, що відбувається серед окремих обставин, саме таких, що **приневолюють** прислухуватися до неї на-

Отвоцька «Станіслав» (теп. посол Т. Арцішевські).

«Станіслав» був дуже гарним боєвиком і його призначення до цієї акції було щасливим вибором. Він скоро приїхав і зажадав одної, солідної і певної людини для звязку. Кшеславський призначив йому маляра П. Засадою конспірації було, щоб про намічену акцію знало як найменше людей; місцеві члени вели підготовку, але не знали майже ніколи, що за нею послідує.

Маляр наперед дістав приказ зірвати зносини з прочими членами П. П. С. Очищено також усі квартири з «бібули» і матеріалів, бо по вчинку треба була сподіватися трусів і арештів. Шойно потім приїхала на чергу розвідка. Вона виказала, що генерал їде все повозкою в товаристві одного жандарма; а виходячи відповождує повозку аж до вілли. З генералом, звичайно, їдуть з двірця жінка й двоє дітей. Крім цього розвідка виказала, що генерал не приїжджає стало о одній годині, що віллію бережуть собаки, які можуть передчасно зрадити боєвиків, а вкінці, що на двірці є повно шпигунів. Треба було вибрати догідне місце. Його

вправді, в порівнанні із підтримкою, якою користувалася була ірландська організація шинфайнерів, ленті, але вони є виявом цього зрозуміння ваги визвольної боротьби й заперукою, що українська заоканська еміграція розвине, як слід, діло постійної всесторонньої підтримки для У. В. О. та дасть їй змогу поширити діяльність і продовжувати визвольну боротьбу до побідного кінця.

віль таких людей, що не звернулоб на неї уваги у звичайний час». Власне такий характер мають терористичні вчинки: вони приковують до себе загальну увагу всіх, без огляду на це, чи це хто **хоче, чи ні**. Треба числитися з цим, що не кожна людина має потребу й охоту інтересуватися всіми справами свого народу, подібно, як не кожного інтересують відносини в чужому народі. Не кожний рівнож хоче читати пропагандивну літературу й не кожний її дістає в руки. З другогож боку, не кожного **переконує** словна пропаганда. Зате вістка про цей, чи инший атентат лоскавкою обігає світ, звертає на себе увагу й тих, кому вона пріємна, й тих, кому вона непріємна, викликає заінтересовання причинами й загальним тлом атентату, викликає різні пояснення та пріневолює кожного до роблення відповідних залогень.

Терор, як засіб агітації, має троякий вплив: 1. на власну суспільність 2. на суспільність ворога, проти якого він звернений та 3. на світову опінію. Розгляньмо кожну справу, зокрема.

Вплив терористичних вчинків на власну суспільність полягає на цьому, що вони ліпше, ніж найкраща пропагандивна література, будять найбільш сонних і байдужих членів власного народу. вони підірвають віру у всепільність ворога, ободрюють упавших духом та найбільшим скептикам дають віру в себе й у свій нарід. Коли передові борці їдуть добровільно на смерть за спільну справу, то це примушує слабих духом сгидатися за свою бездіяльність; в них будиться бажання не ставати позаду, а жертвувати свої сили для ідей. для якої інші кладуть голови. Терористичні вчинки закривають до чину, зовуть до боротьби та запалюють серця крапких людей. Терористичні вчинки, викликаючи загальні міркування й балачки, примушують шпрокі народні маси політично думати.

взначено на десять минут ходу від двірця, біля корчми Бученка, яка дуже добре надавалась на обсерваційний пункт. Тут було рівнож вигідніше тому, що при відвороті боєвики могли «зліквідуватися» без свідків, бо в напрямі утечі терен не був забудований.

Замах назначено на день 2. серпня 1906. р. попід. До Варшави виїхав «Станіслав», щоб відтак повернути з генералом тим самим поїздом і дати знак очікуючим на двірці боєвикам. До виконання замаху приїхала з Варшави одна п'ятка «Станіслав» вертав поїздом у першому вагоні а генерал у власному, на кінці поїзду. Доїжджаючи до стації, «Станіслав» дав хусточкою знак, що генерал їде; боєвики пішли чим скорше на назначене місце. На це було доволі часу. Коли повозка опинилася коло корчми, скочили боєвики і засипали генерала стрілами з бравнінгів. Генерал зірвався зі сидження, випав з повозки та по кількох секундах сконав.

Все це так перелякало ескортуючих жандармів, що вони розбіглися, без одного стрілу. Боєвики побачивши, що генерал не живе, розпочали відво-

Часто, один терористичний акт може скорше перемінити погляд тисяч людей на суть і ціль революційної діяльності, як засобу, для зискання волі поневоленому народові, ніж місяці й роки словної пропаганди, ніж грубі томи пропагандивної літератури. Тому не дивно, що терористичні вчинки підносять революційного духа мас. Вони, з одного боку, очищуючи атмосферу від загрози примирення з ворогом, та вказуючи, що тільки боротьбою можна добитися кращого завтра, усувають ґрунт для розвитку «хрунівства» та «угодовства». З другого боку, вона скріплюють діяльність усіх протигодовних груп і організацій та піддержують настрій хитких.

Агітаційний вплив терору затрогує і ворожу суспільність. Ця обставина є куди важнішою, ніж моглоб здаватися на перший погляд. Не треба доказувати, що кожний чин, в якому мають взяти участь ширші маси населення мусить бути підготований, не тільки технічно, але наперед психологічно. Без такої підготовки неможлива ніяка революція, ніяке повстання, ніякий народний зрив. Ніякий нарід не може здобути незалежності, коли він не хоче бути незалежним, коли він не вважає свого гнобителя за ворога своєї незалежності, коли він не чує непоборимої потреби відділитися від свого ворога. Тільки цей нарід, що вже є психологічно відділений від свого ворога, може хопити за зброю й відділитися в «крему державу. В цьому лежить завдання революційної пропаганди незалежності й збройної боротьби, пропаганда веденої словом й чином. В цьому й завдання терору, як засобу агітації. Не диво, що революціонери з такою завзятістю побороють пропаганду угодовства й співжиття з ворогом, уживаючи при цьому й терору, бо вона взагалі унеможливує визвольні змагання та їх підготовку.

Однак справа на власній суспільності не обмежується; треба, ради успіху справи, поширити її й на ворожу суспільність. Яка ціль цього й як це робити? Не треба зазначувати, що словна пропаганда революційної організації не доходить до ворожої суспільності. Що більше, ворог веде свою пропаганду. Возьмім за примір Польщу. Ляхи, на всі лади, переконують самих себе у цьому, що на «кресах» живе спокійний руський люdek», який хоче жити тільки з Польщею; що цей «люdek» це властиво різні польські племена й тому землю, що замешкує цей «люdek» називають «Малополь-

рот у, переступлювали перед тим, напями. Вони спокійно віддаювалися від місця замаху. Вчасі відвороту мали вони одну немялу пригоду. Один із них, хорий на легені (Зелінський) «Брашек», улав знесиленний і просив, щоб, ради удачного відвороту, його застріляли. Однак товариші взяли його на руки та занесли до недалекого фільварку.

Власник дідич, побачивши їх уоружених, сплав хто вони.

«Боевики» П. П. С. Ми убили шефа царської жандармерії, просимо о коні, бо мусимо втікати», —була відповідь.

Дідич розумів, що не вільно виступати супроти тих, які взяли на себе весь тягар боротьби з царатом. Дав коні й сина, як погонича, і Зелінський та боевики були вратовані.

Прямували до стації Дуби Великі, де незаметно й швидко дістались до поїзду та приїхали до Варшави. Тут показалася нова трудність: як перейти двірці? Одицем зле, бо могли бути ревізії, а бравінги булиб доказом вини; у Варшаві вже знали про замах і кругом крутились козацькі патру-

шею». По їх запевненням ніякого українського народу в Польщі немає, а Українці це «кучка інтелігенції» «вархолд» й «гайдамак», що дістають австрійські й німецькі гроші на це, щоб ширпяти неспокої, яких населення «Малопольщі» собі не бажає і т. д. Так переконують ляхи самих себе, своїх дітей, селян, робітників, інтелігенцію, політиків; в Галиччині, в Королівстві, в Познані, на Шлеску, на Поморю; в хаті, у школі, у війську, на університеті, з проповідниць, в часописах, в літературі, з соймової трибуни. Завсіди й всюди. А який наслідок цього? Такий, що у всіх верствах і у всіх поколіннях впоюється почуття власності на українські землі й з цим почуття, обовязу боронити їх перед зазіханням ворогів.

Який же вихід? Такий, що треба переконати цілу ворожу суспільність, що там, на «кресах», живе нарід, що є смертельним ворогом Польщі; що цей нарід, споконвіку, не був польським, та що не дасться ніколи спольшити; що він, ніколи, не погодиться на польське ярмо. Треба переконати ворога про безвиглядність співжиття з українським поневоленим народом і про неможливість його знищення. Ворог мусить бути пересвідчений, що він, ніколи й ніякими способами, не зможе здусити стремління до свободи поневоленого народу та, що саме, український нарід є постійною загрозою у межах польської держави. Треба ворога знеохотити до владі над поневоленим народом, зломати віру у свої сили, підкопати його самопевність та знищити в ньому дух заборчости. Треба між ворожою суспільністю а своєю поставити непроходимий мур, який бачилаб ціла ворожа суспільність, всі її верстви, кожний її член. Коротко, треба відділити ворожу суспільність від нашої й впоїти в неї свідомість цього відділення.

Цього, ніякою словною пропагандою, не досягнеться. Це досягнути можна тільки терором. До словних аргументів ніякий поляк не буде прислухуватися. До терору—всі! Возьмім примір із визвольних змачань тих—же самих поляків. Колиб не вічні неспокої в Королівстві, повстання, розрухи, неперервний ланцюг атентатів, засудів, арештів то чи польська справа булаб голосна, хочби тільки, у самій Росії? Польський терор переконував кожного москаля, що є в Росії нарід, якого ні один член не назве себе «руським», який не хоче бути під московським ярмом і ніколи на нього не погодиться; що цей нарід буде стало непокоїти цілу

лі. «Станіслав» рішився на смільй і очайдушний крок. Казав усім, з бравінгами в руках, перейти двірці і згубитися у товці вулиці. Крок удався. Люди спокійно розступалися а численні жандарми і поліціянти заховувалися так, якби нічого не бачили. Були мабуть під впливом панічного страху перед боевиками а можливо також, що взяли їх за агентів, повертаючи з виправи. Це, що боевики могли в такий спосіб переходити двірці не могло їм, в першому моменті, прийти навіть на думку.

Відворот удався. Ані один із боевиків не попав. А в Отвоцку почались репресії й арешти. Арештовано самих богу духа винних людей. Пізніше арештовано Кшеславського, якого по довгому слідстві звільнено, та маляра П., який утік ескорти з рук і виїхав аж до Самарканду.

Щоб заспокоїти московську опінію, змушено побоями двох улововних бандитів, яким й так грозила смерть за їхні вчинки, до цього, що вони назвали себе боевиками П. П. С. і зізнали, що це вони вбили генерала. Обох їх скоро й повісили. От так покінчилась справа замаху в Отвоцку.

державу та порушувати світову опінію и що величезна енергія, яка йде на його здавлення, буде тратиться марно. Все це не дало полякам користей зараз. Навпаки, терор тоді шкодив їм, бо був причиною ще більшого гнету й переслідувань та матеріальних втрат. Однак прийшов момент—світова війна та революція, підготовлювана «підземною Росією», і «привіслянський край» став—самостійною державою: бо ціла польська суспільність бажала відділення від Росії, бо в Московщині прийшла до влади нові люди, що не мали вже почуття права власності на польські землі й вреніти, що світова опінію була за незалежною Польщею.

Хтож зискав світову опінію для поневолених тоді поляків, як не передусім польські революціонери? Або, чи не завдяки російським революціонерам світ інтересувався внутрішніми відносинами Росії? Чи не завдяки їм, опінію світа дивлялася на Росію, як на «тюму народів»? Чи визвольна боротьба Ірландців не стрічалася із загальним інтересом і симпатіями? Чи це не можна ска-

Ф і н л я н д і я.

II.

В 1894 ому році, вступив на царський престол Микола II., який, як і всі його попередники, затвердив конституцію Фінляндії. І хотия нагнйка російських імперіялістів прсти Фінляндії не вгавала, то Фінляндці були таки доброї віри, що їм нічого боїтися, тимбільше, що мали царське слово, що було в них рівнозначне із догмою.

Небавам, однак, назриваючи події переконали їх про крахкість цієї догми. Вже чотири роки після цього, прийшов царський розпорядок про обовязок військової служби, що йшов в розріз із постановами фінляндської конституції. До цього часу мали Фінляндці свій власний закон про обовязок військової служби, що допускав військову службу тільки в границях Фінляндії. Тепер мало бути пнякше. Не мали вже існувати фінляндські окремі військові частини. Кожний Фінляндець, обовязаний до військової служби, ставав російським солдатом, підпорядкований російським військовим законам. Що більше, для переведення ідеї злття, автономної, дотепер, Фінляндії в одну велику російську імперію, назначено генерал-губернатором відомого беззглядного мілітариста, генерала Бобрікова, що на вступі свого урядовання, гідкреслив обовязок послууху й любови до спільної батьківщини, Росії.

В 1899. р. вийшов знов царський указ, силою якого уневажнено фінляндську конституцію, полишаючи за соймом ролю дорадчого органу. Ціла Фінляндія, як один муж, запротестувала проти цього. Порішено вислати окрему депутацію до царя з протестом на письмі, під який зібрано понад пів мільона підписів, протягом 11-ти днів. При цьому роблено це так таємно, що Бобріков, незважаючи на цілу хмару своїх шпигунів, шойно в годину, після виїзду депутації, про це довідався. Самособою зрозуміле, що всі надії, на який небудь успіх депутації, завели. Користь із цього була тільки така, що в цілій Європі стріпулася доля Фінляндії із спочуттям і прихильним відгомном; представники й світочі європейської культури й науки порішили, від свого імені, вислати до царя прохання, щоб він прихильно поставився до домагань Фінляндців.

Ця постава цілого фінляндського народу й разом з цим некорисний відгомін, за границею,

зати й про революційну боротьбу Фінляндії? Подібних примірів маємо багато та всі вони вказують, що терористичні вчинки можуть бути могутним засобом агітації й серед чужих народів. Не треба доказувати, яке велике значіння має зовнішня пропаганда, що формує світову опінію.

Чи можна дивуватися що ми, Українці, не маємо своєї держави? Ні, в нас самх не було розвпнене бажання незалежності, ні в москалів. ні в поляків не було знищене почуття права власності на наші землі, ні світова опінію не була за нами. Всі ці недостачі мусимо надолжити тепер. Мусимо змінити психіку нашої суспільності й психіку ворогів та порушити світову опінію. Терор буде не тільки нашим засобом самооборони, але й агітації; агітації, яка дійде до всіх—своїх і чужих, без огляду на це, чи хочуть вони цього, чи ні. А тоді напевно прийде день, коли непереможна воля шпироків мас українського народу, маючи за собою світову опінію знищить до тла, надоману вже до цього часу, заборчість ворогів. Тоді український нарід заживе вільно, у власній хаті.

приневолив реакційні, російські кола призадуматися над своєю тактякою. Доручено Бобрікову підготовляти поволі ґрунт та прочищувати атмосферу шляхом введення строгої цензури, оплогавлювання фінляндських діячів, під замітом шпіонажі в користь чужих держав, та поширювання вісток про це, немовби російське правительство бажало тільки добра трудяшого, фінляндського населення й, що з цього приводу місцеві, фінляндські чинники негодують. Щоб цю демагогічну пропаганду як сліпошиприти, не завгаалося російське правительтво вислати цілі хмари платних агентів на села, де вони поширювали ці вістки обіцюючи кожного, хто підпорядкується новим російським законам, наділити землею при задуманій парцеляції. Ясно, що, озобливо, останній спосіб пропаганди впливав доволі деморалізуючо та вимагав великої енергії в його побороюванні. До цього заборона друку не дозволяла, як слід, розвпнути відповідної, освідомлюючої діяльності, доки не зорганізовано, за кордоном, відповідного пропагандивного центра та не поставлено, з технічного боку, транспорту забороненої літератури. Це все вспів перевести один чоловік, якому на імя було: Конні Ціллякус. Транспорт нелегальної літератури відбувався водним шляхом; зимою, коли годі було це робити, переводили це із великим успіхом жінки, як туристки «пачкували» цілі гори нелегальної літератури.

Основоположною формою боротьби в цьому періоді був пасивний спротив Фінляндців, що законом неначе шитом, заслонювалися, перед російськими наступами. Цей пасивний спротив підкріпив ще більше фінляндський сойм, скликаний на надзвичайну сесію 1899. р., що в своїй відповіді на російсько-військовий законопроект, проголосив, що розпорядки російського правительства, які нарушують фінляндську конституцію, не можуть ніколи набрати сили закона.

Це становище фінляндського сойму знайшло примінення рівнож тоді, коли російське правительство начало видавати протиконституційні розпорядки відносно введення російської мови в саморядних, фінляндських установах, що зміряло до усунення урядовців фінляндців і заступлення їх російськими.

Важкі часи прийшли на Фінляндців. Вони не тратили однак енергії. Зрозуміли, що для дальшого ведення боротьби, треба необхідно об'єднати всі сили народу й створити одну, сильну організацію, що планово й доцільно протиставлялася зазіханням ворогів.

Але й Бобріків не спав. Він відразу зрозумів слабу сторону противного табору: противенство мов двох галузей народу й виникаючі з цього приводу спори за політичну сплу. З одного боку була шведська партія, що в сплу історичної традиції, була сильна культурними й економічними здобутками, але заступала невеличку тільки частину населення. Вона, з її західно-європейськими впливами й симпатіями, являлася природним ворогом царату. Друга, велика фінляндська партія, яка до речі кажучи, перевела рівноправність фінляндської мови, поруч шведської, не була ще настільки сплпа, щоб взяти верх над шведською партією. До цього, фінляндська партія розколася: була на два крила: ліберальне-молодофінське й консервативно-старофінське. Останнє крило спиралося на заможному селянстві й при його допомозі рішив Бобріків увести распрю в одноіліній фінляндський, протиросійський фронт. Цьому його планові пособляла ще й ця обставина, що провідник цього старофінського крила, проф. Торрі і сенатор, Ко-

кінен, був великим ворогом усього, що мало які-небудь признаки шведського. Він заступав погляд, що джерела всього лиха, що його доводилося переживати Фінляндцям, треба шукати, якраз, у шведській партії, тим більше, що російське правительство рахує цю партію своїм невмолним ворогом. Якщо Фінляндці рішилиб не допустити до зросту спл шведської партії, то тоді, зовсім певно, російське правительство піде на уступки й скоро прийде до порозуміння. Він був ініціатором і духом батьком так званої правительственной партії, якої програма заключалася в поборюванню шведської партії, в закріпленню за члством, фінським племенем влади й у піддержці угодного напрямку. Члени правительственной партії були всімі на одну неоспориму дійсність, саме, що в боротьбі за права народу досягнути можна побіду не хитруванням і дипломатією, а тільки мужньою, доцільно і послідовно вжитою силою.

Через створення угодової або пнакше правительственной партії створено підложе моральної гнилі, через що потерпів, діймаючо, одноіліній фінляндський фронт. Не всетаки, задуманий хитро Бобріковим прорив не вдався. Всі інші групи, без ріжнці партійних переконань і ріжнці мов, об'єдналися в один фронт, звернений, проти ворогів, в обороні конституції.

З і з н а н н я.

III.

3. Відмова зізнань.

Коли арештовані не хочуть скласти у слідстві зізнань, тоді уживають трьох тактик.

1. **Тактика мовчанки** є першим способом відмови зізнань. Арештований не говорить ні одного слова, всі запити збуває мовчанкою, рівнож сам нічого не питає й не веде ніяких балачок, коротко, сидить на слідстві, як німий. В засаді, нічого не можна заплунути цієї тактиці, що її уживав неодн революціонер. Слід однак піднести, що тактика мовчанки має свій зміст тоді, коли арештований додержує її послідовно, від початку до кінця слідства й це додержує її повністю. Для нього слідчі органи, неначеб, не існували, отже він не сміє з ними, ніколи й у ніяких справах, говорити. Беручи під увагу, що це відношення арештованого супроти слідчих органів не обмежується тільки до відмови зізнань, а поширюється на різні справи, зв'язані із його перебуванням у тюрмі (переписка в'язня, відвдипп знакомих, дозвіл на домашній харч, на книжки й часописи, акт обжалування, рекурси і т. д.), то тактика мовчанки є над міру важка. Бо з цєю хвилю, коли арештований домагався від слідчого належних йому прав, або висказав якенебудь прохання, чи незадоволення або скаргу на поведіння з ним, тоді ломить він засаду мовчанки, а його дотеперішня тактика, що має характер нетілки відмови зізнань, але й нехтування посліжж, тратить усякий змісл.

2. **Тактика заперечення** полягає в цьому, що арештований заперечує, без виїмну, все, про що його питають, хочби на це були незбиті докази або хочби це були безсумнівні факти, при яких й доказів не треба. Рівнож і проти цієї тактики, в засаді, нічого не можна мати. Річ однак в цьому, що не кожний арештований зуміє видержати до кінця, збуваючи всі запити досякчасним «Ні!» От прим. арештованому показують власноручне його плсьмо, найдене таки при цьому, що надзвичайно відтажує його від заплдозірн поліції; чи кожний

може сказати: «Ні! це не мое плсьмо»? Або питають арештованого про Н. Н., який зізнав, що знає арештованого, бував постійно в нього, сидів з ним через довгі літа в одній шкільній лавці; чи кожний може сказати: «Ні! я його не знаю»? Колиж арештований скаже «так!», тоді тактика заперечення, що, крім відмови зізнань, має ще характер саботування слідчих, тратить свій змісл, бо це «так!» це вже не саботування, що більше, це навіть не відмова зізнань, а таки зізнання. Врешті сказавши перше «так», далеко легше сказати друге, а з цього, як злогічний висновок, прийде третє, а потім вже, далі, все піде, як по маслі! В практиці, було дуже багато випадків відступлення від цієї, заздалегідь, наміченої, тактики. Ця тактика є отже добра для цього, хто остане непорушним до самого кінця, не зважаючи на ніякі хитроці поліції. Бо не треба підчеркати, що поліція й слідчий суддя уживають всіх способів, щоб збити з пантелику арештованого та приневоляти його до зізнань.

Всі такі слід зазначити, що є ще одна тактика, це є ці самі користи, що тактика мовчанки й заперечення, не має однак їх недостач, саме:

3. **Властина відмова зізнань.** Арештований при першому перелухалні заявляє, що не бажає зізнавати. Коли його питають про причину, арештований може подати десяткі ріжних причин: прим. що його неформально арештували, що з ним брутально обходилися, що при ревізії забрано в нього річ чисто особистого характеру, які нічого спільного з арештом не мають, що його товаришів б'ють, що його дали між уголовних в'язнів, що, при попередньому арешті, поперекручувано його зізнання, що його арешт є безплставний і т. д. А коли не буде підходити ні один із подібних аргументів, тоді арештований просто заявить: «Не буду зізнавати тому, що не хочу». Колиж його будуть переконувати про «шкідливість» цієї тактики, мовляв, ним тільки перетягає слідство, наражується на більшу кару та школить товаришам, то він на це відповідатиме: «А я таки не хочу зізнавати!» Ця

тактика найбільш достойна революціонера, бо не потребує він брехати перед посіпаками та ставати на ховзкий шлях тактики заперечення, з другою боку омине ці некорисні наслідки, що за собою потягає тактика мовчанки. Тактика мовчанки й тактика заперечення мають ще цю негативну сторінку, що, дуже часто, слідчі органи, бачучи, що арештований наглядно їх ігнорує через свою мовчанку або саботує через постійне заперечування

По новім засуді.

15. лютого запав новий засуд в справі Атаманчука і Вербицького. Польський суд засудив Вербицького на кару смерті, а Атаманчука на 10 літ тяжкої тюрми.

Не допоміг свідки, що під присягою ствердили «алібі» підсудних в критичну годину атентату на Собіньського, не мали значіння навіть зізнання польського поліційного агента, що перед вбвством слуцким був на грунвальдській вулиці і бачив дійсних справників, а на останній розправі, під присягою, зізнав, що ані Атаманчук, ані Вербицький не є подібні до людей, яких він бачив. Не поміг цілий ряд свідків і доказів оборони, що стверджували безсумнівну й повну безосновність акту обвинування.

Може докази оборони не були як слід переведені? Може оборонці в занадто культурний і спокійний спосіб переводили доказ правди? Може їх спокійний спосіб, що не дорівнював брутальності виступів прокуратора та його свідків не був влучний? Може тактика оборонців — не дразнити суду, якої вони додержувались на першій і на другій розправі не була доцільна? Ось питання, що ставив собі неодн Українець, на першу вістку про засуд.

Та же сама обставина, що цей самий жид — вихрест Ланецький вступав в ролі прокуратора й на другій розправі, що за судейським столом засів, відомий зприводу своїх садистичних засудів, Маер, а лаву присяглих творили вшеполяки або члени першої бригади Пілсудського, ясно вказувала, який кінець буде мати й ця друга розправа над невинними жертвами ляцького наспльства. А коли додати, що цілий ряд типів відемих вже із попередньої розправи, пересунувся через судову салу й тепер, що ця сама вулиця Стецюкова з її гістеричними позами, цей сам зідотятий кримінальний злочинець Жук і стероризований шофер Гасман, а за ними плла плеяда конфідентів і охранныхів із своїм шефом Мігленером на чолі, творили стовпи акту обвинування, чи дивниця що не

Памяти Ольги Басарабової.

Пять літ минає тому, як у брудній келії поліційної, ляцької тюрми, у Львові, згинула героїською смертю жінка-громадянка Ольга Басараб.

Змечивилась ряди перших піонерок революційного руху західної України.

Українська Військова Організація стратила чять літ тому одного із своїх найкращих членів.

І здавалосьби, що стративши таку одницю, та зрозумівши її вартість і страту для руху У. В. О. приходитьсь нам справляти лише сумні поминки й згадувати в одчай про її велику посвяту.

Шкода по Ній справді велика. Посвята її дуже велика.

Свідома своїх завдань і величчї обовязків та відповідальности як жінка революціонерка, вступила О. Басарабова в ряди борців У. В. О. Несла тяжку

всього, стають злосним й стараються арештованому доскулпти, як найбільше. Тому, хто хоче ухилитися від зізнань, хай уживає третього способу, а це — властивої відмови зізнань.

Про це, які користи дає відмова зізнань, передусім при арешті більшої кількості людей та ще й у звязку із революційною організацією, і чому вона, саме, є корисніша, ніж якінебудь зізнання, поговоримо слідуючим разом.

закон, не матеріальна управа, але крик брукової преси і польського львівського шумовиння та тайний наказ варшавського Бельведеру рішали про долю цих невинних людей? Засуд був тільки простою формальністю і виконанням цих погроз, які вже від довшого часу впадає, в своїй безплности, з соймової трибуни вірний служака Пілсудського, міністр Складковскі, на адресу української нації, зокремаж Української Військової Організації. «Польськосць і гонор Львова, що два роки ждав на засуд», як всловився, патетично вихрест — жид Ланецький уратовани по думці ляхів. Присягли судді видали новий присуд в переконанні, що цим самим стан польського посідання на українських землях скріпиться бо здусється дух протесту українських мас проти ляцького гнобителя.

Та грубо помпльються ляхи! Противно, цей засуд невинних людей покльче нових борців і местників, що свою караючу руку зможуть піднести не тільки проти польських катів українського шкільництва але також і проти представників польського судівництва і польської поліції, що тепер святкують на наших землях справжні оргії.

Рівнож грубо помпльються ляхи, якщо може думають, що цим засудом змусять Українську Військову Організацію видати правдивих справників атентату в руки польської поліції. Не сміє й не зробить цього Військова Організація! Ніяка революційна організація, ради ратування невинних людей, не видавала своїх членів в руки ворожої влади. Тим самим йшлаб на руку орані, яка арештами невинних творила собі кадр закладників, щоб пресією на них діставати правдивих справників у свої руки. Не значить це однак, що Українська Військова Організація залпнить справу Атаманчука й Вербицького! Взв'явши за ню раз, буде весті її до кінця. Однак, чи догеперішня тактика буде й на дальше приміювана, чи противно Українська Військова Організація вже інших методів супроти польської влади та польського судівництва, це вже покаже найблища будучність.

працю примірно, вірила в успіх боротьби та віддала себе для неї всеціло.

А коли попала в тюрму — Вона не заломилась.

Коли поліційні ляцькі посіпаки мучили її тіло середньовічними туртурами — Вона показала силу.

Жадали від неї зради посестер і побратимів, жадали підлоти та Вона остала вірною великій Ідеї, остала святою.

Згинула від мук і побоїв. За ціну свого життя зберегла тайну революційної праці. Охоронила товаришів і товаришок від мук, смерті та довголітної тюрми.

Її посвята була гідною української жінки. Її посвята це лаврові листки над символами нашої державности.

Згнула О. Басараб та розцвілися квіти із засіяних Нею зерен.

Ростуть ряди її на місці незабутньої Ольги стають сотки. Її посвята окрилює нас, зриває до боротьби, а у слушний час пірве всіх українських жінок до нового Великого Чину.

Тому не зневірюватися нам в річницю її смерті, а гордитись і вірити у слушність змагань, як вірила Вона.

Її могила на Янівському кладбищі у Львові хай сталить наші серця! Вона додасть нам животноного вогню, від якого станемо справжньою Нацією.

Громадяне! Ви — що вірите, як Вона — беріть собі примір із Неї!

Дещо із записків старого члена У. В. О.

(На спомин п. Чижові.)

В одному із останніх чисел «Народньої Волі» п. Я. Чиж полемізує з американською «Свободою» відносно цього, чи ряд вчинків У. В. О., в часі листопадових подій, у Львові, був дійсно революційний та доходить до висновку, що ні. При цьому п. Чиж покликнується на одну подію в часі боротьби Ірландців проти Англіїців, саме, на історію з чаєм, який Ірландці були затопили й нанесли цим способом Англіїцям втрат біля 25 тисяч доларів. Безумовно, коліб порівняти, як це робить п. Чиж, облиття чорнилом пам'ятника «польських орльонт» і затоплення чаю, то це мусить вийти на некористь Українців. Однак п. Чиж забув про одну обставину, саме, що Ірландці не мали тоді таких емігрантів, як п. Чиж; ірландська еміграція удержувала в краю постійну 10000 армію активних революціонерів. Це не штука, п. Чиж, сидіти на «теплому місці», далеко за океаном, та критикувати революційні вчинки. Ануте покажіть ділом, як це робиться справжні революційні вчинки! Дайте примір! Навчіть! Та ба, ми знаємо дещо із «геройських» подвигів п. Чижка, в часі його побугу в краю. Його «революційна» діяльність полигала

Ви—що слабі духом—обновіться!

Немає більшого щасття, як вічне щасття Нації! Немає більшої Ідеї, як Відродження України!

Хай крик катуваної жінки кривавим голосом зворушить Вашу душу. В річницю її смерті перестаньте бути байдужими! Присягніть, що підете її слідами й що в потребі віддасте й своє життя!

Тоді Дух замученої Героїні буде з Нами й поведе Нас до успішної боротьби за Українську Державу.

Слава Борцям за Волю!

Хай живе Самостійна, Соборна Україна!

Хай живе революція!

Льва—Город 11. лютого 1929 р.

в цьому, що він, по замаху Федака, коли почалися масові арешти, бігав від телефону до телефону, а получившись з поліційним комісарем Кайданом, кликав: «Тут Чиж. Моє поважання!», почім біг до другого телефону, на іншому місці, щоб повторити це саме. По кількох днях такої «революції», п. Чиж втік за кордон та чванився всюди, як то він наводив «панічний страх» на польську поліцію. Тому, коли п. Чиж говорить про революцію, то якось смішно стає. І на ділі не ходить йому о революцію, бо він власне своїми писаннями виступав проти революційної діяльності, яка ведеться в краю. Як зачувати п. Чиж побоюється за свою посаду, особливо під теперішню пору конвенції. Це—мовляв—непевна річ, можуть викинути, тож, на всякий випадок, не завадить промостити собі шлях у «власть імущих» Поляків для повороту в край, оплюгавлюванням всього, що має щонебудь спільного із визвольним українським рухом. Тут саме закопана собака! Можливо, що й у нас пішдоб революційне діло краще, як щоб не було панів типу Чижка.

Один із старих членів цієї «давньої, старої» У. В. О.

Листи з Америки.

Хвальна Редакціє!

Я мав нагоду читати часопис «СУРМА», яка мені дуже подобалася, бо так отверто вказує нам, хто нам приятель а хто ворог. Тож по перечитанні її, дав я «СУРМУ» кільком моїм приятелям, які в свою чергу не могли нахвалитися. Бо так багато, багато дорогої науки є в такій маленькій часописі! Тож я їх заохотив, щоб стали передплатниками й зробив початок від себе. Посилаю Вам 13.—доларів враз із списком передплатників. Прошу вислати мені кілька чисел а я охоче стяратися дістати більше передплатників та зберу гроші на пресовий фонд, бо так дорого часопис повинен кожний Українець читати. Може тоді наші люди будуть національно свідоміші та будуть триматися разом, а не розбиватися на різні партії й битися. Цеж лише приносить нам шкоду!

Здоров'я Вам Всіх та бажаю найкращого успіху.

Павло Левицький

708 Island Av. Mc. Kees Rocks, Pa.

Оповідка.

На пресовий фонд «Сурми» зложили в доларах: І. Р. Саскатун Саск. 5, Сороцько—Америка 5. В. Тимчук, Шпкаго 15, за посередництвом П. Левницького в Mc Kees Rocks, Pa. Левницький 5, і по 2. дол.; П. Кузьмиха, Танчак, І. Секула в Павлівш, разом 13. за посередництвом п. М. Чагарина з Wonsocket J. R. по 1 дол.: М. Чагарин, Д. Лукунник, В. Бірак, П. Василішин, С. Бордачевський, П. Козюба, І. Затонський, П. Стика, С. Рогозин, В. Колитко, по 2. долари: Я. Прочинин, К. Суліна, А. Кузяк, А. Заходник, Й. Шевчук, І. Панків, разом 21.—

В кор. ч.: Нов. 50+20, Руд. 20, Сох. 10+10, разом 110.—В злот. П.: Левко 3, Нуса 5. Префонд 2, Духовий 10, Бар. 5. авторитет 10, Бачевський (збірка) 42, О. С. 2, І. Г. О. 50, Нарцис 4, Н. Д. (збірка) 10, Тато 0, 50, разом 94.—

На б. ф. У. В. О. в зл. п.: Тернина 15, Префонд 0,90, 1,60, 30, 3. Префонд Стан. 15, Префонд 0,60, збірки: 4, 90, 2, 25, збірка в К. 10, збірка 5, 17, Нуса 2, і 2. дол., Олена (збірка) 15, 25, 6. 40, збірка з Кр. 22, 10, 67, 30, Нарцис 5, Нарцис 5, Валенрод безп. і посер. 150, Акусік 27, Ройза 6, Виства в С. М. 20, разом зл. п. 495, і 2 дол. Від Жіночого Комітету, Вінніпег дол. 150.—

Видає пропагандивний Відділ Української Військової Організації
Редагує Редаційна Колегія.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Ховайте «СУРМУ» перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситься складати з краю: на
«Політичних В'язнів»

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 4 (19)

К В І Т Е Н Ь

1929

З приводу останньої події.

Спроба здобуття державних польських грошей, що мала місце у Львові, дня 6-ого березня ц. р. покінчилася відомим вислідом: один член У. В. О. та один поляк убиті під час погоні, один поляк ранений і в'єршті, один член У. В. О. зловлений і засуджений польським наглим судом на 7 літ тюрми.

Нераз уже, за час існування У. В. О., приходилося їй здобувати на польському державному майні необхідні для її діяльності засоби. Ріжні теж були висліди таких заходів. Коли вони були вдачі, то проходили зовсім непомітно, бож не лежало в інтересі У. В. О. їх розголошувати й цим самим вказувати польській поліції, де саме треба шукати справників. Колиж натомість цього рода спроби покінчилися невдачею, яку навіть при ідеальній підготовці годі предбачити, тоді польська поліція докладала всіх зусиль, щоб кожний такий випадок (було їх досі лиш чотири на протязі довголітньої діяльності У. В. О.) використати для своїх цілей. З одного боку, старалася вона похвалитися перемогам польським громадянством своєю зручністю та «спрежистосильон», з другого знов боку, докладала всіх зусиль, щоб у очах українського громадянства обезславити так саму У. В. О., як теж безпосередніх справників. Особливо, для осягнення цієї другої цілі, вона вживала всіх засобів, які мала в розпорядженні, саме, брехні в пресі та в часі аранжованих процесів, ріжних наклепів на У. В. О., які пускала через своїх агентів безпосередно в українське громадянство і т. и.

Рішаючися отже на здобуття необхідних грошей шляхом експропріацій, У. В. О., мусіла завжди рахуватися, що на випадок невдачі, повстануть для неї великі труднощі, зокрема, на безпосередніх виконавців, на випадок арешту, спадуть великі кари, коли не засуд смерті. Тому, лише в крайній потребі, уживано цього способу добуття грошей.

Що більше, після невдалої спроби здобуття грошей на поштовому уряді у Львові, що мала місце в минулому році, видана Командою У. В. О. наказ здержатися від дальших спроб здобування засобів шляхом експропріацій, бо досвід минулорічної спроби показав, що користи, що їх можна осягнути, не стояли в ніякій пропорції до втрат, які при невдачі, мусіла понести У. В. О.

Сталось однак так, що один провідник відділу, сам по собі надзвичайно ідейна людина, з охотою прислужитися У. В. О., випрацював план здобуття засобів шляхом нападу на грошового листаря; вправ-

ді предложив його до затвердження Команді, однак, не очікуючи її остаточного рішення, в глибокому переконанні, що переведення плану мусить йому вдатися, приступив до його виконання.

Висліди відомі. Слід ствердити, що сам план був добрий, однак вибрані для переведення його люди, не були належно підготовані. Цєю саме обставиною треба пояснити цей так болючий вислід. Поза браком належної підготовки, поведення самих учасників заслугове на признание. Зокрема, слід склонити голову перед бл. п. Я. Любовичом, який волів понести смерть, ніж попасти в руки польських посіпак.

Всеж обставини, на які вище вказано, приневолити Команду видати наказ перевести дохідження в цій справі.

Якіб однак висліди цих дохіджень не були, слідби застановитися над цєю справою цілій українській суспільності. Однак не критика революційної ідеї, не кидання каменем на У. В. О. мають бути вислідом цієї застанови. Місто звертати очі поза себе, хай кожний запитає себе: чи сповнив він свій обовязок супроти У. В. О.? Чи причинився він до цього, щоб найбільш ідейні одиниці не мусіли йти на смерть за пару тисяч злотих?! Чи зробив він що небудь, щоб люди які можуть віддати користь на інших ділянках, не потребували займатися невідповідними для них справами?! Ходить про усунення причин, що спонукують У. В. О. послуговуватися такими засобами а не про докори, обвинувачення або й про порахунки ріжних політичних груп.

Тому відрядним явищем являється масова участь українського громадянства, зокрема молоді, робітництва й міщанства, в похоронах бл. п. Я. Любовича. Не зважаючи на це, що вже саму участь у похоронах члена У. В. О. польська поліція вважає злочином, зійшлося біля 3000 осіб, що маніфестували свої почування та симпатію з членом У. В. О., що впау у кривавій боротьбі. Ця подія свідчить, якою живлюю є ідея У. В. О. в українських масах. Це свідчить, що зростають кадри цих, які стоять твердо при У. В. О. та в яких кість увійшло переконання, що боротьба яку веде У. В. О. це боротьба за кращу долю цілої української суспільності а тому не кидати каменем на У. В. О. але подати їй помічну руку в повсякчасним обовязком цілої української суспільності. Бо У. В. О. це частина цієї суспільності.

У. В. О. а терор.

Один з наших громадян писав до Боманди У. В. О. слідуюче: «Я вважаю, що єдиним засобом боротьби українського народу із всіми окупантами є терор. Тому й цікавить мене доля У. В. О. Це єдина організація на Україні, яка чогонебудь варта, але її потреба реорганізувати й вивести з вузькості та надати її характер справжньої терористичної організації. Вона себе чомусь зве військовою й ставить своєю ціллю творити якесь військо, чи кадри будучого українського війська. Це неправильно! Вона мусить бути виключно терористичною українською організацією.

Заст човімся, чи автор повнших рядків має слушність, чи ні. Український народ є у неволі. Щоб став він вільним і створив власну державу мусять усунути ворогів із своїх земель. Це й є ціллю змагань поневоленого народу, це отже є рівнож ціллю У. В. О.

Можна цю ціль досягнути самим терором? Ні! Це можна досягнути повстаннями і війною. Терор є за слабе средство, щоб сам міг усунути ворогів з українських земель. Це не є його завдання. Виправді терор потрясає державний організм ворога, але не усуває політичної системи ворога, не проводить ворога до капітуляції. Отже цим не можна, терор є колючий, бо витворюючи стан прямих, підірвавши силу ворожої держави та не даючи ворогові закріпитися на землі поневоленого народу, терор підготує підґрунтя до остаточної розриву з ворогом, в якій мають брати участь широкі маси. Значіння терору лежить передусім у його характері, як засобу самооборони поневоленого народу перед безправствами ворога: коли терор має ще й инше значіння, то воно впливає з негативного характеру.

Тому терор не є єдиним засобом, а одним із засобів боротьби українського народу з окупантами й не засобом політичним. Терористична акція не може бути дієвкою й самовистарчальною системою боротьби. Терор не один із родів зброї, один із найбільш радикальних засобів боротьби, однак не єдиний і не єдинозасадний. Терористичні вчинки можуть бути тільки частиною боротьби, частково зв'язаною з другими частинами в одну нерозривну цілість. Революційна діяльність не вичерпується й не має вичерпуватися тільки терорис-

тичною акцією. Терористичні вчинки мусять вкладатися в рамки цілої революційної діяльності, що має завдання привести до збройної розправи з ворогом. Що більше, терористичні вчинки повинні вкладатися в рамки цілокупності змагань поневоленого народу: шойво тоді мають вони змогу бо скріплюють значіння всіх прочих рівнобійних форм боротьби на культурному, економічному й політичному полі. Що більше, власне через наявність інших форм боротьби, терор набирає повного значіння. Бо терористичні вчинки не відстрашують самі по собі, а тоді, коли за ними стоїть сила не тільки підпольної організації, але й сила, що не є загальна опінія поневоленого народу. Терористичні вчинки повинні мати зв'язок із масовим рухом, повинні впливати з нього, доповняти його а з другого боку, в свою чергу, зроджувати його. Сила й значіння терористичних вчинків є прямо пропорціональна до сили рівночасного масового напора на ворога, на інших ділянках.

В иншому випадкові, терор гратить свій повний зміст. Випадаючи з рядок цілої боротьби, би поневоленого народу, стаючи єдиним засобом революційної діяльності, терор легко може стати самоціллю та виродитися у безсистемну боротьбу, а відірвавшись від широкого підґрунтя, втратить всяке значіння. Це тимбільше, що підпольна організація, що займалася би виключно терористичними вчинками, була б обмежена до невеликої кількості людей, що вже з природи своєї строго конспіративної праці, мусять пірвати всякі зв'язки із оточенням та вилізти безпосереднього впливу на акції серед народних мас. Що більше, терористичні акції могаб тоді рівно добре стати полем індивідуальної діяльності поодиноких осіб. А цього не сміє бути! Бо коли поодинокі особи, на власну руку, будуть займатися терором, то де запорука, що терористичні вчинки будуть мати місце у відповідну пору, де запорука доцільності, де запорука, що ці незорганізовані вчинки, за якими не стоїть сила організації, не будуть безплідними жертвами, де запорука, що вони не виродяться у безсистемну боротьбу?

Саме це оправдує обставину, що терористична акція повинна входити в програму організації, існуючої на ширшій підложі. Це не тільки тому, що

така організація дає запоруку доцільності, своєчасності удару, успішності та систематичності акції, але й тому, що вона може подбати, щоб терористична акція не відривалася від прочої необхідної революційної діяльності або не йшла з нею в розрив. Лише така організація може використати належно терористичні вчинки для широкої політичної пропаганди та для підготовки мас до активного виступу. Лише така організація може належно реалізувати терористичну акцію, яка буде тоді тво-

рити частину боротьби поневоленого народу за волю.

Тому й У. В. О. виключає терористичну акцію у свою програму. Однак для неї терор, це один із способів її революційної діяльності, один із засобів для виконання далеко ширших завдань, що стоять перед нею. У. В. О. не замикається у вузькі рами терористичних гуртів. У. В. О. є організацією революційною, але не виключно терористичною. І такою повинна вона залишитися.

Не говоріть про справи У. В. О. на публичних місцях!

Ф і н л я н д і я.

III.

Після створення в Фінляндії угодової або инакше правительственной партії, вважало російське правительтво, що настала сприятливіша атмосфера для переведення, давно вже леліаних, плянів, а тому маніфестом з дня 12-ого липня 1801. р. ввело новий закон про обов'язок військової служби. Пасивний відпір, що дотепер обмежувався на невеликі кола громадянства, головно урядництва, мусів, силою речі, перекинутися на ширші кола суспільності й кирма його перейшла в руки, окремо для цієї цілі створеної, організації т. зв. семи комітетів. Ця організація поклала собі як завдання уняти пасивний відпір у організовану форму й у першу чергу занялася переведенням військового штрайку. Рівнобіжно із цим повстала ще друга організація, підпольна, яку російське правительтво назвало згідливо «кагал». Тим то словом називало воно рівнож всі пізніші підпольні, фінляндські організації. Ріжниця між організацією «семи комітетів» а «кагалом» була така, що коли перша (явна) в обороні конституції, спиралася на постанови, загарантованих конституцією, та уживала пасивного відпору, то друга (тайна) клала в основу своєї діяльності взагалі безоглядний спротив, невиключаючий і насильства.

І почалася боротьба, вправді, покищо, без проливу крови, але вперта й невмолима. Це значилося вже згагоди першої бранки, в часі якої майже всі громади й лікарі відказалися від участі в прийманні новобранців. Священство однак, поза невеликими виїмками, не дописало. Пояснити це

треба натиском згори, саме, акцією архієпископа Густава Йогансона, що належав до угодової партії й, окремим розпорядком, доручував парохам повикуватися наказам російського генерал-губернатора, в противнім випадку, загрожував позбавленням парохії.

Якжеж заховувалися самі новобранці? Вони, в перемагаючій більшості, не ставилися до бранки. У відповідь на це наказав Бобріків завізвати опорних перед суд. Та фінляндські суди звільняли підсудних від вини й кари, мотивуючи цим, що фінляндські полки, в яких підсудні обов'язані повнити військову службу, розв'язані а иншого розпорядку, що, згідно із конституцією, управляються цю справу, не має.

Бобріків, разом із сенатом, який став безвільним знаряддям у руках російського генерал-губернатора, взялися за діло прочищення судів і адміністративних установ від усякого «непевного елементу». В цій цілі виїшов розпорядок, який уневажнював постанови фінляндської конституції про неусуваємість фінляндських урядовців та постановляв, що й не-фінляндег може бути урядовцем судових і адміністративних фінляндських установ а дальше, що урядовців не можна потягати до судово-варної відповідальності без згоди генерал-губернатора.

Негаймо після цього начав Бобріків усувати цілий ряд негідних йому урядовців, зокрема, суддів та заступав їх продажними креатурами. Рівночасно, поусував він майже усіх голов міських управ, дарма, що вони не були наставлені прави-

Перший листонад і стиг У. В. О.

Меня мені час на безділля. Кругом мене вертяться і киють життя. Люди, старі і молоді, кучеряві і жінки красавиці, віддають бажку вільну думку на радий роботі, закинувши на радий життя перед лицем грабінниками. Тільки мені до цього всемо байдуже. Робити бувало, щоб прийти а там десь... все так нічого не втисне! Школа, кажуть, закривають, відкажуть мене з школи, грабують нарядне майно, переслідують! А мені до цього не діло? На війнах живимотися, коли можна відсвятити життя та вловитися між не є.

І так застав мене двомісячний в'язні 1928. р. — Десьта речини повстання Української Держави й довг камені та вистому Політзми Борони.

Богато народа витуняться біля воріт са Юра—не знавала. Стою і з. Тут слова промовили на боту стиг У. В. О. Явськ винною твориться на думі, серцею стою. Гай навіть віднести зр. ба зрється, що можний учасник бохити на бохити

пустку моєї душі, викликану байдужністю до змагань і боротьби українського народу за краще «завтра». Зі стилем на лиці та болічним серцем в грудях тікаю із цього святого місця. Із люти ворогів і себе самого починаю грати в мені кров а живчик так і бе безперестанно. Не має ва в мене вагання. Я піду й зроблю все, щоб стати гідним цих, що лягли, оповивши свій обов'язок: я понесу найбільшу жертву, жертву життя. Я був дося сліпий і глухий а тепер я прозрів.

На вулицях Львова білі! Лягши кінна поліція стріляє і шаржує. Під конітами коней польських помічак вьотся з болі українські діти, жінки й старці. І це діється в давній столиці українських князів. Падають стріли а летяться кров неповинних а там, на вежі, гордо має стиг У. В. О. Туди звертають всі свій зір, повний віри, що краще день Вільності й для них. Я прочитав в перші ряди. Сясет куль і брязкіт шабел над головою й я валився на землю. Потекла із мене перша кров...

Сильний удар у лице й я пробудився. Я в якійсь кімнаті а надімною роззвірені лица польських посіпак. Допит. Не говорю нічого. А вони закидують мені: що я вів «Просвіту» в свойому селі, організував народ, бунтував людей проти польської школи, читав й кольпортував «СУРМУ» і вкінці, що я (не смійтесь!) належав до У. В. О. і був навіть одним з її провідників. Відні! Не знали вони мене! У мене виступила згірдна усмішка: на згадку про себе самого й на їх глупоту. А ці, бачучи це, взяли мене за небезпечного «вивротовца» та відставляють до Бригідок.

Понурі мури й в них заперошені, брудні вікна з ґратами. Серце живіше беться а думка думку гонить. Куди попаду? Невжеж між злодів, угодовних? Переводять ревізію, роздягають до сорочки. Потім ведуть довгим темним коридором. Серце мало не вискочить із грудей. Коби хоч між своїх!

Привели, впустили до келії. Мовчанка й недовірчиві погляди в'язнів, так і питають мене, що за один і що мене суди правело. Стою біля порога та несміло кажу, що я політичний. Мене знов

змірило кілька пар очей із наглядним недовірієм. Прикро мені стало. Аж тут нагло встає із ослона один, приглядається мені пильніше та сердечно мене втає й представляє цілому товариству. Леди проломані. Запитаю і відповідам не має кінця. Лише один в'язень сидить непорушно і пильно читає. Втім встає, підходить до мене та питає, чи знаю, за що мене поляки арештували. Відповідаю, що ні, бо я нічим не цікавився. На це він відповів, що не тільки мене одного будуть водити по криміналах, а всіх таких, як я, і то так довго, як довго вони не будуть нічим «цікавитися». Я почервонів і в душі признав йому правду.

А коли, після якогось часу, опускав я тюремні мури, то таки жаль стало покидати товаришів, жаль стало за цими щирими балачками, за наукою, якої я набрався там у цій понурій, заперошеній келії.

І я виходив на волю вже иншим чоловіком, відродженням, таким, яким повинен бути кожний Українець.

тельством а походили із вільного вибору громади. Взагалі русифікаторське завзяття Бобрікова не знало меж. Не вистарчало майже повне зрусифікування шкіл, переміна всяких написів на вулицях, склепах, переміна односторонь поліції та прочих урядовців, але навіть т. зв. ізвозчики були приневолені одягатися на російський зразок.

У відповідь на це, збір усіх представників конституційних партій в листопаді 1902-ого року, відбутий у Гельсінгфорсі, порішив не відступати ні кроку назад, не дорожити ніякою жертвою й переводити відбір до останнього. Бобріков знов із свого боку, забезпечив себе перед усякими законними спротивами й саботажами в цей спосіб, що на основі царського «указу» перебрав він диктатуру, що уможливила йому на свій лад правити Фінляндією. Ще в цьому самому місяці одержали визначні члени усіх конституційних партій і організації семи комітетів наказ, опустити негайно межі Фінляндії. Після цього, слідували застання

Як заховуватися при слідстві?

Ріжні тактики арештованих у слідстві можна уняти в три групи: 1. арештовані складають **правдиві** зізнання, 2. складають **ломні** зізнання і 3. **відмовляють** зізнань. Заходять питання: як найліпше заховуватися при слідстві, щоб і арештовані й замішана підпольна організація як найменше потерпіли, у випадку, що арештовано **більшу сміливість** людей та що арештовані **не умовилися** задалегіть, як і що мають зізнавати.

Коли виходити із цих даних, що їх має поліція про поодиноких арештованих то звичайно так буває, що всіх арештованих можна поділити на три групи: 1. першу творять найбільш обтяжені й підозрілі особи, при яких найдено компромітуючі речі, записки, письма і т. д. або відносно яких є обтяжуючі доноси провокаторів; 2. до другої групи належать одиниці, що до їх вини нема ні яких певних доказів, а які арештовані тому, що н. пр. їх адреси найдено в записках обтяжених осіб; 3. відносно останніх нема ніяких даних, а арештовано їх тому, що прим. по заповіданням агентів вони зналися з підозрілими особами.

Колиж виходити з дійсної вини, про яку не мусить знати (і звичайно не знає) поліція у хвили арешту, то між арештованими можуть знаходитися: 1. дійсно винні й безпосередно замішані у справу; 2. співчуваючі, що крім менших, чи більших услуг, не брали участі в справі, а часто не були навіть членами організації та 3. люде зовсім непричасні.

Хоч, дуже часто, останні три групи покриваються з першими вище наведеними, то не все так буває. Бо, нерідко, проти дійсно винних поліція не має певних або й ніяких даних, та навіть зовсім їх не арештувала, знов найбільш обтяжені особи, в яких найдено стоса матеріалів, склад зброї і т. д. можуть бути тільки співчуваючими. Знаємо, що підпольна організація не скриває своїх паперів, зброї, друкарні, чи інших речей у найбільш заангажованих людей, виставлених кожної хвили на арешт, а навпаки в помешканнях людей, що, або не стоять в осередку організації або зовсім не є її членами. Це знають і з цим рахуються слідчі органи й тому вони стараються перевірити свої дані та зібрати нові інформації про арештованих; бож залежить їм на цьому, щоб знайти дійсно винних і на правду небезпечних людей та мати заповірю, що саме їх арештовано.

на Сибір та невиносимий режим терору. Прошля тало донощиттво, предажність, вимушування, бачення жінок, обманства та всякі інші злочини, під опікунчими крилами Бобрікова.

Розпука огорнула широкі маси фінляндського населення. Невжеж—питало воно—не має рятунка? Невжеж, доведеться, до суду-віку, терпіти невиносіме горе, під важким чоботом насильника? Невжеж, дотеперішні способи відпору недоцільні та, чи вони оправдують ці жертви, що їх доводиться поносити?

І в час цієї великої розпуки, підноситься рятуюча рука молодого местника, що в один теплий літний день, при вході до салі засідань, чотирма револьверовими стрілами кладе кінець мерзенному життю Бобрікова й двома стрілами, вицленими в серце, позбавляє й себе життя.

Цей молодий чоловік називався Євген Шаумян.

Вистерігайтесь провокаторів!

Цю заповірю і бракуючі докази дають їм власні —зізнання арештованих. Коли отже арештовані знають правду, то слідчі органи, довідуючись **відразу й без ніякого труду** цілу правду: хто з арештованих дійсно винен, хто з винних не є арештований, а хто є непричасний до справи або дуже мало замішаний. Коли арештовані складають **ломні** зізнання, брешуть, «крутять», «пояснюють» і стараються перехитрити слідчих, то зправила брешня, скорше чи пізніше, вийде на верх, а ломні зізнання покінчатся так, як правдиві: слідчі органи довідаються правду, вправді не відразу, але **постепенно**, в міру розвитку слідства, і з певним **трудом**, бо тактика арештованих примусить їх приготуватися до зізнань (щоб ловити на слові арештованих), пильно студіювати зложені зізнання (щоб вилловити суперечности в зізнаннях) уживати різних хитрощів та способів для добуття правди.

Коли отже всі або частина арештованих знають, без огляду на це, чи правдиво чи «крутять», то це має такий наслідок, що їх зізнання прищеплюють долю всіх винних і замішаних осіб як **різномож** всіх співчуваючих хочби слідчі органи не мають початково проти них ніяких доказів. Крім цього їх зізнання потягають за собою арешт дійсно винних осіб, які не були початково арештовані, отже вступає по раз другий розгром підпольної організації. Якаж користь із зізнань? Ця, що всі невинні й непричасні до справи виходять **у скорому часі** на волю.

Пригляньмося тепер, як кінчатся відмова зізнань усіх арештованих. Ці, що, й у випадку зізнань, булиб засуджені, тому що їх обтяжує недостатний доказовий матеріал, будуть засуджені; однак частина осіб з цієї групи обтяжених, завдяки помочі адвокатів на розправі, може вийти на волю. Ці особи, проти яких нема певних доказів або нема ніяких доказів, хочби й були між ними дійсно винні, вийдуть на волю. Крім цього не будуть мати місця нові арешти, так що підпольна організація зможе, без перешкод, працювати й то без побоювання, що, в скорому часі, наступить новий розгром, а слідство арештованих не дало в руки поліції ніякого нового обтяжуючого матеріалу, ні підозрінь. Не користним проявом відмови зізнань є хіба те, що невинні й непричасні до справи, будуть сидіти **довше** в слідчій арешті.

Доля арештованого залежить передусім від його зізнань!

Коли дається на справу з точки інтересів підпольної організації, то користі відмови зізнань **наглядні**; вони однак окуплюються (й це не завжди) довгим слідчим арештом невинних і непричасних людей. Та під цим оглядом, ні організація, ні її члени не повинні вязатися. Негілки тому, що інтереси непричасних людей не можна рівняти інтересами організації та, що члени організації не є обов'язані погублювати себе, організацію й, зовсім її діло, а просто тому, що кількома місяцями вязниці кількох непричасних і невинних людей, які зрештою вийдуть на волю, хороняться інших перед десятками років тюрми, а нерідко й цією організацію від загину.

Як бачимо, відмова зізнань причинюється до **зменшення** арештів серед членів підпольної організації. Припинити арешти зовсім, ніколи не вдасться, як довго буде йти революційна боротьба; всеж таки є у нашій спроможности не допроваджувати їх невідповідною тактикою до надто великих розмірів. Слід зазначити, що, не зважаючи на наглядні користі відмови зізнань, можна почислити на пальцях цих Українців, що відмаляли зізнання.

В чому лежить причина? Передусім в цьому, що арештовані сподіються своїми зізнаннями перехитрити слідчих; розуміється, що зправила є як раз навпаки. Далше грає тут ролю нетерпеливість арештованого, який думає, що складаючи зізнання скорше вийде на волю, бо негілки зможе оборонитися від закидів, але сам факт складення зізнань викличе у слідчих ілюзію, що він невинний, мовляв, «не маю чого боятися зізнавати». Безперечно, колиб всі арештовані, винні чи невинні, причасні чи непричасні до справи, члени чи нечлени організації, засадничо **все** відмаляли зізнань, то положення арештованого булоб лекше: всеж і у даному випадкові, міркування арештованого є найвні, бо, коли нема доказів вини, арештований й без оборони вийде на волю; а коли є, то й «оборона» йому не допоможе, а зашкодити може. Отже, коли арештований дійсно винен, то хай спокійно сидить до розправи, на якій дістане поміч адвокатів, а не стає на дуже ховзкий шлях грання комедії, «невинного», що завсіди кінчатся розкриттям усіх карт арештованого й засудом.

Бувають випадки, коли то арештований, що початково відмовив зізнань, побачивши, що слідчі органи дійсно «все» про нього знають, зачинає зізнавати. Саме, в таких випадках, треба як раз відмовити зізнань. Бо коли слідчі мають докази провокаторів, то є виключене «крутити»; знов, коли провокаторські донесення не є підтвержені зізнаннями арештованого, то тоді вони є без великого значіння.

Є ще одна причина, чому арештовані зізнають. Діло в цьому, що вправді закон (у Галичині §: 201, 202, 203 і 245; на півн.—зах. землях §: 398, 404, 405, 406, 679, 680, 684, 685 карн. зак.) дозволяє арештованому відмовити зізнань, всеж є факт, що відмова зізнань перекрещує цілу працю слідчих органів. Тому не диво, що слідчі уживають різних способів, щоб видобути зізнання від арештованого. Уживають отже різних хитрощів, мовляв, «відмовою зізнань шкодите собі й товарищам», «ми хочемо знати тільки маленьку справу, а потім випустимо вас на волю», «ми випустимо на волю вашу наречену, але під умовою, що будете зізнавати, бо тоді зможете опрокинути докази її вини» і т. д.

Дуже часто арештовані ловляться на ці хитрощі.

Звісно однак, що дуже часто арештовані складають зізнання зприводу страху перед побоями поліції. Арештовані є переконані, що відмовляти зізнань не має зміслу, бо поліція так, чи сяк видобуде їх, хочби й тортурами. Та тут лежить помилка арештованих. Можна вправді навести закатовання Басарабової за відмову зізнань; однак такий випадок не трапляється кожного дня і не є правилом. Зате зправила так буває, що поліція **бе**, як раз, цих, що зізнавали й «проговорилися» та не хочуть дати **дальших** пояснень. І противно, коли поліція є переконана (а це пізнає вона вже на першому переслуханні), що не видістане від арештованого зізнань, навіть насильством, то відразу лишає його в спокою. Саме цей, що при першому переслуханні, спокійно, гідно й при цьому рішучо заявить, що не буде складати зізнань, дасть таке переконання поліції. Не дасть його слабодух, що застрашений погрозами, зачне зізнавати, а побачивши, що «пробалакався» і загнався за далеко, не схоче давати **дальших** пояснень, місто **відразу** відмовитися від **усіх** зізнань. На підставі практики треба ствердити, що кожний, що відмовився від зізнань, не жалував цього. Та якби там не було, ліпше знести побої поліції, ніж зізнаннями підготувати собі й товаришам довгі літа тюрми.

Не треба доказувати, що підпольна організація у власному інтересі, мусить на насильство поліції відповідати терористичними актами однак вона **рівномож** повинна з другого боку прийняти засаду відмови зізнань за **обов'язкову** для своїх членів та поширити її на **всіх** арештованих, зробити її отже **масовою**. Пропаганду за відмовою зізнань повинна вести негілки підпольна організація, але кожне товариство, культурне, спортове, чи инше; кожна організація робітничая, селянська, студенська, чи инша повинні зазнайомлювати своїх членів із користями відмови зізнань.

Принцип обов'язковости й масовости у відмові зізнань приймали різні революційні організації. Так прим. в одній з найбільших і найдіяльніших російських підпольних організацій, в «Народній Волі», кожний нововступаючий член зобов'язувався на випадок арешту, відмовляти всяких зізнань. При такій засаді, кожний, хто пустився на балачки із слідчими, ризкував своєю честю. Це мало такий вплив, що навіть люде, непричасні до революційної організації, відмовляли в слідстві зізнань тільки тому, що не бажали стрінутися із докорами зі всіх боків. Бо слід знати, що коли мало людей зізнавало, то слідчі органи використовували кожне зізнання, а це ставало сейчас звісним иншим арештованим. Тоді звичайно в тюрмі кричали кризь двері: «Такий то а такий видає!» Розуміється що доля людини, що зізнавала, не була тоді завидна, так в тюрмі, як й поза нею, бо вістки скоро передіставалися поза тюрму; п'яно зрадника було карою за балакучість арештованого.

Коли загально прийнято тактику зізнань, тоді кожний легко може виправдатися, навіть коли по видавав своїх товаришів, мовляв «він поведився так, як інші, та лише случайно не мав щасття». При загальній відмові зізнань кожний знатиме, як має поводитися у слідстві й **не може** зробити помилки. Того, хто буде зізнавати, без огляду на це, чи добре, чи зле, чи є він винним чи ні, чи є

членом організації чи ні, нап'ятується як зрадника й цим відстрашується інших від складання зізнань. Тоді кожний арештований, відмавляючи зізнань, зможе не тільки покликуватися на закон, але й говорити: «Зізнавати не хочу також тому, щоб мене не нап'ятували на ціле життя, як зрадника.

Ліпше прийму кару, а зізнавати не буду».

Тому: кожний член У. В. О., кожний, кому дорога є У. В. О., кожний кому залежить на власній долі й долі товаришів, кожний, обтяжений чи необтяжений, повинен відмавляти зізнань.

Одиноним неоспорним доказом вини є приловлення на горячій вчинку і то в присутності свідків.

Р і ж н е.

Ляхи про У. В. О. Не треба доказувати, що ляхи стараються знищити У. В. О., при чому кожний засіб, що веде до цієї цілі є для них добрий. Бачучи повну свою безсилність у безпосереднім поборюванню У. В. О., ляхи намагаються досягнути свою ціль посередною дорогою: шпиренням наклепів на У. В. О. та провокаційних погослосок про провідників У. В. О., щоб таким способом підкопати довіря з одного боку, серед цілого українського громадянства до У. В. О., з другого боку серед членів У. В. О. до свого проводу. Тому то від ряду літ, при кожній нагоді, повторюють, аж до обридження, одно й те саме: У. В. О. дістає гроші від чужих держав, провідники У. В. О. є агентами чужинців і на удержанні чужих генеральних штабів і т. д. В останніх часах ці наклепи, проти яких підпольні організації є дуже тяжко боронитися публично, поширюються зі збільшеною енергією, що більше, навіть поширюють їх польські міністри на форум сойму й сенату.

Так прим. мін. Складковські сказав у варшавському соймі 5. II. 6. р. слідуюче: «Українська Військова Організація побирає значні фонди з багатих джерел поза границями держави. Висота цих фондів є знана. (Чому тоді не скаже?! Прим. ред.) Довготривала невдача у викритті цієї організації та її звязку зі заграницею була наслідком недостатці відповідних фондів для спараліжовання впливів чужої держави». Власне ухвалення польським соймом диспозиційного фонду домагається Складковські. Чи не дивно? Складковські домагається фондів для «викриття У. В. О. та її звязку зі заграницею», та рівночасно твердить, що висота фондів, які У. В. О. побирає з багатих джерел поза границями держави є йому відома; з цього слідувало, що звязок У. В. О. із заграницею є вже викритий. Пощо тоді Складковському диспозиційного фонду для «викриття звязку У. В. О. із заграницею»?!

Ще дивніше стає, коли читати урядовий «Дзєнник Львовскі» з 4. IV. 6. р., який пише щось цілковито протилежного, компромітуючи цим самим п. Складковського: «В останніх часах стверджено, що українська суспільність щораз то більш нерадо підтримує «скарб У. В. О.», не маючи довіря до терористичних акцій цієї організації. У звязку з тим мають бути провірені форми акції на цілі У. В. О., що має вестися не дорогою прохань і апелів як досі, але — що буде більш успішним — при допомозі певного рода моральної пресії на суспільність». Далше «Дзєнник Львовскі» розписується про збирання фондів на цілі У. В. О. серед заможніших верств української еміграції та про наклонювання українського громадянства в Канаді, яке має багато заможних людей, до інтензивніших збірок на цілі У. В. О.».

Отже як?! «Звязок із заграницею», чи «українська суспільність»? Чи може «звязок У. В. О. із заграницею» це є її звязок з українською емігра-

цією, а «значні фонди з багатих джерел поза границями держави» це «фонди на цілі У. В. О. від заможніших верств української еміграції»? Коли так, то хай п. Складковський висловлюється більш ясно і менш таємнично!

Слід зазначити, що п. Складковські дістав від сен. В. Бараника таку відповідь: «Існування У. В. О. є дійсно ствердженим фактом, який припали самі члени цієї організації на політичних прессах і в своєму конспіративному органі «Сурма» тому абсурдом було б це заперечувати. Ніхто ж з українського громадянства не стоїть на становищі, що польські влади не мають терористичну організацію поборювати. Якщо однак уряд стоїть на становищі, що впливи У. В. О. огортають ціле українське населення, тоді, маю вражіння, цілий диспозиційний фонд міністерства в рамках 6-ти мільонів зол. був би за малий». Цього погляду й ми розуміємося на випадок, коли б п. Складковський дійсно хотів його вжити на поборювання У. В. О. Можливо однак, що п. Складковський хотів піти слідом інших польських міністрів, і подібно як вони (як це прозвядь Пілсудські в одній зі своїх «славетних» промов) ужити диспозиційного фонду на забави, в яких брали участь проститутки». Поді цей фонд вповні вистарчаючий!

Дещо про ляцького премера міністрів.

Численні особи у Варшаві одержали відпис еміуючого листа:

Варшава, дня 30. XI. 1928.

Стефан Деревоед

Варшава, вул. Копєрника 12.

Телефон 319—17.

До Пана Професора

Казімежа Бартля

замешкалого в Президії Ради Міністрів, Варшава, Краковске Пшемесце 46.

Отсим заявляю, що своїм поступованням Ви мене уповажнили до твердження, що Ви є брехуном, ошустом та пубравцем, який визискує для своїх нічтемних цілей довіря осіб доброї волі. Не бажаючи Вас бити публично по лицю, отсею дорогою Вас костуrom (окладам го кієм), уважаючи за свій горожанський обовязок демаскувати подібні каналиї.

Стефан Деревоед

кавалір Хреста П. О. В. та б. доброволець 201-ого п. н.

Ляцькому мін. Складковському в альбом. У відповідь на промову посла Целевича виголошену зприводу листопадових подій, сказав, між иншим, Складковський, що посол Целевич не має рації коли, говорить про У. В. О. і покликуються на приміри польських організацій із заборчих часів. «Наші організації» — каже Складковський з театральною емфазою — «не працювали за чужі гроші й для чужих і шпіонажею не займалися». Свята наївність, чи пак безличність!

Поминаючи вже брехливі в основі наклепи на У. В. О., про що ми вже нераз, на іншому місці відкресливали та вияснявали, що вони зміряють до оплюгавлювання українського визвольного руху, варто пригадати депо п. Складковському.

Чиж п. Складковському нічого невідомо про те, як то польська боева організація, в часі російсько-японської війни, веда шпіонажу за гроші в користь Японців, на території російської імперії? Не відомо п. Складковському нічого про ці славні вчинки, якими Йосиф Пілсудський стверджував відбір грошей від розвідочного відділу австр. Генерштабу (К-Штелле) за розвідочну працю в користь центральних держав та ба, що більше, за денунціювання самих таки поляків за їх прихильне відношення до коаліційних держав? Чиж забув п. Складковський про епілог цієї справи, про горосну подію ген. Загурського, який мав матеріяли, наглядно доказуючі розвідочну діяльність самого таки Пілсудського, й що саме припечатало дальшу долю Загурського, якого у скритий спосіб замордовано?! От що пишуть вшехолодяки в одній летючці, що її мусів також п. Складковський читати: «Від бл. п. ген. Загурського жадано видання або вказання місця переховання квітів, на загальну суму К. 2,000, в яких потверджував Йосиф Пілсудський відбір цієї квоти від ославленого австрійського К—Штелле (розвідочний відділ австрійського генерального штабу, тотожний з польським П. відділом, який денунціювався за антантофільські переконання поляків вішав масами в рр. 1914—15). Квіти ті взяв на всякий випадок ген. Загурський, яко офіцер ген. штабу, придлений до служби в К—Штелле. Ті 2,000 К одержав Й. Пілсудський за співпрацю з чужими агентурами».

Так п. Складковський! Це дуже гарно й ефективно із міністерської трибуни кидати громи «святого обурення», але — треба бути при цьому, хоч гроха, чесним із собою.

Хроніка.

Арешти та судові процеси. З кінцем січня арештовано в Тарнополі гімн. студ. Ф. Кордубу, І. Лобая, О. Слівінського та В. Дудика, обвинувачуючи їх у приналежности до У. В. О. на цій підставі, що в одного з них найдено «Сурму».

— У звязку з збіркою на українських політичних в'язнів в часі панахиди за бл. п. О. Басарабову, арештовано у Львові Наталю Юрчинську, Валю Ганашевич та Надію Петрик. По переведенні розправи звільнено їх.

— Оборонці І. Вербицького та В. Атаманчука, внесли відклик від засуду суду присяжних у Львові, що присудив Вербицького на кару смерти а Атаманчука на 10 літ тюрми.

— В днях 4—7. березня відбулася розправа Е. Скицького та І. Штовала, обвинувачених за участь у нападі на пошту у Львові, що мав місце в літі минулого року. Обоє їх засуджено на 4 роки тюрми.

— 11. III. відбулася у Львові розправа проти селянина К. Огородника та 2 студентів Ю. Гошовського і С. Новицького, обвинувачених за кольпортовання органу У. В. О. «Сурма».

— Перед судом у Самборі відповідав дня 8. III. Львок Тисовський за злочин зради стану з § 58. Тисовського звільнено по розправі.

— Дня 11. III. станула перед судом у Самборі Е. Шемердяківна, абс. учит. сем. обвинувачена за злочин після § 65, який мала допуститися через відчит у «Соколі» про могили стрільців. Суд звільнив її від вини й кару.

— У Коломиї відбувся 20. III. процес проти студ. Д. Печенюка за кольпортовання летючок У. В. О. та «Сурми». Обжалованого звільнено.

— Наглий суд у Львові засудив члена У. В. О. Романа Мпцика за участь у нападі на грошевого листаря, на 7 літ тюрми.

— Дня 12. III. відбулася в Празі (ЧСР) розправа проти М. Пазюка, обвинуваченого за намагає вбивство польського конзуля в Празі. У. В. О. своєчасно спростовувала твердження чеської преси, неначе Пазюк був членом У. В. О. Пазюка засуджено на 1½ року тюрми. Оборонець вніс відклик від засуду та зажалення неважности.

— В останніх місяцях мали місце у Львові численні арешти серед української молоді у звязку з нападом на грошевого листаря, похоронами бл. п. Любовича і т. д. Ізза недостатці місця не реєструємо їх.

Похорони Ярослава Любовича, студ. II. р. прав і члена У. В. О., що згинув у вуличній боротьбі з польською поліцією, мали відбутися у Львові в суботу 9. березня 1929 р. о год. 15. Однак, передбачаючи, що похорони стануть великою маніфестацією українського громадянства, яке вповні солідаризувалося з «бандитом» (як покійного називала польська преса), поліція тайком похоронила тлінні останки бл. п. Я. Любовича вже о год. 11. ранком.

Тимчасом о год. 15. згромадилися товпи українського громадянства на означеному місці, щоб віддати останню прислугу молодому героєві. 3.000-на маса, довідавшись про небуденну поведінку поліції, уставилася самочинно в похід, який лавою рушив в напрямі кладбища, щоби на гробі зложити вінки та відправити панахиду. В міжчасі однак наспіли сильні відділи пішої поліції, які біля брами цвинтаря старалися здержати похід, так, що лише незначній частині його учасників вдалося дістатися на свіжу могилу. Зчерги поліція, якій прийшли на поміч кінні відділи, щоб розігнати похід, припустила шаржу, раничи багато учасників походу та трагуючи жінок і дітей. Дикі герці поліції тревали більш години. Числа ранених не вдалося усталити тому, що заосмотрювали їх приватні лікарі, бо тих, які зголошувалися на ратункове поготівля, сейчас арештувала поліція.

В міжчасі на цвинтарі частина походу даремне ждала на других. Вкінці приступлено до торжественної відправи. Поліція однак не пошанувала релігійного обходу та не завагалась перед профанацією. Ледви пронеслися перші звуки панахиди, поліція почала розганяти присутних, бючи їх прикладами крісів з насадженими штиками. І тут герці поліції тревали біля години.

Під замітом «гльорифікації бандити» арештовано 20 учасників.

Українське громадянство, що рискуючи арештом і з нараженням життя прийшло вшанувати пам'ять погибшого члена У. В. О., доказало зайвий раз, що балачки про згідне польсько-українське співжиття є ніколи не здійсними нісенітницями.

«Цесус» і листопадові події. З приводу подій у перших днях листопада ц. р. у Львові, видав «Центральний Союз Українського Студентства» довгий меморіал у мовах: українській, французькій, німецькій та англійській, який доповнюють численні знімки понищених ляхами українських установ, мистецької виставки і т. д.

Книжка про У. В. О. Накладом Пропагандивного Відділу У. В. О. вийшла книжка п. з. «У. В. О.», в якій зібрано у відповідному порядку та обробленні поодинокі статті із «Сурми», що дають

інформації про ідеологію та тактику У. В. О. Окрема частина є присвячена тактиці збройної боротьби поневодених народів.

Листи з Америки.

Дорогі Брати;

Пишу до Вас цих кілька слів далеко від рідної землі. Знаю, що отримають цей лист борці українського народу, що донині не зложили зброї в боротьбі проти ворога. Ці їх стремління напевно увінчаються успіхом, бо вони є зарозом стремлінням цілого українського народу. Це вже тепер можна бачити знагоди збірок, чи різних свят, в часі, яких Українці не поминуть, щоб не згадати на У. В. О. та не підперти її змагання. А коли всі, як один, зрозуміють конечність і вагу визвольної боротьби, то тоді, будьте певні, весь український загаль стане Вам на допомогу в Вашій підпольній роботі.

Прошу Вас висилайте мені більшу кількість чисел «Сурми», бо при цій нагоді вдасться мені призбирати троха грошей на пресовий фонд. Мені дотепер деколи попадала до рук «Сурма» й зібрав я троха грошей, які Ви вже одержали через «Об'єднання Українських Організацій». Є ще в мене троха призбраних грошей, які Вам у недозві вишлю через «Об'єднання».

Моїм бажанням є помагати Вам у Ваших змаганнях та в боротьбі проти наших відвічних ворогів. Я сам через цихже ворогів мусів залишити рідний край та замешкати на чужині. Думаю однак, що вкортці, буду bliще Вас і зможу разом з Вами працювати.

Тож у Ваших звідомленнях не подавайте мого імені, бо не добре буюб мати, зараз по приїзді, якусь мороку з ляхами. По друге не буду мати звязаних рук і зможу шонебудь робити в ріднім містечку. Подайте як моє імя «Січовик».

Остаюсь із стрілецьким привітом.

Січовик.

Нью-Йорк 3-го січня 1929.

До Команди У. В. О.

Ви, дорогі Національні Робітники, робіть свою роботу, а й ми не будемо спати, лише всіма способами будемо Вам помагати. От 17. XI. в нашій цевкві 67-літний парох о. А. Пристай, по скінченні богослуження, сказав до вірних: «Дістали ми вже вістку від Команди Української Військової Організації, що вона одержала наших 25.—дол. а рівночасно прислала нам «СУРМУ», яку зараз буде роздавати один при дверях. Почитайте як наші брати змагаються з ворогами; вони не дивляться, кілька їх є та кілька грошей мають!!! Крім того о. Пристай розяснив ціль У. В. О. і так заохотив вірних, що ми зібрали на «СУРМУ» 25. 54 дол. які наш Комітет зараз вислав там, де треба. Це ліпше, ніж тільки співати: «Ще не вмерла...» Із

„Читачам „Сурми“, тим що на волі й тим, що у тюрмах, засилаємо бажання „Щасливих Свят“.

Видає пропагандивний Відділ Української Військової Організації.
Редагує Редакційна Колегія.

«Сурми» видно, що Українці не заверили та троха помагають Вам. Ми це розуміємо, що треба грошей, бо без грошей нічого не вдієш; куда підеш, що не зробиш, завжди треба доляра. гроші то й поляк тебе пустить, де захочеш.

З глибоким поважанням

Петро Драпяк

48 Stonington St. Hartford, Conn.

Хвальна Редакціє!

Я зібрав 15 передплатників, яких списе заду-чаю, та 21.—дол. на пресовий фонд «СУРМИ». Рівночасно повідомляю Вас, що наша громада у Вунсакет, Р. І. вислала дол. 50.—на «Боевий фонд» через «Об'єднання» у Філадельфії.

Здоровлю Вас щиро

Михайло Чагарин

155 Boyden Str. Woonsocket R. Y.

Звідомлення.

Отсім припинюється аж до відкликання всі грошеві збірки, переводжені на Західних Землях України на цілі У. В. О. Всі, що збирали грошеві жертви на цілі У. В. О. мають негайно передати їх, куди слід.

Про це, коли нові збірки знов матимуть місце, повідомитесь Громадянство за посередництвом «Сурми».

Команда
Української Військової
Організації.

Постій, в квітні міс. 1929 р.

Оповідня.

На пресовий фонд «Сурми» зложили в доларах за посередництвом п. М. Чагарина; по дол. 2: — Іван Строчкий, Андрій Швець, по дол. 1: — Осип Бойко, Григорій Гайковий, Мойсей Конернюк, Тетан Бровчук, Андрій Галас — разом дол. 9.

В злотих поль.: Тернина 55.—, Вова (зворот. кошт. поїздки) 17.—, Знімки 7.—, Валенрод (збірка) 90.—, Іга 2.—, Нічо 10.—, Птах 5.—, Трикутник 3.—, Тернина 5 50, Цифра 2.—, Билина 1.—, Баранчик 0 50, Пазь 0 50, Любчак 5.—, Збірка в Кр. 17.—, з розпродажі 50.—, в доларах: М. К. 2.—, Д. В. 1.—, Й. Й. 0 50, М. В. 1.—, Х. У. 3.—, Х. У. 1 50.—, Німка 1.—. В нім. марках: інж. К. 3 60, Копачок 1.—.

На боевий фонд зложили в амер. дол.: (міс. січень) «Об'єднання Українських Організацій у Америці» 300.— (триста) в тому дол. 50.— на пресовий фонд «Сурми», О. Яремчук Детройт 35.—. Крім цього наспіло без подання жертводавців дві посылки, саме дол. 56.— і 74.—.

Всім Жертводарцям складаємо щиро подяку.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!
Ховайте «СУРМУ» перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 цент.
Проситься скласти вкраю на
„Політичних В'язнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 5-6 (20-21)

ТРАВЕНЬ—ЧЕРВЕНЬ

1929

Ярослав Любович

Член У. В. О. студент II р. прав.

Згинув героїською смертю 6. березня 1929.

Наш шлях—національна революція.

Сьогодні кожний з нас, чи він селянин, робітник, ремісник, учитель, священник, урядник, купець, письменник, учений, чи він живе на Західних чи Східних Землях України чи за кордоном, відчуває аж надто добре, що як довго не будемо мати власної держави, так довго всім нам буде але. І не тільки нам, але й нашим дітям і внукам — цілій нації.

Кожний з нас бачить що дня наглядно, як вороги стараються нас знищити: політично, культурно й економічно. Вони відбирають нам нашу мову, нашу церкву, нашу школу, нищать нас матеріально, розедають нас політично, здушують нашу національну свідомість. Та все таки знищити нас як нарід їм не вдається й не вдається ніколи, так як не вдалося нас знищити за кількостілітнього поневолення царській Росії, пляхетській Польщі й пізніше Австро-Угорщині.

Слід однак ствердити, що на землях, окупованих Польщею, наші змагання від часу програної збройної боротьби, носять здебільша оборонний характер: ворог находитесь стало у наступі а наші зусилля, за нечисленними вїмками, зміряють до задержання дотеперішніх наших позицій. І хоч зазвзята оборона, а часто навіть пасивний опір, творять заперуку перед знищенням нас як нації, всеж не вистарчають вони для осягнення нашого національно-державного ідеалу. Що більше, не слід забувати, що під польською окупацією ми понесли на деяких ділянках діймаючі втрати.

Возьмім справу нашого шкільництва. Не тільки замкнення кількох тисяч українських шкіл, але перенесення українських учителів до корінної Польщі й обсада народних шкіл на українських землях поляками, зліквідовання частини середніх шкіл та польонофільські реформи в останніх, зліквідовання

українських катедр на львівському університеті та обмеження доступу Українцям до високих шкіл і т. д. все це наглядні наші втрати.

Не ліпше представляється справа в сільсько-господарських відносинах. Не говоримо вже про податкову систему, яка висуває з нашого селянина останній грин (який іде на зміцнення польської держави!), про економічний визиск наших рільних робітників, який більшає з дня на день: але глянью на колонізацію наших земель польськими зайдами. Тут наступ поляків має **найбільш небезпечний** характер. Бо треба собі зясувати, що й колиб ляхи забрали нам всі школи, придушили кожний прояв політичного життя, колиб знищили нашу церкву, а навіть заборонили говорити й писати по українськи то о скільки **задержимо національну свідомість**, все це відзискаємо в моменті вибуху повстання й війни проти Польщі. Не так представляється справа зі землею. Для нації й держави земля має величезне значіння. Земля це терен, на якому й з якого живе нація та з якого черпає своє багатство. Земля це основа існування та розвитку нації. Без землі нація не може утворити держави: сама національна свідомість до цього не вистарчає. Тому й ляхи кладуть таку велику вагу на найкращу колонізацію наших земель. Вони розумують так: коли за кільканадцять чи кількадесять літ більшість українських земель буде знаходитися в руках польського елемента, коли відповідною економічною політикою (високими податками, низькою заплатою за працю й рільні продукти, нищенням української сільсько-господарської кооперації і т. д.) винищать другу частину українського селянства, яка буде тоді змушена продавати землю й емігрувати до міст і за кордон та коли решту українських селян, що залишаться на землі, зпольонізують (польські школи, польські костели, окруження польським колонізаційним елементом), тоді українська безпека в Галичині буде раз на завжди усунена. Бо не тільки по містах, але й по селах поляки осигнуть більшість.

І що pomoже тоді нам, Українцям, коли наш селянин буде хочби й дуже свідомий, але буде ходити в Бразилію чи Канаді, а його дотеперішня земля буде страчена для нас? На його долю буде сидіти поляк, який буде боронити її як своєю землею — перед Українцями. Як зможе опертися польській навалі сам міський елемент, який, як це знаємо з історії, є найбільш податний на винародовлення? Навіть колиб нам колись вдалося відібрати ці землі від Польщі, то буде на них сидіти польська більшість, ворожо настроєна до української держави.

Як Ірландці плянували спалити Лондон.

Із цілого ряду саботажів, які плянували й проводили ірландські фенні (шинфайнери) або інакше «Ірландське Революційне Брацтво» в боротьбі проти Англії, заслуговує на увагу план спалення Лондону, якого однак Ірландці не виконали.

Коли вибухли проітанглійські розрухи в Ірландському графстві Корк, Англії не здержались перед брутальним їх здавленням. Цілу місцевість обложили артилерійським вогнем та спрямували на неї шабди і втрати серед місцевого населення. У відповідь на це постановили ірландські революціонери, на випадок повторення Англією подібної жорстокості, відплатити їй не менше жорстокою акцією. На одному із засідань

Звідси випливає конечність відповідної тактики в наших визвольних змаганнях. Пасивний спротив й взагалі оборонний характер змагань, не вистарчаючи; зрештою не все можна ці форми приміняти. Бо прим. коли нам зліквідують українське державне шкільництво, ми можемо вести приватно: коли заборонять приватно, будемо вчитися тайно: коли нам позамикають церкви, ми все таки залишимося тим, чим досі були; коли заборонять організуватися політично, підемо в підпілля; коли заборонять друкувати по українськи, будемо це робити тайно або за кордоном. Всі ці оборонні засоби вправді не вименуть ляхів з наших земель, не створять нам держави, але збережуть нас, як націю. Однак вони ніяк не забезпечують нас перед колонізацією наших земель перед переходом землі в руки польських зайдів. Тим менше зможемо що небудь зробити законною дорогою, бо законною дорогою взагалі не зможемо ніколи охоронитися перед наступом ляхів на культурному, економічному й політичному полі. Українці не мали ніякого впливу на складання й касовання законів в умовах демократії й парламентаризму в Польщі, тим більше не будуть мати впливу в умовах диктатури Пілсудського чи кого іншого.

Отже?

Коли не бажаємо втопитися в польському морі, згинуть як нарід, коли хочемо задержати землю у своїх руках, захопити міста та розвиватися як державна нація, — **підготовляймося як найскорше до війни. Лише національна революція й війна зможе нас забезпечити перед культурним, економічним й політичним знищенням, може нам принести волю та державну незалежність.**

До часу цього збірного наступу, мусимо для охорони себе прийти до **активного спротиву**. Насильство поборювати насильством. Терором і саботажами треба відстранити польських зайд вступати на нашу землю. Хай кожний колоніст буде свідомий того, що мусить стратити землю скорше чи пізніше, чим скорше позбудеться землі сам, тим ліпше для нього, бо не наражує свого життя та майна.

Слід нам пам'ятати, що в умовах поневолення **кладаємо безмірно більші жертви, ніж у війні**. й то жертви, що не помагають нам у нічому, зате скріпляють сили ворога! Ворог їсть наш хліб, живе з наших податків, творить військову силу з нашого рекрута, розпаношується на наших землях. Десятки тисяч дітвори винародовлюється у польських школах і гине для нації. Сотки тисяч людей примирає голодом та дегенерується фізично й морально. Десятки тисяч втікає за кордон і рівнож скорше чи пізніше є страчені для нації. Має це тревати

Центрального Комітету вирішено підготовляти підпалення Лондону й у відповідний мент перевести плян в життя.

Щоб удача цього пляну була запевненою, приступлено зараже до переведення основної підготовки. В першій мірі підшуквали Ірландці біля тисячу своїх земляків, мешканців Лондону, з яких певній кількості (200) було доручено зайняти в означених ділянках міста малі кімнати на «бюрах». Через цілий місяць—після цього—заходили щодня до цих «бюр» муштини й жінки зі звичайними шкіряними торбинами, в яких не було ані свіданку, ані якихось актів, ані жадного канцелярійного приладдя, тільки бляшані коробки з бензиною та всяким іншим легко запальним матеріалом.

Дальше видав Центр. Комітет окремі вказівки для цих осіб, які на умовлений телефонічний знак

дальше? З якою ціллю? Для кого з цього користь? Зможуть що змінити в цьому наші послі в польському парламенті? Що pomoже легальна боротьба?

«Що проти тих безплідних жертв означають жертви, зложені у війні, веденої за волю народу, жертви кладені для трюмфу ідеї Вільної України?! Є нас сорок мільонів Українців, сорок мільонів рабів, що кладуть кожного дня жертви — для своїх катів і для свого поневолення. Чи не ліпше покласти хочби в десятеро й сотеро більш жертви для забезпечення існування Української Нації?»

Одиним неоспорним доказом вини є приловлення на гарячій вчинку і то в присутності свідків.

Приготовляймося й до оборони!

Наші вороги стараються, вже в часі мира, поборювати всіма засобами наші змагання до національної незалежності, намагаються нас ослабити й застрашити та унеможливити вибух народнього повстання. Методи ворожих влад, поліції та судів, зміряють до цього, щоби при помочі арештів, побоїв, нереслухань, засудів, провокацій тощо, докладно перевірити сьгоднішній стан нашого руху, як і довідатись про наші пляни на майбутність. Бо лише тоді вони можуть прийняти відповідні протиміри та поробити відповідні приготування на час війни, повстання чи внутрішніх неспокоїв; вони знають, що в таких випадках засоби, яких вони тепер уживають для нашого поборення, будуть не вистарчаючими.

Тому що поневолені народи не мають відповідної кількості зброї та воєнного матеріалу, мусять здебільша примінявати **імпровізовані форми при веденні війни**, як саботажі, партизантку тощо. Ворог однак старається підготувати себе не тільки до війни з модерними, регулярними військами, але робить також приготування, щоб з успіхом побороти повставше проти нього населення внутрі його держави.

Як знаємо з польських тайних військових наказів та з матеріалу для підготовки мобілізації, польська військова команда рахується з тим, що в разі війни з її сусідами, вибухнуть у польському запіллі неспокої та повстання, а тому вона вже сьгоднішній день підготовляється до їх здавлення. Ця підготовка не тільки звернена проти Українців, Білорусинів, Литовців та Німців, але й проти деяких польських партій (прим. комуністів), які є ворожо настроєні до теперішнього правительства.

мали ночію «пустити когута» рівночасно у 50 «бюрах», що лежали на південь від ріки Темзи. Такий розмір пожежі бувби зовсім певно приволов більшу частину огневої сторожі удатися на згадані місця. Міжтим інша група людей мала завдання—по переїзді огневої сторожі—забарикадувати великими вугорними возами всі мости на ріці та таким робом унеможливити сторожі переїзд на північний б'ч ріки, де в цьому часі інші групи Ірландців мали начати дальший підпал. Ще інший відділ революціонерів отримав доручення понищити в даний мент алярмові пожарничі владження на вулицях міста, а рівночасно фальшивими алярмами дезорієнтувати огневу сторожу. Серед такої ситуації не зналаб вона, куди їй найскорше вибиратись, а колиб й прибула на якесь заалярмоване місце, то не засталаб там пожежі.

Тому не залишаючи оборони, ведучи пасивний й активний спротив і підготовляймося до нашого збірного наступу—**національної революції**, що поверне нам дотеперішні втрати і забезпечить перед новими та відкриє можливости широкого розвитку нашого народу на всіх ділянках. Пам'ятаймо не тільки про себе, але й про наших нащадків та не забуваймо заповіту наших батьків і братів, що проляли кров у оружній боротьбі 1917—1920 р.р. Вони показали нам **одинокий шлях** до кращої долі Української Нації.

Майже при всіх польських маневрах, тактичних завданнях, військових виравах тощо, стрічаємося зі слідуною передпосилкою: «Наші війська знаходяться в краю, де населення ворожо до нас настроєне, підняло повстання». Як розв'язується таке завдання? Зовсім просто: «Села належить зрівняти з землею, населення здеситкувати, а коні, худобу тощо реквірувати».

Тому слід нам собі зясувати, що може вже в недалекій будучині, коли Польща знайдеться у війні, будемо мати до діла не тільки з польською поліцією, судами і т. д., але й з **польським військом**, з його модерним озброєнням, яке буде направлене проти нашого безборонного населення, проти наших жінок та дітей. Тож не від речі буде подумати й про нашу охорону.

Найпростішим способом наступу ворога проти нас, буде безперечно **висилка наших військових відділів** (піхота, кавалерія), що будуть наїждати на наші села, брати закладників, рабувати худобу та врешті падати забудовання і майно українського населення. Колиб однак була необхідна велика кількість таких карних відділів, а крім цього, колиб польське військо, в якого склад будуть входити й члени поневоленіх націй, показалося непевним, підуть поляки за прикладом Французів та Англіїців у їх війнах з колоніальними народами й старатися муть побороти нас, **не тільки піхотою та кавалерією але й модерними воєнними машинами**, уживаючи при цьому навіть **хемічних воєнних середників**. Отже не тільки панцирні авта і танки з машиновими крісами та гарматами будуть атакувати наші села, але треба числитися також з наступом **з воздуха**. Літати будуть засипувати наші села

В наслідок викликаного такими способами загального понервовання серед населення, булоб певно повстало в місті велике замішання, в часі якого мігби був Лондон таки цілком впасти жертвою вогню. Щоби задумана акція увінчалась таки дійсним успіхом, доручено тоді ще поодиноким людям, всюди там де була огнева сторожа при роботі, перетинати гумові вужі й рівночасно з акцією підпалів видляти в ріжних місцях ріки сотки бочок сливи та її запалити. Вогонь посуваючись з бігом ріки бувби охопив усі будівлі та доки, що стояли над берегами Темзи.

І саме може тому, що цей плян був як найточніше підготований, не довелоса Ірландцям перевести його в діло. Англіїці, упереджені мабуть через конфідентів про загрозу містові, довгий час не важилися проволувати Ірландців.

вибуховими, газовими та огневими бомбами і цим способом будуть нищити наше майно, ломати опір наших сіл і приневолювати повставших до безглядної піддачі ворожій владі.

Тому ми мусимо вже тепер найти не тільки методи наступу, але й оборони, щоб відтак навіть при оружній перевазі ворога хоронити перед ним країну та уможливити нашим відділам і ім-

провізованим військам ведення саботажної і партизанської війни.

Знаючи з польських тайних документів, яка небезпека грозить нам у будучині, задержимось в слідуєчих числах на цих **вобинних засобах**, що їх хочуть ужити поляки проти нас, щоби кожний — мущина, жінка чи дитина — навіть в найдалших оселях знав, як має перед ними хоронитися.

Фінляндія.

IV.

Смерть Бобрікова, що згянув з руки молодого Шаумана, викликала з одного боку почуття пільги, зате з московського боку дикий і скажений вереск обурення та домагання цістп. Політичні морди були до цієї пори у Фінляндії чимсь зовсім новим. Тож не диво, що кружляли різні чутки, особливо в угодній фінляндській партії, яка предеказувала страшну відплату з боку російського правительства.

Коли однак у кілька тижнів після атентату на Бобрікова, погіб з руки революціонера Сазонова Плеве, російський міністр внутрішніх справ, схамулилися російські імперіялісти. Новий російський губернатор у Фінляндії, князь Оболенський, вважав за відповідне сховати „роги“, а навіть і Петербург дещо пом'якшав. В 1904-ому році дозволено зібратися фінляндському сеймові, однак зв'язані із ним надії завели. Російське правительство не згодилося на знесення диктатури і задержало в силі інші протиконституційні „укази“. Фінляндський сейм виготовив тоді т. зв. велику петицію, в якій домагався повернення давних конституційних прав. І хоч, під натиском рішучої постави сейму, російське правительство повернуло правосильність старого закону про неусуваємість фінляндських суддів та здержало важність особливого військового закону, то всеж таки, коли сейм не уступав від дальших домагань, засованих у великій петиції його розв'язано.

Політичне життя увійшло в стан ветеризаційного вижидання. Під покрешкою спокою появлялись знаки надходячої бурі.

Між цим творилися в конституційній фінляндській партії нові течії, що довели до створення в ній сильного радикального крила. Тоді заходами провідника цього крила, Цілліякуса, появилася книжка під заг. „Революційна Росія“, з якої міг фінляндський нарід вперше познайомитися із розвитком революційного руху у російській державі. Рівночасно виступив підпольний орган т. зв. „кагалу“ із пязкою критичних завваг відносно пасивного відпору і підніс клич відпарті наслєство насильством. Ці думки находили пригожий ґрунт головно серед молоді, та навіть й старші громадяне прихильовались до цього способу боротьби. Серед згаданого радикального крила конституційної партії вирине думка, щоби зв'язатися із російськими революціонерами для створення спільного фронту в боротьбі проти царату. Духовим батьком та сподвижником цієї думки був Цілліякус, що виготовив був навіть плян скликання конгресу із представників усіх опозиційних і революційних партій в Росії для намічення й узгіднення пляну спільної акції. Ходило йому рівнож о це, щоби конгрес

видав окреме звідомлення в справі незавидної долі фінляндського народу. В наміченому конгресі згодились взяти участь майже всі російські революційні партії, за ввічком соціалістів-демократів і жидівського «Буду».

Цілліякус, людина великої ініціативи, робив це все покищо на власну руку. Відтак старався він переконати своїх земляків, головно цих, що жили на прогнанню в Штокгольмі, про доцільність такої акції. І як це не дивно, але там подібав він перепони; головно з боку провідника конституційної партії, Льва Мехеліна, який ціяк не хотів вступати від дотеперішних способів боротьби т. є пасивного відпору. Щойно під натиском красивих провідників він уступив та взяв участь у конгресі, що відбувся в Парижі. Рішення цього конгресу були більше засадничого значіння та мали лиш певний пропагандивний відгук. До затвердження, чи ратифікації рішень конгресу з боку конституційної партії все таки не прийшло. В останній хвилі виринули серед її провідників різні сумніви відносно цього, чи не шкідливими будуть для Фінляндії наслідки зближення до російських революційних партій. Цілліякус однак не подався. Він виступив із конституційної партії та заявив, що сам підпише рішення конгресу від імені нової партії, до якої засновання завізвав він усіх цих, що одобрювали революційну активність.

І так за почином Цілліякуса створено в Гельсінґфорсі 17-ого листопада 1904-ого року нову партію, яку названо „фінляндська партія активного відпору“. Про її створення повідомлено громадянство відповідними легючками.

Перші вражіння Фінляндців на вістку про створення такої партії були доволі дивні. Вони не хотіли брати її поважно та допускали можливість російської провокації. Більшість народу, чи там більшість чільніших його представників була все таки за пасивним відпором; боротьба терористичними способами, яку проголошувала нова партія, разила їх нечуття правосильности. Це однак в нічому не міняло факту, що вланок Евгена Шаумана всі однодушно похвалювали й подивляля. „Шауман“ — говорили Фінляндці — „дав життя за життя, він приніс себе в жертву Батьківщині, він увільнив нас від цього ката Бобрікова“. Щоби однак ця партія проповідувала організований морд а до цього в спільці з чужосторонніми ворохобниками, то це ще ніяк не могло тоді поміститися в більшості фінляндських голів.

Згодом однак під натиском грядучих подій слідувала зміна поглядів та пересвідчення, що нові умовини вимагають нбвих більше переконуючих средств боротьби.

Мовчаливість.

Стара пословиця „мовчаливість це золото“ не має ніде так великої ваги, як у підпольній організації. Без перебільшення можна сказати, що існування підпольної організації залежить від мовчаливости її членів. Підпольна організація має так довго силу, як довго вона законспірована. Кожний, хто хоч побіжно познакомився з конспіративними методами праці, цей знає, що **головною основою конспірації є якраз мовчаливість**.

Слід однак підчеркнути, що хоч і здаємо собі з цього справу, всеж — стало на це забуваемо. Бо и справді, кілька нещастя накоїло невміння задержати тайну! Неосторожне балакання про тайни організації на публичних місцях, звірювання своїм товаришам з вчинків, за які грозить довтолітня тюрма а то й кара смерти, нерозважне балакання з незнакомими людьми, складання непотрібних зізнань в якомусь дивному пересвідченні, що тим способом вийдемо скорше на волю, звірювання незнакомим співв'язням, щоби чимсь виповнити час в тюрмі і т. д. — ось це способи, якими розконспірується себе й товаришів та якими нищиться організація.

Люде є дивні! «Скоро вчать ся говорити, але дуже пізно вчать ся мовчати» — каже одна народна приповідка. Говорять стало, чи є потреба чи ні, для самої приємности говорення, з нудьги, для хвалби і для заїмоновання другим; говорять про річи, яких не повинні згадувати і які наказано їм говорити; «випаплюють» тайни у злости, «випаплюють» їх також у доброму настрої при чарці, «випаплюють» їх зі страху та «випаплюють» їх з довірливости. А коли не можуть говорити, то пишуть! Пишуть листи, які читає ворожа цензура, пишуть нотатки, які находить при ревізії поліція, пишуть у тюрмі «Грипси», що їх приловлює тюремна сторожа.

Люде є непоправні! Читають про процеся, де через один лист, що його переловила протирозвідка, засуджено десятки людей на довгі літа тюрми; а все таки вони пишуть дальше, думаючи, що їх листи цензура не читає. Читають про нові винаходи, при помочі яких можна відчитати кожне тайне письмо, але тим не менше є переконані, що на їх листи не впаде «чорний кабінет». Знають, що нема шифри, якої не можна відшифрувати, а все таки уживають шифр, до того невдалих. Знають про підслухові апарати, що захоплюють й найслабший голос, але це їм не перешкадає говорити про довірочні справи в каварнях, та інших публичних льокалях, або говорити про них телефонічно. З часописей довідуються про процеся, в яких виступають як свідки десятки конфідентів, але не вважаючи на то, говорять з першою ліпшою людиною, з якою познакомляться на проході, на двірці, у поїзді, в реставрації. Знають, що в кожному процесі фігурують „Konfidencjonalne wiadomosci“, що в парламентах ухваляють мільйонні суми на ведення протирозвідки для поборення підпольної організації, читають про убийства провокаторів, а все таки по пяти мінутах знаомства розкажуть першій ліпшій людині всі подробиці свого життя, свої погляди, розкажуть все, що треба й не треба другим знати. В кожній часописі читають про арешти й ревізії, знають який це трюмф є для поліції, знайти при ревізії документарні докази вини, а для слідчого видобути потрібні зізнання, що більше обурюються на арештованих, як можуть бути на стільки глупими та так легко датися зло-

вити поліції на «вудку», а самі дальше тримають в дому компромітуючі матеріали і в слідстві поведуться не менш гупо. Зі звітів з процесів знають, що до келій посилається агентів, перебраних за в'язнів, а тим не менше по переступленні тюремного ворога, розповідають першому ліпшому в'язневі всі подробиці свого вчинку та арешту, доказуючи, яка то... гупа є поліція, що не впала на слід всіх вчинків арештованого.

У своїй нерозважности люде є дивно вперті! Чиж инакше можливо булоб вдержатися розвідці й протирозвідці з фаялнгою агентів, розвідчиків і провокаторів та з такими інститутами, як „чорні кабінети“ (тайна цензура)? Все це побудоване на людській гупоті. Прекрасні приміря під тим оглядом дає нам остання війна. Мимо поучень та написів майже на кожному кроці: «Бережіться шпівнів», «Не говоріть про військові справи, бо ворог підслухує» і т. д., ворожа розвідка тим не менш існувала, користаючи з балакучости населення, жовнірів та старшин. Вислід світової війни рішила поштова картка, найдена при трупі німецького жовніра, з якої головна квартира союзників довідалася про намірену німецьку офензиву в травні 1918. р. «Щоби сталося з Францією, Союзниками та зі світом, колиб не найдено тої картки над Lys тої травневої ночі!» — пише один з визначних членів англійської розвідки.

Загал недоцінював та недоцінює значіння розвідки. Згаданий автор пише: «Розвідка служба під час війни обнимала у 2/3 це, що можнаби назвати розумовою частиною війни; вона шукала та перевірявала, що противник думав, проєктував та виконував». Є відомо, що москалі програли в 1905. р. війну з Японією, через недостачу розвідки. «Ми мали багато кавалерії, а мало розвідчиків та тому були ми цілий час мало інформовані і ніколи у відповідному часі. Наш противник мав мало кавалерії, але мав тайних агентів і знав все у відповідну пору», — писав ген. Стакельберг. Історія ще не сказала свого остаточного слова про причини програної наших визвольних змагань: чи були це стратегічні хиби, чи недостача амуніції та ліків, чи може недоцінювання ворожої й невідповідне ведення своєї розвідки.

Чи не находимося ми й тепер у стані війни з Польщею, війни веденої в підполлі? Розвідка й в явній війні є підпольною війною. В підпольній акції її значіння куди більше. Цілковіте незнання підпольного, невольного ворога є для держави загрожуєчим. Проти такого ворога вона є безсильна. Зате пізнання законспірованого ворога та розкриття його плянів робить його нешкідливим. Тоді легко параліжується переведення його плянів, а з другого боку без труду нищиться арештами й тюрмою.

Не буде недорічністю, коли скажемо, що найбільшим нашим ворогом є ми самі, наша говірливість, наше невміння задержати тайну. Поліція, суди, військо, агенти, «чорні кабінети», все це є безсил не, коли ми не розконспіруємо самих себе. Пригадаймо собі велику акцію У. В. О. в 1922. р. Сотки польських дворів йшло з димом, летіли у воздух постерунки ляцької жандармерії; гинули зрадники. Організація була добре законспірована. Польська влада була вповні безсильна. У цілому краю настала паніка. Ляцька поліція була безрадна та з огірченням вислухувала докори з боку подепервованої польської суспільности. Аж зізнання одного слабодуха дали в руки поліції кінець нитки:

зачался арешти тисячів людей і кінець кінців діяльність У. В. О. була на довгий час припинена. **Чи не ми видаємо себе самих в руки ворога?**

Люде загалом не доцінюють значіння не раз, на перший погляд, незначних справ. Міжним не раз **одно тільки слово**, позірно маловажне, що більше не раз мивнення головою, або навіть сам **вираз лица** можуть мати рішаче значіння у якійсь справі. У нас чомусь загалом думається, що злочинне видавання тайн організації має тільки тоді місце, коли член організації перейде на службу поліції, стане провокатором, буде доносити на інших членів організації та за то буде брати гроші. Між тим таких випадків у нас було всього **нільма** за цілий час існування У. В. О. та й ці провокатори не багато пошкодили, бо їх **в час усунено**. Зато з правила видавали тайни члени без ніякої плати, що більше дістаючи за цю „прислугу“ по кілька років тюрми. А найцікавіше, що доносили вони на—самих себе. Як це можливе? Зовсім просто: вони звирювали тайні постороннім людям, про яких не знали, що є на службі поліції, вони писали листи до приятелів та дівчат, в яких несвідомо видавали тайни організації польській проти-розвідці; вони складали зізнання і «засипували» себе, товаришів та організацію і т. д. Яка в такому випадку ріжниця між платним а мимовільним провокатором, коли ходить про **шпиду для організації!** Ніяка! Що більше, часто платний провокатор є менш небезпечний, бо йому не завжди вірить поліція, він не виступає в суді як свідок, так що не все шкодить арештованому. А хто не повірить обтяжуючим зізнанням арештованого на самого себе? Хто не повірить власному письму арештованого?

Член організації повинен знати, що **за кожне слово несе відповідальність перед організацією**. Людям з природи надто балакучим, які не можуть панувати над своїм язиком а до того надто цікавим не слід входити в склад конспіративної організації. Найліпший елемент в підпольній організації це ті, яким є мовчавість вроджена; з такими людьми можна цілими роками приставати, а всеж не можна знати, хто вони, що думають та що роблять. Однак мовчавість можна набути. Слід лише придержуватися певних правил та завжди, при всіх справах та при всіх обставинах триматися основної засади: **кожне своє слово передумати**. Тоді не легко буде нас заскочити несподіваним чи підступним питанням.

Є три роди справ, які знаємо: 1. ті, які можемо говорити **всім** та про які можемо писати **всі й всім**; 2. ті, що можемо сказати **лише деяким особам** і 3. ті, яких не можна говорити **нікому**. Щоб улегшити собі додержання того поділу та забезпечитися перед несподіванками, слід триматися наступних правил:

1. **З незаними та непевними особами не треба взагалі входити в ніякі розмови**. Слід собі зясувати, що противник уживає різних способів, щоб видобути від нас тайни: він підшмавється під наші переконання, вдає великого патріота, переконує про доцільність нашої акції і т. д. Часто він подає себе за особу, що працює рівнож в організації й знає про справу, отже мовляв не треба мати перед ним ніяких тайн. Що більше він часто говорить про різні тайни або знову торочить різні «теревені» та при цьому слідить, чи ми йому при-такуємо чи черечимо; в останнім випадку, колиб ми такі вступили в розмову з такою особою, слід відповісти, що ми в тих справах **неорієнтуємось**, а на різні питання найліпше відповідати **пита-**

нням. Прим.: «Чи Ви були в Н.?» відповідати: «Чому я мав бути в Н.?» або коли це ліпше «Чому я не міг бути в Н.?» Такою двозначною відповіддю вводимо в блуд противника та при цьому можемо слідити, який вплив на нього зробить така відповідь. Коли ми увійшли в розмову з противником, то належить дуже рідко послуговуватися **неправдою**, хіба що маємо здібність **довго пам'ятати наші брехні**; коли сьогодні очеркуємо щось «білим» а завтра «чорним», то противник взагалі перестає нам вірити. Коли вже послуговуємося неправдою, то принайменше слід брати правдивий об'єкт. Прим. нас спитають, де ми були останньої неділі: тоді не треба комбінувати, але правдиво переповісти, де ми були в неділю—але перед двома тижнями. Тим способом не попадемо в суперечности, коли по раз другий будемо оповідати про цю саму подію.

Слід однак знати, що противник найчастіше уживає алкоголю, щоб рушити наш язик. Коли нас запрошує на гостину невідома чи мало знайома особа, треба припускати, що робить це не без цілі. Ніколи не треба числити на свою «сильну голову», бо є можливе, що противник досягне щось до напиту, що звалить і „найсильнішу голову“. Найліпше від таких гостей відмовлятися, як рівнож взагалі не вступати в розмови з нецвними та незаними особами.

2. **Про справи організації не говорити ані не переписуватися з не членами**, хочби це були наймілішій нам особи. Вже при кількох процесах членів У. В. О. фігурували любовні листи, подібно як листи двох братів як обтяжуючий матеріал. Подібно звірення тайн організації товаришам і нареченим приносило тільки шкоду. Листи можуть потрапити в руки поліції й тоді замішуємо в справу зовсім непричасну особу, яка невинно терпить через нашу необережність. Бажаючи похвалитися перед близькими нам особами (це й є причина тих звірень!), виходимо кінець кінців в їх очах нерозважними дітками. При передаванні тайн не рідко, в разі процесу, примушуємо тим самим ті особи до кривоприсяги і фальшивих зізнань (інакше мусілиб нас видати!), що може рівнож для них трагічно скінчитися. Навіть не слід виходити перед ними з речами, в яких ми вправді не заангажовані, але не певні, чи організація в них не замішана. Прим. ми запримітили, що в якомусь ворожому бюрі переховуються тайні акти дуже необережно; про це говоримо нашим провідникам. Необережністю буває говорити про це иншим особам, навіть коли в ім віримо. Бо коли акти одного дня пропали, дана особа пригадає собі розмову з нами й або буде нас підозрівати у тому вчинкові або буде неспокійна у випадку арештів.

3. **З членами організації говорити тільки про ті справи, які вони мусять знати, а самому не бути надто цікавим та не розпитувати прочих членів про річи, яких нам не потрібно знати для виконання наших функцій**. Не рідко можна стрінути члена, який не діставши від провідника чи товариша відповіді на **непотрібні** питання чується «обидженим», мовляв йому «не довіряється». Між тим, чим член менше знає, тим ліпше: людина може „випаляти“ тільки це, що знає. Пізно жалувати, коли хтось перебалакав; ліпше не допустити до цього. **Член повинен знати тільки це, що йому треба для виконання його праці**. Поза тим не треба йому нічого більше говорити, ані він не повинен про нічо питати. Останній спосіб поступовання показався найбільш відповідним: в процесах, де виступали члени, що дійсно мало знали, вони

зовсім не шкодили організації, бо навіть побої не могли „видусити“ з них більше, ніж вони знали.

4. **З членами зноситися устно чи писемно при задержанні найбільшої осторожності та згідно з вказівками, одержаними від провідників**.

Доля арештованого залежить передусім від його зізнань!

Р і ж н е.

Большевики про У. В. О. Ще з нагоди легонових подій у Львові, писав «Комуніст»: «Так звана У. В. О., фашистсько-терористична група, що працює в запллі (?), намагається ловити довірчиві душі західно-української молоді. Своім «радикалізмом», практикою кидання бомб та иншими «войовничими» заходами ця організація намагається поширити свій вплив на очайдушні голови. За таких умов, коли народній гнів досяг величезної сили, **У. В. О. безперечно піймає частину молоді, й то навіть трудящої молоді**». Дякуємо за признання!

Зноваж П. пленум Центрального Комітету КПЗУ ухвалило в справі У. В. О. наступні тези: «На зрості революційних настроїв широких працюючих мас силкуються паразитувати (!) політики з табору, будьтоби непримирного українського націоналізму, що радикальною націоналістичною фразою хотять прикрити свою справжню ролу—агентів міжнародного імперіялізму, а тим самим помічників і союзників польського фашизму. (!!) Особливу ролу виконує з цього погляду У. В. О. Спекулюючи на щораз більш зростаючій ненависті українських мас до польської фашистської окупації, спекулюючи на традиціях польсько-української війни, на національному романтизмі, що ще не вижитий частиною української молоді — У. В. О. час від часу штовхає одиниці зпоміж цієї молоді на **терористичні акти проти окремих репрезентантів польської окупаційної влади та проти окремих проявів національного гніту**. Таким чином УВО намагається викликати ілюзію (!) революційної боротьби і відтягнути увагу мас від єдиного шляху, що веде до національного визволення. Бо тільки на шляху масової революційної боротьби проти всієї системи фашистської диктатури, боротьби, провадженної **вкупі з пролетаріатом всієї Польщі**, (!) можна повалити панування польської буржуазії на Західній Україні».

Дійсно «товарищі» плетуть як з горячки: У. В. О. з одного боку «союзник польського фашизму» з другого рівночасно бореться з тим же фашизмом при помочи «терористичних актів проти окремих репрезентантів польської окупаційної влади»; то знов викликає «ілюзію революційної боротьби» та рівночасно відтягає увагу мас від шляху «масової революційної боротьби» і т. д. Нехай же раз «товарищі» з КПЗУ покажуть нам, як то вести ту справжню революційну боротьбу, бо доси вони, поза млясканням язиком, поза польшевицькою пропагандою, **не здобулися ні на один революційний акт**. Не по словам а по ділам судимо людей. Щож до діл, то братання з польськими селянами, **отже з мазурами-колоністами**, та з польськими **робітниками-заїдами** ми (якби нас не переконували «товарищі») не можемо назвати «масовою революційною боротьбою проти всієї системи фашистської диктатури». Чи може «боротьбою, веденою вкупі з пролетаріатом всієї Польщі» є часом посилення **провокаторів** до — У. В. О. та кількати (на щастя даремні) нама-

Придержуючися тих правил самі та дбаючи, щоб інші члени їх придержувалися, ми хоронимо себе та товаришів перед арештами і переслідуваннями поліції й судів, а організацію робимо відпорною перед ворогом.

гання **розломити У. В. О. ?!** А може тою «справжньою боротьбою» є закрючування рижських мирів та «пактів Літвінова», якими **большевики поділилися з польськими фашистами владою над українським народом?** А може цей «єдиний шлях, що веде до національного й соціального визволення» це безпощадне **літвідовання кожного прояву національної думки навіть в комуністичній партії?** Знаємо добре, як на тому «єдиним шляхом» большевики повисилали до тюрем, на розстріл та в Сибір «шумськістів». Загалом відомо, що вони виправляють з комуністичною групою Туряньського в Галичині. Аж надто добре знаємо їх «справжню революційну боротьбу!» Інакше «товарищі» не хвилювалиб так «терористичні акти У. В. О. проти репрезентантів польської окупації та проти проявів національного гніту». Большевики ліпше зробилиб, колиб місто друкувати свої безглузді тези, написали нам, що вони зробили з Шумським?! Давно вже друкуються в пресі подрібні описи, як замордовано Шумського в казматах Д. У. П.! дійсно «масова боротьба», тільки не «революційна», й не з «всією системою фашистської диктатури», а з — українцями!!

Хроніка.

Події в Березанщині. В Березанщині діються загадочні річи, про які не вільно писати в пресі. Від двох місяців хтось постійно перетинає телеграфічні й телефонічні сполучення, то в одному то в другому місці. Вже кілька разів поперетинано дрони на території сіл Лісняки, Потухів, Гиневичі, Кургани, навіть в Березанах та Нараєві. Поляки спроваджують сотки поліцаїв, агентів, поліційних псів, арештують студентів і селян, переводять ревізії, грозять контрибуціями, ведуть громадам виставляти на ніч стійки, тощо. Прїїздив навіть сам воевода з Тернополя та й в часі його побуту перетинано дрони. Власті почуваються безсильними, бо не можуть впасти на слід справників. Поліція заявляє, що може... «Сурма» розв'яже загадку. Блаженні віруючі!..

Арештування та судові процеси. 12. V. львівська поліція арештувала, по переведенні ревізії, студ Івана Пасіку та електротехніка Михайла Пасіку, під замітом—убивства Твердохліба. Дійсно, дивні речі діються на світі. А дивні вони ще й тому, бо, як **рівночасно** подає польська преса, московська чека (ДУП) розстріляла на днях Норича-Дзіковського, який, як відомо, був в 1922. р. **арештований польською поліцією за—вбивство Твердохліба**, однак вдалося йому тоді втечи з тюрми за кордон.

— З кінцем квітня та з початком травня поліція перевела арешти серед гімназійної молоді в Тернополі, під замітом приналежности до У. В. О. Безпосередньою причиною арештів було роздівання летючок з нагоди богослуження за бл. п. Я. Любича, члена У. В. О., що згинув в боротьбі з ляхською поліцією. Всіх арештованих 13.

— Тернопільська поліція привезла в половині травня до тернопільської тюрми около 20 селян, під замітом протидержавної агітації.

— В травні відбувалися численні ревізії серед Українців в Бережанщині. Між иншим 25-го травня перевела поліція ревізії у більшої кількості Українців в Бережанах.

— 31. V. арештовано о. Михайла Купкевича, пароха в Янові, за злочин з § 58, якого він мав допуститися 1. XI. мин. р. виголосивши на цвинтарі проповідь з приводу роковин листопадових подій.

— Дня 10. VI. б. р. відбудеться перед Найвищим Судом у Варшаві розправа, якої предметом буде зажалення неважності, внесені оборонцями Атаманчука й Вербицького проти вердикту суду присяжних у Львові, на підставі якого засуджено Вербицького на кару смерті, а Атаманчука на 10 літ тюрми за миме вбивство куратора Собіньського.

— У львівській тюрмі перебувають студентки М. Кравцівна, М. Конрадівна, М. Чижівна, С. Мойсейовичівна та студенти Е. Сена й 2 брати Прощинини, арештовані минулого року в зв'язку з листопадними подіями у Львові. Їх розправа відбудеться 18. червня. Положення арештованих незавидне. Дівчата є хорі на груди, а дві з них постійно перебуває у тюремному шпиталі.

— Прокуратура при окружнім суді в Самборі веде карні докопання проти 32 учеників місцевої гімназії і семінарії, Українців, за приналежність до «Пласту». Здається, що такий факт, дуже тяжко було зрозуміти, кажім. Англійцєві.

3 Америки (Філадельфія. Па). 11. травня відбувся у Філадельфії, Па. товариський Зїзд «Української Стрільцької Громади», на якому полк. Е. Коновалець поревів декорювання старшини і стрільців У. Г. А. Пропамяткою Военною Відзнакою. Після декорювання відбулася спільна вечеря, в якій взяло участь біля 150 осіб. Ця подія замітна в житті української еміграції в Америці цим, що вона обєднала представників різних противних таборів і груп: до спільної вечері засіли редактори «Свободи», «Народньої Волі», «Америки», «Українського Вісника», а редактор «Народнього Слова» оправдав свою неприсутність. Крім них були представники «Українського Народнього Союзу», «Союзу Українських Самостійників», «Товариства Ветеранів Американської Армії» та багато инших. Серед різних промовців, полк. Е. Коновалець вказав, що історичною ролею заокеанських Українців є зорганізування широкої пропагандивної акції, щоб у слушний час опінія Америки й Англії була по стороні Українців, а дальше що українське громадянство в Америці й Канаді повинно стати в один фронт з краєм та українською еміграцією в Європі в змаганнях за велику Соборну Національну Українську Державу.

Листи з Америки.

Дорогі Члени У. В. О. та П Заряд!

Я лист від Вас одержав. Тишуся, що гроші прийшли на призначене місце а ще більше тишуся, що передплатники, кожний зосібна, отримав число «Сурми», яка йде з рук до рук.

Лихо тільки з роздорниками, що то викрикують по всім усюди, як то вони обороняють Україну. Просити в них жертви на народні цілі, даремне діло. Україна — кажуть вони — сама дасть

собі раду». Наша громада, в якій я працюю вже через двацять літ, невелика але свідомо, тож удалося нам через дев'ять літ зібрати на допомогу Рідному Краєві п'ять тисяч доларів, які переслали через «Обеднання» на різні цілі до краю. І цього року збрали ми вже 200 дол. та переслали через «Обеднання», по половині на Рідну Школу й «Боевий фонд». Неодну теж боротьбу довелось нам звести із ріжними киринниками. Тепер мені вже троха тяжко бігати, старіюся та й важка фізична праця ковальська втомлює. Думаю однак, що придансьяб ще я, колиб був разом з Вами.

Писавби я Вам багато, але щож коли й очі вже не видержують. Тож кінчу й переслаю Вам епис нових передплатників.

Кріпиться духом Богдана Хмельницького!

Щирій Вам привіт!

Михайло Чагарин
Woonsocket, R. Y.

Любі Борці за волю України!

Перний раз приходиться мені до Вас писати та подякувати Вам за це, що пересилаєте мені «Сурму». Проню Вас слати мені наш дорогий часопис у кількох примірниках для пропаганди. Я хочу увійти з Вами в тісний зв'язок і працювати разом з Вами над знищенням лютого ворога-ляха. Якщо ми ємні Неньки — України заберемося до щирої праці, то зовсім певно віднесемо перемогу над нашими ворогами. І в цю перемогу я вірю. Ви много зробили. Робіть дальше! На мене наложіть обовязки, а я радо їх виконаю.

Рівночасно повідомляю, що пересилаю на ваші потреби через «Обеднання» суму дол. 27,25, зібрану мною серед однодумців, що так, як і я, вірять в перемогу над ворогом. На цю збірку зложилися слідуючі датки: І. Майданий 10.—, Н. Давискіба 5.—, С. Заборський 2.—, по 1.— дол. парох о. М. Кучер, Петро Боднар, М. Умайло, Д. Кузьмич Мирон Вож, С. Антонюк, І. Чічко, І. Масний, А. Іванків, М. Шемчук, і Мозес Морід 25 цент. разом дол. 27,25. Вперед Брати до кращої долі.

Остаюсь з великою пошаною.

Николай Давискіба.

Маттапан, Масс. 28. 2. 29.

Оповістка.

На боевий фонд зложили в доларах: (міс. лютець) «Обеднання Українських Організацій» у Америці 250.—, в тому дол. 26.— від Брацтва св. Архангела Михайла в Гемтремк через п. Рубаху й на пресовий фонд «Сурми» дол. 65,50, на яку то квоту зложилися слідуючі жертви: Й. П. збірка дол. 32.—, С. Слободзян збірка 12,50, П. Войтович 2.—, А. Гальчак 2.—, і по одному дол. Н. Скрипць, П. Дропак, М. Черний, Й. Кульчицький, М. Прихідко, Д. Білик, Й. Стельмах, Д. Рубаха, Д. Васько, О. Гараспник, П. Мусій, Й. Данилишин, М. Крук, Н. Спмків, Й. Заблоцький, А. Яворський, М. Малимока.

Г. Болух на б. ф. дол. 25.—, Гурток «Української Стрільцької Громади» в Едмонтоні (Канада) на цілі У. В. О. дол. 30.—, і дол. 34.—, І. Р. Саскатун на б. ф. дол. 100.—, «Українська Стрільцька Громада» у Філадельфії на б. ф. дол. 50.—, Жертводавцям складаємо щирю подяку.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Ховайте „СУРМУ“ перед ляхами, боце нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситесь складати в краю на
„Політичних Вязнів“!

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 7 (22)

Л П Е Н Ь

1929

Розриті могили.

День 8. червня 1929. р. вбється глибоко в пам'ять українського народу. У той день польська поліція враз із урядовцями лицького воевідства збещестила дорогі українському серцю стрілецькі могили. Ляцькі вандали не дають спокою навіть стрілецьким костям.

Село Потутори, бережанського повіту, є відоме з того, що на недалеких від нього узгір'ях, зв. Лисоня, велися у 1916. р. завзяті бої між Москалями й австро-німецькими військами, в яких брав участь цілий легіон УСС; сотні стрільців поклали там свої голови, та встелили Лисоню дорогими могилами. Дня 8. червня прийшов до того села воевідський урядник з Тернополя, Смотрицький, з поліціантами. Він зажавав від начальника громади людей й підводи, бо мають вони розкопувати стрілецькі могили, а тлінні останки стрільців перевести на спільний воєнний цвинтар. Начальник громади, якому не доручено ніякого письменного наказу, не хотів виконати поліцейського приказу. Щойно під терором поліцаїв селяне були примушені приказ виконати.

І сталася неймовірна річ. До гробів українських стрільців гарно упорядкованих і прикрашених цвітами, якими цілується «Товариство Охорони Воєнних Могил» і до яких рік-річно, у Зелені Свята, йде нарід з докочичних сіл на прощу—до тих могил запроваджено українських селян і наказувано їм їх розкопувати. Розкопано 6 могил. Тлінні останки стрілецьких Героїв у не порядку та в сумішку поскидано на фіру і відвезено до спільного гробу. Сталось це проти виразного спротиву селян, на полі яких стрілецькі могили знаходилися. Хрести, що були вкопані на могилах—тепер покинені на землі і розриті ими—ось вимовні свідки ляцького варварства.

При розкопуванні могил у Потуторах, поліцейсько-урядничка комісія звертала увагу тільки на ті могили стрільців, що були гарно упорядковані й прикрашені хрестами. Всі инші могили вона оставляла в спокою. З особливою люттю кинулись ляцькі посіпаки на могилу стрілецького хорунжого Миколи Голода, що знаходиться на полі господаря Андруха Кота в Потуторах. Родина тогож хорунжого, замешкала в Сернках, рогатинського повіту, рік-річно приїздила на дорогу могилу й над нею проливала сльози. І цього року приїде, але місто упорядкованої могили застане порожню яму.

Поліцейсько-урядничка комісія, при помочі крісів, примусила людей розкинути цю могилу. Після розкопання, винято з неї домовину й отворено віко. На костях можна було пізнати ще відзнаки а на голові бандаж. Один із поліцаїв, назвиском Василькевич, копнув голову хорунжого й сказав: «С...син,

такий молодий не одному дався в знаки». Сталось це при свідках Юлії Орляк і Александрії Пітко та других. Після того кости килено на віз та перевезено на воєнний цвинтар в Потуторах. Перевожено їх у той спосіб, що вони встелювали собою цілу дорогу, а коли Іван Здирко спитав поліцаїв, чи не слід ті кости збирати, польський поліцай заборонив це робити. Ще 17. червня, себто в дев'ять днів після варварського вчинку, посол Целевич знайшов на дорозі людську кість, а біля церкви на цвинтарі, де рівнож розкопувано стрілецькі могили (не повідомивши навіть місцевого священника, хоча могили розкопувано на церковнім ґрунті) знайдено 11 костей і одну щоку.

Таке збещещення могил відбулось мимо протесту місцевого начальника громади й власників поля, на яким були гроби. У відповідь на їх протести, польські поліцаї наставляли крісів та грозили розстрілом.

Не зважаючи на вмішання посла Целевича в воевідстві й старостві, дня 12. червня ц. р. поліцейсько-урядничка комісія удалася на Лисоню і під терором потягнула з собою кільканацять українських дівчат. На Лисоні вже здалека видніє величавий курган із високим хрестом: там знаходиться спочинок десятки стрільців. До того кургану спрямували варвари свої кроки й знову, грозичи карами й арештом, примусили дівчат розкопувати курган. Як показалося, поліцаєм ходило передусім про підваження пам'ятного хреста. Бо коли хрест вже зрушився, поліцаї нагнали робітників до дому, а самі вилізли на курган і скинули хрест до долу. Опісля цей хрест пропав, можливо, що поліцейські посіпаки його спалили або скинули в воду. З кургану забрано всього кільканацять костей і відвезено на спільний цвинтар.

Слід замітити, що гору Лисоню історичне побоевище, громада подарувала «Товариству Охорони Воєнних Могил». Але ні воевідство ні поліція не зверталися до Товариства, як власника землі, за дозволом розкопувати могили. Маємо отже до діла зі святотацтвом, поповненням під охоропою поліцейських багнетів.

Лисавкою рознеслася по західній Україні ця нечувана в світі вістка та викликала зрозуміле обурення і розярєння. На 16. червня 1929. р. «Народня Організація» скликала до Бережан протестуюче віче. До митрополита й єпископів, до папського нунція в Варшаві та польського прем'єра вислано депеші з протестом проти святотацтва вчинку. На Зелені Свята весь край вибирається на Лисоню, щоби масовою участю заманіфестувати своє обурення проти варварства та свій духовий зв'язок з дорогими могилами.

Всі ці факти говорять самі за себе. Не уявляє ніякому сумнівові, що приказ знищити святощі українського народу стався на приказ згоря, а поліцейські посіпаки не то, що не будуть потягнені до відповідальності, але певно ще й аванзують та дістануть ордери. Головним моральним винуватком збещення гробів є повітовий командант поліції Кваснічки. Він за всяку ціну старатиметься оборонити святотатців і мало бракувало, щоб він не був спровокував проливу крові по вічу, яке відбувалося в Бережанах, дня 16. червня ц. р. в справі розкопування стрілецьких могил. Він веде слідство проти учасників віча за їх промови, а навіть відгрожується арештуванням посла Целевича. Він викликав у Бережанщині шість по-

Охорона перед панцирними автами й поїздами та танками.

У часі війни, на території, заселеній чужою нацією та охопленій повстанням, ворождебільшого не буде вживати до боротьби військових відділів, але механічних середників боротьби. Передусім при карних експедиціях, ревізіціях й арештуваннях у віддалених місцевостях він буде вживати **панцирних авт, панцирних поїздів**, а може навіть і **танків**. Всі ті воєнні середники, обслуговувані малою залогою, є подібні до малих твердинь; з одного боку вони, завдяки сталевим панцирям, є добре хоронені, особливо перед зле узброєним противником, з другого боку завдяки своєму узброєнню сила їхнього вогню є велика, тим більше, коли взяти на увагу, що вони скоро переносяться з місця на місце.

1. Панцирні авта.

Ціла машинерія, колеса та місце для залози в таких автах є покриті панцирями, які творять охорону перед стрілами піхоти, шрапнелями та ручними гранатами. Вони мають кілька тяжких скорострільів, а часто також легку гармату, яка знаходиться у панцирній вежі, поворотній на різні сторони. Авта ці мають два мотори, а їх урядження таке, що вони можуть без обертання воза їхати

літичних процесів проти «Лугів», два процесу проти б. Січових Стрільців й один процес проти селян за їх участь на вічу посла Целевича. Цей тип є паном життя і смерті українського населення і завів нечуваній терор у цілому повіті.

Але це діється не тільки в бережанському повіті. Ціла Західна Україна живе під наказом людей без совісті, чести й людської гідності. Ганьбою 20. в. залишиться факт віддання 7 мільйонів українців під владу таких варварів.

Українців, всіх, де вони не жили, звивають до збірного протесту проти нового ляхського варварства. Нехай чужинцям розкажуть про польську «геройства» та про «польську культуру».

сейчас в противний бік. Звичайно уживається в таких авт як криття, або як підмоги для малих військових відділів або для акції спільно з кавалерією. Частини однак ідуть вони самі, щоб розвідати положення в загроженім терені, або висилається їх для переведення самостійної боєвої акції проти сіл чи більших зібрань людей. Можуть вони рівнож запалювати села, кидаючи спеціальні бомби. Однак панцирні авта є придатні порушуватися лише на добрих дорогах, з яких можуть збачити лише тоді, коли навколо є особливо добрий терен. Досяг їхнього вогню творить пояє в ширині кількох кілометрів по обох боках дороги.

Боротися з ними можна при допомозі **крісового та гарматного вогню**, як рівнож **киданням звязаних ручних Гранат** чи інших вибухових матеріалів; на це однак треба вшкочених й узброєних відділів, які не завжди є під рукою в краю, де вибухло повстання. Тому в більшості випадків слід прийняти охоронні міри, які полягають на **знищенні важних мостів**, що знаходяться по дорозі, якою їде панцирне авто; через ріку, стрімкі узгірря та інші подібні природні перешкоди авто не зможе їхати. Рівнож можна здержати авто через **ставлення**

була далеко тяжча: терпіли вони ще й наразі з боку жорстокої сторожі в'язниць.

Одною з тих, що віддала життя для ідеї, була молода 24-літня жінка Кутітонська, яку заслали на ширення революційних ідей на тяжкі роботи в Одесі. Однак після якогось часу її звільнено й поселено в Акіні (село, що лежить на монгольській границі). На вид жорстокої поведінки російської влади з політичними в'язнями, в неї бунтовала душа. Вона постановляє вбити губернатора Іліашева. Кутітонська знає, що жде її після вбивання вбивства; однак своєю смертю вона не принести полекши товаришам неволі, або хоча б поміститися за них. За гроші, які зложива вживляючи собі хліба, купує бравнінг і їде до степів забайкальської землі. Там удається до губернатора Іліашева. Провірки у неї не переводять. Увійшовши до канцелярії губернатора Кутітонська дає ває бравнінг і стріляє до губернатора, зі словами «маєш за одинадцятий май». Та не вбиває губернатора, лише ранив його тяжко. Арештована дістанула до в'язничної комірки, якої розміри не дозволили їй встати ні лежати; сидючи так скуленою, перубула Кутітонська три місяці в голоді; поживу давали їй крадьком інші в'язні. Засуджено її на смерть, потім замінено її кару на досмертну в'язницю. У страшні морози везено Кутітонську разом з кримі-

нальних **перешкод і барикад** у місцях, що їх воно може оминати. У таких випадках можна вжити **випалювання дерев**, або зіставити разом та повязати дротами **звичайні вози**. У таких місцях мусить панцирка або завернути, або залоза мусить виступити на усунення перешкод; в останньому випадку залоза далеко укритий партизанський відділ має змогу **обстрілювати залозу** та здобути панцирку, яку воно знищить, або сам буде вживати. Вжиття **вибухових матеріалів**, які при переїзді авта вибухнуть, є вказане тоді, коли на місці знаходяться вишкочені піоніри. Для охорони перед панцирками треба рівнож **тримати постійно стійми** на відповідних місцях, з яких є добрий розгляд на околицю, щоб завчасу можна остерегти безборонне населення та дати йому можливість скритися перед надїжджаючими панцирками.

2. Панцирні поїзди.

Іх уживається на залізничних лініях. Паровик, що знаходиться по середині поїзду, є покритий панцирями. Перед і за ним знаходяться по однім або по два панцирні вагони, а за ними не рідко звичайні відкриті вагони з камінями та залізничними шинами для можливої направи пошкодженої залізничної лінії. У панцирних вагонах сидить залоза, що обслуговує машинові кріси та гармати. Часто за таким поїздом їде другий, звичайний, з більшою кількістю піхоти, що має за завдання, під охороною гарматного вогню панцирного поїзду перевести певну акцію. Панцирні поїзди оперують, зрозуміло, тільки на залізничних лініях, а тому простір їх ділання займає кілька-кілометрові пасма безпосередньо по обох боках лінії.

Боротьба з ними є для імпровізованих військ дуже тяжка, бо до цього потреба передусім артилерії. При браку артилерії треба постаратися не допустити панцирних поїздів до загроженої місцевості. Це діється шляхом **знищення залізничних мостів, залізничної лінії та стаційних будинків** там, де поїзд має переїжджати. Однак знищенню мусять підпасти такі об'єкти, яких не можна швидко направити простими прирядами; треба пам'ятати, що кожний панцирний поїзд везе зі собою приряди та мате-

нальними злочинцями до Иркутська, де вона в короткому часі, обезсилена, вмирає.

Щоби бути засланим на Сибір, не треба було до сего великої причини; вистарчало найменше підозріння, заборонена книжка, відчит на зібранні робітників та ін. Між тими, що їх заслали адміністративним порядком, без найменшого доказу провини, був один студент,—Самарин. Відсидівши в Петро-Павловській кріпості два місяці, Самарин опинився на забайкальській землі (6.000 в. від Петербурга); куда заслали його адміністративним порядком. Він намагався втекти зі своєю товаришкою недолю, Брешковською, у напрямку північного океану, сподівався стрівути там американський пароплав; та втеч не повелася, їх зловлено й осаджено ще далі в глибині Сибіру.

Заслання тривало не раз кільканаїцять літ, а то й ціле життя. Російська влада оселювала засланих на випалених соняшним жаром іргійських степах, або на якутській ледовій пустині. Кожний засланий діставав пашпорт і після кілька-місячної подорожі прибував на означене місце. Однак тут його стрічала непривітна доля. Передусім тяжко було найти хату, бо в дійсності ніхто радо не приймав до себе політичного в'язня; у кожній порі дня, а навіть ночі, впадала поліція не раз по кілька разів, при чім кожний господар був відповідальний за

ріал для направи. Крім того можна на відповідних місцях (закрутах) **повитягати шруби із шин**, у наслідок чого поїзд вискочить із шин. Коли на місці є вишкочені люде та відповідний вибуховий матеріал, можна **під шини підложити вибухові набой**, які вибухають при переїзді поїзду. Дуже часто пускається проти панцирного поїзду **паровина** або при похилій лінії **залізничні вагони** й тим способом, або нищиться броневик, або змушується його до швидкого відвороту. Через **витягнення шин** або **нанесення штучних перешкод** можна змусити залозу до виходу з панцирного поїзду та направити її обстрілювати із засідки. Треба однак рахуватися з тим, що такий поїзд має численну залозу, а тому певна частина її залишиться у вагонах для обслуги зброї та паровика. Здобуття панцирного поїзду, як це бачили ми не раз у нашій визвольній війні, наступало звичайно завдяки смілому й наглому нападові.

3. Танки.

Способом свого вжиття є такі дуже подібні до панцирних авт. Ріжниця полягає у їх сильнішому опанциренні й узброєнні, як рівнож у вищій технічній пристосованості для переїзду з місця на місце, що й вможливує їм їхати не тільки навпростець через поля, але також поборювати глибокі та стрімкі перешкоди, навіть посуватися через ріку, як рівнож, силою свого мотору в часі їзди, усувати на бік такі перешкоди, як барикади, пні дерев, дротяні перешкоди й т. д. Власне тому і танки при вжитті їх для побороення повстання, дуже небезпечні, бо не є вони примушені їздити тільки дорогами, а тому охорона перед ними є дуже утруднена. Успішна охорона перед ними полягає у **нищенні мостів над глибоко положеними, природними перешкодами**, як ріки, багна, пропасті, щоб танки не мали приступу до терену, на охороні якого нам залежить. Тяжка вага танків вимагає для них сильно збудованих мостів; легкі деревляні мости заломляться під їх вагою. Будувати штучні перешкоди проти танків є дуже тяжко, бо вони можуть задержатися лише в стрімких 3—5 метрів глибоких і широких ровах або в рядах за-

свого комірника. Не менше тяжко було найти відповідне заняття. Зправді: засланці побирали від уряду гроші, але це була незначна сума, що не вистарчала навіть на дуже скромне удержання. Положення утруднювала обставина, що звичайно політичні в'язні не знали ніякого ремесла. Переписка політичних в'язнів була під строгим наглядом поліції, що дуже часто нищила листи.

Ще гірше жили каторжники, що працювали в царських копальнях срібла у східній Сибірі. Працювали день і ніч, 300 стій під землею, у воздуху, змішанім із трійливими газами й то не тільки мушци, але й жінки. Сидження в темній в'язниці, на самоті, було не менш тяжке. Політичні в'язні не могли мати ніяких книжок, приладів до писання, не дозволено їм вести переписку й взагалі мати які небудь зносини зі світом. Була це кара, гірша від карі смерті; в'язні божеволіла, дуже часто кінчили самовбивством або кидалися на сторожів тому лише, щоб суд видав на них засуд смерті.

Богато-богато революціонерів, між ними много українців, зложило своє молоде життя у сирі могилі серед широких степів, в ім'я ідеї, будучи свідомими, що ні пам'ятника не поставлять на їхніх могилах, ні не увіччають їх вінцем вічної слави...

Життя російських революціонерів на засланні й у сибірських каторгах.

Друга половина XIX. в., при кінці пановання царя Олександра I., зазначилася інтенсивною діяльністю революціонерів. Заповнилися тоді в'язниці, закрипили шибениці, заселилися сибірські пустині революціонерами, що в ім'я ідеї віддавали все найцінніше; працю, майно, особисте щастя, життя, щоб знищити абсолютизм царів та завести конституцію, яка признавалаб усім рівні права. Після замордовання царя Олександра II. в 1881. р. арештування набрали ще більших розмірів.

У Росії тоді не було окремих в'язниць для політичних в'язнів; їх тримано разом із звичайними злочинцями. Крім цього політичні в'язні не мали доброго одягу, ходили не раз цілими місяцями незмінюючи біля, спали на голих дошках; харч був дуже лихий. У в'язницях не було провітрювання, воздух був просто трійливий. Часто в келії, що була призначена на десять осіб, перебувало сорок людей.

Не тільки мушци терпіли в російських тюрмах, але й жінки, які також брали участь у революційнім русі. Сотки молодих 17, 18 а навіть 14, 15-літніх дівчат заслали на Сибір. Їхня доля

лізних шин, глибоко вкопаних в землю. Головна охорона перед танками—це **вчасне укриття**. в за-
здаlegіть вишуканих, **лісах, за трясавинням та**
нетрами, до яких танки не мають доступу. Слід
однак взяти на увагу, що при недостатці танків у
наших ворогів, вони поза найвужчою воєнною по-
лосою, будуть їх дуже рідко вживати.

Загальна оборона.

В областях, де всі ці воєнні середники мо-
жуть бути вжиті, повинно населення в часі війни
тримати **цілий ланцюх наглядаючих стійок**, які
своєчасно зможуть повідомити про наближення
ворога, щоб можна було опустити небезпечну по-
лосу. У загрожених областях треба **заздаlegіть**
вишукати місця, які хоронять перед вогнем сно-
стрілів та артилерії; тут належать густі ліси,
глибокі яри, просілки та ін. Слід пам'ятати, що
найбільша небезпека лежить в несподіванім наскоку
та несподіванім вогні ворога, а тому треба у свій
час прийняти всі міри обережності, щоб можна
було **вчасно сховатися у безпечне місце**. Найліп-
ше утруднити доступ ворожих воєнних машин
шляхом знищення **всіх важних мостів й доріг**
наоколо загроженої області.

Ф і н л я н д і я.

У.

Тимчасом у Петербурзі прийшла «крівава не-
діля» (22. IV. 1905). Проти соттисячної товпи
робітників правительством вислано козацькі сотні та
скорострільні. Ця подія мала далекосягле значіння
для дальшого ходу російської революції. У російські
опозиційні групи вступила охота до діла. У 1905 р.
скликали вони до Женеви новий конгрес, в якому
взяла участь також партія фінляндських активістів.

У рішеннях цього конгресу находилися дві
постанови, що дотикали й Фінляндії; а саме кон-
грес стверджував існування Фінляндської конститу-
ційної держави, а далі признав за фінляндським
народом право скликати конституанту, в якій бу-
либ заступлені всі суспільні верстви. Останнє
рішення було звернене також проти фінляндського
сойму, в якому були заступлені тільки чотири суспі-
льні групи. Так отже фінляндські активісти, що
шляхом співпраці з російськими опозиційними
групами бажали скріпити своє становище у бо-
ротьбі з російським імперіалізмом, не могли охоро-
нитися перед вигнанням у вир національної бо-
ротьби гасел класовості питомої всім російським
опозиційним групам.

Вправді момент класовості був у постановках
женивського конгресу тільки незначно підкреслений,
однак все таки він творив загрозу, що в майбут-
ньому можуть виникнути внутрі фінляндського на-
роду різні ускладнення, що паралізуватимуть його
відпорність у боротьбі з царатом і російським імпе-
ріалізмом взагалі.

Покищо цю небезпеку заслонювала низка інших
резолюцій конгресу, а передусім визнання фінлянд-
ської державної незалежності. Слід однак признати,
що, з другого боку, співпраця з російськими рево-
люціонерами приносила певні користи, бо фінлянд-
ські активісти могли покористуватися їх дозволами
в терористичній діяльності та їх підтримкою.

За почином Конні Цілліякуса, що стояв на
чолі фінляндських активістів, наладнано справу
видавництва підпольної літератури. Зчерги Ціллія-
кус начав розглядатися за способами зискання
зброї. У тій цілі звернувся він до японського вій-
ськового представника, полк. Авані, що з вибухом
російсько-японської війни перенісся з Петербурга

Крім усіх цих способів, є ще друга можли-
вість робити нешкідливими всі ті воєнні машини,
а це **унерухомленням їх машинерії**. Практика са-
ботажів дає тут різні способи, як нищити мотори
й машини, щоб не можна було їх довший час
ужити. Напр. кидається цукор до бензину, при-
значеної для моторів, у наслідок чого останні по
короткім часі перестають працювати. Сірчаній
квас, влптий до кітла паровика, вижирає бляхи й
спричинює вибух. Пісок, кинений до трибів ма-
шини, унерухомлює їх. Зручне виняття маленької
шрубки в машинному урядженні може викликати
більш успішні наслідки, ніж зовнішні перешкоди,
які будемо ставляти, щоб здержати різні воєнні
машини від ведення діла нищення серед нашого
безбронного населення.

Пояснювання населенню, на яку війну мусимо
бути приготовані, вчасне прийняття різних охоро-
них мір, вивчення технічних подробиць і способів
ужиття ворожих воєнних машин, а вкінці знавля
тайних приказів, які вже сьогодні випрацьовує
ворог для поборення нашого народу, це завдання,
що стоять перед кожним членом У. В. О.

до Штокгольму. Акаші привичував велику увагу
рухові російських підпольних організацій, бажавши
використати їх для ослаблення російського величчя
та для запевнення тим способом воєнної мощи
Японії; він, що вже досі був у звязку з російськими
революціонерами в площині розвідчої діяльності,
без проволочки віддав у розпорядження Цілліякуса
одні пароплав і два яхти зброї. Зброя ця була
рівнож призначена для російських соціал-рево-
люціонерів, що мали її перебрати на умоуленім місці,
біля Петербурга. З приводу недостаточної підго-
товки, вдалося лише частину зброї залишити на
фінським побережжі, де корабль причалав нічче-
ренту треба було, для змилення слідів, вислати
у воздух разом з пароплавом. Однак деякі частини
пароплаву та посылки все таки поцали в руки
російської влади. Це дало привід до різних фанте-
стичних поголосок про збройний виступ Фінляндії.
На російських зайдів упав не малий перестрах,
який був одиноком, корисним для фінляндців, а
гомоном цієї імпрези.

Цілліякус все таки не заложив рук. Дові-
рившись, що російське командування має вислати на
протияпонський фронт окремі частини, сформовані
з польських воєнків, звязався з польськими пра-
вниками, зокрема з Дмовським, та після порозуміння
з японським полковником Акаші, запропонував
кинути між ці частини закляки до масового пере-
ходу в японський полон. Висліди цієї акції були
надсподівано добрі. При форсуванні японцями пере-
ходу на ріці Яль, піддався майже всі польській
частини в полон, так що ген. Курокі мав заплановану
побіду без великих втрат. Російське командування
було примушене стягнути з фронту всі інші поль-
ські частини, приділяючи їх до служби в запасі.

Після програної війни, в Росії набрали ще
більше сили течії, ворожі царатові. Напружене на-
додження лише згрішив маніфест Миколи II, з че-
резня 1905 р., в якому цар обстоював самодер-
жавну владу. Революційний рух змагався, прова-
ляючися назовні цілим рядом штрайків, погромів
та кривавих виступів. Це все вказувало на це, що
кожної хвилини може під напором подій поорватис-
гати, а широке море революції залде цілу імперію.
Фінляндці слідували уважно за подіями

в Росії, вижидючи сприятливого моменту для ви-
звольного зриву. У міжчасі російські залізничодорож-
ники, після конгресу, на якому домагалися пере-
рви конституції, проголосили генеральний штрайк.
Фінляндці не обмежилися тоді до ролі німих гляда-
чів. На зборах різних партій в Гельсінгфорсі, під
керівком фінляндської соціал-демократичної партії,
підтримуваної фінляндськими активістами, прого-
лосено генеральний штрайк з тим, що буде він
довго тревати, доки не буде усунена політика
гнічення та доки фінляндці не будуть мати повної
влади щодо майбутнього їхньої батьківщини.

Ціллю генерального штрайку було усунути це
все, що було носієм російської політики гнєту;
в цьому відношенні годились усі опозиційні фінлянд-
ські партії. Однак партія конституційників розу-
мів під цим скинення російського ярма, встанов-
лення національної незалежності та привернення
деперішньої правості. Між тим стремління обох
радикальних партій, а головню соціал-демократів,
йшли куди далі. Бо коли конституційна партія
визигнула як перше й початне домагання—не-
гайне скликання дотеперішнього сойму, то проти-
влявся цьому соціал-демократи (до чого придучилися
ідекуди й активісти), мотивуючи це тим, що існуюча
форма 4-станового сойму не відповідає демократич-
ним вимогам і що в законодавчих працях повинні
взяти участь всі суспільні верстви фінляндського
народу.

Вправді з цим погоджувалася й конституційна
партія, всеж заходила розходження щодо способу
переведення цього домагання. Конституційна партія
пропонувала скликання сойму, який шойно згідно
з постановами, ним ухваленої, конституції скликавби
Народне Зібрання, тоді коли обі радикальні партії,
спираючися на рішення женивського конгресу
з квітня 1905 р. домагалися негайного скликання
Народного Зібрання в характері Конституанти що
залаби фінляндському народові нову конституцію.

Тимчасом наспіла із Петербурга відомости про

Що треба знати при писанні листів і записок.

Вже римляне говорили: «слова улітають, на-
писане залишається». З цієї мудрої приповідки вис-
товок для нас такий: коли неосторожне говорення
може принести підпольній організації велику шкоду,
то тимбільше таку шкоду може нанести неосторож-
не писання.

Від слів можемо в багатьох випадках (але не
всє!) відпекатися, мовляв, будь зовсім не говорили
ми цього, що нам закидають, будь не в тім зміслі,
або друга сторона (свідок, агєнт, провокатор, полі-
ція, слідчий суддя) інакше їх зрозуміла чи не до-
чула, або таки говорять неправду. Не так справа
представляється з письмом. Письмо творить **незби-
тий фант**, а якийнебудь викрут не є тут легкий.
Зрештою, бачимо це в різних процесах, коли то
нереловлені «грипси», найдені листи, записки, а-
дреси й ін., отже **все написане**, творить **головний**
доказовий матеріал, а шойно на їх підставі наби-
рають значіння **слова**; отже всякі підслухані роз-
мови, «конфіденціональні відомости», зізнання свід-
ків та ін.

Звідси висновок, що член підпольної органі-
зації не повинен мати ні при собі, ні дома чи
деінде паперів, які в хвилі ревізії і його арешту,
попавши в руки поліції, творилиби **доказовий**
матеріал проти цього чи інших членів підпольної
організації.

Однак небезпека написаного не лежить тільки
в його характері як доказового матеріалу. У цій

арський маніфест, яким надано народам російської
імперії конституцію і право вислати своїх пред-
ставників до Думи. Під впливом цих подій змігся
натиск фінляндських опозиційних партій у напрямі
введення в життя їх визвольної програми. Першим
їх домоганням було усунути зенавиджений уря-
дуючий сенат а з ним і його предсідника, генерал-
губернатора князя Оболенського. Це й сталося.

Рівночасно видали соціал-демократи відозву,
в якій проголошують, що вони не є за відірванням
Фінляндії від Росії, однак Росія мусить дати запо-
руку, що шануватиме автономні права Фінляндії та
не нарупить постанов, які ухвалить законодавне
тіло Фінляндії, після скинення дотеперішнього уряду.
Дальше пропонували вони скласти тимчасове пра-
вительство із представників мешканців міста Гель-
сінгфорсу; в який спосіб мавби бути переведений
вибір цього тимчасового уряду, на це не мали яс-
ного погляду й самі автори меморіялу.

У міжчасі різні політичні установи, у боязні
перед надходячою бурєю, вважали за відповідне роз-
формуватися, щоби, на випадок яких-небудь наглих
перемін, не наразитися на пімсту, наслідком цього
міста, з окрема Гельсінгфорс, остали без усякої
сторожі безпеки. Обі радикальні партії, особливо
соціал-демократична, захопили в свої руки всі по-
ліційні станиці; тим способом соціал-демократи
здобули силу, при якій допомозі впливали на даль-
ший хід генерального штрайку. Студенти високих
шкіл зорганізували рівнож охоронну сторожу, яку
в інтересі забезпечення ладу підпорядкували ке-
ровництву соціал-демократів. Ці останні не дуже
то раділи з цього приводу, тимбільше, що студеньска
охоронна сторожа складалася із елементів ідеоло-
гічно протилежних, тобто із національно визволь-
них, тоді, коли соціал-демократам не ходило на ділі
про національне визволення, але вони вважали
тільки засобом до осягнення інших цілей, дикто-
ваних суто партійними чи класовими інтересами.

самій мірі творить кожне письмо й **інформативний**
матеріал, що рівночасно **розноспірає** члена й ор-
ганізацію. Цінні для противника відомости може
несподівано дати письмо, найдене при ревізії чи
переловлене тюремною сторожею, однак такий відо-
мости може здобути противник і **без ревізії та без**
арешту дотичної особи. До цього служить т. зв.
чорний кабінет.

Завдан ям чорного кабінету є провірювати
таємно (явно годі, бо ж існує майже всюди консти-
туцією забезпечена таємниця приватних листів)
приватні письма, посылки, телеграми осіб, щодо
яких є підозріння, що вони ведуть діла, вмірені
на шкоду даної держави. Такий чорний кабінет
складається із двох відділів: із цензури внутрішніх
листів і цензури закордонних листів. У цім другім
відділі є заняті особи, що знають по кілька мов;
вони на основі списків й адрес, що їх пересилає
їм поліція переводять свою таємну роботу. Крім
цього довголітня практика виробила в цензорів
такий, сказатиб, собачий нюх, що вони із незнач-
них зверхніх прикмет даного письма чи пакету,
попадають на властиві сліди й таким робом роз-
кривають навіть дуже законоспіровану діяльність.
І так, підкреслене ім'я на конверті, точка, хрестик,
адреса із добавком «для», дають їм притоку до під-
озріння, що не все в порядку; отворивши листа
находять там справді зміст, писаний симпатичним
чорняком, шифра, умовлені знаки. Таке письмо згл.

коверту отвиряють звичайно при допомозі пари, роблять із нього відпис або знімку, після чого знову заклеюють і пересилають адресатові. Письма, що до них є підозріння, що крім звичайного письма мають текст, писаний «хемічним», для звичайного ока невидимим, чорнилом розглядають особливо докладно, при чім шляхом фотографії й окремих апаратів прочитують написане.

У минулому, дуже розповсюдженим способом переписки було писання листів цитринним соком або молоком й іншими менше складними речовинами (водою, мочою). Цей спосіб однак революціонери опісля закинули тому, що такий текст дуже легко «викликати» шляхом нагрівтя або потвиранням півторапроцентним розчином хлорового квасу. Пізніше революціонери послуговувалися більше складними хемічними чорнилами так, що викликування такого письма вимагало окремих хемічних реакцій. І хоча всі ці засоби, які мають на цілі унеможливити розкриття підпольної організації, на основі її переписки, стараються революціонери уліпшувати, то однак рівнобіжно із цим ідуть зусилля даної влади протиставитися цьому шляхом підбрання відповідних протимір.

З історії революційних рухів різних народів знаємо, що після сильних потрясень підпольних організацій наслідком переловлення листів, революціонери вистерігалися від усяких письм, однак тільки до того часу, доки в їх пам'яті були свіжі минулі події. Потреба зв'язку приневолювала їх знов вести переписку. Виготовлювали нові «хемічні» чорнила й самопевно твердили, що цих вже ніяк не вдасться владі зловити. Зправила однак владі таки вдавалося такі листи ловити, а улекшувала їй це обставина, що незалежно від переписки, що її із konieczности вели поодинокі осередки даної організації, дозволили собі на необережну переписку, часто без ужиття хемічного чорнила, також поодинокі члени, не звертаючи увагу на взаємини чи доручення, а то й проти виразної заборони своїх безпосередніх провідників.

Ще до недавня тайне письмо, завдяки уживанню особливих хемікалій, все таки було досить тяжко відкрити. Ствердження присутності тайного письма в листі, як теж викликання цього письма відбувалося при допомозі зложених хемічних реакцій. Однак дотеперішні способи викликування письма були непрактичні, бо тайне письмо, після викликання, не зникало, а тому не можна було вже переслати дотичного листа, з викликанням тайним письмом, адресатові. Зноваж не одержання листа адресатом, зраджувало, що дотичний лист дістався у руки протирозвідки. Знаючи, як тайна попала до відома властей, організація могла зарядити все потрібне (видати іншій наказ, остерегти членів перед арештом, змінити спосіб порозуміння, визначити інші адреси й ін.

Та в останніх літах винайдено особливі апарати, при помочі котрих можна відкрити коментайне письмо й зробити з нього знімку. Найважливою однак є ця обставина, що тайне письмо, після виняття листу з апарату, стає назад невидимим, так, що не залишаються найменші сліди хемічних реакцій. Коли такий лист попаде потім до рук адресата, він ніяк не може перевірити, чи тайне письмо вже хто читав, чи ні.

Декому може дивно, чому чорному кабінетові так залежить на цьому, щоб адресат не пізнав, що його лист був відчитаний, та чому замість сейчас арештувати адресата, залишається його не тільки на волі, але висилається йому ще листи, що компромітують його й організацію. Діло в тому,

що арештуючи адресата та інших замішаних осіб вже після першого переловленого листа, влада не могла б дуже мало. Зате, залишаючи їх на волі та провірюючи через довгий час переписку членів підпольної організації, влада, при помочі чорного кабінету, впадає на шораз то нові способи й часом дістає велику кількість інформацій про членів, працю та пляни підпольної організації, унаслідок чого може у відповідній хвилі зліквувати організацію у цілості. Найліпшим прикладом може служити поступовання англійської протирозвідки перед війною; впавши, далеко ще до війни, на слід німецької розвідки, вона не переводила ніяких арештованих та не затримала ні одного розвідника листа. Однак при такій тактиці, вона за кілька років мала докладні відомості про цілу німецьку розвідку сітку, знаючи також рівночасно, які власні англійські тайни попали в німецькі руки. У хвилину вибуху війни, змінивши задалегіть всі пляни й розпорядження, що дісталися до відома німців, в одні дні вварештовано всіх членів німецької розвідки.

Знаючи про можливість відкрити тайне письмо, підпольні організації намагаються різними способами утруднити, згл. унеможливити його відчитання. Отже, вживають способів, щоби й на випадок, якщо тайне письмо було б відкрито й викликане, зміст його був для чорного кабінету незрозумілий. До цього служять т. зв. коди й шифри.

Маємо різні коди, які здебільшого є тотожні з шифрами (коди торговельні). Система кодів, що їх уживають підпольні організації, полягає у тому, що одні слова заступається іншими, при чому вибір слів є тут довільний. Напр. замість «бомба» пишеться «каламар», револьвер—олівець, запальничка—ручка та ін. Відповідно до того укладається лист. Напр. речення: «Пришліть сейчас 5 бомб, 10 револьверів і 25 запальничок», пишеться: «Я змовив промт 5 каламарів, 10 олівців і 25 ручок». Вже з того прикладу видно, що хоч зміст тут збережений, всеж хитрий урядовець дефензивно може легко догадатися, про що тут саме йде, і він зможе, по певній надумі, розв'язати значіння кодів. Тому тепер вживається дуже зложених кодів нащоби тяжко, а то й неможливо було їх відгадати. Напр. повище речення могло б так кодоватися: «Іван захорував в понеділок на тиф, Дмитро є в розлуці з огляду на діти Галі». Це вже не так легко відгадати. Всеж слід замітити, що нема коду, якого не можна було б невтаємничому ніколи розв'язати. Треба пам'ятати, що на службі протирозвідки є спритні й розумні люде, яких праця улекшується тим, що протирозвідка має ще й інші інформації про організацію, позискані від агентів, конфідентів і провокаторів, на підставі яких може, при помочі різних комбінацій розв'язати зміст листу, як зовсім, то бодай частинно.

Останній спосіб, заховати зміст листу є шифр, що полягає у заміні одних букв другимз буквами або числами. Напр. речення: «пришліть 5 бомб», може виглядати: «двк7бр5а(щ)дифи». Здавалося б, що подібної шифри ніхто не відчитає. Однак фахівці, що знають правила дотичної мови (різке повторювання букв), при застосованні різних математичних взірців і комбінацій, хоч і не без намагання, всеж вкінці відкривають шифру. Навіть колиби праця над пізнанням шифру вимагала кілька-тижневого труду, всеж вона оплатиться, бо маючи раз шифру в руках, можна потім відчитувати всі дальші листи, що попадуть у руки чорного кабінету, без ніякого труду. Слід пам'ятати, що англійська протирозвідка, в якій працював

одн фахівець, професор університету, відшифрував десятки тисяч телеграм німецьких підводних човнів, у наслідок чого ударемнювано їх пляни; шифр опісля закінчення війни англійці прозрадили до світу.

Направді по війні появилися особливі апарати, що мають надзвичайно зложену шифру. Вона полягає в тому, що заступлення букв стало міняться, так що неможливо примінювати до їх розв'язки дотеперішних правил. Напр. слово «Іван» ніколи не буде однаково написане, навіть, якби ми йшли з собою і мільон разів писали. Раз буде написане «абур», то знову «фатуб», або «рекла», «муча» й ін. Тоді однак знати, чи не знайдеться, або не найшовся знавець що найшов ключ до розв'язання таких шифр.

Кодів, шифр й тайного письма можна вживати або в одного зорема або й у комбінації: напр. код шифра, або шифра й тайне письмо, чи код і тайне письмо. Однак найліпша комбінація це — код шифра й тайне письмо. Наперед бажане писмо уложиться при помочі коду, потім зашифрується, а на кінці напишеться зміст тайним письмом. Відчитати таке письмо є і для втаємниченого дуже важко; для не втаємниченого, у більшості випадків, (але не все!) це є понад сили.

З усього повищого видно, що нема абсолютно певного способу, що хоронивби тайну письма.

Р і ж н е.

Стрільцьні поминки в Товстенькім. Вже від свідіть святкує українське населення Копичинеччини свято в честь борців, поляглих за волю України, на високій могилі в селі Товстенькім. Що року сходилися з усіх сіл повіту громадяне з церковними процесіями, у національних одягах і зі стяжками на грудях. Ріжні українські товариства, як читальні «Просвіти», «Луги», «Соколи», кооперативи та ін., приносили чвірками зі своїми відзнаками. По Богослуженні в церкві творився похід на могилу, де відправлявано Панахиду при участі сілських хорів музики.

У цьому році староста в Копичинцях, на імя Завальскі, заборонив виголосувати проповідь на мовній брати участь українським товариствам у процесії, носити українські відзнаки та ін. Крім того командант поліції, Карпінські, заборонив нести в процесії вінці, приготовані на могилу.

Вже ранком 24. червня згуртовано в селі відділ поліції у числі коло 50 людей, а на краю села, в лісовій горальні, розташовано ескадрону кавалерії та відділ піхоти зі скорострілами. По всіх доріжках, що ведуть до села, розставлено поліцаїв, які зривали людам, що йшли в процесіях, українські відзнаки, прапорці й стяжки; вони рівнож впадали знайченими багнетами в середину процесії, виривали національні прапори з рук «луговиків» і «соколів», а їх самих багнетами випирали з процесії й розганяли. З процесії, що прийшла з місечка Пробіжної, виперла поліція багнетами оркестру, а музичні інструменти відвезла до села, де їх замкнуло на ключ. Рівнож поліція задержала процесію з села Коцюбінець, вдерлася до її середини, вирвала прапор, а членів брацтва почала розганяти багнетами.

По Богослуженні почав формуватися похід на могилу. Виступили процесії з вінками, а поміж процесіями уставилися «Соколи» і «Луги» зі своїми прапорами. Як тільки рушила процесія, з усіх боків впадала поліція та почала багнетами виганяти

Найліпше, колиби підпольна організація й її члени не вели ніякої переписки, але для передавання приказів й інформацій послуговувалися післянцями, що передавали би все устно. Коли це не завжди можливе, тоді у переписці слід уживати як найбільш зложеного коду, дуже складної шифри й найліпшого тайного письма, при чому так системі коду, як і шифровий ключ та хемічний склад тайного чорнила треба дуже часто змінювати, а особи адресатів не повинні викликувати у чорнім кабінеті ніяких підозрінь. Інакше підозрілий лист є отвираний і піддаваний пробам, а це означає програму. Навіть колиби не відчитано змісту листу, всеж чорний кабінет впа на слід зв'язків підпольної організації, за яким ідучи, може часом розконспірувати цілу організацію.

Щоби підпольну організацію зберегти перед розвалом, треба вбити собі в тямку, що навіть конспіративна переписка, доведена до досконалости, є для організації вічною загрозою провалу. А вже непростимим промахом є толерування недозволеної й необережної переписки в організаційних справах поодиноких, непокликаних до того членів т. зв.: всезнайків. З одного боку, при добрій волі й зрозумінні ваги справи у членів, з другого, при вжитті найбільшої строгости з боку осередку, можна цю останню похибку викоринити в підпольній організації.

з походу «Соколів» та «Луговиків», вириваючи їм з рук прапори. Арештовано кількох молодих соколів, між інш. Я. Терлюка з Коцюбінець, при чім сковано їм руки. Хвилево настало замішання. Присутний на святі посол Заваликут з місця запротестував проти безправства поліції, а на це йому відповіли: «my jest'eśmy w służbie, my wykonyjemy rozkaz».

Під могилкою многотисячна маса народу на колінах сівала та молилася. На верху могили 20 священників правили Панахиду; понище співав хор. По відспіванні пісні «Боже Великий», під час чого народ на вколінках плакав, забрав слово о. Раченко, парох з Гусятиня. Коли згадав про поглибших борців, дався чути голос комісаря: «W imieniu prawa, wzywam księdza zaprzestać natychmiast wygłaszania mowy politycznej. Wszelkie przemówienia są dzisiaj zakazane. Wzywam księdza natychmiast zaprzestać».

Тут посол Заваликут знова запротестував проти нечуваної у культурнім світі поведінки представника влади. Міжтим уставився відділ поліції з викинутими перед себе крісами, післявши перед тим повідомлення до поготівля кавалерії. Комісар вів нарід розійтися, інакше загрозив ужиттям сили. Грозив пролив крови. На зазив посла Заваликута й о. Малиновського, пороха з Чабарівки, маса народу в мовчанці почали розходитися домів.

Так виглядало цього року свято в честь героїв у Товстенькім.

Хроніка.

Арештовання та судові процеси. Дня 6—7 червня відбулася перед судом присяглих у Львові розправа проти Агатона Добрянського, якому акт обвинувачення закладав злочин головної зради та інші проступки по думці §§ 58, 59 і 305 к. з. за промову на святі М. Шашкевича на горі в Підлісся та за промову на горі Маківі. По переведенні розправи обжалованого звільнено від вини й кари.

Переведення цього приказу відбулося в такий спосіб. Далекі на овиді показались перші **стежні літаки**, що мали за завдання ствердити, де знаходяться осередки повстання. Вже небавом опустелись вони в первісної, значної, висоти низько над мниме село: приймаюча телеграфічна станція команди дістає перні звіти, в яких є докладно місцевість та наведені різні дані щодо зазначених рухів у селі, а далі подані інформації, чи видно озброєні відділи, чи населення втекло зі своїм добром і худобою при наближенні літаків та ін. По тих звітах генеральний штаб випрацьовує план наступу. Відділи **боевих і бомбових літаків** стоять у поготівлі—і вже небавом чути гуркотіння тяжких літаків, озброєних у скорострільні та вибухові й газові бомби. Ця частина літаків, що має **газові бомби**, летить у великим крузі в кількох кілометровій відстані від місцевості. У наслідок скинення бомб утворюється навколо даної місцевості **газовий перстень**, що здержує втікаюче населення, худобу та взагалі все живе. У міжчасі показались над селом бомбові літаки, що скидають тяжкі **вибухові й запальні бомби**. Наступають **сильні вибухи** й швидко ціле село з мешкальцями будинками, стайнями, шпихлірами стоїть у полум'ях. Населення, що втікалоби з того пекла, дісталось би в смертоносний газовий перстень. По відлеті бомбових літаків, кружляють над місцевістю боеві літаки, озброєні **машиновими кісами й летунськими стрілами**. Коли поодинокі групи населення, що залишилися при житті, вийдуть зі своїх криювок, щоб нести поміч раненим і затроєним, тоді боеві літаки відкривають вогонь зі скорострільів, при чім знову ранять много людей або змушують їх до втечі.

Так отже село знищене, велика частина населення забита або ранена й величезне моральне потрясення—ось наслідки летунського нападу, який для самих летунів не представляє ніякої небезпеки, бо **повставше населення було заскочене ним і не приготувало ні відпертя нападу ні власної охорони**.

Не тільки англійська команда буде вживати літаків, як боевого засобу у своїх кольоніях. **Також наші вороги, підчас нашого повстання, вни-**

„ПАНИЧІ“.

Була 10. година вечера, коли особовий поїзд під'їхав до малого перестанку на шляху Станиславів-Чортків.

Висіло з нього двоє людей. Швидкою ходою перейшли біля будинка й почували селом.

Ніч. Холодний вихор віє з очі. Пізна осінь. Снігу ще нема, а дороги розб'ї, груди; січе дрібненький, зимний дощик.

Залізничний будинок поїзда трохи на шляху, поки поїзд ізчез із очей, а потім плюнув і пошкандибав у свою теплу будку.

— У, погань на дворі! Десь усі святі пішли до чорта в гості! А ту ще якісь панічі ходять... Ігій, у таку пору... То пса гріх на двір вигнати, а дідько людей носить... бурмотів старий та щільно обтикав двері своєї хатини.

Був це 1922. рік і лиш винятково лучалися такі темні ночі, як ця. Звичайно розсвітлювала їх червона заграва пожеж. Горіли панські двори та стирги щойно зібраного збіжжя, палали мазурські загороди. Пані одні виїздили на захід, другі непевні були дня ні години. Раз у раз доходили чутки, що там убито війта, польського прислужника, там озброєна ватага напала на станицю

ватимуть літаків, далекі за фронтом, проти нашого неозброєного населення. Ворожий літак може в кількох годинах дістатися і до найбільше відлегалих місцевостей нашої країни й при допомозі скорострільів, бомб і газу ширити смерть і знищення в українських селах і містах.

Матеріальне знищення й моральне потрясення можуть **тоді** бути наслідками летунського нападу, коли **непідготоване населення своєчасно не прийме всіх мір охорони.** Генеральні штаби всіх держав випрацьовують вже сьогодні способи охорони для цивільного населення у заціллі проти летунських нападів. Вони полягають з одного боку **в активній обороні**, т. є у поставленні батарей і скорострільів для боротьби з літаками, вибудованні уряджень, що, витворюючи густі хмари, заслоняють місцевість перед зором летунів, а з другого боку **в пасивній охороні**, отже у виставленні відповідних охоронних будівель (півниці, підземні сховки), обмеженім ставленні високих будинків, поширенні місцевостей шляхом заложення огорідів та ін., а передусім **у постійнім поу-ванні всього населення**, як має заховуватися у випадку воздушного нападу.

Починаючи від кордонів тягнеться ціла охоронна система даного краю. При появі більших летунських відділів на кордоні згл. на фронті в часі війни, сейчас подається про це відомість телеграфічно й телефонічно до всіх місцевостей, що лежать на лінії лету. У день дотичні місцевості **окружається штучними хмарами**, у ночі **гасить всі світла**, щоб не дати летунам можливості орієнтації. **Здержується цілий рух** на вулицях (залізничні, вози й піші). При допомозі дзвонів, свистків фабричних сирен та ін. подається населенню до відома наближення небезпеки. Люде вишукують охоронні місця, накладають газові маски й чекають у своїх сховках так довго, доки не почують нового сигналу, що небезпека мпнула. Уміжчасі на вулицях залишаються тільки охоронні стійки та санітарна служба. Активну оборону при допомозі гармат, скорострільів, штучних хмар, переводить військо або інші призначені до того органи.

У часі, як серед інших народів відбуваються правильно окремі курси й вправи для оборони

жандармерії, стероризувала, вирізала—і слід по ній загинув.

Справники цих усіх нападів та саботаїв остали по найбільшій часті невисліджені; але все. От щось тиждень тому розстріляли Мельничука з товаришами, а в тих саме днях облетіла вістка що згинули у Львові заслуженою смертю два «саботажники»—Луцейко та Крупа.

Мовчки йшли обидва «панічі» замерзлим шляхом у темряві.

Вищий ростом—Михайло Дзвоник—а його товариш—Василь Очаїдушний. Обидва ученики гімназії товариші з одної лавки. На сходинах боевого гуртка Василь узяв на себе переведення наміченого «діла», а Михайло зголосився йому до помічі.

Михайло—новик. Він щоймо недавно прийнятий до організації; тож спішив мерщій ділом, а не лише формально, вступити в члени У. В. О.

Василь зате бувалий. Йому не першина йти серед темної ночі на нелевне. Раз навіть потрапив було, але нічого не доказали й вийшов на волю.

І от тепер ідуть разом. Поручення не маловажне і справа не проста: пустити з димом мазурську кольонію коло К., а при нагоді, коли не буде перешкод, «закатрупити» тамошнього команданта поліції, що дався у знаки цілій округі.

ред літаками, преса й література вказує на велику небезпеку, що грозить безборонному й нерозумному населенню, у нас взагалі на це досі зверталось уваги, хоч грозить нам небезпека леко більша, ніж іншим народам просто тому, о ми не посідемо відповідного оружжя для активної оборони. Всеж, числячися з можливостями ворожих летунських нападів на наші місцевості, усежмо **принаймні** прийняти **всі пасивні міри охорони**. Перед нами стоять слідуючі завдання:

1. **Загальне поучення населення** про летунство та про роди воздушних нападів, яких можемо лікувати. Вже коли населення знає небезпеку в критичній хвилі **задержує потрібний спокій**, не тільки обмежується цим непотрібні страти, але **передусім моральне ділання** летунського нападу (на це найбільше числить ворог) обмежується до мінімуму. Населення повинно знати, що у випадку летунського нападу **не сміє у паніці бігати** по вулицях і по відкритих полях, що в ночі мусить **огасити всі світла**, а в день **згасити огонь у печях**, тому що світло як і дим бачуть летуни і крім того збільшується, при киданні бомб, небезпека пожежі.

2. Вже сьогодні повинно населення знати **відповідні півниці й охоронні місця** згл. безпечні місця у лісах і горах, де можна булоби скритися населенню з майном і худобою, як тільки довідається про наближення літаків. Ті місця повинні бути так закриті деревами, щоб летуни гори нічого не могли бачати. Подібно люде, що втікають з криювок або ті, що знаходяться в часі наближення літаків на вулицях, повинні ховатися в тінь та поручуватися під заслоною дерев, щоб були згорні невидні й тим способом хоронилися перед обстрілом.

Ф і н л я н д і я.

VI.

З поміж фіняндських терористів заслуговує на увагу Матті Райнікка. Як селянська дитина мав він нагоду блище приглянутися наслідкам русифі-

каторської політики московської влади на селі. Вже в ранній молодості зродилось у ньому жива цікавість до політичних питань, що тоді ворухили суспільну опінію у Фінляндії. Тактика пасивного

почуть ті слова. Іде наче машина, у кишені міцно стискає набитий бравнінг. Недалеко загавкав пес. Значить зараз будуть у селі. Перейти лише через нього, а далі з півтора кілометра полем і будуть на місці.

Зате Михайло наче у сні. Хоч зимно, але він увесь облитий потом. З хати взяв теплу нагортку. Тепер найрадше кинувби її десь в рив, але розуміє, що це бувби слід; а слідів їм лишати не вільг. Голова в нього болить; його мозок нездібний тепер до нічого. Крутиться йому в голові одна лише думка: „Gwałt niech się gwałtem odciska... Gwałt niech się gwałtem odciska“...

З тою думкою вийшов ще із хати. Вона прийшла йому, коли зачав роздумувати над тим, що взяв на себе; був схвильований. Він, що його ідеалом було вселюдське добро та вдовільля, навжився тепер сам, власноручно, нищити людам спромозу прожитку, вбивати...

Це страшне, це якийсь парадокс, непорозуміння. Але одночасно чув у душі якусь другу силу, що говорила йому зовсім инше.

Нечайно його очі впали на часопис, що лежав на столі; він вистив йому про смерть Луцейка й Крупи. І одночасно майнуло йому через голову: „Gwałt niech się gwałtem odciska!“.

А тепер іде з Василем, а губи несвідомо ше-

3. Однак всі ці міри не багато помагають, коли одночасно не зорганізується **у конній місцевості вартову службу**, яка своєчасно голосить наближення літаків так, що населення має ще час знайти криївки. Стійки заосмотрені в далековиди повинні знаходитися на високо положених місцях (церковні вежі, гори, тощо) а про наближення ворога дають знати при допомозі дзвонів та свистків. Як тільки літаки найдуться над місцевістю, повинна вона виглядати як вимерла так, щоб летуни не могли ствердити, де знаходяться люде, проти яких вони мають вести бій.

4. Побіч вартової служби повинна бути при допомозі огневої сторожі та інших подібних товариств зорганізована **рятунова служба** яка з одного боку несе **санітарну поміч** раненим і затроєним газами, з другого боку веде охоронну акцію проти **пожеж** і ділання газів.

При такій підготовці та при захованні потрібного спокою вдається і нам уникнути непотрібних великих страт при летунських нападах.

У часі, коли при тих **пасивних охоронних мірах** мусить співпрацювати ціле населення, буде завданням боевої організації підготувати **активну оборону**. Як довго не будем мати до розпоряджності спеціальних родів зброї як протилетунських гармат тощо, мусимо вживати принаймні **скорострільів партизанських відділів** до боротьби з літаками. Розуміється, що рівнож мусимо помагати в організованні пасивної охорони для населення.

У **нищенні ворожих воздушних засобів боротьби на летунських площах** (саботажі—нищення машин, апаратів, палення гангарів тощо) полягає знову завдання наших боевих відділів, які в той спосіб несуть оборону нашому неозброєному населенню та зменшують ворожі военні сили.

каторської політики московської влади на селі. Вже в ранній молодості зродилось у ньому жива цікавість до політичних питань, що тоді ворухили суспільну опінію у Фінляндії. Тактика пасивного

почуть ті слова. Іде наче машина, у кишені міцно стискає набитий бравнінг.

Недалеко загавкав пес. Значить зараз будуть у селі. Перейти лише через нього, а далі з півтора кілометра полем і будуть на місці.

— Стій! Хто йде?—гукнув хтось із темряви. Пристанули на мент, наче приголомшені. Михайла стиснуло щось коло серця.

— А тебе що до того? Ти що за еден?—була відповідь Василя. З тим словом він засвітив незнайомому просто у вічі електричною лампкою.

Посеред дороги стояло двох селян у кожухах, з дебелими цілками в руках.

— Ти що за еден, питаю сен тебе, га?—питав далі Василь по польськи, ще й з мазурським акцентом.

Селян збентежила грізна постава Очаїдушного, а ще більше блиск лампки, що ставив їх у ясне світло, міжтим, коли самі вони нічого не бачили.

— Та я.. ми, проше пана, ми варта...

— Варта? До чорта така варта!—кричав Василь по польськи. Добре ви тут вартуете! Де командант поліції? Ми маємо діло до нього.

— То, проше пана, пана команданта десь нема, десь виїхали, а ми маємо розказ нікого без села не пускати. Тепер усіякі люде ходять, то нам

відпору, що його проповідувала конституційна партія, була йому чужа. Його переконанням відповідала засада: ово за око, зуб за зуб.

Стріли, що впали з руки Е. Шавмана та покладали кінець життю російського сатрапа Бобрікова, були для нього дороговказом, як належить поступати супроти ворогів і зрадників. Бобрікова же стало—думав Райнікка,—але остав при живих прокуратор сенату, зрадник, Сойнінен. Останнього вибрав собі Райнікка за жертву. У тій цілі роздобував револьвер, вправляється в цільному стрілянні, а потім іде до Гельзінгфорсу. Не звирючися нікому зі своїм пляном, відшукує дім прокуратора та день-у-день викидає нагоди для переведення свого пляну. Однак невдовзі стверджує, що таки не вдається йому виконати вдачного агентату на вулиці, бо прокуратора стереже сильна сторожа. Не оставало нічого іншого, як перевести плян у мешканні прокуратора; однак дістатися до помешкання не було так легко. Треба було піти на хитроці.

По довгій надумі над різними способами získання доступу до мешкання, Райнікка вкінці приступив до переведення слідуемого пляну. Одного дня, у часі коли прокуратор був на засіданні сенату, зайшов Райнікка до його мешкання. Двері отворив йому поліційний агент. «Мое побажання—заявив Райнікка на запит агента—можу висловити тільки перед самим прокуратором у чотири очі. Як і сподівався, його арештовано й заведено на поліційну станицю. Тут заявив він, що причину, яка спонукала його до відвідин прокуратора, може виявити тільки шефові поліції. Приведений перед нього, розказав, що перед кількома днями оден молодий чоловік з його рідних околиць вибрався до Гельзінгфорсу з наміром убити прокуратора.

«Знаєте, як виглядає цей молодий чоловік?»—питає його шеф поліції.

«Дуже добре»—відповідає Райнікка.

«Як називається він?»

«Матті Райнікка»—відповідає Райнікка.

«Знаєте, де він замикав і яких знакомих має він у Гельзінгфорсі?»

«Не маю поняття. Саме тому пішов я до прокуратора. Колиб я був знав, як його відшукати,

то бувби пішов прямо на поліцію».

«Хочете нам допомогти відшукати його?»

«Дуже радо, бож і для того я тут прийшов, щоб перешкодити у виконанні злочину».

«Добре—я дам вам одного агента до помочі, з яким виберетеся на пошукування. Колиб вам не вдалося відшукати згаданого чоловіка в найближчих днях, тоді одержите добре платне місце у відділі охорони прокуратора».

І так Райнікка начав, при допомозі поліції, шукати—сам за собою. Цю свою службу виповняв він так прикладно, вештався по всіх ресторанах і каварнях з такою ревністю, що доданий йому до помочі агент розсіпувався у похвалах перед «начальством». Другого дня пополудні запропонував поліційний агент відвідати цирк. Райнікка не має нічого проти того, шоби на державний концерт переїхати ввечір. Та під кінець представлення, виїшовши перед будинок, Райнікка станув дуже неfortunно в повному освітленні дугової електричної лампи. Нещастя хотіло, що в товпі, яка виходила з цирку, находилося двоє людей, що знали Райнікка, і пізнавши його здалека та простягаючи руки, підійшли до нього з поздоровленням: «Добрий вечір, Матті!» Нічого не помогли запевнення, що це помилка. Крайни так довго переконували його й поліційного агента, що дальші викручування були злишні. Поліційний агент арештував його, але не важився сам вести арештованого, бо товпа невдовзі виявляла свою прихильність арештованому. Агент доручив поліційнотві покликати поміч, а сам з арештованим подався до циркового буфету. У моменті, коли агент, пустив рамя арештованого, шоби взяти чарку в руку, останній, за одним скоком, отворив двері й зник із очей агента та поліційної сторожі, що в міжчасі явилася.

Райнікка втік на товарний двірць, де вскочив до одного з вагонів відїжджаючого поїзду. Перед найближчою станцією Райнікка вискакує з поїзду, не завгаживши, що з протилежного боку надїздив другий поїзд. Він паде на праву руку на шину й в цім моменті локомотива розтерощує йому руку. Не зважаючи на страшний біль, він підводиться і йде в напрямі малого ліску. По дорозі

їхати по друге, на той раз тільки до нього—в гості!

Михайло не сміявся. Він іще не міг отрястися з вражіння, яке зробила на нього стріча й сподівався кожної хвили погоні. Щойно коли зайшли на другий кінець села, а погоні не було, Михайло заспокоївся.

Непомічені ніким перекаралися коло поліційної станції. У хаті світилося, чути було відтіля грубу, польську лайку, але на дворі варти не було, тож спокійно, ніким не здержані, пішли далі.

Минули останню хату в селі й опинилися серед голого поля.

Темна ніч, темне діло. Чорне у переведенні, безпросвітне в наслідках. Михайло думав про те, як доведеться йому підкрадатися, призбирувати сухого ріща... Або пустити кулю в лоб чоловікові, якого перед тим ніколи не бачив, а опісля ограбити його окровавлений труд із револьвера та наболів і затагнути десь в рив, або в річку...

А наслідки? Хапають їх мазурі, розривають на шкмагтя у лютий пімсті. Мазурські пси розносять по яругах та ровах криваві кусники тіла. А як що впадуть в руки поліції, будуть їх мучити довго—довго. А потім, коли побачать, що нічого не дізнаються, виведуть на тюремне подвір'я та розстрі-

маде знеможений під якоюсь хатою, передгм заступивши у вікно. Звідси неспротно переносять до найближчої станції, а потім перевозять до Гельзінгфорсу, де же на нього не тільки лікар, але й поліція. Під охороною поліційної сторожі його перевозять до шпиталю, де ампутують йому руку.

Після операції Райнікка передумує над втечею, однак приходить до переконання, що всякі спроби втечі є безвиглядні. Міжтим його імя не сходило з уст кожного фінляндця в Гельзінгфорсі. Активісти взялися за підготовку втечі. Вони виробили докладний плян та увійшли у звязок з Райнікка. Одного осіннього, темного вечера, використовуючи обставину, що до лічниці їздили підводи з дровами, і по скиненні дров відїжджали, вдалося «перепачкувати» на одній з підвод хорого ще Райнікка, а відтак перенести його до моторової лодки. Після трьох днів морської подорожі Райнікка опинився у Штокгольмі на волі.

Подувавши, не закинув він свого первісного пляну. Начав пильно вправлятися у стрілянні лівою рукою. Коли почувся відповідно підготованим, пізною зимою, вибрався до рідного краю. Та прокуратора Сойнінена не застав у живих: у міжчасі

Як заховуватися підчас слідження.

Коли поліція впала на слід члена підпольної організації (наслідком приловлення листів, донесень провокаторів, зізнань арештованих) вона починає його слідити. У тій цілі призначає вона одного або більше агентів, що мають обовязок слідити кожний крок дотичної особи, а зокрема вивідувати, коли вона виходить з дому, а коли вертає, де ходить, з ким стрічається, хто заходить до неї, що він приносить до дому, а що виносить. Це т. зв. інвігіляція.

Агенти складають кожного дня звіт з інвігіляції, на підставі якого поліція впадає на що раз то нові сліди підпольної організації. Кожну нову особу, з якою вступає у звязок сліджений член, поліція починає рівнож слідити, перевіряє її звязки, так, що коло сліджених осіб стало збільшується.

Засиплять мокрим болотом, або замерзлим грудамп, а в часопісі зявиться вістка, що покарано смертю двох бандитів. Вороги будуть радіти, свої—пожаліють...

— От, дурні діти,—скажуть.

...Геть думи! Чого напосілися? Гадаєте, я дамся завернути з дороги?—Що діло, що наслідки... Мені вже все одно... «Гвалт нех сен гвалтем одіска» а життя—піна на ріці...

Стиснув сильніше держало бравнінга й почваляв швидче. Василь із ним.

— Далеко ще, Василю?

Ні, вже зараз.

Із темряви виринули хати. Мазурська кольонія, хат усього зо двацять. Довкола високі стирти, обороти. Будинки нові, великі. Не диво,—наших двацять селян до купи не має стільки землі, що оден мазур.

— Сплять заволоки. Безпечні, навіть варти не поставили,—шепотів Василь.

— Спить, спить спокійно, буде час вставати, як прийче! Не доробишся на нашій землі, не станеш ситий українською кєрвавицею...

— А ну, Михайле, бачиш ці стирти? Це твої. А я піду, з того кінця погляну.

Плян кольонії мав Василь у голові. Тиждень

вбив його інший терорист—Гогенталь. Ця подія вправді його заскочила, однак він не стратив розмаху і вибрав собі іншого сатрапа—губернатора міста Віборга, москаля Мясоєдова.

Одного дня вдається йому дістатися до канцелярії губернатора; без ніяких попередніх балачок стріляє до губернатора. Та куля проховзнула попри рамя губернатора, який негайно, з наміром скритися, впав під бюрко, виставляючи звітам тільки задню частину тіла. Райнікка стріляє вдруге—в наставлену частину. Більше стрілів віддати не міг, бо револьвер затявся й Райнікка одною рукою не міг привести його до порядку. Стрели заалармували людей, які вбігли до кімнати. Райнікка з витягнутим револьвером проредерся і начав втікати в напрямі залізничного двірця. Зтечи однак йому не вдалося й він попав у руки поліції.

Губернатор вилічився з ран, однак був предметом глузу з фінляндського а навіть російського боку. Райнікка станув перед судом і за намагане вбивство одержав 5 років тюрми. Після відбутої кари—помер, вже на волі, у Колєнгазі, недовго до вибуху світової війни.

Рівночасно поліція починає перевірювати переписку сліджених осіб, старається підслухати їх розмови на вулиці, у каварні чи деінде, посилає до них конфідентів і провокаторів для засягнення «язика», старається одержати блиці інформації від сторожів дому, в якому мешкає сліджений, навіязує конфіденціональний звязок із служивцею чи господинею мешкання та ін., коротко—начинає властиву протирозвідчу діяльність. На підставі зібраних матеріалів поліція стверджує, хто з великого кола сліджених осіб є випадковою особою, а хто викликає обосноване підозріння, що є членом підпольної організації. Тоді, чи то при якійсь іншій нагоді (атентат, саботаж, маніфєстация) чи й без неї, переводять у всіх підозрілих осіб ревізії й арешти. Як бачимо, інвігіляція є частиною протироз-

тому він умисне їздив сєди, щоб усе оглянути й не йти навмання. Знав тепер докладно де яка стирга, де копиця сіна, де в кого обора, стодола...

Певною ходою пішов через огороди на другий кінець присілка. Михайло заходився міжтим біля стирти вівса. З затисненими зубами гребав під стиртою. Сам, чудувався відкіля взявся в нього той запал і завзяття. Не думав ні про що, як тільки, шоб відразу добре запалало й не одна, а кілька стирт. Мокра солома не хотіла горіти, треба було відгорнути зверху й добути зі середини сухої. Обідляв бензиною, черкнув сірником. Подумя спалахнуло.—Завмер у дожджінні.—Тут і там палали серед чорної пітьми, невеличкі покищо червоні вогники.

Почулася тиха хода—Василь!

— Ти вже?

— Вже.

— А ти?

— Як бачиш!

— Ідем!

Пропали в темряві. За ними росли щораз більше червоні вогники, лучилися разом та переходили у велитенську заграву, що грізно палала на північнім небі.

Зачав трівожно гудіти дзвін.

відчої діяльності поліції. Тому ствердження, чи поліція когось інвіліює, є дуже важке. Людина, знаючи, що її слідять, доводить свою обережність до найвищої міри: перериває всяку переписку, перериває всі звязки, або відповідно підготовляє побачення стараючися затерти сліди перед агентами, «вичищує» мешкання з усього, що могло би послужити доказом її підпольної діяльності, остерігає інші особи, з якими була, чи є у звязку і т. д. і т. д., отже ударяє всі зусилля протирозвідки, праця якої опиняється тоді на мертвій точці: поза слідженою особою не виходить, а що більше, слідження тої особи не дає ніяких вислідів. Таким робом ревізії, арешти, процеси, тощо є виключені, а підпольна організація може без перешкод продовжувати свою дотеперішню діяльність.

Тому кожний член У. В. О. повинен стало звертати увагу, чи за ним не слідкують. Розуміється, ця увага не сміє перейти в хоробливий стан, коли то в кожному проході бачиться агента. З другого однак боку слід знати, що інвіліяцію переводить не все одна особа, але часто дві або й більше. В останнім випадку два агенти наглядують одночасно, стоячи в певнім віддаленні від себе, а інші служать до зміни, яка є конечною у випадку, коли сліджений своєю поведінкою прозрадиться, що знає що є сліджений. Тоді на місце здемаскованого агента вступає новий, якого сліджений не все або не зараз запримітить. Однак часто агент передає інвіліювану особу другому агентові для слідження і тоді, коли сліджений не запримітив нічого, просто перший агент мусить відійти на відпочинок, або зложити звіт у поліцію, або й тому, щоби довге перебування його поблизу слідженого не впало «в око» останньому.

Нагляд над мешканням переводиться будь з помешкання по противній стороні вулиці, або з брами протилежного будинку, або таки з самої вулиці. Коли сліджений виходить з мешкання, агент іде за ним звичайно у віддалі 100 кроків, однак віддаль залежить також від руху на вулицях і на їх скрутах. При скрутах до бічних вулиць віддаль зменшується: агент приспішує кроку, щоби бути ближче слідженого, бо інакше може стратити його з очей, коли той заверне в бічну вулицю.

Можна вжити слідуючих способів, щоби переконатися, чи за нами слідять:

1. Сліджений нагло стає й дивиться, чи хто рівнож не станув, або не входить до якоїсь брами; розуміється, що агент може рівнож добре йти далі, перейти побіч слідженого й підодати в переді; тоді шойно проходжуванням там і назад впровадиться агента в замішання й легко пізнається.

2. Сліджений переходить на другу сторону вулиці, з наміром завернути в бічну вулицю; агент зробить те саме.

3. Сліджений швидким кроком завертає у бічну вулицю, а потім вертає назад; агент звичайно приспішить ходу й нараз наткнеться на розі на слідженого.

4. Сліджений скручує на розі вулиці і вскакує до брами найближчого дому, звідки може оглядати, чи хто за ним не шукає.

5. Сліджений іде на пусті вулиці, де легко може проврити, чи за ним хто йде.

6. Сліджений вступає до якогось льокалю, що має більше виходів; вибираючи оден з виходів легко може запримітити, хто за ним слідить.

7. При їзді трамваєм сліджений мусить звертати увагу, хто з ним всідає і хто висідає.

Розуміється, що є багато інших способів пізнання агентів; у залежності від положення по-

стають нераз різні непредвиджені можливості, які можна використати. Знову нераз треба вжити кілька способів, щоби можна прийти до якогось висновку. Агенти є хитрі й виниколені люди; і вони знають з ким мають до діла, отже є дуже обережні, щоби не прозрадитися. Треба рівнож пам'ятати, що у випадку, коли слідять нас кількох агентів, не так легко можемо прийти до якогось висновку, бо навіть коли вжиємо кількох способів для викриття агента, бачимо що раз то інші особи, приловлені нами, а це може нас легко увести в блуд. Щой докори можемо собі робити; мовляв «якась манія переслідування!»—у кожному проході бачу агента!

Щоби позбутися переслідування, можна вжити різних способів, на приклад:

1. Входить до будинку, а ще ліпше льокалю або мешкання, до якого не має агент вступу. з двома або більше виходами в протилежні напрями; агент тоді будь стратить слідженого з очей, попавши не в цей вихід, що сліджений, будь знаючи про інші виходи й думаючи, що сліджений вийде з льокалю чи мешкання, буде його очікувати на вулиці, міжтим, коли сліджений вже давно буде в іншому місці.

2. Коли агент знаходиться по противній стороні вулиці, сліджений задержується у хвилі, коли між ним а агентом переїздить трамвай, до якого вскакує незапримічений агентом.

3. Сліджений вскакує до трамваю, без огляду на це, де знаходиться агент, подібно вскакує з трамваю, у русі, коли агент знаходиться в трамваю.

4. Коли бачимо на пустій вулиці переїздячу порожню дорожку, або коли на місці постою дорожок й авт бачимо одне з них вільне, всідаємо, по якимсь часі завертаємо в бічні вулиці й ідемо у противнім напрямку, або пересідаємо до трамваю чи іншої дорожки або авта.

5. Сліджений іде на залізничий двірць, де має заздальгит куплений білет, або на інше людне місце, і в часі, коли агент купує білет або і без того (поліційні урядники мають карту, на основі якої мають вступ до публичних льокалів) може замінатися у товпу та зникнути з очей агента.

6. Сліджений іде до кіна і в часі представлення, коли агент не сидить близько нього, виходить.

Розуміється, є багато інших способів, як можна позбутися переслідування. Різні положення витворюють різні можливості, тому не треба поступати після якоїсь шаблони, а стало орієнтуватися у даній ситуації та самому вишунувати найліпші можливості. Слід однак завжди пам'ятати, що ніколи не сміємо дати агентові до пізнання, що знаємо, що він нас слідить. Чим більше спокійно будемо заховуватися і чим більше непомітно будемо обсервувати агента, тим легше зможемо ввести його в блуд і втечи перед ним.

Коли знаємо, що ми є сліджені, добре заразже змінити мешкання; без огляду на це, треба мати все ключ від брами, щоби можна було неконтрольованим приходити до хати, бо агент у першу чергу йде до сторожа, який дасть йому потрібні інформації; не треба підкреслювати, що час нашого приходу до дому може в певних випадках (участь у атентаті тощо) грати велику роллю. Коли ми втікаємо знову з якоїсь місцевості, то ніколи не слід всідати на головнім двірці, згл. на двірці, де можуть нас шунати, а на іншим двірці чи в іншій місцевості.

При інвіліяції є дуже важке для агента проврити, з ким ми стрічаємося, а дальше, що ми зі

стрічною особою говоримо. Улюбленими місцями для зустріч це каварні, ресторани, готелеві кімнати. Знає також про це поліція а тому всюди там має своїх конфідентів, а то й підслухові апарати. Більш пригідними місцями для зустріч є тому кина, театри, банки, поштові уряди, лікарські ждальні, церкви тощо. Зустрічі на отвертих площах (парки, огороди) не все відповідні, бо находимося постійно на очах агентів, які крім того можуть добре підслухати нашу розмову при помочі мікрофону. Взагалі слід вистерігатися розмов про конспіративні теми на отвертих площах і вулицях, навіть по тихо. Коли такі розмови є необхідні, тоді в балаці не називати нікого по імені й взагалі так говорити, щоби нас розумів лише той, до якого говоримо. Це треба мати на увазі все, а навіть і тоді, коли нам здається, що нас ніхто не підслухує.

Розуміється небезпека підслухання розмов існує не менше також у замкнених льокалях-каварнях, ресторанах тощо. Коли заходимо до ресторану чи каварні, добре є сісти так, щоби за плечима мати стіну, однак треба уважати, щоби не

Про конфідентів і провокаторів.

Ми вже звертали увагу на ту небезпеку, яка грозить всяким сміливим починам із боку конфідентів і провокаторів. Вони мають особливше поле до попису серед укр. громадянства з огляду на велику легковірність Українців. Перед ними дійсно треба стеречися. Але, як кожна річ має дві сторони, так і обережність, поєннена за далеко, витворює панічний страх перед кожним активнішим чоловіком і спінює, а то й унеможливує всяку працю.

У цей спосіб люди, страху ради, кидають клеймо конфідента на невинну зовсім, для праці корисну людину. Це є однак, так сказатиб, мимовільне джерело «фабрикованих конфідентів».

Є ще однак два інші. Першим з них є самаж поліція. Оден з її середників боротьби з У. В. О. є такий, що про людей активних, а при тім так зручних і обережних, що не дають себе так легко приловити, пускається через правдивих конфідентів вистяки про їх мниму службу при поліції і в цей спосіб радикально позбавляється їх можливості дальшої праці.

Найнебезпечнішим однак і по суті найпоганим джерелом є осібними злої волі серед укр. таки громадянства. Бувають люди, які самі бояться всякого активнішого кроку, а своєю трусливістю засланоють мнимим недовірям до окружачих їх людей і умисно свідомо поширюють про певних робітників У. В. О. безпідставні підозріння. Для умотивовання ними їхніх підозрінь вистарчає їм вказати на те, що дана людина має порядний плащ, або черевки з цілими заплатами.

Останнє джерело поширювання вісток про «фабрикованих» конфідентів є роботою підлю, крайню деструктивною, яку У. В. О. мусить ставити на рівні з роботою провокаторів. Дотичним особам, так творцям, як і кольпортерам таких вісток звертається увагу, що У. В. О. має свій протирозвідчий апарат, який не потребує заступництва приватних, до того непокликаних осіб. Хто хоче помочи У. В. О. може й повинен свої підозріння, познаки й докази подавати до відома органів У. В. О. на місцях. Однак перед вирішенням справи самою У. В. О. та поданням до загального відома вислуду слідства, дорогою її органу «Сурма», нікому

сісти коло вентилятора та взагалі треба переглянути стіну, яка може скривати мікрофон. Не говоримо про це, що треба бути дуже обережним перед службою у каварнях, ресторанах і готелях, яка здебільшого стоїть на услугах поліції. Рівнож вистерігатися треба розмов перед візниками і шоферами, які можуть підслухати кожну розмову. У поїздах і трамваях найліпше нічого не балакати. Знову ж у мешканні не говорити при отворених вікнах.

Побачення не вільно умовляти телефонічно й взагалі при телефонічних розмовах уважати на кожне слово, бо нема нічого лекшого, як підслухати телефонічну розмову. Сліджений не сміє ніколи відбувати нарад і взагалі умовляти стрічі у власнім мешканні.

При стрічах слід умовити відповідне «алібі» (час, місце, ціль стрічі, зміст розмов), щоби в разі арешту й суду дотичні особи були «криті».

З повишого видно, що як найбільша обережність повинна бути основою праці члена підпольної організації. Необережні люди не надаються до підпольної, конспіративної праці.

не вільно поширювати непровіренних чуток під загрозою особистої відповідальності.

Нипче подаємо інформації про дрібних жуликів-провокакторів, які використовують в останніх часах легковірність українського громадянства.

Михайло Нурах. Родом із Сердиці, щирецького повіту; по скінченню 4 клас гімна., перейшов до господарської школи в Милованню, а відтак опинився в австрійській армії. Як «цугефірер» попав у російський полон, а звідтам до українського війська в Києві, де виявив себе большевиком. У революційному хаосі діпняв старшинського степня. Це перевернуло йому в голові; він стає «великим політиком». Від большевизму через боротьбізм до радикалів і знов до большевизму та ще раз назад, а сьогодні він нібито корифей націоналістів. У 1922. р. емігрує до Чехії, де подає себе за студента високої агрономічної школи раз у Празі, то знову у Відні; для замилення пражаків здобуває нібито диплом інженера у Відні й як агроном, соціолог, письменник, критик та поет, надувши на кідьканайцять тисяч чеських корон Микиту Шаповала, вертає до краю як кооператор. Вже на вступі спроневерив грубі сотки доларів у Повітовім Союзі Кооператив у Щирці та надувши деяких людей на кількясот доларів на цілі нібито визвольної акції, прибув до Львова, де подає себе за провідного члена У. В. О., закидаючи сіти на нові жертви. Йому мало було дотеперішнього гоштаплерства. Він пустився на провокації. Саме приловлено його на фальшуванні документів, фіктивних протоколів Верховної Команди У. В. О., в яких він виступає як член тойж Ради. У цьому криється провокація неабиякої міри, яку він, річ очевидна, не робив безінтересовно, абстрагуючи вже від його хоробливої манії маніфестувати себе як «великого чоловіка» з великою «післаницькою місією». Цей дрібний злодій і гоштаплер ніколи не був і не є членом У. В. О. — Дрібна каналія, яку виканули вже всі навіть уенерівці й большевики та яку не варта навіть копнути!

Мишак, правдиво Буржинський. Брав участь в укр. армії. Попавши до польського табору, допустився грошевих спроневерень. У 1921. р. за

допомогою поляків перебрався до ЧСР, де звязався через сенатора Бихіню з чеською поліцією і большевицьким консулятом (Мостовенко). Шляхом провокації переводив працю для всіх трьох хлібодавців і всіх їх при цьому надув на значні суми. З сен. Бихінією справа скінчилася скандалом, який у великій мірі був причиною виходу його зі складу сенату. Після цього виїжджає до Відня, який стає сталим місцем його осідку, хоч Мишак-Буржинський у міжчасі виїжджав до Берліну, Данцігу, тощо. У Данцігу був в 1923. р. де виступав як барон і інженер (у дійсності він залізничний технік), який їде з геніальним винаходом до Англії. Однак відатки з винаходом коштували його стільки, що він ...хвилево в матеріальній скруті. Надув він тоді конзузя Павлюка, Демчека, Хомяка й багато других, та завчасу втік, бо про його побут довідався полк. Власюк, якому давніше він украв пару коней. У Відні не тільки стояв на службі різних розвідок, але понатягав різних людей, зокрема понатягав різних жінки, з якими обіцяв женитися, і кілька разів сидів у в'язниці за ріжні шахрайства; рівнож сидів кілька місяців у 1929. р. а по відбуттю кари йому заборонено дальній побут у Відні. У травні він виїхав до Польщі, де покликуючися на Кашинського з Відня (останній є на службі УНР і большевиків рівночасно) зголосився до УНДО, представляючи себе ...віцеміністром закордонних справ повстанчого уряду України, який нібито нараховує 6 мільонів зорганізованих повстанців, має звязки з Гувером, а грошей як сміття та який хоче навізати звязок зі Західними Землями. Він ніби приїхав поштою в Україну через Варну (Болгарія) для закупки зорі й для перевозу її на Україну. У Львові дали йому належну відправу; звідси приїхав він до Праги, де заходив до університів, шаповалівців, гетьманців та ін. На своє нещасття зайшов також до націоналістів, які чекали вже давно на нього. По останній «візиті» зійшов він зі світла денного і «нешасним», який

здає оминає кожного націоналіста, займався «директор» Макаренко, який пізнав в ньому «свого» чоловіка. Ця дрібна каналія, вже унешкідливлена й дійсно мусіла бути непочитабельні люди у цих розвідці, що прийняв його на службу, а ще більше непочитабельним мусіла бути цей українець, що давсяби ще й тепер цьому дрібному злодієві надати.

Федір Сташинський. Походить з Полонич, перемишлянського повіту. У рр. 1910—12 був у Василян, однак покинув їх і перейшов на православ'є. Потім вернув на католицизм, мав заняття у друкарні Василян, навіть підобрався метр. Шептицькому який прийняв його як стенографіста проповідей, однак дуже швидко нагнав його, коли пізнав, що це провокатор. Він тоді вдруге зірвав з католицизмом та звязався з протестантами (Редемптористи), а недавно знову хотів повернутися на католицизм. Добуває гроші ріжними гоштанперствами й є на услугах чужих розвідок. Недавно приїхав до Праги, де замешкав у помешканні з чотирьох кімнат і розпоряджав великими грошми. Чомусь згадував у розмовах про диспозиційний фонд мн. Складковского для побороення. У. В. О.— Все булоб гаразд, колиб не те, що і він взяв за свій обект націоналістів, яким представився як священник, особистий секретар Шептицького, з яким мав навіт бути вивезений до Росії, де ніби то одержав диплом доктора філософії на київському університеті(!) а далі як шеф проти-розвідки У. В. О. Наслідок того був такий, що швидко якось чорти взяли тисячі доларів, а славний «отець», випродавши вже всю обставу з свого чотирьохкімнатного помешкання, ходить по Празі зичити 20.— Кч. щоби міг купити хоч тютюну й нікотину затроїти своє — горе! Бо і якже? Ні з того ні з цього й без атентату його унешкідливили. І бідняга не може переболіти, що його вважають за таку малу і нікчемну каналію, що навіть ніхто не хоче собі рук плямити його кровю.

Листи з Америки.

Хвальна Редакціє!

По отриманню «Сурми» я зараз пішов до свого священника о. А. Пристая, щоби передати йому цю радісну вістку. О. Пристай, як став читати оповістку, хто і як допомагає нашим Боевикам — засмутився. Я зрозумів невисказані думки нашого дорогого пароха. Та коли я сказав, що в мене є 18 дол., готових до висилки для Укр. Військової Організації, він дуже зрадів, а рівночасно казав ще підодждати до найближчої неділі, щоби суму цю ще доповнити. А в неділю, по Служб Божій, на заклик о. Пристая зложили наші прості парафіяне до 30 дол., які я Вам тепер и р. лидаю.

Відтепер будемо наново збирати ріжні датки, щоби наші Боевики не мали журби й легко робили з новою весною дальню свою роботу, а наші громадяне, щоби за них не забували. Бо як видно, жадні паперові протести ніколи нічого не допоможуть і вагу має тільки сила рішучість та матеріальна безпека цілої Вашої діяльності. Ви, Дорогі наші Боевики і Брати, не журіться, ми тут поможемо Вам стільки, скільки лиш будемо могли. Кінчу й бажаю Вам найбільших успіхів.
Гартфорд, Конн. Читач «Сурми».

Оповістка.

На боевий фонд зложили в амер. дол.: «Об'єднання Українських Організацій в Америці» 300.— дол., у тому 12,50 на передплату і 14.—через м. А. П. на пресовий фонд «Сурми», на що зложились такі пожертви. Укр. Жін. Клюб. Мк. К. 10.— дол., по 1 дол.: А. Патра, С. Шумняк; по 0,50 дол.: Анна Луцшина, Марія Боднар, М. Ковтунович і А. Качмарський.

Парохія св. о. Николая в Шіаго 50.— дол. У. Я. 1 дол. В данц. Гульд.: Б. С. 5.— дол. В польських зл.: Замість вінка на могилу Любича збірка серед частини студентів 56.—; решта з вінка 10.—; Довбня 50.—; Сердитий 7.—; Відважний кум 18.—; Олень 20.—; Пінськ 15.—; Вова 40.—; Г. Г. 25.—; Тернина 10.— По 1 зл.: Микола М., Ірка К. і Рісмак; по 2 зл.: Лисько Х., Горячий і А. Д.; Вороб в друге 5.—; і П. Р. 10.—

На пресовий фонд «Сурми» зложили: В польських зл.: Префонд 5,50, 10,80 і 6,60. Безличний з кольпортжакі «Сурми» 30.—, Любильонко 18,77, Збірка 11,55.

Жертводавцям складаємо ширю подяку.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Ховайте «СУРМУ» перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситься скласти в краю на
„Політичних В'язнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 9 (24)

ВЕРЕСЕНЬ

1929

У. В. О.

Золотооблакитний прапор повіза...
Три букви, мов виліті з крові
на ріднім прапорі! То правда жива,
то гасло до мести—з любови!

Під рідним прапором—боєві ряди
відважно вперед виступають!
Хто правду зневажив—пошади не жди,
бо местники люто карають!

Ми ті, що нічого для себе не ждем,
готуєм кроваву годину,
ідемо напроти ворожих стрілен
і боремось аж до загину!

Здрігається серце на голос сурми...
Мов мати дітей закликає.
Нас смерть не лякає, ні муки тюрми—
без волі нам щастя не має!

Бомби впали знову...

Це не вперше надуть бомби у Львові. Вже нераз у вересні пронизали воздух вибухи і стріли а відгомін їх відбився широко у світі, викликаючи радість українців, скаженість ляхів та здивовання і настороження чужинців. Бо стріли ці,—це пригад недавньої визвольної війни Української Нації, що зірвалася до вічного життя: це протест єї перед цілим світом проти нового насильства над нею, проти бруталного поневолення великого європейського народу в часі, коли навіть кольорові народи Африки й Азії дістають належні їм права на національний розвиток; це заповідь нової воєнної хуртовини, у часі якої поневолений нарід залізом і кровію пімститься на своїх гнобителях та відновить свою державу.

Завзявся клятий лях! Йому мало того, що розсієв на чужих землях, які його живлять, які прокормлюють сотки тисяч його війська, поліції та урядовців, з яких стягає податки й рекрута, які заселяє мазурами, які польонізує тисячами шкіл і костелів та сотками тисяч ляцьких зайдів, які експлуатує з лісів, підземних мінеральних дїбр та витискає з них останні соки! Він взявся це проковувати, морально знущатися і насміватися над народом, у якого хату вліз і якого зробив своїм невільником. Він видумав «Таргі Вєходне»!

Жебрацький нарід, що з голоду здохби на своїй лісовій землі, який живе мов паразит із чужого, загарбавши українські, білоруські, литовські, німецькі й навіть чеські землі, а з ними плодючий чернозем й управні поля, безмежні ліси, багаті джерела нафти, найбільшу середньо-європейську панву заліза й вугля; нарід, який вже невдовзі буде покараний за свої злочини і перед яким як перед брудним паразитом і покараним злодієм замкнуться двері всіх держав, який вже сьогодні, крім краденого добра, експортує у світ ославлених польських злодіїв—цей нарід малпує заможні, економічно стабілізовані й самовистарчальні народи, устроюючи шопку, що її назвав «Таргі Вєходне».

Та це не тільки малповання! Ляхам не ходить про економічне значіння цієї шопки, бо до неї грубо доплачують. Яке може бути економічне значіння торгів у серці хліборобської країни, ожебраченої найздижками, завдяки яким вона не може розвинути господарсько, зокрема промислово? «Таргі Вєходне», встроювані у столиці Західної України—Львові, мають показати своїм і чужинцям «польскоць Львов.» і «верносьць Малопольскі», доказати, що тут «польська земля» і «польскі люд», що тут все спокійно й достатно.

І власне тому падають бомби з українських рук! Це голосний протест правдивого власника цієї землі! Один стріл, один вибух вистарчає, щоб заперечити й «польскоць Львова» і «верносьць Малопольскі» і «польскі люд» і «польсков земев» і «достаток» і «спокій»!..

«Таргі Вєходне» потерпіли вже економічний крах. Вони мусять потерпіти і крах політичний! Колись приїжджали на них ляцькі президенти держави, однак заперестали: відстрашили їх револьверові кулі й вибухи бомб. Ще приїжджають ляцькі міністри й чужинці. Але й ці перестануть приїжджати. Про це ми постараємося!

Арешти? Нові жертви? Ні арешти ні тюрма ні смерть нас від того не відстрахнуть! На 7 мільонів українського населення Західної України ще є багато таких, які не стерпіли, щоб цілому народові плавати в лице, які соромляться за цілий нарід, які мають національну честь та зуміють дати заслужену відповідь найздижкові за цілий нарід. Краще не жити на волі, краще взагалі не жити, ніж бачити 7 мільонів мовчазних баранів, яких ведуть на заріз!

«Таргі Вєходне» перестануть існувати! За те ми клянемось!.. За ними піде у слухний час цілий ляцький режим та їх пановання. Перший підніс руку Федак, не дбаючи про свою волю та життя. За ним пішли інші. Много їх ще чекає, щоб і своє слово сказати!..

Газова війна.

Бажання швидкої й успішної перемоги над противником при можливо найменших власних втратах, привело вже у часі світової війни обидві воюючі сторони послуговатися в боротьбі винаходами хемії. З усіх хемічних середників, вживаних у війні, є найважливіші отруйні гази, що є зараз найстрашнішим боевим засобом, яке людство взагалі коли-небудь посідало.

Вживання боевих газів має за ціль наповнити великою кількістю газової струї місця, у яких знаходяться ворожі війська або військові об'єкти (напр. окопи, становниці резерв, артилерійські позиції, амуніційні фабрики, залізничні об'єкти, тощо), та вбити присутніх там людей (також звірят), або зробити їх нездібними на довгий час до боротьби шляхом затроєння їх.

Початково вживано до цієї цілі методи видмухування газів, яка була успішна на коротку віддачу. У найбільш висунених у бік ворога становнищах вкопувано цілі батареї (богато соток) сталевих фляшок, у яких знаходилися у стисненій формі боеві гази. При сприятливій вітрі, що дув у бік ворожих становниць, отвирано при фляшках вентилі; тоді газ посувався у формі т. зв. Газових хмар у бік неприятеля. Однак ця дуже примітивна метода загрожувала і власним військам, бо при зміні напрямку вітру газові хмари завертали до становниць власних військ та ширли там смерть.

Тому з часом ужито іншої методи: наповнювано газом гарматні набой та стріляно ними на ворожі позиції. Вкінці, після удосконалення воєнного легунства, побудовано великі Газові бомби, що їх везуть із собою тяжкі бомбові літаки і скидають на ворожі становнища й міста. У наслідок удару об землю такі бомби розриваються і газ, що знаходиться в них, може без перешкоди поширитися. Остання метода найбільше поширена, бо рухливість літаків

й можливість перенесення ним великих тягарів, уможливує наповнити газом навіть відлеглі місцевості й тим способом ширити страхіття війни далеко у запілля, між цивільним населенням.

Діляння газів може бути двоєке. Одні з них мають за ціль цілковито знищити ворожі сили, інші мають зробити їх на певний час нездібними до боротьби, отже не несуть із собою смерті. До вбивчих газів належить фосген, хлорпікрин, муштардовий газ, та ін., які навіть у малій кількості нищать дихальні органи і спричиняють смерть наслідком задусення. До газів, що викликають часову нездібність до боротьби, належить напр. слізний газ, який витискає сильні слези, без дальшої шкоди для організму; цього газу вживає також поліція для здусення заворушень та взагалі тоді, коли має до діла з більшою товпою людей. Інші подібні гази спричиняють сильне звертання, переходовий параліж, прищі а то спалення шкіри тощо.

Часове діляння випущеного газу є різне, залежно від погоди, температури, положення місцевості (гора, долина) й триває від кількох хвилин до кількох днів. Передусім у низько положених місцях (кітликах) може газ, який є тяжчий від повітря, часто залишатися цілими днями.

Як тільки на західній фронті в часі світової війни розпочалися перші газові атаки, зараз прийнято проти них охоронні міри. Найціннішим середником є Газова маска; вона зроблена з гуми а з переду, у місці, де припадають уста людини, що її вдягає на голову, має блишану пушку, наповнену окремими хемікаліями, що діляють як фільтр. При вдиханні затроєного повітря, у наслідок хемічного діляння фільтру, газ стає нешкідливим для дихальних органів. Однак річ у тім, що кожний газ потребує іншого фільтру для нейтралізації, отже можна Газова маска не хоронить

КОЗАК МАМАЙ.

Коли після кількох місяців сидження в келії з кримінальними злочинцями й кількох днів голодування перевели мене, врешті, між політичних, то перше кинувся мені у вічі такий образ:

На ліжку, напроти дверей, сидів по козацьки, підгорнувши ноги під себе, двацятківкальній юнак. У зубах тримав коротку люльку й раз ураз випускав із неї густі клуби диму. На пожовклім, марнім обличчі повисли до долі рідкі, чорняві вуси. Голову схилив у долину, як козак Мамай на стариннім образі, а тільки праця рука щораз-то підносилася вгору, то опускалася долі. Шив.

„... на могилі сидить козак та штани латає...“ — нагадалася мені відома пісня.

Заки я встиг представитися, «Мамай» підвів голову від своєї роботи, правою рукою виймав із рота люльку й швидко заговорив.

— А, здорові були, товаришу! Ми вже давно дожидаємо. Добре, що вже врешті прийшли! Як називаєтесь? Ага, Кречет! Дуже добре, — ось тут вільне ліжко, розгосподаруйтеся. А може чаю напетеся? Ще либонь теплий. Ми тут дістаємо щодня кип'яток.

Його очі світили привітним блиском. Видко було, що ця людина справді радіє новому союзникові. Очі невеликі, карі, заедно нервово моргали. Ціле обличчя виявляло велику щирість та привітність, хоча якийсь сум й одчай ховалися в кутках уст.

Я кинув своє добро на вільне ліжко, а сам пішов привітатися з новими товаришами. Було їх трьох. Лежали на своїх ліжках і читали. Підвелися, коли я наблизився і сказали свої прізвиська, стискаючи руку. Один тільки «Мамай» не змінив свого положення. Лише свою люльку переклав у ліву руку, а правою, наче клещами, стиснув мою і сказав, що називається Василь Багровець.

— Що це у вас, товаришу? — скрикнув я нараз здивовано, кинувши оком на його роботу. На колінах «Мамая», тепер Багровця, лежав в'язничний рушник.

— Що це? Ви вишиваєте? — А вишиваю, — щож робити. У нас кожний має свою роботу. Я вишиваю, Микола студіє економів, Роман англійське... Раджу вам вибрати собі щось, бо здурієте!

Я став придивлятися його роботі. Візр був мистецький і робота бездоганна. Неодна дівчина позавидувалаб йому.

— Та скажіть, будь ласка, де ви дійшли до такого мистецтва? Хіба ще на світі вчилися?

— Куди там! Хіба на світі є на це час? Тут навчився. Думаєте, мало часу було? 23-тій місяць сиджу тут, а перед тим 7 місяців у Варшаві... Ха-ха, чого тільки можна навчитися!..

— Невжеж ви так довго сидите? — (Тюрма була слідча, засуджених тут не було, тож я дуже здивувався, як може незасуджена людина так довго перебувати за решіткою).

— А от я вам за аз порахую докладно.

ніколи проти всіх газів! Власне в тім полягає небезпека газів. Кожна воююча сторона старається знайти нові роди газів (що розуміється задержує у тайні), перед якими не хоронять ті маски, що їх має противник. Зі свого боку противник старається при допомозі своєї розвідки вивідати про роди газів у ворога, щоб відповідно конструювати свої газові маски.

Друга трудність, зв'язана з успішною охороною перед газами, полягає у приготуванні масок не лише для армії, але і для цивільного населення, тому, що при допомозі літаків можна вести газовий наступ і в запілля. Можна собі легко уявити цю величезну кількість потрібних масок. Крім того, як це й діється у всіх державах, слід підготувати систематично цивільне населення до протигазової охорони і повчити, як воно має поводитися з охоронними середниками: це завдання сповняють окремі товариства, тісно співпрацюючи з військовими властями (напр. у Польщі „Liga obrony przeciwgazowej“, в СССР „Осоеавіахім“ та ін.).

Тому, що ніяка держава не буде мати у хвилину вибуху війни потрібної кількості газових масок для цілого свого населення, підготується вже в часі миру спеціальні охоронні місця для цивільного населення. Вони знаходяться здебільшого в пивницях та мають герметично замкнені двері, крізь які не може втиснутися газ. У середині повинні також бути вентилятори, ліки, тощо. Окремо вишколаена санітарна сторожа буде мати за завдання рятувати отроєних газом, а крім того при допомозі спеціальних хемікалій (вапно та ін.) нейтралізувати діляння газів на вулицях, у домах, тощо.

Залежно від того, чи при газовім наступі уживається артилерійських газових набойів чи скидається бомби з літаків, є різно великий простір, покритий газовими хмарами. Тому дуже велике значіння має вартова служба, яка повинна остерігати вчас населення загроженої області, щоби воно

у Варшаві сидів у слідстві 7 місяців. Вже мала бути розправа, як прийшло візвання з львівського суду приставити мене сюди, як свідка до іншої справи. Із свідка став обвинуваченим, пересидів у слідстві півтора року, а тепер уже й засуджений, та покине присуд неважкий, бо адвокат вніс спротив. Але поки вирішати справу, то ось уже 23 місяці сиджу тут у слідчій тюрмі.

Мені не міг у голові вміститися такий дивовижно-жахливий рахунок.

— Та якжеж це можливе?! То скількиж ви вже сидите?

— Ну, рахуйте самі: 7 місяців слідство там і півтора року тут, то разом 25 місяців, а по присуді вже 5 місяців, — разом рівно півтора року.

— Це страшно! Це неможливе!

— Неможливе? скрикнув роздратованс. — Ну, ви новик, але нічого, побачите введовзі на своїй шкірі, чи в Польщі є що неможливого... Та що там! От скажіть краще, що на світі нового. Я втілюся вам, як дитко цвочком, що ви щось нового принесете. Виж недавно щойно зі світу, ще пахне від вас вочею!

Мені хотілося сказати, що вже забув, як та воля виглядає, що нічого нового не знаю, бо сам уже три місяці в тюрмі. Але нагадав собі що супроти півтора року, які відсидів Багровець, це справді дуже «недавно».

— Та ніби нічого замінного. От, як у нас: завжди ті самі люди, ті самі свари і чвари...

— А як справа з українським університетом?

вспіло втечи до місця, недіткнених газом або до охоронних об'єктів.

Будуча газова війна буде вестися не лише на фронті, але також у запілля на випадок повстання поневоленого населення. Вже сьогодні вживає поліція газів проти більшої товпи, а недавно англійські летуни кидали в Палестині газові бомби на табори арабів-повстанців. Минулого року пішла команда большевицьких військ ще далі: щоби пригнобити українських селян, перевела в Києві великі маневри газових і летунських відділів, що мали показати «здушення повстання селян-націоналістів». У часі, коли робітництво було забезпечене через «Осоеавіахім» газовими масками, показувано селянам, як легко вони можуть бути знищені при допомозі газу на випадок повстання. Треба нам отже рахуватися з тим, що наші гнобителі, крім іншої зброї, будуть вживати проти нас і газів.

Які є охоронні міри для нашого населення? Газові атаки, на випадок повстання, че зможуть захопити великої території тому, що наші вороги не посідають відповідного на це урядження. Вони будуть старатися при допомозі поодиноких атак зробити вже само слово «газ» страхіттям для населення. Буде, отже, ходити передусім про моральне потрясення, викликає триманням населення у вічній страху. Нашим завданням є пояснювати населенню методи Газової боротьби, запізнавати його з охоронними середниками, слідити яких охоронних середників уживає ворог, а далі, притягнути наших хеміків до співпраці над імпровізованою протигазовою охороною. Нам ніколи не вдасться виготовити чи постаратися про відповідне число газових масок. Однак кожний з нас мусить знати примітивні способи охорони перед газами.

Передусім слід обсервувати наближення газових хмар або кидання газових бомб з літаків: це уможливить швидко покинути низько положені місцевості та схоронитися до вище положених

Зовсім уже загирили? Читав децю в часописах, та не могу повірити.

— Загирили мабуть. Як я був на волі, то ще ніби держався, хоч з кожною хвилиною хилився до упадку. Буз ошлея краєвий зїзд, кажуть, там сварилися довго, одні одних хруняли, зрадниками називали і врешті вирішили покинути боротьбу за власні високі школи і зняти бойкот із польських...

— Читав це... думав — брехня... Угодовська преса... А кажете правда? Ух, паршивці! Молодь теперішня! Вам треба патентів, корита! Без диплому не можете жити? Дрантя ви паршиве! — кричав до мене у найвищим роздратованні, начеб я сам був винуватцем усього лиха.

Я збентежився, стало якось ніяково, хотів оправдатися, що я тут нічого не винен.

— Дозвольте товаришу...

— Що? Скажете, що ні? Варшавське сміття! Подле те наше молоде покоління!.. Скажіть, чому ми, чому інші, що по 6, по 8 літ на війні потратили, не кинули с роти, будували, а не руйнували? Чому? А вам, молодим паршивцям дипломів треба! Начхать вам на наші зусилля, нашу працю, на наші могили! Вам тільки корита треба!..

Я стояв, неначе справжній винуватець, похиливши голову. Хоч не чув я за собою ніякої провини, та якийсь сором і біль стиснули мені горло.

— Молодь паршива! — рукою в мій бік. Будуччина нації! Паршива будуччина...

Хвилину всі мовчали. Багровець пакав люльку, я шукав слів, що йому відповісти. Ненадійно він спитав:

місць (горя, тощо): слід пам'ятати, що газ є тяжчий від повітря і спадає на землю. Далі треба постійно втітати проти вітру, щоб як найшвидше дістатися до терену, незатреного газом. При втечі на коротку віддачу (вудипі) **заперестати віддихати або тримати перед носом змочені водою хустинки**. Приготовити треба **негашене вапно**, яке служить до чищення загажених місць. Мешкання можна забезпечити імпровізованим способом перед газом, коли **перед дверми та вікнами повісяться монрі простирала**, коці тощо, та позатикається ними всі отвори. Тому, що деякі гази діляють палючо, доставши з одягу на шкіру часто аж після певного часу, слід по скінчечці газу наступу **змінити одяг**. Подібно як на фронті, так само в кожній селі й місті повинні знаходитися на церковних вежах та на високо положених місцях **вартівні стійни**, які у хвилині небезпеки при допомозі дзвонів, сирен тощо, зараз дають знак на «газовий алярм», щоб

Фінляндія.

VII.

У часі генерального штрайку в р. 1905. утворили соціалісти поруч охоронної сторожі, організованої студентами та підпорядковані керівництву соціал-демократів, окремий відділ на чисто військовий лад, т. зв. «Червону Гвардію», при допомозі якої думали перевести в життя соціалістичні ідеї. Команду над цією гвардією обняв бувший капітан Кок, людина слабого характеру, мрійник, що захопився різними соціалістичними інтернаціональними доктринами та мріяв про спасення і визволення російського пролетаріату. Характеристичною є та обставина, що мова, якою послуговувалася команда гвардії, була російська.

Тому, що гвардія мала зовсім інші цілі ніж переважно більшість представників фінляндського населення, доходило до дуже небезпечних терть,

ніхто з мешканців **не був нагло заскочений**, та щоб кожний міг вчас знайти охоронні місця, або втечі на високо положений терен. Рівнож не слід безпосередньо після газу наступу виходити з укриття.

Кожна зброя має тим більший вплив, чим **більш несподівано** вдаряє в **неприготованого** противника. Мусимо отже найширшим колам нашого громадянства пояснювати методи газової боротьби й охорони перед нею, щоб люди і при малих газових атаках, які дуже часто є зовсім нешкідливими не потягають за собою п'яких жертв, не тратили голову, та своїм страхом і ширенням паніки не улекшували противникові досягнення своєї цілі. Спокій і притомність ума, знання небезпеки та охорони при допомозі тих середників, що є під рукою, унешкідливить кожний воєнний засіб ворога, який у великій мірі рахує на **моральне** ділання своєї зброї.

небезпечних власне тому, що їх наслідком могло бути вмішання російського губернатора, який чекав тільки на прояви заворушень, щоб вжити до їх здавлення усю збройну силу, що знаходилася на території Фінляндії.

Та в міжчасі наслідок затвердження тексту маніфесту, що його фінляндці вислали до царя; отже фінляндцям признано всі конституційні права. Із цієї хвилини рішили провідники поодиноких фінляндських партій — за винятком соціал-демократів закінчити національний штрайк. Всеж радість, що повстала між населенням з приводу повернення запевнених конституцією прав, мішало незгідливе відношення партій між собою. Бо конституційна партія не могла забути удару, що його завдала її свого часу угодовщина; вона за ніяку ціну не бажала співпрацювати з угодовцями, осуджуючи їх

голову замотиличили... Працював, поки не опинився тут шістдесят року тому...

Мені нагадалося, що колись раз оповідав про великого очайдуха Багрівця розстріляний недавно сотник Черчак.

— Позвольте, чи ви не той самий Багровець, що мені про нього Черчак згадував?

— Ви знали сотника Черчака? Це мій командант курія. Він розповідав вам про мене? Про що саме?

— Якийсь міст під Стриєм, чи щось такого...

— Ага! Ну бачите! Отже знаєте, хто такий хорунжий Багровець... Славний був чоловік сотник Черчак! Заліз їм сала за шкіру!.. Та згинув. А де його наступники, де те многонадійне молоде покоління? Корита шукає...

Затагнувся димом із люльки і сплюнув у бік, либонь на те «молоде покоління», якого я був представником.

— Загирили університет, заанастили українські високі школи, сволочи... Знесли бойкот... А от приймім, що мене звільнять із тюрми; що остає для мене? Скажете йти мені записатися на польську техніку? — Паршивці!..

Я розумів біль і роздратовання Багрівця, але вже рішучо забагато було мені тих особистих випадів. Дивився він на мене, неначе бачив перед собою оту «паршиву» молодь. Хвилями здавалося, що він кинеться на мене з кулаками, зганяючи всю лють і гімсту.

— Даруйте, пане товаришу, але я випрошую

попередню діяльність. Взявши керму справ у свої руки, конституційна партія начала чистку в урядових установах від всякого угодового елементу; ще радикальніше поступала вона супроти російських зайдів, що, ще з часів Бобрікова, розсілися на теплих місцях. Інакше натомість відносилася вона до всіх починів конституційників. Вправді конституційна партія закидувала радикалам легководушність у національних справах та соціалістичне доктринерство, які могли принести національній справі великі шкоди, але, з другого боку, вона не відмовляла заслуг радикальній партії, признаючи одночасно слушність домагань її у площині невідрадних соціальних умовин. Що більше, конституційники притягнули до складу правительства провідника соціал-демократів Карого й випрацювали виборчий законопроект згідно з домаганнями соціал-радикалів: цей законопроект затверджено остаточно 20. червня 1906. р.

Так, отже, після страхіть бобріківської ери, зажив фінляндський нарід спокійно та відітхнув повною груддю. Настали зовсім інші умовини, мовби казкою вичаровані. Можна було свobodно говорити, писати, спокійно спати без постійної боязні перед ревізіями, арештами тощо. Тіло першого терориста, Евгена Шаумана, яке свого часу російська жандармерія доручила поховати поза кладбищем, перевезено досточно на цвинтар, до рідного гробівця, а одяг його, у якому виконувався атентат, виставлено в музею як національну святість.

Та цього піднеслого настрою, що тоді захопив був більшість фінляндців, не поділяли радикальні групи, зокрема соціал-демократи, що стояли під сильним впливом російських революційних кол та, замкнуті у своїй «Червоній Гвардії», снували пляни дальшої боротьби за визволення російського пролетаріату. Активісти рівнож не почували вло-

волення; вони, згідно з резолюціями женецького конгресу, видвинули програму, в якій домагалися політичної незалежності Фінляндії та республікансько-демократичної конституції. Для досягнення своїх цілей, рішили вони зайнятися живіше пропагандивним ділом, створити народню міліцію та піддержувати надалі боеву організацію, щоб на випадок поворотної хвилі російського насильства протиставитися йому терором і саботажами; із тих же міркувань рішили вони підтримувати російських революціонерів у їх боротьбі з царом.

І справді, через деякий час, виявили активісти дуже живу діяльність, видавали часописи, оснували товариство «Сила», що назовні мало плекаті спорт, а на ділі вишколювало молодь у військовій ділі. Рівнож наладнали вони справу постачання зброї, а російським революціонерам давали безпечний захист та уможливили їм утечу за кордон.

Був це час, коли партією російських соціал-революціонерів правив знаний Азев, як пізніше виявилось, провокатор; він хотів й у Фінляндії робити деякі провокаторські потягнення та втягнути в них, активістів, однак завдяки Цілліякусові, це йому не вдалося. Натомість соціал-демократична «Червона Гвардія» з Іваном Коком на чолі, йшла безкритично на все, що їй доручували російські соціал-революціонери, до того не зважаючи зовсім на національний інтерес Фінляндії. Із приводу безвідповідальних вчинків мусів, згодом, Кок втікати до Америки, а фінляндський уряд був приневолений розв'язати «Червоному Гвардію», як рівнож централю спортових товариств активістів «Силу».

Зглядна свобода фінляндців, якою вони користувалися від часу проголошення царського маніфесту, не тревала довго. До дотеперішнього противника—російської бюрократії, уособленої у генерал-губернаторові, прибув другий противник —

— А ви скажіть, скільки, на вашу думку, я маю літ?

— Скільки літ? Ну не більше хіба як 27—8... Трицятки ще не маєте.

— Так, ще трицятки не маю... Мені двадцять-третій рік тепер,—знаєте? Я був у шестій класі, мав пінацятний рік, як Вітовський вивісив жовто-блакитний прапор над Льва-Городом. Із того часу я блукаю. Із крісом усю зиму під Львовом, потім у тифозних бараках на Україні, в таборі в Тухолі, в таборі на Чехословаччині... Там здав матуру й записався на техніку. Але я знав і ми всі знали, що кожної хвилини може надійти приказ кинути циркель і взяти кріс у руки... Приказ прийшов. В осени 1922 р. прийшов мені приказ переїхати до Галичини й приготувати ґрунт... Ви думаєте, мені не всміхалася кар'єра там поміж Чехами? Я, молодий многонадійний технік, унедовзі інженер... Мешкав у чеській родині в Празі. Дочка, як квітка, сама мені на шию кинулася. Батько—богатий купець, обіцяв допомогти до покінчення студій. Я міг начхати на все, виректися зелених мрій і бути сьогодні щасливою людиною, себто досягнути це мале «щастя» за яким зітхає ваше подле покоління... Але я мав честь. Не забув, що я хорунжий української армії, що приказ моєї команди для мене святий. Я перейшов границю і працював, як того вимагала потреба й моя совість. Ви не чули про мене?—Не дивніця... молодий, нікого не знаєте, вам тільки дипломом

собі безпосередні натяки на мою особу. Я тут ні при чім. У хвилині ліквідації університету я був уже там, де й ви—у тюрмі

Очі Багрівця зі злющих, роздратованих, стали нараз дитячо-загідними.

— Ви не гнівайтеся, просіть,—промовив тихо. Я зовсім не думав вас обидити... Але я не можу,—(очі знов люто блиснули)—мене чорти беруть, коли подумаю, до чого вони довели. Товаришу Кречет, чи ви здаєте собі справу, чим міг стати український університет? Ви може не думали про це. Так я вам скажу. У 1922 р. на українські високі школи було записаних поперх дві тисячі студентів. Уявіть собі, що між ними нема пацлуків і слабодухів, для яких патент і корито святійші від будуччини народу.

Замість зменшатися, це число було постійно збільшало, бо щороку прибуває з гімназій нових кілька соток. Сьогодні ми мали б на своїх високих школах у Львові 5 до 6 тисяч студентів! Чи ви уявите собі яка це сила? Всі—у Львові, всі разом, усі об'єднані одною ідеєю й одним проводом! Замкнуть їх у тюрму? Розженуть з викладу?—Товаришу, нас просилиб сьогодні, благалиб, щоб ми згодилися на удержавлення українських високих шкіл, на піддання тої сили під їхній протекторат. Але для нас це було б не потрібне, зайве шкідливе. Ми творилиб нові умовини життя, ми диктувалиб... Слухайте Кречет, 5 тисяч інтелігентних людей в одній місці, в одній організації! Пять тисяч старшин, що у відповідний момент стають на чолі чет і сотень ведуть їх на Львів, на Краків і Варшаву! Знаєте,

що ви заанастили?! Паршивці! їм дипломів треба...

Мова Багрівця мала в собі щось палкого, захоплюючого. Його залаз перенісся й на мене. Чому він сидить у тюрмі замість піти й промовити горячими словами до тих нерозумних? Чому інші не дивляться на справу так, як він?.. Мені соромно стало за себе, за тисячі української молоді, за «паршивців»

На коридорі счинився якийсь рух. Збірайтеся на прохід,—сказав один з товаришів, що мовчки слухав Багрівця.

Всі поспішили з ліжок та стали одягатися на себе нагортки, бо надійшла година тюремного проходу. За хвилинку забрязкотів ключник ключами, заскреготала колодка й нас випустили на двір.

На проході Багровець завзято курив люльку, і зараз таки за порогом став гаряче про щось сперечатися з товаришем із сусідньої келії.

Я проходжувався сам та передумував усе те, що почув від Багрівця. До мене приступив новий знайомий, селянин Микола. Поважний, сумовитий, він мені найбільше принав до вподоби між новими товаришами з келії.

— Ви не дивуйтеся, товаришу, тому Багрівцеві. Він уже такий. Усе мусить когось вчипитися. Насяде на невинного чоловіка, з болотом змішас, а шляк, а холера, а чорт. Перед тим з нами завігди, а тепер ви йому попалися.

— Та він усеж таки мені подобався. Щира людина...

— О це то правда! І добра душа. Останнім

Дума. Вправді остання у початках свого існування давала надії, що зуміє протиставитися імперіалістичним затіям царської бюрократії, однак із хвилею назначення президентом міністрів Століпін, стала вона знаряддям у руках правительства. Всі жаждоби фінляндців стрічала тепер одна відповідь: «Що ж робити, бачите, що сам російський нарід бажає собі цього, щоб так, а не інакше, поступати з вами. Тут нічого не зробиш! Коли давніше можна було свого ворога бачити у виді генерал губернатора, міністра чи царя, то тепер цей ворог став чимось неокресленим великим невідомим, від якого імені кожний промовляв і чинив та ним — заслонювався. І під заслоною Думи начало російське правительство приготуватися до нових ударів проти фінляндців.

Передусім правительство висунуло знов питання обов'язку військової служби, згідно контрибуції як відшкодування; фінляндці, ради спокою, заплатили його на протязі двох років. Коли однак

Поведінка у чужім місті.

Підчас першого приїзду до чужого міста, не слід давати причину до обсервації вже на двірці, а саме безпорадним розгляданням на всі боки, бо це впадає в око не тільки поліційним агентам але навіть готелевим дверникам, візникам та ін. Найліпше, вже перед приїздом, поінформуватися про все потрібне чи то з плану міста чи від особи, яка дане місто знає, щоб **зараз після прибуття опустити двірць.**

Коли здержуємося у чужім місті кілька годин, тоді відпадає потреба брати мешкання. У противнім випадку **найліпше замешкати у знакомого.** Колиб це було неможливим, тоді щобиш приходити на увагу мешкання у готелі при короткім побуті, або наем мешкання поза готелями при довпнім побуті. Розуміється, що готель і мешкання

з вами поділитися. Тільки нервовий страшно. Як значне говорити, то вже краще мовчить, бо ще гірше роздратується. Оту люльку вічно накає, груди випльовує...

— Невже він хворий?

— А хворий, товаришу, хворий... Кровю плює його кожна хустинка—червона...

— Та ви хоча тої люльки йому не давалиб...

— Не поможе. Вже викинули раз і склалися на паліроси для нього. Так ні. Не можна було витримати з ним. Зовсім божеволів. Мусіли йому нову купити.

Короткий прохід скінчився, ми повернули до своєї келії.

* * *

Нервовість Багрівця прикро відчували всі вазні, що з ним сиділи. Сидів найдовше й мав багатшу від усіх нас минувшину, тому вважав себе нашим командантом і не зносив ніякої опозиції проти своєї «влади».

Вишивав, куряв свою коротку, закінчену люльку й говорив безупину. Мав буйну фантазію, тож теми не забракло йому ніколи. Іноді були товариші злі на його, що перешкаджає їм читати, хоча ніде правди діти, оповідав цікаво.

Все—його минувшина. Воєнна й повоєнна. Бурливі роки. Пригоди, що їх йому найбільш сенсаційний письменник позавидувавби. Коли хоч четверта частина того була правдою, а три четвертини виплодом фантазії Багрівця, то й цього вистане, щоб виправдати його нервовий настрій.

в 1906. р. російське правительство без згоди й розуміння з фінляндським соймом видало маніфест, силою якого контрибуція фінляндців мала що року збільшатися на один мільон рублів аж до суми 20 мільонів річно, Фінляндці запротестували, заявили, що згаданий маніфест не може мати для них ніякої обов'язуючої сили, бо фінляндський сойм не дав на це своєї згоди. Крім того Фінляндці домогалися остаточного управлєння справи військової служби по думці обов'язуючої фінляндської конституції. Відповіддю на це було розв'язання сойму і ухвалення Думою закон про побрання на далі контрибуції у формі податку. Одночасно з тим рада міністрів, із Століпіном на чолі видала окремий правильник, що мав нібито нормувати взаємовідношення між фінляндським і російським правительством: на ділі правильник цей витворював хаос, у яким Століпін міг послідовно переводити свої уніфікаційні затії.

у незнайомих не приходять на увагу (з огляду на примус зголошення) тоді, коли прибувши укривається перед поліцією, коли не має ніяких особистих документів, або коли не має фальшивих документів. У таких випадках треба вже звідлегіть постаратися про мешкання у знайомих та приймати в часі побуту в місті міра обережності, а зокрема **уважати, чи нас не слідять;** тоді зараз опустити місто, або затерти всі сліди за собою.

Однак і тоді, коли ми не сліджені, треба **вистерігатися прогульон у вільних хвилях по місті.** щоб не звернути на себе уваги агентів. Ліпше вже піти до к'на й пересідити цей час. **Взагалі чим менше нас люде бачать, тим ліпше для нас.** Коли запрямітимо на вулиці наближення якогось

Алеж бо й фантазія його не мала меж!

Дуже часто малював перед нами картини майбутньої визвольної війни. То знову балачка сходила на знайомих, головно на дівчат. Знав усіх. За короткий час від повороту з Чех до арештовання і то лиш тоді, коли не мусів укриватися, пізнав здається, усіх дівчат, які були у Львові. Ніякого товариство без него не обійшлося. Був веселий, товариський, мав крім того ореолу героя. Панни шаліли за ним.

Зате тепер сидів опущений, забутий. Ще з початку то інколи навідався хто, написала декотра карточку, а тепер... Наче ніколи на світі не було Василя Багрівця.

— Дрантя! Ім дипломних мужів треба...

* * *

Настали осінні дощі, студінь.

Багровець, як і раніш, вишивав і не випускав із уст своєї люльки. Тільки кашляв щораз то більше й скоріше, ніж у літі,—червоніла його хусточка.

З боку тюремної управи настали для нас шанки, скорочення прав політичних в'язнів, прав, що минулого року коштували 8 днів голодівки.

Донеслися чутки, що наново знуцаються над політичними в'язнями на поліції, катують, б'ють до безтями...

Треба протестувати! Одинокий засіб протесту—голодівка. Цим разом получена з демонстрацією, щоб увесь культурний світ почув і здригнувся.

На даний знак сколихнулася ціла тюрма. Забрызкотіли крати, крик, революційні пісні...

підозрілого типа, який нас ще не побачив, тоді стрічу з ним можна омвнути в цей спосіб, що заходимо до найближчого склепу, будімо для покупки річей, яких очевидно не мусимо купити; це вже не одного виратувало від нещастя.

Коли залежить нам на тім, щоб затаїти в готелі чи приватнім мешканні місце, звідки ми приїхали, тоді не йдемо з двірця, по прибутті поїзду, зараз до готелю чи мешкання, але щойно після якогось часу, коли прибуде поїзд з іншої протилежної місцевості, а в міжчасі можемо пересідити в каварні чи деінде; тоді, зрозуміло, треба відповідно виконати і карту зголошення. Подібно й при відїзді виходимо раніше, ніж треба, будімо до відїзджуючого поїзду. Що більше, при відїзді добре є йти на перон з перонівкою (маючи в кишені білет їзди, раніше куплений в подорожнім бюрі), бо залізничні дверники можуть бути на услугах поліції або агент може попросити дверника подивитися, при діркованні білету, куду ми йдемо. Рівнож добре також не брати білету до кінцевого місця приїзду, а одну чи більше стайцій перед ним, а по дорозі докупити білет. До поїзду треба **приходити коротко перед відїздом,** не виставляти голови з вікон, коли ми вже у вагоні, подібно **з німим у вагоні не балакати.**

Звичайно всі **льокалі й готелі, положені коло двірця, є під постійним доглядом поліції;** тому найліпше їх виминати, навіть коли у нас, зрештою, все «в порядку». Так само не слід визначати собі в тих льокалях з довіреними людьми стріч, як рівнож на двірці або біля нього. Коли такі стрічі необхідні, то не вільно здоровити себе, а по незначнім порозумінні відійти в якусь дальщу вулицю й щойно там «стрінутися». Рівнож не треба сидіти ніколи в залізничній реставрації чи каварні.

Але й у інших готелях з правила **всі готелеві дверники є на услугах поліції,** який голосить про кожного нового, передусім підозрілого, гостя,

Ключників заскочила несподіванка. Ключник, що мав саме тоді службу на коридорі, вбіг наляканий на нашу келію. Всі ми стояли на столі під вікном і ревіли щосили «Ми гайдамаки».

— Панове! Прощу вас! Заспокойтеся... Злізьте зі стола... Пане Багровець! Ви поважніші, скажіть своїм товаришам...

Але Багровець уже не панував над собою. Біде завсігди лице налилося кровю, очи страшно палали. Зіскочив зі стола, схопив за плече переляканого старика.

— Марш відси! Собако! Псе паршивий! Марш на коридор! Моя терпимо роками, а такий син не може знести нашого крику 5 хвилин! Марш! Марш на коридор! Убо!

Виглядав страшно. Ключник збентежився зовсім і прожогом вилетів на коридор. Навіть келію забув замкнути.

Три дні тюрма ревіла.

На четвертий день виснаженому голодівкою Багрівцеві зробилося зовсім погано. Дістав сильний напад кашлю, а опісля сили його опустили й зімлів.

Ми відтерли його холодною водою. Він очуняв і сидів хвилинку на ліжку, не кажучи ні слова. Потім устав і заки ми опам'яталися, підійшов до дверей та сильно застукав. Надбїг ключник.

— Що там?

— Я хворий. Прощу мене зараз завести на келію хворих і покликати лікаря!

— Ну, ну!..

Багровець похитнувся й бувби упав, але Ми-

звідки приїхав, що тут робить, де відїхав, тощо. Треба отже, бути дуже обережним при виконанні карти зголошення, зокрема рубрики приїзду й відїзду, бо коли якісь дати чи призвища не згоджуються, або з інших причин видаються підозрілими тоді зараз заряджує поліція нагляд над підозрілим чоловіком. Щоб впровадити готелеву прислугу в блуд, приходимо до готелю **не безпосередно по приїзді, як танож раніше відходимо при відїзді,** запитуємося про різні купецькі фірми, особи чи установи, з якими нічого спільного не маємо, тощо. **Телефоном у готелі не порозуміваємося,** і взагалі не визначаємо собі стріч **телефонічно;** що найвише може хтось до нас телефонувати, при чім після умови, говоримо про купецькі чи інші невинні справи, що мають закрити ціль нашого приїзду.

Після одержання кімнати в готелі треба **пересвідчитися, хто побіч нас мешкає,** бо коли над нами заряджено нагляд, то буде це підставлена людина. **Кімнату треба докладно оглянути,** зокрема переглянути всі стіни, обставу, килими, матраци та ін. чи нема де вставлених мікрофонів або дрозів. Крім цього треба докладно оглянути двері, зі середини передусім ті, що ведуть до сусіднього покою і зазначити, найкраще ниткою, щоб перекопатися чи в нашій несприятності не були двері відчинювані.

Тому, що заходить небезпека, що в першу чергу будуть контрольовані наші речі, **не треба тримати у валізах ніяких паперів,** що можуть нас зрадити; це відноситься і до інших матеріялів; вже ліпше сховати їх деінде в кімнаті, ніж у валізі. Для контролю, чи валіза була отворена, треба зробити собі якийсь знак, на пр. заляковується з боку на невиднім місці, зложиться відповідно речі, положиться на них щось легкого та ін. Коли вже перешукувано наші речі, то це найліпший знак, що ми є і віджені й тоді необхідно прийняти всі міри обережності.

кола схопив його та довів до ліжка. Лежав як мерлець і тільки очі, що кліпали, інколи зраджували, що життя ще не завмерло.

Почулася хода на коридорі. Багато людей. Крик, гамір...

З тріскотом отворили двері до келії. Чужі якісь ключники, червоні, піяцькі піки.

— Браць!—вказав один із них на Багрівця. Ми думали—на келію хворих. Та ці кинулися на нього як на жертву.

— Вставай!

Стягнули з ліжка на долівку. Копнув один і другий.

— Марш!

— Рятуйте товариші!

— Марш гайдамако!

Схопили за ноги та руки і поволокли із келії. Ми остовпіли. Чули глухі удари, та не знали, що це працюють жандармські приклади й занятки. Лише страшний крик Багрівця—рятуйте, мордують!.. говорив нам, що діється якийсь жажливий злочин.

Крик у недозві замков. За хвилину ми вже усі знали, що діється: Присмирювали демонстрацію. Всіх по черзі витягали

Багровець і тяжче побиті, товариші, опинилися у тюремному шпиталі, у Бригідках. За кілька неділь я дістав відтам карточку від Миколи. «Багрівцеві відбили нирки, дуже з ним зле, мабуть відси не вийде».

Не знаю, чи вийшов. Я не стрічав його більше.

При ненадійнім приході до кімнати готелевого слуги, не треба ховати швидко річей, ні іншим способом **викидати його підозрінь** та не дати пізнати надто великої обережності, бо тим стягасмо на себе увагу. Тому й **не вільно провадити в готелі конспіративних розмов, ані уряджувати стріч з довіреними особами.**

Готелевого портера не треба ніколи питати про інформації (хіба для змилення його), а краще це зробити на вулиці зі стрічними людьми. Не треба також брати дорожки чи авта з околиці готелю, а коли це робимо, то по короткім часі слід її змінити. Коли виступаємо під фальшивим прізвиськом, тоді треба постаратися, щоб не з'явився у готелі хтось, що знає нас під іншим, іменем, і не хотів з нами під тим другим іменем говорити або голосно здоровити.

Для контролю можна при виході з готелю заповісти, що виходимо на довший час і зараз таки вертаємо назад боцїмто ми шонебудь забули. Рівнож добре є переконатися, чи в готелі нема **другого виходу**; дуже часто при готелях є реставрації або бічні входи для служби чи доставців. Такий вихід може нам стати нераз у великій пригоді.

Такий другий вихід добре мати й на приватних мешканнях, які винаймаємо при довшій побуті: найліпше вразді підшукати таке мешкання. На приватнім мешканні також **треба бути остороннім перед прислугою**, навіть коли мешкаємо у знайомих. **Конспіративних річей не оставляти на столі чи в незаминених валізнах.**

Мешкання у чужих людей треба, подібно як готелеву кімнату, докладно оглянути та вивідати, хто мешкає в сусідних покоях. **Конспіративних річей не переховувати на мешканні**, як також не відбувати нарад з довіреними особами, бо поліція може засягнути інформації у господаря. З тих причин **не вільно викидати до коша писем і листів**, коверт тощо, ні не лишати попелу зі спалених паперів в печі, лише викинути його до кльозету; інакше це викликає підозріння. При писанні листів (цього треба вистерігатись у готелі) **не треба висушувати листів бібулою**, яку залишаємо на столі як рівнож не вільно дерти черневіка на кусні та кидати до коша.

Треба бути також остороннім з поштою, яка може звернути увагу господаря. Зрештою, треба старатися жити з господарями добре, солідно заховуватися, не приходити пізно до хати, бути завжди скромним та не давати приводу до ріжних балачок; слід подати їм якесь своє заняття і після цього устроювати своє життя. Коли живемося з господарями, то вони самі будуть повідомляти нас про відвідини поліції у нашій неприсутності чи про слідження. Зрештою, опінія господаря нераз і після арештовання має досить велике значіння.

Лист з Америки.

Дорогі мої Брати!

Я пишу до Вас лист з заокеанської країни і обливаю його слізмами, бо в цю хвилину огортає мене безмірний сум й безмежна туга за Рідним Краєм. Я знаю Ваше життя, Мої Брати, і Вашу працю, а також знаю Ваші труднощі перепони, бо й на власній спині переніс я дещо за цю найдорошу нам «Сурму». Тепер нема мені ніколи спокою, нема веселости в душі, бо я залишив там біля Вас закований в неволю мій Рідний Край і по-

їхав у цю заокеанську країну, у цю далечинь безмежну звідки не зможу прилинути до Вас на час, навіть у цю хвилину, яка стане нам святою. Як боляче мені, що я кинув Вас в тяжку годину. О, Брати! Мої Дорогі! Простіть мені! Тяжке життя заставило мене вибратись в цю далеку дорогу. Але присягаюсь перед Вами, Дорогі, що я до того часу не буду мати спокою в своєму серці, пока не верну назад на Рідну Землю і не стану разом з Вами нищити лиха і комуніста.

А тепер прошу Вас, випліть мені 5 примірників дорогої мені «Сурми». Гроші я швидко Вам надішлю, тільки одержу їх від господаря. Й цюбно почав працювати, бо саме тільки тиждень минув, як я сюди приїхав.

За Вас, Дорогі, я ніколи не забуду. На кожному кроці буду йти Вам на зустріч та не тільки сам але щиро буду заохочувати всіх знайомих, щоби вони читали й купували цю найважнішу нашу часопись.

Зі щирим серцем
Грпць Тижук, Канада.

Оповідка.

На Боевий Фонд У. В. О. зложили в амер. дол. «Обєднання Укр. Орг. в Америці» 200.— дол. (за квітень), з чого 30.—дол. призначено на Прес. Фонд «Сурми» (збірки: В. Давискиби, Г. Германа і Д. Зальбананого); 150.—дол. (за травень); 100.—дол. (за червень), з чого 20.—дол. призначено на Прес. Фонд «Сурми»; 75.—дол. (за липень). Збірка **В. П. А. Патри:** П. П. Савецька і І. Савецький по 2 дол.; А. Холявка, М. Попик, С. Лукаш, І. Андрушко, А. Патра, І. Голда, Н. Хринівський, М. Сосновський, П. Войтович і Corto Peterson по 1.—дол.; Franck Billers, Ю. Наюков, С. Прихидько, К. Крушківич, Й. Клодницький і А. Бривка по 0,50 дол.; Т. Саєвич 0,25 дол.; разом 17,25 дол. Збірку цю переслано на адресу «Обєднання». **Стрілецький Гурток ч. 2 в Едмонтон** 10.—дол. (посилка з червня). Збірка **В. П. Ред. М. Хандоги:** 9,50 дол. **В. Ш. Н. Лисюк, Нью-Йорк:** 110.—дол., з чого 10.—дол. призначено на Прес. Фонд «Сурми». **Українська колонія в Клівленді:** 165.—дол. **Члени Укр. Прав. Церкви в Шінагу:** 109.—дол. **Громадяне м. Шінага:** І. М. 25 дол., П. Р. 10 дол., М. М. М. К. і А. К. по 5 дол. **Громадяне м. Пітсбург** на довірочній нараді в присутності Делегата УВО: 47.—дол.

На Прес. Фонд і передплату «Сурми» зложили в амер. дол.: **Стрілецький Гурток ч. 2 в Едмонтоні:** 31.—дол. **П. Штепа, Вінніпег:** 9,72 дол. **Невідомий:** 25.—дол. **Укр. Стріл. Громада в Канаді:** 12.—дол., з чого 7.—дол. зібрав Е. Довгань (Стріл. Гурток ч. 3, Торонто), а 5.—дол. П. Штепа, Вінніпег. **М. Заналюжний, Нью-Йорк:** 5.—дол. **Стріл. Гурток ч. 2 в Едмонтоні:** 10.—дол. (посилка з червня ц. р.). **Н. Скрипець, Неварк:** 10.—дол. **Збірка М. Чагарина:** 5.—дол., на що зложились: Аня Каськів і М. Скибінський по 2.—дол. і М. Герман 1.—дол. **В. Оборішон, Пітсбург:** 1.—дол. **В бельгійських фр.:** В. М. з кольпортажі 102.—б. ф. **В данч. гульд.:** А. М. з кольпортажі: 1,25 д. г.

За отєю значну ділову піддержку, яка є доказом глибокого бажання національно-свідомої частини нашого громадянства—покласти трівкі основи під дальший розвиток УВО, висловлюємо всім В. Ш. Жертводавцям особливу подяку.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Ховайте «СУРМУ» перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситься скласти в краю на
„Політичних В'язнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 10 (25)

Ж О В Т Е Н Ь

1929

Заклик!

Рвіть усі хрести з землі!
Поробіть із них шаблі!
Бог простить на небі се.
Не гніть шиї, не воркуйте:
Всі залізо куйте, куйте,
Лиш залізо нас спасе.

Гей, дубино кучерява,
Знамя волі—наша слава
В наших соснах і дубах,
Наша воля не загине,
Та заки вона прилине,
Всі пройдем пекельний шлях.

Браття! Вірте всі співцеві:
Ждуть на нас часи сталеві,
Честь і месть зове з оков.
Чорна смерть—се тільки гра нам.
Наша месть—то смерть тиранам!
Наша честь—народня кров!

Рвіть усі хрести з землі!
Поробіть із них шаблі!
Бог на небі се простить.
За наш сором, кров і рани
Помста, помста вам тирані!
Наше пекло вас спалить!

Рвіть усі хрести з землі!
Поробіть із них шаблі!
Бог на небі се простить.
Як зашумимо вогнями,
Як задзвонимо шаблями,
Бог нас поблагословить.

Де неволя—хай мир згине,
Хай не має муж дружини,
Хай гние на полі плід!
Де тирані та кайдани—
Хай мале дитя не гляне
Весело на чорний світ!

Хай сповіє наші села
Сум і дума невесела,
Аж здобудем волю знов,
Аж ти Дніпре бистротечний
І ти Дністре наш сердечний
В море влеш ворожу кров.

Невидима зброя.

Із поступом воєнної техніки пошукується загально за воєнними засобами, що для противника булиби тяжкі до відкриття, бо тим способом булоб утруднене їх поборення. Нові гармати, танки, літаки, тощо, можуть вже при їх конструванні, згд. при пробах у часі миру відкрити зручні розвідчики. При знанні їх технічних подробиць, можна легко винайти середники для оборони перед ними. Зрештою, у часі війни, не дивлячися на всаке «маскування», можна їх все таки відкрити: тоді вони стають предметом протинаступу.

Тому тепер ідуть намагання спорядити т. зв. **невидимі боеві середники**, яких уживаюби передусім тоді колиб ішло про це, щоби противна сторона не могла зразу пізнати, хто їх ужив та взагалі звідки вони беруться. При приміненню невидимої зброї грає головну ролю: **медицина, хемія й електротехніка.**

Багато людей знає, що медицина із своїми модерними винаходами має величезне значіння для гоєння ран, нанесених зброєю у війні. Але мало людей знає, що вона може бути також сама зброєю,

далеко небезпечнішою від гармат і крісів. Пляновим поширюванням ріжних **бактерій**, штучно плеканих у лабораторіях, можна викликувати між усіми живими ествами (людьми і звіратами) **епідемії хоріб**, жертвою яких можуть, при недостатчі відповідних санітарних засобів, впасти тисячі. Ще до нинішнього дня є напр. неясне, чи страшна тифозна епідемія, що в р. 1919 нагло здесяткувала Українську Галицьку Армію та зробила її нездібною до боротьби, не була викликана штучно, щоби тим способом зломити військову силу Українців і забезпечити за поляками Західні Землі України. Є дуже можливо, що кількох перебраних польських агентів, що самі перебули шеплення проти тифу, поширяли по квартирах, військових кухнях і магазинах українських військ культури тифозних бактерій і наслідком цього, в короткім часі вибухла на ріжних місцях смертоносна епідемія. Із другого боку зручна польська дипломатія старалася перешкодити транспортам ліків і помічних засобів, як рівнож санітарних поїздів «Червоного Хреста» із закордону на терен перебування У. Г. А. У той

спосіб знищено при допомозі невидимої зброї—тифозних бактерій—три корпуси, яких польська зброя на сила не могла знищити в отвертій війні. Вояки у тім часі замкнули герметично свій фронт і придивлялися спокійно, як гинуть тисячі людей.

Подібними способами можна також спричинити знищення коней (носатина) й худоби, отже знищення народного майна. Нагла зараза великих стар худоби в останніх часах на Гуцульщині та їх ізольовання на полонинах, яке зарядили польські уряди, де малиб вони повільно вигинути, заставляє до певної надуми.

Свідомість, що перфідний ворог буде вживати проти нас всіх середників, щоби знищити моральну й матеріальну силу нації, мусить напружити увагу всіх верств нашого населення. Передусім наші лінари та ветеренари не повинні спускати з очей подібних можливостей та їх небезпеки. Їх настороженість та підготовлення в аптинах охоронних засобів для шеплення, як рівнож висвітлення населенню небезпеки подібних епідемій буде для нас успішною мірою охорони.

Подібно й хемія доставила різні боеві середники, передусім гази, вибухові матеріали та ін. Крім того є цілий ряд хемічних середників, які вже в давніших часах мали й сьогодні мають примінення передусім у підземній боротьбі. Належать тут наперед отруї, кваси та подібні сполуки, що своїм діланням на людей, звірята та матерію приводять до їх знищення, згд. до зроблення їх нездійсними до боротьби. Напр. шляхом затроєння керниць для коней можна знищити весь запас коней якогось військового відділу. Слабші отруї, кинені зручним способом до харчу якогось відділу, можуть спричинити переходе затроєння мужви

„БОЖЕВІЛЬНИЙ“.

Дмитро брав участь в українській визвольній війні, а потім перебував у польським таборі полонених. У горячий час, коли то диміли панські двори, а гуртки саботажників рухалися по цілім краю та готовили великий зрив,—весною 1923 р.—Дмитро скінчив гімназію. Від того часу минуло вже 5 літ, а він все був абсолювентом гімназії. Але це тільки так «офіційно». Неофіційно всі знали, що він прослухав 4 семестри медицини на тайнім університеті у Львові.

Належав до тієї горстки, що до останку берегла як святощів свого університету, а вкінці виснажена боротьбою, переслідувана чужими та не піддержана, а навіть зненавиджена своїми, розійшлася, щоб стати, як Дмитро, гімназійними абсолювентами...

Дмитро не був на похоронах дорогого небіжчика—університету. Не дивився, як зложено шарпанний так довго та все гордий стяг. Доля, видно, того не хотіла, бо місяць перед тим завела його у безпечну «санаторію». Тією санаторією була—тюрма.

Що колись до неї навідається, знав давно. Що не рік чи два скоріш попав, а саме тепер—це чистий припадок.

Поміж грубими мурами тюрми мав ілюзію, як зрештою майже кожний політичний, що ось він справді багато причиняється для справи через те, що сидить. Це омана, що осолоджує кожному політичному гірку тюремну каву.

Були в тюрмі голодівки, демонстрації. Голодував, кричав, кусав по руках ключників,—нехай світ чує про відносини в тій «культурній» дер-

та зробити. Її нездбною до бою; тяжчі отруї спричиняють смерть відділу. Інші хемікалії (напр. кваси) можуть понищити в магазинах запаси зброї, одягу чи засобів поживи. Взагалі для хеміка отвирається тут широке поле для діяльності чи то для охорони чи для боротьби за свій нарід.

Є ще одно поле, наукою помірно мало досліджене: всеж і тут вищується різні, зрештою в тайні тримані, можливости. Є це проміння та електричні хвилі, яких ділання сягає на сотки кілометрів. При їх вжитті можна не тільки змусити літаки, шляхом знищення моторів, до спущення на землю, або спровадити вибух амуніційних магазинів, але в найновішім часі роблено спроби через відповідне уложення магнетичних піль звернути летючі набої з їх дороги. Інші проміння (т. зв. проміння смерті) можуть ділати безпосередньо на органи людського тіла, які в наслідок паралізу переставють функціонувати. Слід знати, що й колиб винаходи не пішли так далеко, щоби їх можна практично приміювати як звичайну зброю у війні, всеж ця невидима зброя найде примінення у найблищій війні. Також у тайних лабораторіях наших противників приготується ці боеві середники з наміром ужити їх у будучині. Охорона перед тими засобами є не тільки справою самих жовнірів. Тут повинні брати участь всі верстви населення, а передусім відповідно вишколені фахівці, як лінари, хеміки, техніки та ін.

Нашим обовязком є не тільки студіювати нові середники боротьби на ноодинокх областях, але також випрацювати методи і способи охорони, що моглиб у рішаючій хвилі охоронити маси нашого народу перед знищенням та задержати в них духа боротьби, який є потрібний для нашого успіху.

жаві. «Світ», розуміється, чув, але зовсім тим не зворушувався.

Дмитро й його союзники вірили, що ламають крати великої тюрми свого народу й ось, ось—ще одно зусилля—й народ цей вирветься на волю. Та тюрма залишилася ціла, а той «народ» місто думати про її повалення, занявся випропуванням полекп та ласки у ворога.

Дмитро з товаришами там у тісній тюрмі не знали, що твориться. Думали, що там захоплюються їхньою посвятою, героїзмом, дивляться як на святих борців, лицарів Великої Ідеї. А ті дивилися на них, як на божевільних і кивали головами на їх фантастичні мрії.

Дмитро цього не знав. У снах, у вонючій келії, за решіткою і сімома замками, снів про широкі, вольні простори, про сонце, квіти, а серед квітів про найкращу квітку—Ганю. Оповідав їй, як ламав крати, як боровся з десятками ключників, як в останнім моменті гоняження і зневіри дізнався про перемогу... Ганя слухає, чудується, захоплюється своїм героєм, палко горнеться до нього, обіймає і складає вишні своїх чудових усточок на його спечені уста...

Чудові сні сняться в тюрмі!..

*

Дмитра пустили «на волю».

Це значить, що міг тепер, не як у тюрмі, прохажуватися одну годину під крісом ключника, але цілий день, ба й ніч міг собі ходити містом—під дбайливим оком «шпіцля».

Спершу йому здавалося, що опинився справді на волі. Оплянів запахом піль і радів як дитина. Дивувався тільки, чому інші не тішаються. Навпаки мало не плачуть над ним. Не з гордості, не з по-

Фінляндія.

VIII.

Видовище, що його дали Столипін і Дума в безпощадній боротьбі проти Фінляндії, не залишилося знов без відповідного відгону в культурнім світі. Попри цілий ряд статей про гноблення фінляндців, підписали представники й світочі європейської науки заяву, в якій осуджували російську політику гнету. Самозрозуміло, що ця заява викликала різні коментарі, в більшості прихильні для Фінляндії. Російська реакція каженіла з люті й у своїх протестаційних заявах старалася ослабити вражіння, та ба, навіть осмішити авторів заяви, не дивлячися, що ці автори були першорядні історики й правники, як напрям. гайдельберський історик Еллінек.

Не диво, що офіційні російські кола найшлися в дуже неприємнім положенню. Тоді то Столипін рішив розпочати акцію для проломання неприхильності й опозиції європейської публичної опінії. Уважаючи, що найкраще повести протинакцію у Франції, дав він відповідні доручення бувшому російському конзулеві в Бордо, Комарову. Комаров, людина менше ніж пересічного інтелектуального рівня, начав «акцію» від цього, що найперше дав себе пізнати парижанам в ролі—елеганта. За якийсь час звернувся він до французького товариства політичних наук з проханням дозволити йому виступити перед членами тогож товариства з вясненнями в справі російсько-фінляндських взаємовідносин. Однак на це одержав відповідь, що товариство не може дати бажаного ним дозволу, натомість воно доручить одному із своїх членів виготовити відповідний реферат, а Комарів зможе забрати голос

в дискусії, до якої будуть також допущені й фінляндці. Комаров, довідавшись, що його противником у дискусії має бути Лео Мехоля, уважав за відповідне в останній хвилі повідомити товариство, що на жаль не може брати участі в дискусії а то зприводу негайного виїзду до Москви в дуже пильних справах. Та відчит відбувся без Комарова. Так отже спроба Столипіна скінчилася компромітацією й пересвідченням французького наукового світа про справедливість фінляндської справи.

Але на цьому не скінчилося. За ініціативою чужих вчених скликано до Лондону конференцію, що поставила собі за ціль основно вяснити справу російсько-фінляндського конфлікту. До участі в конференції зголосилися представники англійської, французької, німецької й бельгійської націй та на своїх нарадах від 26. II. до 1. 3. 1910. р. виготовили меморіал, в якому без усяких застережень признали слушність фінляндських домогань.

У міжчасі Столипін говорив у Думі гарні промови, зачинаючи кожну з них зворотом, мовляв у Росії ніколи не піде сила перед правом: рівночасно одначе видавав він протизаконні розпорядки й терором переводив їх у життя. Хотий у Думі підносилися голоси перестроги перед надто ярким безправством супроти Фінляндії, всеж таки в р. 1910. видано царський маніфест, на підставі якого фінляндський сойм мав остати тільки дорадчим органом а обовязуючу силу мають постанови російської Думи.

Після видання того маніфесту пронісся на скрайнім крилі російської правіці голос трюмфу:

Наче з прегарного сну зараз у полонку скотився.

Був у Гані якийсь панок, представився: докторанд медицини.

— Ви де студіюєте? У Празі?—Наївно питав Дмитро.

— Ні, у Львові..

Дивно було обом. Тільки Ганя кинула докторандові якийсь вяснюючий погляд. Почувалось якесь напруження, ніяковість. Дмитро видався собі тут зайвим. Встав. Не пробували затримувати. Холодно попрощався. Конвенціональне—«зайдіть ще коли»...

Відійшов із постановою ніколи більше не вйти у ті двері. Поніс болюче розчаровання. Змнилася ця, якій безмежно вірив і думкою про неї кріпився у хвилинах найбільшої зневіри...

Треба вписатися на університет. Осоружний він і чорта варта, але треба вже раз збутися тих настирливих допитів—«що думаєте робити?» І батькам треба дати ілюзію, що мають дитину, як люди...

Але на університеті, куди входив помалу, як злочинець, з огидою в серці і багрянцем сорому на обличчі,—копнули його так, що вилетів відтам прожогом, сам не знав коли. Однак відчував певного роду вдоволення, що доля не дала йому скористати з панської ласки і засісти разом із докторандом та його товаришами.

Розпочалися сірі дні нудьги у домашнім кружку. Мати плакала, батько мовчки журився. Сили їх кінчаються. Хто допоможе молодшій рідні, коли їх не стане? Найстарший, Дмитро, видно, поважно не думає й далі ховає в душі зелені мрії.

Хотів працювати в легальних установах, організувати просвіту, кооперацію. Був небезпечним,

диву, але зі щирого співчуття. Мовляв йому трапилося нещастя... Невинно потерпів... Такі часи... Молодечі мрії... Дурні діти...

Наче головою в одвірок угатив.

Небавом побачив, що він зовсім чужий у тій великій громаді невільників. Вони його не розуміли, а він їх боявся зрозуміти.

Коли зустрічав колишнього знайомого, чи товариша зі школи, то цей перш усього питав Дмитра:

— Ну а тепер що думаєте робити?

Дмитро дивувався. Виходить, що те все, що він досі робив, нікуди не годиться і йому треба тепер зовсім інакше починати.

— Що думаю робити? Як це розумієте?

— Ну, звичайно... Записуєтеся де?

— Деж? Університет, як знаєте, завалили.

— Ви все зі своїм...—нетерпеливився знайомий і найчастіше прощався: «з дурним говорити»...

Дмитро зрозумів швидко, що на їх думку, тепер уже можна й треба записуватися на польський університет, на той самий, де їм раз плюнули у вічі й далі плюють.

Значить, і йому треба вписатися.

Так, зрештою, говорили йому й батьки. Час, щоб уже взявся до якої роботи і став чоловіком...

*

Від виходу з тюрми не бачився ще з Ганею. Часто згадував про сні за решіткою. Трохи не плакав з радості, коли думав, що зустрінеється з нею, коханою, що вже так довго її не бачив.

Зустрілися, як сусіди, що бачаться тричі на день. Вона—весела, чемно привітлива, він—розчарований герой.

кінць Фінляндії. Та у відповідь на це задумали по цілм краю пророчі слова фінляндського поета Прокопе про скорий кінець російського насильства. Рівночасно парламентарні й публіцистичні круги Німеччини й Австрії піднесли протест проти російського безправства; цей протест прийняли чорносотенці наругою та новим «указом» про т. зв. зрівняння всіх інших російських горожан з фінляндськими горожанами.

З цєю хвилею вириває ціла низка конфліктів між російським губернатором і місцевими фінляндськими урядами. Ця боротьба фінляндського урядництва, яка приносила останньому, тільки звіль-

Правдиві й фальшиві документи та перехід кордону.

Кордон можна переходити **легально** на підставі **правдивих** чи **фальшивих** документів або **нелегально**, без ніяких документів, уповажуючих до переходу, отже тайком перед кордонною сторожею.

При **легальнім** переході кордону найліпше **не мати при собі ніяких компромітуючих річей**; зокрема важне це тоді, коли рахуємося з можливістю арешту. Коли веземо такі річі (листи, писані матеріали), то при ревізії треба старатися відвернути увагу урядовця від річей в той спосіб, що зараз на початку ревізії заявляємо що маємо до оподаткування деякі дрібниці й тим зеднуємо собі довіря урядовця. У разі запиту, можна заподати документи й папери як торговельні папери; розуміється, це на випадок, коли паперів буде більше так, що не можна їх сховати при собі. Найліпше

нення зі служби, арешти та матеріальну нужду, прибрала великі розміри. Треба було справді великого героїзму та самовідречення, щоб витримати на позиціях: зтяжність боротьби та безвиглядність на скору корясть ослаблювала відпорність гнобленого народу, в якого душу начало втискатися духове отупіння та байдужність. Все це не вишувало нічого доброго.

В цім положенню зарисувалося на овиді європейського політичного життя марево світової війни, яка могла принести розв'язку й фінляндській справі. Це марево прибирало шораз до конкретнішої форми, аж в р. 1914. спалахнуло великим подумям.

їх, одначе, добре сховати, бо непотрібно звертають увагу урядовця.

При контролі слід **бути спокійним і не днервуватися**. Річ у тім, що через кордон ідуть люди, що нераз хочуть тайком перевести зі собою річі, підлягаючі митній контролі: звичайно тоді така людина є неспокійна, несвоя, і цю її психічну невпевність вправний урядовець вміє дуже швидко пізнати. Коли подібну невпевність завважить на нас, це викличе у ньому підозріння, що й ми веземо річі, підлягаючі митній оплаті; зачнеться докладна ревізія та може показатися, що тут повинна мати до діла поліція, а не митна сторожа. Тому також, везучи компромітуючі папери, не сміємо скривати інших річей, що підлягають митній контролі.

Коли ідемо на **правдиві документи**, треба вважати, щоб **всі формальні приписи були дотримані**;

бо око шпідля всюди за ним стежило. Люди відсувалися від нього. Ніхто не поміг, не підтримав.

На старих, зрештою, махнув рукою; вірив ще в молодих. Війшов в їх товариство. Веселе, бадьоре, життєрадісне покоління. Попав саме на якесь засідання. Радичи... про уладження балю.

Здивувався. Тепер—баль... У Бригідках голодівка, на Баторія—наглий суд... А тут баль?

— Дарма. Молодість має свої права. У цього теж потрібно.

Вслухується в горячу, палку дискусію. Ухам не вірить.

— Що, що? Що ви, товаришу, сказали? Поляків?

— Ну, так... Кожний вишле зап'яшення своїм товаришам і знайомим. Полякам також.

— Яким товаришам? Відколи у вас товариші—поляки?

— Ну, відомо. Зі шкільної лавки, з університету.

Не гамувався. Кров ударила до лица. Різкі слова падали з уст.

— Подлість... Хрунівство. Топчете святу кров... Товаришу Дмитре! Ви мабуть хворі, у вас розстрєнені нерви!

— Старим хруням, що зросли за часів найсвітлішого пана,—тим можна скоріше простити. Вони упідлюються, братаються, бо думають, що тим робом зроблять найкраще для народу... Але ви, молоді... Надія й будучина?

— Товаришу, ми їх багато не просили. Усього кількох, для форми... Вониж нас просять...

— Просять? І ви приймаєте запрошення? Просите небогато? Не все одно: один, чи сто?

— Товаришу!—(жіночий голос)—але є два

роди боротьби: треба бути лисом і львом... А лвами не всі можуть бути...

— Так, є два роди боротьби. А ви боретесь? Ви не львом, не лисом, а псом, підлою собакою, що лиже руку, яка її лупить по морді! Безсильний приплентався до дому.

— Тут лист якийсь до тебе... Розірвав коверту. Давно того сподівався. Глянь і пан докторанд вінчаються, просять...

Живчик молотом бив. У голові шуміло. Хотів спокою. Спокою... Такого, щоб нічого не бачити, не чути... Заснути, забутися і не прокидатися більше. Або прокинутися й побачити, що все те, що почував за дійсність, це лиш поганий, гнітучий сон.

Куди повернеться — люде... У дома — мати, сестри. Запити. На вулиці теж стільки людей...

Побачив отворені двері на горище. Без надуми поліз туди.

— Спочину...

Приляг на старій лєканці, що там хто зна, від коли стояла. Силкувався заспокоїтися, заснути. Та кров біла у живчику, трясся увесь у судорогах.

— Чому я не впав у борні?—вертіла мозок нависна думка. Які щасливі ті, що всіяли кістками наші лани... Щасливі, що на тиф конали. Далеко від своїх, на мокрій землі, голодні й некриті, гинули в муках... Пси розтягали їх кости по балках Поділля... Ті щасливі.

— І ті замучені в кайданах... що гинули за дратами, за кратами, під поліцейським буком і під кулями. Щасливі...

— Ні багет ворожий, ні ляхлива пошесть, ні катівська злоба не вирвали вам віри. Темне крило смерти заслонило від ваших очей майбутнє розбиття й коромолі й ганьбу...

не сміється в лінивства, недбальства чи неуваги забути взяти візу, бо тимсамим стягаємо непотрібно на себе увагу урядовця. Якщо вже раз на когось впаде підозріння, треба рахуватися з ґрунтовною ревізією всіх пакунків. Все треба пам'ятати, що **чим певніший виступ, тим менше звертається на себе увагу**.

Коли впаде підозріння на подорожуючого, то перше питання урядовця буде: «Де ви їдете, яка ціль вашої поїздки?», а опісля: «Чи ви можете доказати, що те, що ви сказали, є правдою?» На такі питання треба бути вже заздалегіть приготованим й дати належну відповідь. Тому то вже перед їздою, кожний мусить собі приготувати достовірну причину, яку можна підтвердити доказами, що їх зі собою має. Хочє ймовірно відвідати знайомих та мусить мати при собі листа або картку, в яких булб запрошення в гості. Якщо їде до купелевого місця, то повинен мати відповідь управи купелевого заведення, до якої повинен перед тим віднести дотично цін, приміщення тощо. Іде у справах торговельних, мусить мати переписку від фірми. Все це вистарчає, щоб скинути зі себе підозріння.

Попри правдиві документи, можна кордон перейти з **фальшивими документами**. Фальшивими документами можуть бути: а) правдиві документи, але **третьої особи**, б) **підроблені документи на своє, чуже або зовсім вимуане** прізвисьце.

Як спокій і добрі нерви є передумовою при переході кордону, таксамо добрий документ є найкращим середником, що дає власникові цей бажан й спокій. Якщо подорожуючий не може їхати на свій власний документ, то **фальшивий документ не сміє нічим рїзнитися від правдивого**. Коли маємо до-

Не міг лежати.

Встав і підійшов до малого, круглого віконця.

На протилежнім боці вулиці—комісарят поліції. Довгими, самовпевними кроками, закладши в спину руки, проходжувався вулицею туди й назад комісар.

Дива лють і жадоба помсти охопили на цей вид усю Дмитрову істоту.

Кинув вікно й став у куті відбивати від стіни одну пеглу, що назверх не рїзнілася нічим від всіх інших. Але там була схованка. Дмитро переубував там ще з воєнних часів короткого кавалерійського кріса. Десятки трусів було за тих кілька іт, але схованки ніколи не відкрили. Кріс лежав агорнений в якесь лахміття й як слід намащений. Кринка зі стрільнями була також.

Горячковими, нетерплячими рухами став його озвивати. Скринку поставив біля вікна.

Наладував. Вицілив...

— Злодію! Заскреготав зубами.

Комісар похажав самопевно.

— Невидна людина...

— А я винен? А ті всі інші винні? Чи мій батько винен? Чи ті, що в розпуці не знають, кудю йти і гулять перед ворогами? Вони винні?

Трррас!—Задумало давнко під бляшаною покрівлею і понеслось відгомоном по цілм містечку.

Комісар станув і здивовано озирнувся. Куля звиснула йому ледви над головою. Отворив уста, щоб кликнути поліціантів, та в туж мить друга куля прошила йому груди. Махнув руками й упав горілиць.

З комісаряту вибігло кількох поліціантів; над-

кумент, що є власністю третьої особи, то знимка мусить бути подібна до нашої власної знимки. Маючи фальшивий документ, не слід мати коло себе правдивих документів.

Маючи підроблений документ, або документ третьої особи, мусимо **донладно знати все, що в ньому написано**, отже прізвисьце, дату народження, місце побуту, заняття, які поїздки вже роблено тощо. Треба знати описати мнине місце побуту, головніші вулиці, важніші льокалі, навіть деякого зі замітніших мешканців. Особи у яких ми буцімто мешкали, мусять бути в це втяемнічені або такі, що у межичасі випровадилися або померли; добре є вибрати прізвисьце особи, яка живе, але яка находиться за кордоном. Щодо документу третьої особи, то добре є брати його від говариша, який не є підозрілим поліції та мешкає на селі; колиб нас поліція припадково арештувала, й не знаючи в дійсности хто ми є, тоді вишле наперед запит до староства, де виданий документ, чи воно не має якого заміту проти особи, що її прізвисьце фігурує як власника документу. Підпис на документі треба навчитися наслідувати; у разі невдачі при пробі з урядовцями можна виправдатися, що підпис одного й того самого чоловіка не мусить бути завжди зовсім той сам.

Попри знання документу треба **проверити всі річі, чи вони відповідають документові**. Не слід мати при собі річей з іншими ініціалами, ніж ініціали прибраного прізвисьца, як рівнож листів, адресованих на інше прізвисьце. Найліпше на коверті, що була вже в поштовім обігу, змити хльором стару адресу і третій особі дати написати нову адресу, нама прїбрану. Добре є мати більше таких листів і з рїзних мелевостей, як рівнож

біг Дмитрів постійний «опікун». Поки роздивилися, у чім річ, двох їх лягло біля свого начальника, Мерцій сховалася релта до хати.

Телефон у комісаряті кликав військо ва підмогу, бо вибухли заворушення...

Та небавом побачили, що заворушень ніяких нема, що стріли падуть із горища дому, що напротив. Хопили за зброю й стали острілювати цей дім. Стрїляли густо завзято, бо лютила їх утрата трох товаришів. Але боялися вийти на вулицю, де падали цїльні стрїли Дмитра. Надбіг із міста ще один шпїцель і теж не минула його куля.

Ух на вулиці припинився. Поліціанти стрїляли на слїпо, але вже одна куля поховзнулася Дмитрові по рамені. Чув, як рука ставала шораз важча-важча... Кров спливала...

Врешті надїшло з казармів військо. Йшли як до бою, в повнім виряді, у шоломах. Не знали, відки грозить небезпека, тож ішли зовсім не криючись. Дмитро не стрїляв. Щойно, коли підїшли під саму камяницю, привїтав їх рясним вогнем. Бив у саму середину, не ціляючи.

Розскочилися, прилягли попід стїни, поховалися поза деревами,

Уривана команда... Перебігають сюди, туди. А Дмитро стрїляє. Вже лиш на дві трохи стрїлене остало. Вже як грань горяче дуло його кріса.

Трїщать двері. Стукають важкі кроки по заду... Кільканайпять прикладів паде на розпалену голову.

— Собака! копнув його один жовнір.

— Варїят!—здвигнув плечима другий.

На долівці лежало тіло людини буйних порів і великого серця.

і візитові картки на прибране призвище. З річей треба позирати всі печатки і значки, що вказувалиб на інше місце постійного побуту, як це подано в документі.

У документі не сміє бути ніяких поправок і радивань, бо це зараз звертає увагу. Папір повинен виглядати не надто новим; ліпше замазати його брудними пальцями та надати йому вигляду паперу, довго ношеного в кишені. При пасах добре, коли вони мають багато віз та печаток.

При переході т. зв., **зеленої границі** потрібно знати докладно околицю, або мати відповідного провідника. Такий перехід є потрібний тоді, коли треба перенести важні матеріали, яких не можна вести легально. Найліпше постаратися, щоб з одної сторони могла нас перепустити легально сто-

рожа; однак це справила дуже рідко трапляється. **Місця до переходу кордону мусять бути пляново й докладно розвідані**, головню тоді, коли вони мають служити до частішого переходу. В останнім випадку треба приготувати т. зв. етапну лінію, що будаби бережена місцевим мужем довіря, котрий служить переходячим своїми заввагами й вказівками та, евентуально, сам час від часу переходить. На мужів довіря надаються дуже добре контрабандисти, жиди, однак треба завжди стеречися перед провокаторами. Ніч, погана погода, дощ, надаються дуже добре до переходу на кордоні, коли не знається добре дороги. Гори, ріки та потоки все легко перейти. Загально: **чим менше доріг, тим безпечніше переходити кордон.**

Ляцька преса про замах на „Таргах Виходніх“.

„Gazeta Poranna“ з 16. IX. 6. р. пише: «Як вибух легкозпального матеріалу в руках Терещука при вул. Понятовського, так пожежа в переховнім магазині клунків на головнім двірці, як рівнож вибух у корчах парку Кілінського, а вкінці вибух валізки з вибуховим матеріалом у забудованніях Заряду «Таргів Виходніх» є ділом, зорганізованою У. В. О.—єю групи молоді».

„Słowo Pomorskie“ з 12. IX. 6. р. подає: «Незнані справники підтяли біля головного двірця два телеграфічні стовпи, на яких був вивішений транспарент «Таргів Виходніх». Стовпи впали. Є підозріння, що виконавцями тої неповажної зрештєю імпрези були також члени У. В. О.—Тим способом у дні відкриття «Таргів Виходніх» виконано в однім дні п'ять замахів, із яких один був кровавий».

„Głos Prawdy“ з 9. X. 6. р. «Вивротовці» приготували на 7. 6. м. чотири бомби, в тім три пальні для викликання пожежі, а одну вибухову».

„Wiek Nowy“ з 10. IX. 6. р. пише: «З нагоди відкриття «Таргів Виходніх», у яким брали участь французькі парламентаристи, німецькі журналісти та японські делегати, тайна Українська Військова Організація знову демонструвала при житті вибухових матеріалів».

„Kurjer Poranny“ з 10. IX. 6. р. Ходило прецінь не про що інше, як про використання побуту офіційних осіб та послів французького парламенту для зазначення, що Організація Військова Українців живе та дає про себе такий крикливий знак життя. У димах бомб, зойкал ранених і знищенні того, що має свідчити перед світом про нашу силу й господарську вартість, намірено дати Європі свідок якогось забурення, що існує в цій частині краю, постійного кипіння та ін.»

„Gazeta Warszawska“ з 9. IX. 6. р. подає: «Кровавий замах, виконаний в суботу на «Таргах Виходніх», пожежа на головнім двірці та зловлення українського екстерніста Терещука, якому у хвиль зближення авт міністра Квятковського та воеводи [олуховського] експлодував якийсь предмет в руках, здається отвиряють нову серію боввих виступів у «Виходній Малопольсьце. Політичний характер замаху не улягає хіба сумнівам, коли зважимо, що в тім дні були у Львові французькі парламентаристи, прогулька німецьких журналістів, японський посол та багато інших закордонних гостей. Видно, цей день узнали українські революційні організації за найбільш відповідний для викликання

нової демонстрації, яка моглаб відбитися голосним відгомном на меншестевій дебаті в Женеві».

„Kurjer Warszawski“ пише: «Львівські події уосновують той курс у нашій внутрішній політиці, особливо, що наших історичних і культурних прав до червенської землі вже ніхто в світі не пробує квестіонувати поза горетскою руських шовіністів».

„Lwowski Kurjer“ з 11. IX. 6. р. подає: «Ціль замахів українських терористів є ясна: ходило їм про викликання вражіння на перебуваючих у Львові французах і японцях, ходило їм далі про це, що би відгомін бомб дійшов до Женеві, де Штреземан є герольдом опіки над меншостями в Польщі, вкінці могло їм йти про заволочення перебігу «Таргів Виходніх» й Свята Польських Міст».

„Lwowski Kurjer Poranny“ з 10. IX. 6. р. подає: «При нагоді треба висказати здивовання що частина львівської преси м. ін. „Słowo Polskie“ і „Gazeta Poranna“ намагаються надати замахові характер «забавки» (?). Дивна то «забавка», в якій тече польська кров!»

„Kurjer Poznanski“ ч. 418, підкреслює: «Вістка про злочинні замаху українців у Львові, виконані в дні відкриття «Таргів Виходніх», викликала потрясаюче вражіння в цілій Польщі. Щераз показалося ясно й виразно, що дорогий кожному польському сердцю геройський город «Орльонт Львовських» і взагалі ціла червенська земля є підмінована ворожими польській державі елементами, що намагаються за всяку ціну підбурити проти Польщі маси «русского люду» та викликати в краю стан революційного кипіння».

„Słowo Pomorskie“ з 12. IX. 6. р. «Варварський злочин українців, доконаний на «Таргах Виходніх» стрінувся із загальним обуренням і осудженням».

„Ilustrowany Kurjer Krakowski“ з 11. IX. 6. р. пише: «Вістка про цю нечувану, кровю невинних жертв сплямлену провокацію, летом блискавки рознеслася по цілій Польщі, викликаючи всюди відрух обурення, гніву та здивовання. Спадкоємці традиції проклятої пам'яті Гонта та Залізняка, бомбами, пожежою та гайдамацьким ножом пориваються на маєстат та цілість великої держави. Львівські події це тільки одно звено в тім ланцюгу замахів, убивств, підпалів та інших актів саботажі, що в останніх кількох літах має за собою У. В. О. Злочинці вибрали добрий час для виконання свого огидного вчинку. «Таргі Виходніх», що громадять гостей майже з цілого світу, то наочний доказ

польської культурної та економічної сили на Сході, показ її розвитку та щораз більше зростаючого значіння. Виконавці замахів гуком бомб хочуть

звернути світові увагу, що прецінь у «Малопольсьце Виходній» нема спокою, та що існують там елєменти, що не визнають нинішнього стану».

Р і ж н е.

Ляцьні варвари. У Жовкві невідомі ляхи знищили на цвинтарі таблицю на дубовім хресті—амятнику з написом: «Борцям за волю України». У с. Гановичах, пов. Бережани, зірвано на цвинтарі 5 таблиць з хрестів, поставлених на п'ять поляглих, з написами: «Борцям за волю України».

Самовбивство українського рекрута. Український селянин Семко Войлишин, якого забрано до польського війська, відмовив зложити присягу Польщі, коли його з тої причини заперторено до львівської військової тюрми, поповнив самовбивствє.

Провокатор. У «Сурмі» за серпень 6. р. поали ми відомости про Мих. Кураха. Всі інформації, за винятком тих, що відносяться до «праці» Кураха у справі У. В. О., одержали ми від Секретаріату соціал-радикальної партії у Львові, якої леном був Кураха.

Р а б и. До наслідків довголітнього поневолення українського народу належить у нас заста людей, які не можуть жити, що би комунебудь те стирати пороку з ніг. Цікаво, що є це не темні, нерозумні люде, але навпаки, всякі професори, директори, послі й редактори, отже люде, що претендують на провідників народу, здається з тої причини, що ще колись були поклони перед габсбурьським престолом. Деякі з них перед кількома роками почувалися на верху щастя, коли запрошено їх на равт до ляцького воеводи у Львові. Не знати, чим скінчилася ця «ідилія», колиб не підняла крик ціла українська суспільність, а «батькам народу» не загрожено... поломанням костей. Кілька років був спокій. Та наші «проводирі народу» найшли новий обект для плазунства: почуваютья невимовно щасливими на «гербатках» у большевицького консула Лапчинського у Львові. Цікаве от що: у тім часі, коли молоді українці, колись засліплені комунізмом, масово покидають жадівсько-польсько-московську комуну, коли від КПЗУ відомилася ціла група українців-комуністів, а на В. Україні капання викидає, арештує та виселює цілі сотки старих комуністичних діячів-українців, у Галичині запобігають на всі способи ласки большевицького чекіста різні директори, професори, послі та ін., отже люде, яких большевики в перший день після прибуття до Галичини поставилиб «под стєнку». Це обридливє плазунство, за яким, також по більшій часті, скривається жадоба наживи, прибирає загрожуючі розміри. Так, напр., на Конгресі «Просвіти» у Львові, на який навіть за царського режиму прибували численні освітні діячі з В. України, не явився в біж. році ні один представник науки з В. України, розуміється тому, що ніхто з них не дістав дозволу від чекістів, які вже тоді підготовляли масові арешти освітних діячів-українців. Місто намятнувати це прилюдно, голова Конгресу, проф. Др. І. Брик, витає з одушевленням... большевицького консула, а споміж всіх привітів секретар Брилинський відчитує тільки привіт від... большевицького консуляту! Чи хто чував, що би перед війною українці витали офіційно та ще з одушевленням на наукових зїздах царського консуляту? Тойже Др. І. Брик,

будучи на Конгресі фільольогів у Празі, бере участь у банкеті большевицького консуляту враз із проф. Студинським та проф. Колессою, і то в тім часі, коли на В. Україні якраз відбулися масові арешти українських вчених, яких заперторено в підземелля Че-ка! Яка моральна вартість тих людців свідчить така обставина: на тімж Конгресі у Празі виголосив привіт від Укр. Академії Наук у Києві—москаль, член петроградської Академії Наук, хоч на зїзді був присутний член У. А. Н., проф. Студинський. Коли його питано, чому він не виголосив привіту, заявив, що мовляв, це нічого, дуже добре сталося, бо інакше його поставлено би у скрутне становище:—вінже побирає платню як професор польського університету!—Характеристичною для наших плазунів є така подія: на ювілейнім концерті «Бояна» у Львові відпала остання точка програми—«Ще не вмерла Україна». «У чім річ?»—питає публіка. Бачите, не випадає співати нашого національного гимну, бо на салі є... большевицький консуль Лапчинський!—Чи можна промовити таким рабам до амбіції або до розуму? Ні! Одинокий аргумент, що його вони признають, це—бук! І таки треба буде «батьків народу» вчити розуму—буком!

Хроніка.

Судові розправи. 10. VIII. 6. р. відбулася в Бережанах розправа проти 32-х У. С. С—ів, обвинувачених з § 285 за заложення тайного товариства «Союз Українських Січових Стрільців». Всіх засуджено разом на 94 міс. тюрми; кара для поодиноких осіб виносила від 2½ до 6 місяців.

— Найвищий Суд у Варшаві затвердив присуд суду присяглих у Львові на Василя Атаманчука на 10 літ тюрми, а Іванові Вербицькому замінено кару смерти на 15 літ тяжкої тюрми.

— 25. VIII. 6. р. Найвищий Суд у Варшаві затвердив присуд суду присяглих у Львові на Скіцького й Штокала, яких кожного засуджено на 4 роки тюрми.

— 14. IX. 6. р. відбувалася в Тернополі розправа проти 26 сільських хлопців та гімназистів, обвинувачених з § 285 за оснвання «Пласту». Розправу відложено.

— Тогож дня і перед тимже судом рівнож відложено розправу проти 6 гімназистів і студентів, обвинувачених з § 285 (приналежність до «Пласту») та з § 305 (видання легючки проти примусового святкування українцями польських звят).

— 9. X. 6. р. відбулася у Львові розправа проти студ. І Кейвана, обвинуваченого з § 65 за деклямацію уступу з «Гуцульського Курія» на святі «Просвіти». Обжалованого, що сидів 8 міс. у тюрмі, звільнено від вини й кари.

Ревізії та арешти. 17. VII. переведено трусів в Калушани в о. М. Чорнеги, п—і Чрпшової, В. Монуші, шукаючи за іротидаерзавними писмами.

— 6. VII. 6. р. поліція перевела численні арешти з Тязові, Ямниці й Павелчу біля Станиславова та арештувала студ. З. і С. Гірянків,

Савчака, Боднарчука, Щербія, Матіяша та селян І. Боднарчука й В. Кушніренка.

— У Кошелюві біля Жовкви переведено 25. VIII. ревізію у Д. Гривака, шукаючи за зброєю.

— 2. X. б. р. арештовано у Львові американського громадянина Я. Чижя, члена редакції «Народної Волі» у Скрантоні, Па. Йому закидають приналежність до У. В. О. та участь в атентаті на Пілсудського в 1921 р.

— У зв'язку з бомбовими атентатами на «Таргах Виходних» у Львові поліція перевела численні ревізії в українських установах та у приватних осіб у Львові й околиці, та арештувала кількадесят людей. У перших днях число арештованих досягло 50. Більшість арештованих випущено вправді на волю, однак арешти до сьогодні не покінчені, хоч минає 2-ий місяць від подій. У тюрмі знаходиться понад 20 людей (студентів, селян, робітників і ремісників), між цими кілька жінок. Арештованим закидають приналежність до У. В. О., участь у вересневих атентатах та в підготовці інших атентатів. Польська преса, як звичайно, приносить «ревізійні» відомості та сугерує польській публіці «остаточну ліквідацію» У. В. О. Дивно, що польській пресі не обридло писати вже від 9 років про оту «остаточну ліквідацію» У. В. О., яка в місяць чи два по «остаточній ліквідації»... стає причиною нових «ревізій» та писання на тему «такі вже на правду остаточної ліквідації». Чи не подібне це до історії стоголової гидри, якій, після відтаття одної голови, виростили на цим місці—дві?!

Нові Відділи допомоги У. В. О. Ідея творення на американській території окремих Відділів, що перебрали на себе зсилена організацію допомоги для боєвих частин У. В. О., найшла надзвичайно живий відгомін серед нашої заокеанської еміграції. Довідуємось, що отворено такі Відділи в Шикаго, Клівленді й Ансонії. У стадії творення знаходиться Відділ в Джоліет. Кожний з Відділів формується на основі відповідного статуту. Треба із вдволенням ствердити, що початкова праця Відділів укладається в наскрізь правильні форми. Внутрішня цілісність, що ґрунтується на одиниці бажанні членів скріпити теперішню боротьбу на окупованих наших землях, є запорукою дальшої успішної діяльності кожного утвореного Відділу.

3 життя української громади в Бріджпорт, Конн. Дня 8 вересня б. р. влаштувала українська громада в Бріджпорт, Конн. т. зв. Український День, організуючи масову прогулянку до купелевої місцевості Рай-Біч. Прогулянка, в якій взяла участь велика кількість людей із ближніх і дальніх околиць, випала надсподівано гарно. Зорганізувала вміло рукою о. Улицького, принесла також користь загально-українській справі. О. Улицький промовив до учасників кілька гарячих слів про боротьбу, що ведеться на нашій землі за визволення спід польського панування, та зібрав 22.40 дол. на цілі У. В. О.

Листи з Америки.

Хвальний Заряде У. В. О.

Складаю Вам сердечну подяку за те, що надсилаєте мені даліше часопис «Сурму». Я тішуся дуже, що У. В. О. провадить з нашими ворогами даліше боротьбу. І хоч я є звичайний робітник,

як це бачите по моїм письмі, то знаю, що УВО мусить мати добру суму грошей, як хоче нашим ворогам наробити багато шкоди. Тому я раджу Вам дати зазив до всіх наших товариств і комітетів в Америці і в Канаді, а навіть в цілм світі, щоб вони піддержали борбу проти окупантів у нашій Рідній Краї. Я є певний, що вони всі відзивуться на Ваш поклик, а навіть думаю, що відзивуться не тільки самі комітети, але й поодинокі наші люди, священники й робітники, бо нам всім дорогий є Рідний Край і кожного з нас болять, як там люті окупанти розпинають нашу багату славу України та мучать її найліпших Синів. Я є певний, що ми всі разом легко можемо зібрати 2 міль. доларів, але тоді ми не то, що зміцнимо й поставимо на ноги нашу дорогу УВО, але перед нами почує добрий страх Варшава, Москва й інші наші вороги. Тоді будуть з нами рахуватися і тоді добемося до власної держави. Посилаю Вам 10 дол. і зі широго серця бажаю Вам побідного успіху.

Най живе Українська Організація!

Най живе Українська Незалежна Держава!

Н. Скрипець.

Хвальний Заряде У. В. О.

Загальні обставини у нас досить гарні. Наша національна справа поступає таки вперед. Тепер стараємося заснувати нове товариство, котре ставить собі завдання оподаткувати кожного Українця в Америці на цілі нашої визвольної боротьби. Цей народний податок буде призначений в цілості для У. В. О. З Америки вислали ми наші листи вже на різні цілі, політичні і другі, але так високої цілі, яку ставить собі УВО, ми ще не попірали, не для того, щоб ми не хотіли, але для того, що ми, живучи на американській землі, дуже мало знали про ту дорогу нам організацію. Я скажу від себе всім свідомим Українцям тут в Америці, що коли бажаво їм ліпшої долі, то мусимо помігти У. В. О. Кожний свідомий Українець буде підпірати її чим тільки може, бо кожний з нас повинен знати, що ляхи далеко більше знущалися над нашим народом, якби не УВО. Тільки перед УВО вони мають правдивий страх. Отже Дорогі Браття в Америці, вступаєте в ряди ішої нової організації. Бо знаєте добре, що тільки тоді, коли запіють червоні когута над польськими фільварками, коли польські магазини амуниції підуть Богові на офіру і коли польські залізничні мости на границі повилітають в повітря, тільки тоді ляхи будуть з нами інакше рахуватися. Єднаймося разом, бо в єдності сила. Згода буде, а незгода руйнує.

П. Левицький.

Оповідка.

На пресовий Фонд УВО: Із розпродажі брошури УВО: Стрелецький Гурток, Шикаго; 50.—дол.; Е. Л. Нью-Йорк; 10,75 дол.; М. Б. Нью-Йорк; 38.—дол.; М. Я., Дітройт; 15.—дол.; п. М., Дітройт; 17.—дол.; п. С. Філадельфія; 13,75 дол. Збірка п. Левицького, КР. Па.: Д. Лоцук 3.—дол.; І. Зелонка, Ф. Сушинський, П. Каршневич, Л. Каршневич по 2.—дол. Збірка п. й П. в'їл. Конн.: 5,50—дол. Збірка пп. Когута і Бица в Клівленд, О. М. Бурко 2.—дол. І. Вдзіль, Й. Жук і Смільчак по 1.—дол. П. Лев Пасацький, Нью-Йорк, Н. Й.: 5.—дол. П. Іван Магун, Теймс; 2.—дол.—Удаец. гульд. із розпродажі брошур у жовтні—3 д. гульд. Всім ВШ. Жертводавцям складаємо напч ширю подяку.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!

Козайте «СУРМУ» перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Проситься скласти в краю на
„Політичних В'язнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 11 (26)

ЛИСТОПАД

1929

Україні.

... Бо не для сну зійшла на землю Ти,
І не для тиші. Ні!

Ти мусиш жити,

Щоб сім племен до ніг своїх схилити,

І цілий світ огнем своїм залити,

І всі моря, і землі, і світи.

Життя—не жарт. Життя—страшний закон,

Залізний хрест. Хто взяв його на плечі—

Хай кине все, і рушить крізь хуртечі,

І йде життям, жорстокий, як дракон.

І Ти підеш.

Зубчастому Кремлю,

Твердині зла, старій потворі згуби,

Його криві, криваві, чорні зуби

Зламаєш Ти і вирвеш без жалю.

І загуде уперше Царський Дзвін,

Коли над ним, все вище, вище, вище

Рудий огонь заплаче і засвище,—

І зареве, і з ревом руне він.

І буде ніч. І буде кладовище.

І білий сніг над мертвим сном руїн.

І вийдеш Ти, є огні кривавих шат,

За дикий мур старих своїх Карпат,

Мов божий гнів, натхненно і криво,—

І інший клич, нове, незнане право

Почує світ в огні Твоїх гармат,—

Щоб ті краї, засніжені, понурі,

Морозний світ північної зорі,

Почули вперш на власній шкурі

Твої страшні, юнацькі пазурі.

І, схилена під Господа наказом,

Ти рушиш вдаль—і в бурі сніговій.

Над золотим задуманим Кавказом

Метнеш до зір побідний прапор свій;

А з тих верхів, далеке і сурове,

Побачиш Ти незнане, інше море,—

І вдарять знов пощерблені шаблі,—

І станеш Ти ногою в темнім морі,

І по новім, незайманім просторі

Пройдуть Твої побідні кораблі.

І крізь давно забуті, рідні хвилі

Пройдеш туди—в зраї одвіку милі,

Де з гордих веж сміється молодик,—

І волею державного народу

Над брамою старого Царгороду

Засяє щит—практивських владик...

В святих степах, де бють Твої пороги,

Збіжаться всі розкидані дороги

І всі шляхи народів і племен—

І припадуть, Твої обнявши ноги,

Румун, Грузин, Татарин і Вірмен.

І станеш Ти на їх розбиті берда,

І мов страпина, сліпуча божа перла
Крізь мертву ніч блиснеш народам Ти—
І ревом сурм, і громом—«Ще не вмерла!»—
Загрозотять пустині і світи.

... О, скільки мук! О, скільки сил і труду!

Ногою стая на стемлені світи,—

І, тупнувши об землю чорногруду,

Старій землі звеліти; процвіти!

І станеш Ти—одчиненим вікном.

Крізь те вікно з Заходу хвилі сині

Поллються вдаль, в незміряні пустині,

В краї пісків, сповитих мертвим сном.

Ти звяжеш світ залізним ланцюгом,

Усі краї, від Сходу до Заходу,—

І вічний мир, нову безмежну згоду

Пізнає світ—під владним п'ястуком.

Розсвітаєм, палаючим вінком

Оточиш Ти веселе Чорне Море,—

І заблищиш, найкращий божий творе,

В гурті народів, схилених кругом...

Ти мусиш бути країною вірлів,

Залізних велетнів нового покоління,

Що слово їх—наказ, що погляд їх—веління,

Що житимуть для чинів, не для слів.

Ти мусиш бути країною вірлів.

Залізних лицарів без страху і вагання,

Що понесуть огонь Твого змагання

В страшні краї казкових королів.

О, зрозумій! Над Заходом старим

Лунає ніч—крілата ніч зневіри;

Його вогні рубіни і шаф'ри

Візьмеш собі й збудуєш новий Рим

І над Дніпром, в колиці гір святих,

Вінком гаїв співучих оповита,—

Вона зросте, нова столиця світа,

В огні хрестів і храмів золотих.

... Бо Ти зрелась і тихих снів, і долі,

Щоб стати тут,—на східнім суходолі,

На роздоріжжі двох культур і рас,

Де перший гнівний крик Твоєї волі

Почув Твій син, Твій велит, Твій Тарас.

І помяне його—нова сім'я,

Бо перший він, в пекольному ніч нестямі,

Прошепотів поблідими устами

Твоє нове, нечуване Імя.

І доки світ—в ланах, степах і борах,

І в шумі міст, по школах і соборах,

Від ранньої до пізньої зорі,

Щоб знали всі—діди, батьки і діти,

Про ту страшну, що вмела володіти,

Співатимуть народам кобзарі.

У листопадову річницю.

Був день один у серці народу ясний. Зійшло бо в золоті волі над землями Данила, Романа й Осомисла сонце державности. По довгій, суворій ночі, що шість століть стопою тьми, гнету і сваволі тяжко лежала на ланах, селах і городах князівської і королівської Землі Української. У князівській Львові воно сходило—но видів його в той день цілий Український нарід.

Кривава луна понеслась небом 1. листопаду і вдарив дзвін тривоги. На сторожі відродженої волі станув у той день **меч** і залунав широко клич: до зброї!.. Росли сотні!.. куріні!.. полки—**Армія**.

Пішли дні, місяці воєнної хуртовини, що в ній змагались подвиги з невдачами, бодрість з безсиллям, дух із голодом тіла. Невпинно йшов наступ переважаючого ворога з мандатом і зброєю Антанти на боєві лави Західної України, що до останньої хвили відбивалась і наступала силами власних засобів...

А потім повернулася Армія чолом на Схід. Перед зором її росла нова велика ціль, розгорталась широко овди, розкривалась обіцяна земля. У сизій дальні, у заграві райдуг світляних вижалось їй, як спинаються високо золоті вежі старого Києва. Київ Володимира, Ярослава і Богдана, Київ—столиця цілої Української Землі, Київ—батько **побідити** і підніме свого первородного сина—Львів, що на руїнах зломаних поривів сто ранами кривавить.

І доконався під стуків крові й голос роду—

Десятник Винар

I.

Людно й гамірно було на залізничім двірці у Станиславові. Куди оком-кинь—людська юрба. Та все самі військові. Збиранина, яку тільки тоді й можна було побачити,—у хвилині розвалу Австрії і перших починів творення української держави.

Цілий перон, всі лавки, всі поруча обсіли бувши австрійські вояки. Вимарнілі, брудні, зарослі, перетомлені довгою дорогою, посідали де було хоч трошки вільного місця. Чимало й попростягалось на землі, підклавши під голову клунок з убогим майном.

Саме перед годиною приїхав сюди, на рідну землю, транспорт українців з далекого сербського фронту. До останньої хвили лежали в горах, на своїх позиціях, аж доки команда не навязала звязку з далеким запіллям і не виявилось, що фронту вже ніякого нема, що нема й Австрії, яка розлетілась, і кожний може йти, куди йому любо.

Опинились вони сьогодні на рідній землі. І тут заїхали до них полеві кухні і стали роздавати теплу страву. Коли заспокоїла перший голод, стали питати тутешніх жовнірів, що з крісами на плечах походжали по двірці:

— А що тут у вас? Ще Австрія? Чи тепер Польща?

— Та де чоловіче! У нас Україна.

— Україна...—пішов гомін серед виснаженої, обдертої юрби.—То ніби, рахувати, наші...

— А війни у вас нема вже? Москаль замирився?

— Що Москаль... У Москаля тепер те саме, що й у нас. А війна є... з поляками... Під Львовом б'ються, під Перемишлем...

новий порив, зросло боєве завзяття і полки нападків Осомисла пішли сповнити останній заповіт великого пророка. Через широкі поля боєм побідним—на Київ, закутаний червоними смугами північних полчищ.

І знову дні слави, ночі невдач, голод, зневіра, цар—тиф і врешті—нова неволя.

*

Збройний соборний чин, що злив у собі вільний рух 1917. р. на Східній Україні й боротьбу Західної України, розпочату 1. листопаду 1918 р.—заломився під ударами двох головних історичних ворогів українського народу, що договором у Ризі відновили історичну традицію Андрусова. Велика Українська Нація зазнала всіх жертв і злиднів у боротьбі за волю, вона не знає нині овочу волі. Нові кордони розшматували живий її організм.

Та день 1. листопаду 1918. р., що говорить про блискуче минуле, про відновлення української державности на Західній Україні, не минає, він належить незмінно нашому нині й нашому завтра. Листопадовий чин є легендою, що шумітиме над похиленими хрестами жертв—воскресну пісню, а над злиднями живих—вічним поривом молодости, яка не знає ні зневіри ні покори, але тільки релігію творчого, героїчного чину. Бо сила листопадової легенди, це геній нації, дух живий, що його не досягне ні рука ворога, ні злоба критика, ні зневіра раба. Він буде продовжувати свій прямиий шлях аж до побідного кінця.

На сторожі наших днів стоїть ведитенський

Знімили від несподіванки.

— Ой, то й до дому тяжко буде дістатися...

Чимало їх було саме з за Львєва, з тих околиць, де билися. Важка задума захмарила обличчя. Та думати довго не було часу. По двірці залунала команда:

— Збірка!

Не знали, це до них, чи ні.

— Ну, збірка! Ті зі Сербії! Не розумієте? Фергатерунг!

До них значить. Поскоплювалися. Штовхаючи один одного, стали уставлятися в лаву. Швидко, без крику, без говорення. Вирівняли.

— Добре військо!—кинув сотник, що надійшов саме з молодим четарем. Задержались обидва перед лавою.

— Вітаю вас, —почав сотник,— жовніри давньої австрійської армії, а уродженці Галичини, в імені Уряду й Армії ващої власної Держави, Української Республіки!..

Жадібно ловили кожне слово, але хотіли почути одно, найважливіше для них: чи можна їм їхати далі до дому, чи є поїзди на Львів, Перемишль...

Довго говорив сотник. А з того всього одно роччовпали; війна не скінчена. Молода республіка, до якої тепер приїхали,—в небезпеці. Кличе своїх синів,—ніби їх, щоб допомогли їй у важкій боротьбі. Отже знов на фронт... В окопи...

Ні, ні! Ми маємо досить фронту. Чотири роки на фронті... Ми хочемо до дому! Хоч трошки відпочити...

Сотник заявляє, що нікого не силує. Хто хоче, нехай виступить. А хто ні,—нехай іде. Але пішки й без ніякої допомоги. Поїзди потрібні для війська, що йде на фронт, для воєнних транспортів...

— А хто хоче послужити власній державі,—нехай виступить...

монумент української національної революції—незаперечна правда—доказ живучости й росту нації. Хто зможе переписати криваві факти історії, народжені із свідомого чину за духову єдність і політичну волю нації?!

Визвольна боротьба Української Нані зродила ідею української державности, засновуючи її на органічній силі, що нею є закон кровної жертви. У цьому важить однаково подвиг всіх жертв, що

впали з прапором Української Самостійної Соборної Держави в руках. Там спочиває традиція, що з неї, немов із джерела життя, насичуються нові покоління соками активізму, підему й творчого розмаху. Ми, черпаючи соки немов із невидного підземного коріння, розвиваємось в широке дерево могутньої національної дійсности. Ми продовжуємо і здійснюємо зачате...

Фінляндія.

IX.

Положення, в яким опинився фінляндський нарід з вибухом світової війни, було незавидне. Помінаючи й так вже нестерпний гнет, що ще більш загострився з вибухом світової війни, станув фінляндський нарід спочатку безрадно супроти заіснувавших у широкім світі подій.

Про це, що Фінляндцям не по дорозі з Росією, то це всім було ясне. Але як, у такому випадку, поставитись супроти західно-європейських держав, які видвигнули такі приманливі гасла, як народовольство, демократію, а на ділі йшли рука в руку з реакційною Росією? Відрухова, головно серед молодшої генерації, схильвались симпатії в бік Німеччини, як цього чинника, що при його допомозі зможуть фінляндці вратуватись перед загибеллю. Були подекуди й інші голоси, особливо серед старшого покоління, що радили приєднатись до союзників Росії. Ці голоси керувались ілюзіями, а саме, що союзникам удасться вплинути на Росію з користю для Фінляндії. Були навіть спроби з боку

Ніхто не виступив.

— Нема добровольців?—Сумна хмара лягла на чоло сотника.—Ну, то йдіть, йдіть до дому. Ідіть до рідних, до близьких. Бажаю вам застати їх живих та в добрім здоров'ї... Але знайте, що не всі застанете свій дім. А багато з вас, хоче, чи не хоче, буде мусіло взяти кріс і здобувати свою хату від ворога... Щасливої дороги, хлопці!

II.

З тяжким серцем ішов до дому цугсфірер Михайло Винар. Останні слова того сотника у Станиславові мучили його до болю всю дорогу й підганяли стомлене тіло.

Його дім саме там, на фронті під Львовом. Уже 4 роки, від самого початку війни, не був дома. Останню вістку від мами мав ще позаторік. І сумна якась така вістка.

— Тата нема,—писала мама—я сама молюся Богу, щоб ти ще застав мене, як повернеш з тої війни...

Чим ближче був рідних сторін, то більш важке почуття лягало на душу. А йти було важко. Вже пізна осінь. Дощ паде і сніг перепадає. Мантлю Мадяри здерли, черевки лиш зверху шнурками поправязувані, а підошев—дасть біг. Блуза подерта. Тільки три білі зірки на ковнірі сміються гіркою іронією: вертає з фронту підстаршина австрійської армії...

Лише в рядюгоді трапляється дещо зісти. А теплої страви й не бачить. По селах, де заїде до якої хати, то, здебільшого, виганяють. Самі не мають що їсти, а таких сотками волочуться, тисячами... Свої, мадяри, німці, москалі... Гонили з порога, а як давали де шматок хліба, то зі страху; хто зна, що за чоловік... підпалить, або вб'є.

деяких членів давньої організації для пасивного спротиву (конституційників) поробити звязки з Англією й Америкою, щоб при домашній антанті порушити та полагодити справу Фінляндії. Вислідом цих зусиль були плятонічні запевнення антанських чинників, що, мовляв, при майбутніх мирових переговорах антанта не забуде подумати над долею Фінляндії. Це й було все, що зуміли приклонники орієнтації на антанту здобути своїми «дипломатичними кроками» й усякими місіями тоді, коли у Фінляндії не вгавав терор російських адміністративних чинників.

На щастя, Фінляндія мала поруч «патентованих» політиків ще й молодь, в якій серці горіло полум'ям бажання визволити батьківщину не шляхом переговорів при зелених столиках, але боротьбою на смерть і життя. Цей боєвий дух молоді зродився і поглиблювався під впливом російського гнету що на довгі роки перед світовою війною, тоді, коли старше громадянство ще не цілком відказалося від політики пасивного спротиву та ду-

два тижні йшов до свого села. Ледви дістався, бо село під с ним фронтом; не хотіли перепустити.

Та власне села не було зовсім: ще Москалі спалили. З під землі денедо бувався дим,—люде грілись по землянках. На місці, де лишив свою хату (пізнав те місце по старій груші, що сиротною сама остала)—стояли полеві кухні й варили страву для війська. Найшов недалеко землянку. Була порожня.

Стрінув колишніх сусідів. Усе розповіли.

Хата згоріла, як горіло ціле село. Батька мадяри повісили. Таки на отій груші... А маму?.. Тут недавно поляки вдерлися. Брали корову. Та мама не хотіла дати, кричала й рабівниками їх називала. Як звірі кинулись на неї. Кулаками, кольбайми змісили, а відтак на землі розтягнули й нагайками покервалили старече тіло.

— Гайдачка! Псякреф! Ми вам покажемо Україне!..

Не підвелась більше.

Ось дві неділі тому ховали...

Жаль стиснув горло. Це заплача... Ось що найшов по 4 роках конання в снігах, у сербських горах...

Помолився на свіжій маминій могилі, подивився на жолобину від шнура, що досі біліла на груші...

Болючий жаль, гірке почуття самотности й сирітства та бажання відплати обхопило Михайла.

— Пане лйтант! Цугсфірер Винар голосить слухняно, що повернув зі сербського фронту і зголушується до служби в українськй війську.

Командант частини, що стояла в селі, глянув суворо, та вмиль його лице розяснилося. Фронтівий підстаршина... Саме в пору приходять.

— Добре! Сподіюсь, що для української армії буде з вас користь. Тільки запам'ятайте, що я не

мало меморіалами й депутаціями розв'язати складне питання фінляндсько-російських взаємовідносин. Молодь відчула, що цей гордийський вузол треба розтяти, але не розв'язувати. Серед широкх кол молоді, особливо старшої, думка незалежної фінляндської держави не була вже чужою; вона нахотила щораз більше переємників, на що вказує цілий ряд подій, що наглядно змальовують передвоенні настрої. От, хочби взяти подію з нагоди свята вшанування великого творця фінляндської історії, Генрика Габрієля Портана, коли то один із учасників сказав такі слова: «у глибині душі кожного народу жевріє непереможне почуття, непереможне бажання здобути державну незалежність. І тому, хочби умовини були не знати як важкі, то всеж таки, це почуття мусить здобутись в душі кожного поневоленого народу й не має сили, що його здушилаб. Коли нарід такого почуття не має, то це признака, що він хворий і нежиттєздатний, бо сама природа вклала у свідомість народів змагання до волі й незалежності».

Світова війна допомогла цим настроям, плеканям з дня на день, виявлялись в чин, за підготовку якого взялась молодь. Вправді молодь не здавала собі ще спочатку справи з цього, що саме, і як треба робити, щоб здобути незалежну державу. Вона відчувала тільки, що в цю важливу хвилю не можна сидіти зі заложеними руками. Отже вона організує живу пропаганду словом і письмом, кладучи тим способом моральні основи під напрямні вільвольної акції. Вона закликає отрястись з ролі пасивних глядачів світової драми, бо наснів час, в яким треба скріплювати і тримати в поготівлі

ляйтнант, а четар, а ви більше не австрійський пугефірер, але український десятник.

— Чу бешель пане ляйтнант!

— До сто чортів! — кинувся четар, та в туж мить розсміявся.

— Ах, та стара война! Та нічого, згодом при викинете. Де ви служили, десятнику, яким способом опинились тут?

Розповів усе за порядком.

Захмарилося і лице четаря, що також від самого початку війни сидів в окопах. Кинув оком на коліщці черевика десятника, на пошарпаний однострій.

— Це ваш такий однострій? Черевиків не маєте? Плаща не маєте?

— Не маю, пане четар.

— Шинелю дістанете російську, — прийшов саме транспорт з Великої України. Черевиків покищо нема. А одностроїв теж. Але чекайте... Вже буде для вас.

Ще ранком донесли четареві, що ділич у сусіднім селі переховує в себе зброю і військової австрійські однострої. Треба зробити трус.

Велів дижурному стрільцеві покликати хорунжого Каню. Цей увійшов за хвилину.

— Слухай, товаришу! Візьми зі собою десятника Винара й чотирьох стрільців та підеш на трус до ділича. На нього здавна є підозріння. Якщо найдеш зброю, арештувати. А може однострої є, то роздай зараз стрільцям, що голі ходять. От десятникові потрібний однострій.

Пішли. Підозріння було правдиве; знайшли закопаних кільканацять крісів, а між приватними речами ділича 5 новісіньких одностроїв.

Винар зараз таки передягнувся.

Решту річей і зброю забрали. Ділича взяли також.

одну одиноку зброю поневоленого народу, а саме, сильне непереможне бажання волі.

Коли взяти на увагу політичні умовини, серед яких була Фінляндія в перших місяцях після вибуху світової війни, то не знати, що більше подивляти, чи сміливість молодшого покоління, що кладе перші практичні цеголки під храм визволення, чи цю відрухову самопевність, з якою після початкових пошуканок, намічено шлях, що мав довести до бажаної ціли. Бо положення не було легке. Тільки подумати: трьохмільоновий нарід проти держави з людським матеріалом у силі 160-мільонів. Треба додати до цього, що цей малий нарід був розбитий так під оглядом національним, мовним, політичним, як і соціальним, та був дуже ослаблений внутрішніми противенствами й боротьбою: своїми політично-демократичними симпатіями стояв він частинно по боці антанті, звязаної із російським займанцем, з другого боку звертав культурні симпатії і надію в бік можливої допомоги від німців. Куди йти? Надії звернулись спочатку до Швеції. Але чи Швеція рішиться на спільну боротьбу разом з німцями проти Росії? Незважаючи на доволі численні голоси в самій Швеції, що натискали за активністю зовнішньої політики, офіційні шведські кола не важились нарушити своєї неутральности.

Оставало отже одно: дбати в першу чергу самим за себе, опертись на свої власні сили, і шляхом збройного повстання, використати сприятливі умовини. Добре. Алеж без попередньої підготовки, зокремаж, без військового вишколу таке підприємня подобало на авантюриство. Фінляндський нарід, протягом 15 з горою літ, не мав змоги ви-

III.

А потім фронт. Боротьба. Раз залишили село, то відтак ізнов пішли вперед. Змагались, свільки сили ставало. Інколи їсти не було що, а часом рука серед бою грівожно шукала в набійниці, чи є там ще яке стрільно... Сум і тривога охоплювали тоді душу. То знов, іншим разом, ішли вперед, і тоді рвало всіх радісне захоплення, ясно світло сонце, чулось весну в природі, в душі.

В одну із таких соняшних, радісних хвилин у сотні відбувалась рідка подія: десятник Винар женився.

Сотня саме тоді була на хвилевім відпочинку. На фронті теж було тихо. Цілих 7 день Винар був найщасливішою людиною у світі. Та коли того найменше сподівались, впав удар. Фронт проломано. Почався відступ. Думали—хвилевий: наберуть розмаху й підуть знов уперед, на Перемишль...

Пішли—за Збруч.

У першій сутичці Михайло був ранений. Та не хотів іти до шпиталю.

— Остану на фронті. Рана раною, а тепер такий час, що не можна.

Тільки сотник, що запрямитив, як важко йому доводиться, приділив його до іншої роботи. Винар дістав коня і мав порядкувати обозом. Це була величезна валка возів. Везли, рятуючи перед ворогом, рідне добро. Винар гонив безупину з одного кінця на другий, давав прикази, сварився з візниками, оберігав майна рідної армії.

Кілька днів тримався на коні. Чув іноді, що сили його опускають що мліє, та затискав тільки зуби.

— Дурниця!

Думав, що це рана ятритьсь. Рана ятрилась, але одночасно розвивався тиф.

ховати ніякого військового достру, бо не повинив військової служби, не мав ніякої військової школи, вчителів, книжок тощо. Щоб сяк-так зарадити лихові, треба було звернутись за чужою поміччю. Але куди не застукано, всюди прийшла відмова. Так Швеція, як і Данія, відказались від усякої активної помочи поза незначною доставою військової літератури. Зусилля фінляндців, щоб під проводом бувших старшин основувати курси, не дали рівнож бажаних успіхів.

Тоді то назріває плян шукати звязків із Німеччиною. Плян цей, видвижений одним із молодших провідників, Коком, найшов прихильний відгук не тільки серед молодих, але й серед деяких старших громадських діячів і політиків. Після коротких нарад вислано окрему делегацію, яка виїхала до Штокгольму, звідки вона мала поробити звязки з відповідними німецькими колами. У Швеції довідалась делегація про діяльність деяких фінляндських емігрантів, які, хоч без звязку з краєм, повели вже в тім напрямі дуже живу роботу, звязавшись з німецькими міністерствами закордонних і військових справ. Особливу активність споміж

Як ховати тайні річі перед поліцією?

Найбільше клопоту завдає членам підпольної організації сховання тайних річей (записків, листів, матеріалів, зброї) перед поліцією, бо найдення їх при ревізії найбільш обтяжує вину арештованих. Члени підпольної організації, щоб забезпечитись перед несподіванками, повинні бути постійно приготувані на арешт і ревізію й відповідно до того

цих емігрантів виявив б. доцент гельсінгфорського університету, Др. Герман Гумерус, що саме підчас перебування краєвих делегатів у Штокгольмі прибув туди, щоб навязати звязки з краєм. Цейже самий Др. Гумерус став звязковим між своїми земляками й відповідними німецькими чинниками за посередництвом окремо для цієї ціли створеного в Берліні «Фінляндського Бюра». Тепер починається горячкова робота, дуже живий звязок вістовий і поштовий між Берліном-Штокгольмом а краєм. Вкінці, дня 22. 1. 1915., заключено умову, силою якої німецький уряд дав свою згоду на створення в межах Німеччини курсу для вишколу фінляндців у військовім ділі.

І так плян, що початково в очах переважаючої більшости тодішних провідних політичних кол Фінляндії і поважної частини старшого громадянства був утопією, всупереч всякому скептицизмові, став дійсністю. Як бачимо почуття казало молодшому фінляндському поколінню піти на шлях вірних неможливостей і започаткувати ділом змагання до державної самостійности.

поступати. У такім випадку вони будуть притримуватись таких засад: 1) не будуть робити ніяких записків, коли зможуть собі запам'ятати їх зміст, 2) коли таки треба буде робити записки й переховати їх, як рівнож переховати інші річі (матеріяли, зброю), то поза своїм домом, 3) щойно, коли це не буде можливо, приходять на увагу добрі

вренті горячка перемогла. Впав із коня без памяти. Підняли, довели фірою до Золочева. Липили у військовім шпиталі. Самі пішли далі.

Коли очунав, побачив довкола себе чужі обличчя, чужі однострої, почув чужу мову. А незабаром їхав товаровим поїздом до табору полонених до Вадовиць.

IV.

Неначе сон усе те минуло. Сербський фронт, український, тиф, табір полонених... Жахливим сном видалось, коли, вренті, все перебув і знову побачив рідне пожарине. Люде стали відбудовуватись потрохи. Він сидів, покищо, в жінчиного батька й помагав йому газдувати. А далі дістав службу побережника в панськім лісі. Мав серед лісу хату, невеличку платню, жінка збирала ягоди, гриби, теж зарабляла деню. Не голодували.

Народився їм син. У лісовій тиші стали забувати минувшу хуртовину й пориви, що кидали людьми. Були молоді і здорові, будували в думках гарну, ясну будуччину.

Минув рік. І другий...

Раз досвітком виходив Михайло з хати на службу. Здеревів із дива на порозі: хата довкола була обставлена жандармами.

— Єст пташек! Добже! — підступив один до Михайла й заки цей устиг слово промовити, закував йому руки. Тоді сміливо, юрбою, ввалилися до хати.

— Гдзе сон убраня пана Грабега?

— Що? Які убрання?

— Випераш сен? Мув, така ці маць! — з тим словом почув Михайло один і другий удар в лице, і щось мокро залило йому ніс і рот.

Стали перекидати, де що було в хаті. Витрясли все зі скрині, перекинули ліжку, заглядали в піч

зривали долівку. Полізли потім на під, шукали по дворі...

Чого? Питали, де словав убрання «пана Грабега».

Нічого не знайшли й не допитались, тому повели скованого та збитого Михайла до Львова.

V.

Тут пізнав я його на келії число 45 у слідчій тюрмі на вулиці Баторія.

Пригноблений, розбитий, вижидав з тривогою розправи. Був обвинувачений за напад і грабунок у ділича.

Ходило про той однострій, що його вдягнув на себе обдертий десятник Винар.

Граф зробив донесення, що ніби напали на нього грабівники, один приклав йому кріса до грудей, а інші, за той час, зрабували йому гроші й його графські убрання. Його хотіли вбити, а дочку знасилувати. (Дивно було чому так не зробили, але граф присягався, що каже правду).

Довго поліція шукала; вренті арештували Михайла й ще двох стрільців. Двох не могли знайти, а хорунжий Кая згинув на Україні. Близько рік ішло слідство. Михайла воно зовсім зломало. Не міг зрозуміти, як можна на брехню присягати.

— Що я зробив йому, що я йому винен, що він мене хоче вбити? Що йому винна моя жінка, моя дитина?..

(Жінку з дитиною викинули з хати, що її займали в лісі, і вони вернули на батькові злидні.

Працювали ми тяжко, я й жінка, — розповідав, — і дечого вже придбали. І з одежі, і до хати, і коровчина була. Тепер усе піде. Все жінка вдасть на суд, на адвокатів...

— Що вони там зроблять без мене... Починуть з голоду в зимі.

сховни що їх не легко моглаб найти поліція, і то в такім порядку: а) поза самим мешканням (город, пивниця, сходи, дах, фундамент), б) у мешканні, а то в підлозі, суфіті, стінах, печі, в) в меблях, г) в підручних річах, г) при собі.

Треба однак пам'ятати, що як, з одного боку, всюди можна знайти хоч на короткий час добрий сховок, так, з другого боку, **думе важно щонебудь сховати, щоб ні за що не можна було того найти.** Далі забезпечимось перед несподіванками, коли про сховок абсолютно нікому не будемо говорити. При недавніх арештах поліція прийшла до одного мешкання та просто від дверей пішла до вікна, де, піднісши вітрину, витягнула великий пакет «Сурми»; забравши «Сурму» та заарештувавши наемника, поліція відійшла, не переводячи, зрештою, в мешканні ревізії. Отже—сховок був добрий, та що в того?

Розгляньмо наперед, як і де ховати зброю.

І так **стрільна** (набої) найліпше переховувати у **фляшках**. Передовсім треба вичистити кожний набій і магазин від ржі, а відтак висмарувати кожний поодиноким застиглим, згустим товщом (набої окремо, а магазини окремо). Висмаровані добре набой зіспується й укладається у фляшці, бутлі або у слою. Під верх фляшки накладається кусник сухої бібули: відтак закорковується фляшку, але так, щоби корок не виставав але навпаки, щоби був у середині шийки. Сам верх шийки заливається ще ростопленим воском, свічкою, або ляком. Цей ляк, або віск не допускає до середини вохкості. Так законсервовані набой можна держати безпечно в ріці чи ставі, або можна закопати в землю.

— До зими далеко, Михайле, а ваша розправа вже завтра. Напевно вас звільнять. Там там не жандарми будуть вас судити, а фахові судді. Там якась справедливість на світі мусить бути. Якже можна засудити жовніра за ревізію військового майна з приказу своєї команди! Смійтесь з того Михайле! Згадаєте моє слово: завтра вечір підете до дому, до дитини, до жінки.

— Дай то Боже, дай то Боже!.. Але так мене зганьбити, злодія з мене зробити... Злодіям usługувати, слухати їх посьмішок...

Михайло сидів досі поміж кримінальними злочинцями. Звичайно розбійник. Міські бандити звучали над ним доскоху й послуговувались, як своїм чурю.

— Не беріть собі того до серця, Михайле! Не тільки ви, цілий наш нарід зневажений, опльований. Але все те мине! Вас син, Михайле, як виросте, гордитись буде своїм батьком.

На згадку сина знову захмарилось марне обличчя Винара.

— Мій син... То дитина ще, чотири роки тепер має. Слухайте, воно згине з голоду, як мене засудять...

Другого дня ранком Михайла Винара повели на розправу. Я цілий день вижидав його неспокійно, хоч і був певний, що він буде звільнений.

Вже цілком посутеніло, коли почувась хода на коридорі. Забрякотів замок, ключник впустив Михайла на келію.

Хоч темно було, всім впало у вічі його страшно змінене лице. Кожний хотів знати, як пішла розправа, але на його вид застигли слова на вустах.

А він з похиленою низько головою перейшов келію аж до свого ліжка. Сів і застиг непорушно з лицем у долонях.

Усі мовчали.

Я сів біля нього, руку поклав йому на плече.

Важче представляється справа зі **захованням крісів і револьверів**. Із за їх величини. Револьвери можна переховувати подібно як і набой, у великих слогах. Части револьвера треба чисто й добре вичистити та вимастити товщом або чистою мапильною оливою. Відтак обвиваємо так вичищений револьвер шматками напущеними товщом і ще раз сухими шматками. Все це треба завинути ще в папір, або вложити в текстурове пуделко а вкінці вложити у скляний слай в великим отвором. У слою можна помістити ще й набой. Відтак заложити його версткою сухих шмат, між котрі можна ще вложити непромокальний, пергаментовий папір, щоби немогла дістатись вода до середини. Так напакований слай можна закопати в землю, але все до гори дном.

Другим способом часто вживаним нашими селянами, є держати й переховувати ці річі у **стріхах**, та не своїх господарств, але своїх сусідів, котрі не є виставлені на трусси з боку поліції. Добре переховувати таким способом у сусідів неукраїнців. Розуміється, до річей повинен бути **можливої хвилі легний доступ**.

На селі маємо багато сховків, де можна ховати безпечно всякого роду зброю. Добре ховати по **цвинтарях**, у старих **дзвіницях**, по **трупарнях** та в польських **напличках**. На сховок надаються також **дерева**, напр. високі смереки та дупласті осики. На деревах привязується кріс, чи яку іншу зброю, телефонним дротом між густе гадуззя до гильок або до пня.

У кождім випадку треба пам'ятати так: 1) щоби переховувана зброя не знищилась на вільнім

— Михайле... Що є? Що з вами?

Його плечі здригались, трясся, як у пропащенні. — Три роки!—викрикнув і став ридати як мала дитина.

Це було неймовірне. Такий засуд,—засуд жовніра, що ділав з приказу команди,—це глум із усякої справедливості, це не суд, але дика пімета.

— Михайле! Що ви говорите! Це неможливе, ви не зрозуміли...

— Граф присягнув... Не було ревізії, але рабунк.—Ридання знову стиснуло йому горло, але переміг себе.

— Поляки взяли в моєї мамі останню корову, маму буками забали на порозі її хати, але то була ревізія. Лиш український жовнір—бандит, рабівник. Нехай здохне, й він і його жінка й дитина.

— Але я твердий, — говорив по хвилині. Я вже не таке перебув. Перебуду й ті три роки ганьби...

— Пане! Я тільки одного буду тепер просити в Бога: щоби за ті три роки не вмерла з голоду моя дитина. Щоб Бог дав мені ще колись разом з моїм сином піти на вільну. О, я їм відплачу за свою ганьбу!.. Сину,—скажу—дивись! Це ті, що замучили твою бабу, що ганьбою вкрили твого батька, що через них ти терпів голод маленьким... Карай їх! Відплати їм вдесятеро!

— Так, Михайле, буде кара! Ми тверді, ми всі ту біду перебудемо, і ваш син також. Це твердого пня, козацька дитина. Прийде для нас час відплати і слави...

Заскреготів ключ у колодці,—ключник на порозі.

— Ну, прендзей, прендзей, Віняж! Зберай сен! Згорнув свої річі в клунок, простягнув мені руку й пішов.

За хвилину застукотіли віньські копита. Михайла Винара повезли. До Бригідок.

воздуші, 2) щоби була добре захована і не пропала, тому треба часом відвідувати сховок, але обережно, так, щоби не зрадити ні себе ні сховку, 3) щоби можна було в кожному пору, в день чи в ночі, віднайти сховок і скористати з нього.

По містах найліпше ховати такі річі **по чужих подах**, під цеглами—платвами, сплівками, кроквами, а врешті, просто між старим лахміттям. Можна також гарно завинені чи опаковані давати до переховування до знайомих полянів.

Взагалі так зброю, як й інші річі (матеріали, записки) найліпше тримати **поза своїм домом**. Річи, стави, потони дають нам багато сховків. Добрим сховком можуть бути різні **нупи сміття**, а деколи навіть **виходи**, які не дуже радо перешукує поліція.

Теж **дім зі зовні** та **город** дають багато сховків: головню під бляхою, над вікнами, або під ними, між ринвою, поміж цеглами, на даху, у сходах, між цеглами чи каміннями фундаменту.

У **мешнани** приходять на увагу сховки, передусім у **підлогах**, де можна укрити багато матеріалів, коли витягнеться дошка, розуміється так, щоби це не впадало потім в очі. Можна рівнож у витягненій дошці вижолобити з боку малу діру та в ній сховати записки, потім цю діру прибити або приклеїти маленькою дощикою, а вкінці дошку прибити назад до підлоги; в останнім випадку можна укрити маленькі записки.

Рівнож можна мати сховок у **стінах**, за тапетами, тільки мусимо тапету потім старанно приклеїти, щоби не було пізнати її розірвання. Також можна витягнути у стіні цеглу й за нею де що сховати, однак отвір не сміє бути великий, бо при стуканні зараз можна його відкрити. Також можна цвяхом зробити діру в стіні і вложити там записки у скляній, або залізній рурці, яка виглядає сама як цвях.

Суфіти надаються на сховки, коли є прикрашені різними дерев'яними прикрасами. Зате над **висячими лампами** можна нераз де що сховати, лише діри треба добре загіпсувати чи заліпити.

Печі не є добрими сховками, бо поліція з засади їх переглядає; у деяких випадках можна за сховок ужити **рур**, або **кухонної бляхи**. Добрим сховком можуть бути **дошки при вікнах** та **віконні одвірки**. У деяких випадках вистарчить записки прищипити до дошки під сподом.

Із **меблів** можуть надаватися на сховки різні **фотелі й канапи**, хоч їх поліція дуже часто переглядає; добре є **прищипити записки до споду** або верху шафи, стола, стільця, комоди або під дном коновки чи ведра та іншими предметами, де звичайно не дивляться. Можна переховувати річі

в **лямпах**, **посудах** для оливи чи нафти, у **книжках** і **шкільних зшитках дітей**, у **часописах**, в **електричних дзвінках**, **годинниках**, навіть **телефонах** (треба уважати, щоби випадково не прийшов поштовий урядник).

Сховки в одезі чи предметах щоденного вжитку не все є дуже відповідні. Це не значить, що їх не вживається. Тільки вони можуть служити для сховання **дуже малих записок**, а крім того получене це нераз з прецизною працею. Тому таких сховків уживають передусім розвідчики. Не завадить познакомитись з ними.

Так з **предметів щоденного вжитку** приходять на увагу шітки, дзеркала, апарати до голення, правила до черевиків, пушки і фляшки, коли вони мають подвійні стіни чи дна. До переховання записок добре надається мило (розкрити, вижолобити, відтак стиснути і змити водою сліди), туби з пастою до зубів (витискається часть пасти, вкладається записку, потім тиснеться аж паста покриє предмет й вийде на верх), пуделка від сірників (розібрати, вложити записку, зложити й заліпити), коробки від папіросів.

В одезі не треба ховати паперів (шелестять!), тільки записки на **м'якій матерії** (шовк), яку вишивається в сорочку, підштанки, ковнірці, шельки, горсети, краватки, футровані місця на блюзах, фалдованих частинах жіночої гардероби, гузиках. Треба однак бути приготованим, що при ревізії розберуть підозрілого до нага, а його гардеробу доглядно переглянуть. Звичайно, м'які ковнірці, маншети, шкарпетки, камізелки, штани, ковніри, підшивки в рукавах докладно перешуковують. Подвійні підшви та порожні зап'ятки також є дуже звисні. Сховки в капелюхах, плащах, рукавицях, палицях, парасолях, папіросах, годинниках, хустинках, олівцях, ключах є добрі, але ті річі звертають увагу криміналістів. Взагалі треба знати: як з одного боку, нема предмету, якого не можна ужити як сховку, так з другого, **чим предмет менше звертає уваги своїм виглядом та чим більше підходить він власникові, тим трудніше буде поліційному урядникові відшукати сховану річ**.

Все повище це тільки приклади на сховки. Неможливо перерахувати всіх сховків, бо вони залежать від особи, що підшукує сховок, як рівнож від конкретних місцевих обставин. Кожний повинен **сам винаходити** найбільш відповідні й найбільш певні місця, на які не так легко попаде поліція; рівнож треба мати на увазі звичкі поліційних урядників, отже передусім знати, які місця любить місцева поліція перешукувати; тоді таких місць не треба брати на сховки.

Р і ж н е.

З листа боевика в польський війсьну... «Це вже лежить у психіці кожної людини, що вона бунтується, коли попаде в невідповідне їй середовище. Отак явище дається закримітити й у нас воєнків-українців, які творимо заледви 15% із цілого відділу... Хоч мало нас, та зате стоїмо значно вище від поляків. Бо, коли поляки є на низьким рівні моралі, без почину, без почуття обов'язку та навіть патріотизму, у нас українців є сила волі, сильний спозиціонізм та великий український патріотизм; елемент наш вибивається на перші місця та творить із себе тим більшу силу, що є зорганізований. Серед ворожих обставин, між тими, які повні підступу та підлости, бажалиб подавити у нас навіть

душевні почування, як відповідь прямується горда спина боевика, підноситься вгору задумане чоло, палають боротьбою очі, а уста затиснені тремтять: «Я не раб, хоч у неволі! Я вмію хотіти й хотіння свої добувати!» І тут заломлюється цілий розрахунок тих, що всіма силами намагаються убити наш організм. А горстка наша творить із себе одну сильну цілість, — не на те, щоби служити ляхам, але на те, щоби уміти володіти зброєю, на те, щоби могли силою повстати проти ляха, який сам вкладає нам зброю в руки. Ми, горстка, об'єднана великими цілями, великим бажанням волі та світлої майбутності нашої нації, сміло можемо стати як грізний суперник більшості, зігнаної у своїх

підставах. Місто цього, щоби затратитися (чого хотівби наш ворог), наш елемент вироблюється, стає сильнішим, і як такий стихійно переходить у підпілля... Підхорунжий».

Нові книжки. Пропагандивний Відділ У. В. О. випустив дві нові книжки п. з. «Конспірація» та «П. Кречет: Лицарі нерівного бою». Перша з них призначена передусім для членів У. В. О., друга для широких верств українського громадянства.

Додаток «Сурми». Команда У. В. О. рішила поширити з новим роком «Сурму» додатком для заокеанських українців. У додатку будуть поміщені дописи з Америки й Канади, листи наших прихильників, списки жертв та статті на актуальні питання з життя українського громадянства за океаном. Надіємося на живу участь у складанні додатку Відділів УВО та поодиноких наших прихильників.

Хроніка.

Напади, бомбові замах, саботажі, підпали та демонстрації. На постерунок поліції в Підгородинці, пов. Бібрка, кинено 1. XI. бомбу, що здемолювала вугрі піле урядження. Виконавців не зловлено.

— Незнані люде напали на поштовий віз у Дрогобичі з 104.000 злп., при чім вивязалася стрілянина між охороною а напасниками. Останні втекли.

— З початком листопаду невідомі особи, діставшись у ночі до будинку військових летунських складів у Скнилові, підпалили стоячі там літаки. Нікого не зловлено.

— З початком листопаду підпалено на фільварку Зубра, коло Львова, стодолу та 4 стирти соломи, які згоріли. У тім часі незнані люде підпалили 4 стирти збіжжа, власність М. Кучинського в Комарові, пов. Сокаль, та 4 стирти збіжжа в Поторицях, що належать до ординації Дзедунчиків. Далі повстав огонь в маєтку Качановського в Чернігові, пов. Рудки, при чім згоріла стодола зі збіжжам і сарай з інвентарем. У Романові, пов. Бібрка, згоріло 200 гект. сіна гр. Потоцького. Рівнож підпалено в Гряді, коло Львова, кілька стирт, при чім недалеко місця пожежі найдено синьо-жовті прапорці. Також була пожежа на фільварку в Запкові, пов. Львів. Рівнож на Волині зачались пожежі господарств ляхських кольоністів. Так, напр. коло Рівного згоріли на протязі 2 тижнів 2 «осади». «Л. Курер Подзенни» з того приводу пише: «Знову скервавилось небо й знову вогонь нищить доми, господарства і скромне майно кольоністів. Звичайно починали горіти посілости, стоячі з боку, серед глухого поля, і всі дані вказують на те, що знову якась злочинна рука, ворожа нашій державності й нашій кольонізації на кресах, викликала ці пожежі».

— 17. XI. у Львові мала місце під Волоською церквою кривава бійка між студентами українцями а москвофілами. Причину до бійки дали москвофіли, яким не подобалась наша церковна пісня: «Боже Великий єдиний». Польська преса розтрубіла ці події, беручи в оборону (розуміється!) «покривджених москвофілів».

— 21. листопаду відбулись у Львові великі демонстрації української молоді проти большевицького консуляту як протест проти терору на В. Ук-

раїні, приміюваного до українських діячів та проти пахабної «опіки» консуля Ланчинського над українським громадянством на Західній Україні. Вибито вікна та здемолювано частину поміщень консуляту, при чім консуль віддав кілька револьверових стрілів. Одночасно друга група демонстрантів повибивала шиби в домівці «Сель-Робу» та здемолювала редакції москвофільських часописів «Землі й Воді» та «Русского Голосу». Інша група демонструвала перед кацапською бурсою, де повибивала шиби. Одну групу, що йшла демонструвати перед польське воевідство, стримала поліція. По демонстраціях, як звичайно, відбулись арештовання, поляки перепрошували большевиків, а цілком несподівано большевики відповіли демонстрацією перед... польським консулятом в Харкові! Тут демонстрації робила українська націоналістична молодь, демонстранти сидять у польських тюрмах, а там большевики намагаються представити демонстрації як польську інтригу! Думаємо, що українське громадянство на Східній Україні не таке безкритичне; воно ліпше знає большевицьких можновладців, ніж хто-небудь інший!

Гірше варварів. 1. листопаду зібралась в Тернополі кількатисячна товпа українців біля стрілецьких могил та, прикрасивши їх вінками й освітивши смолоскипами, почала співати «Вічна пам'ять» та інші пісні. Це не подобалось ляхам: польська поліція та відділ «Стшельца» напали на українців, витискаючи їх із цвинтаря, при чім впало кілька стрілів. Всі вінки та транспаренти ляхи понизили. На другий день арештовано кількадесят людей, між тим багато учениць.

— В Янківцях, пов. Тернопіль, поліція поздирала з пам'ятника поляглих вінки а біля пам'ятника поставила варту, щоб в ночі ніхто не заложив вінки; крім того розігнала з читальні зібраних після панахиди людей, а читальню замкнула.

— У Довжанці, пов. Тернопіль, поліція розігнала людей, що зібралась біля хреста невідомого українського стрільця, таксамо розігнала їх з читальні, де вони потім зібралась та заборонила аматорську виставу.

Як бачимо, в Польщі навіть поляглим не вільно віддати поклін. Лютий проклятий лише, але знай, що заслужена кара тебе не мине!

Судові розправи. Перед львівським судом присяглих відбулась 25. XI. розправа проти В. Бубели, вістуну УГА під замітом убивства польського легіонера в 1918. р. Обжалованого звільнено.

— Повітовий суд у Львові підняв процес проти Аг. Добрянського за злочин з § 58, якого допустився він виголошенням промови на однім зібранні... перед трома роками. Обжалованого вже судили бж. року за § 58, при чім сидів він 5 міс. в тюрмі.

Арешти й ревізії. У звязку із замахами в часі «Таргів Вєходніх» арештованс, як ми вже подавали, кількадесят людей. У тюрмі ще перебувають: Т. Крушельницький, Р. Качмарський, О. Наорлевич (син огородника), О. Лемішка, О. Кирилюк (рільник), В. Попадюк, В. Махницький (електромеханік), В. Андрушків, Р. Біда, Л. Голшовський (переплетник), В. Добрянський, М. Терещук, І. Вацик, Я. Огородник, Р. Мостович, І. Король (друкарський ученик), Я. Кульчицький, І. Юрак (селянин), С. Цар, В. Гупка, Я. Клішівна, П. Пікасівна, С. Кордубівна, С. Сушкевичівна та О. Волошаківна.

Передавайте з рук до рук, з хати до хати!
Ховайте „СУРМУ“ перед ляхами, бо це нелегальний орган!

Ціну 30 сот.
Просітьсся складати в краю на
„Політичних Вязнів“

СУРМА

Орган
Української Військової Організації.

ч. 12 (27)

Г Р У Д Е Н Ь

1929

Л я х а м.

Народе, Ти, що дав великих світові мужів,
Мужів ума, серця і волі —
Собіж у серце Ти не вклав ні їх глаголів ні
їх слів,

А виріс, як бурян у полі.

Народе дивний! Ледви сам з тяжкої вирвавсь
тюрми,

Ще на руках у Тебе рани.

А вже не хочеш дати нам дихнути вольними
грудями—

І ладиш нам свої кайдани.

Народе подлий, ще кістки своїх замучених дітей
Не спорохнівіви в Сибірі,
А вже чужих дітей сотки, в яких горить вогонь
святий,

Ти пхаш у тюрми сірі.

Немає в Тебе лицарів, що гідній булиб побіди
Самосієри, або єни.

Змінився Твій побідний спів, змінився Твій
побідний хід

а голос пса і хід гієни.

Та є у Тебе лицарі, викладники Твоїх ідей,
Ідей грабіжності й безчестя,
Що, вбрані в грізні панцирі, побудували колізей
На нивах Домб'я і Берестя.

На гордім прапорі Твоїм немає вже орла, а суп,
Що тільки чигає на трупа.

Та знай і памятай про це, — у нас затроєний
є кожний груп

На те, щоб отруїти супа.

Невинних жертв невянна кров на віки вічні
присхне

На Тобі і на Твоїх дітях.
А Твій сплюгаваний покров історія ще розіпне
Як не тепер, — то по століттях.

Народе бідний, памятай, що Ти навкучишся
судьбі

І будеш гідний спожаління,
Тоді катований мій край сторичею віддасть Тобі
Руйну, кров і всі терпіння!

Під большевицьким чоботом.

Трицять мільонів українського населення опинилось під закривавленим чоботом большевицького чечіста. Дванацять років тому це населення скинуло зі себе ярмо московського царату, яке тяжило над ним кілька віків. Тоді то над Дніпром заснувалася національна, ні від кого незалежна Українська Держава. Та не довго тревала радість зисканної волі. З півночі, сходу й півдня почали наступати на молоду державу московські ворожі лави—білі й червоні. Одні і другі несли нове поневолення України, одні й другі були «собрателі русских земель», одні й другі значили свій шлях залізом, вогнем і кровю.

Тільки слова їх були відмінні: коли білі проголошували, що «не було, нет і не будет України» та що несуть на штиках з поворотом стару неволю у виді «єдиної, неділимої»,—червоні йшли на підбій України з піддесливими словами про свободу, любов, братерство та самоозначення народів. Але місто свободи несли—нову неволю, місто любови—ненависть до всього, що українське, місто братерства—смерть всім тим, що не повірили їх брехням та стали в обороні Батьківщини, місто самоозначення народів—нову «тюрму народів». Білі став-

ляли з руїни ще раз ту саму тюрму, що її нарід вже раз завалив: червоні ставляли нову тюрму, ще страшнішу за попередню.

І т му вдержались вони, а не білі. І задержали неволю над українським народом; бо не ставнув цілий український нарід як один мум проти большевицької навали. Ще не вповні зрячий по кількасотлітній неволі, не впізнав старих гнобителів у новій одежі та дав обдуритись їх словам. А коли пізнав їх діла, загорілась Україна повстаннями. Та було вже за пізно!.. Національна регулярна армія була знищена, а зі заходу одночасно наступав другий відвічний ворог українського народу—лях. І коли останній клаптик території Української Держави забрали вороги та замовк останній вистріл з рушниці українського національного війська, відвічні вороги України подали собі руку та залючили мир. Бо й москаль і лях жили та хочуть далі жити із соків української землі. Бо й москаль і лях визискували га хочуть далі визискувати поневолене населення, яке віками працювало на них. Бо й москаль і лях бачуть небезпеку, яку несе їм вільна Україна. Бо й москаль і лях хочуть знищення Української Нації.

По короткотривалій волі попав нарід у ще гіршу неволю, ніж досі.

Московського білого царя нема, але є цар червоний—спершу Ленін, потім Сталін. Їх шлях далеко більш кривавий, ніж шлях їх білих попередників!

Царської охрани нема, але є Чека, яка за нецілих 5 літ згідно зі своєю статистикою розстріляла 54.850 старшин, 260.000 вояків, 371.868 інтелігенції, 192.355 робітників і 815.006 селян. Це є «робітничо-селянська» влада! Кілько в тім числі розстріляно соток тисяч українців! Кілько крім того розстріляно без «статистики», кілько згнуло в боях і повстаннях! Кілько соток тисяч, а то й мільонів згнуло наслідком голоду!

Тюрми переповнені синами України більш, ніж були за білого царя, а Сибір залишився і на далі місцем кари тих, що посміли відмовити послуку Москві. Свобода слова здушена зовсім, як це ніколи перед тим не бувало. З провокації, насильства і смерті зроблено систему, кермовану московським хамом, на якого послугах станув жид-садист.

Українські землі колонізується тисячами московських і жидівських зайдів, у тім часі, коли українських селян висилається у далекий Сибір. Оставших селян винищується податками і ревізіціями, а систему пролетаризації-ожебрачання села поставлено як ідеал!

Так виглядає большевицький «рай», в яким мільони українських селян віддають свою кривавицю на скріплення свого ворога!

Чи ж наближається для Української Нації неминуча смерть? О—ні! Хоч неволя є стократ гірша, ніж до революції 1917. р., але український нарід поступив милевими кроками на шляху до свого визволення. Страшна большевицька дійсність отворила населенню очі; нужда й голод вказали мільонам їх соціального ворога; тюрма, Сибір і смерть вказали їм і національного ворога. У страшній

ЧЕРВОНІ ПІВНІ.

Зоня пліла серед товпи, що штовхала її відусіль. Не бачила нахабних поглядів, не помічувала поклонів знайомих. Шукала між тисячами облич,—одно. Лише це одно мала заєдно перед очима. Скільки разів виринула з товпи висока мужеська постать у сірим кабаті, у Зоні тремтіла надія... та це не був Юрко.

— Що з ним? Де він? Три неділі не показується. Загнівався? Хворіє? Вийшов?

Приспішила ходу. Відсталась з густої маси й пішла швидко спокійнішою вулицею. Чим далі, прокожих було щораз менше. Безлюдна, темна околиця.

Вже недалеко хати озвалась за нею чиясь хода. Озйонулась—ішло двоє польських корпорантів. Притишено розмову переривав раз-у-раз голосний регіт.

Пішла швидше, але й вони приспічили кроку. Звільнилась, щоб їх пропустити вперед, а тоді опинилась поміж ними.

— Добрий вечір. Панюса сама так пізно. Можете, що панюсою проведемо.

Невстигла відповісти, як почувла, що з обох боків тримають її під руки. Сіпнула сильно, та ці лише голосно зареготались.

У туж мить почувся сил іий ляск й оба напасники одночасно її пустили а звернулися до третьої постаті, що виринула невідомо з відки.

Другий ляск і один з корпорантів вихопив хустанку та став стирати кров, що цюркотіла йому

дійсності нагромаджується безмежня ненависть до гнобителів. У стражданнях мільони людей пізнають, що кожний із них втратив з упадком державної самостійности. В огні большевицького пекла скристалізується національна свідомість мільонів, виконується і загартується дух нації, нагромаджується вибухова енергія народу. Вона виладується небавом у страшнім вибуху. Вона вже частинно виладується: спершу в пасивнім оморі—саботуванні волі наїздника, потім у активно-відруховім терорі проти представників зненавидженого режиму, а зчерги в початках організованих оформлень.

Але прийде час, і ця народня енергія розприжеться вцілості. Тоді то при першім зриві української національної революції при українській владі стануть не сотки й тисячі, але цілий нарід як один муж! Ніякі піддесливі слова ворога не знайдуть віри в українським серці; і під найдіпшою маскою українця буде бачити жадні очі московського хама. О, тоді нестральних і байдужих не буде! Смерть ворогам і життя Україні!—буде для кожного законом. Тоді кров соток тисяч замучених у підвалах Че-ки й у сибірських тайгах буде жадати пімети на ворогах! Тоді то мільони, вирвані зі страшної дійсности, віддадуть всі сили для створення великої і світлої будуччини Української Нації.

Не страшна навіть найгірша фізична неволя, коли Дух нації вільний. Можна вистрілювати й вгублювати мільони, можна ожебрачувати й насильно запрягати цілі покоління в ярмо неволі, але коли Дух нації живий, перед нею світла будучність!

Зрозуміли це й большевики, але—запізно! Вони утравалили своє фізичне насильство, коли вже десятки тисяч найдіпших синів України несло своє життя в жертву за високий ідеал Самостійної, Соборної України. Вони ще й довго потім фізично здушували кожний прояв національно-державної ідеї. Щойно переконавшись, що самою фізичною

з носа та губи. Його товариш сягнув за чимсь до кишені та в цей мент дістав боксером у груди і впав на землю.

Зоня пізнала Юрка.

Він швидко зігнувся і підняв револьвер, що випав із кишені напасника. Опісля Зоню під руку ходім.

Відійшли, заки хулігани опам'ятались.

— Я був у вас. Дожидав Тебе та, вренгті, мусів гти. І добре, що вийшов.

На воротах: мушу попрощатись.

І заки Зоня змогла щонебудь сказати:—будь здорова, спішу, мене дожидають. Міцно стиснув руку, глибоко заглянув у вічі. Повернувся і швидко пішов.

II.

Мати Зонечки ще нестара й дуже енергійна. Батько помер давно і вона сама вела господарство та виховувала дітей. Вивела їх у люде та не мала з них, як казала, потіхи.

Старший згинув під Львовом. Другий син скінчив гімназію та замість вчитись далі, або шукати якогось путнього заняття, пристав до якихсь мандрівних «комедіантів». Казав, що хоче працювати для мистецтва. От і волочить тепер по світу та примірає з голоду. Може ще колись опам'ятається і візьметься до якоїсь роботи та стане чоловіком...

А Зоня, наймолодша, скінчила учительську семінарію. Побивалась за посадою, та досі надаремне. Та що там посада. От Зоні товаришка, мо-

лою не покорять нації, постановили розпняти її Духа. Москалі вдягли на себе маску українців. Вирвадивши т. зв. українізацію промовили до мас— українською мовою. На рідній мові поневоленних мас спобителі зачали проголошувати московські ідеї. Ними думали вбити національну свідомість, загроїти українські душі моральною гангреною.

Та національний організм був вже за сильний, щоб підтатись отруї. Навпаки, він зачав використовувати т. зв. українізацію для свого посилення, вкладаючи в цю українську форму і—український зміст. Розвинулась зажерта, тиха боротьба. Вона ще не скінчена,—але тереза побіди вже перекилилась на український бік. Бачать це й большевики: роздерті внутрішніми сварнями на кілька таборів, при економічній руїні країни, в обличчі голоду й невдачі всіх плянів та наближуючої катастрофи, вони у скаженій люті, яка свідчить про їх безсильність, кинулись знову до масового фізичного терору, долучаючи до нього провокацію.

На Україні вв'арештовано недавно багатьох національних робітників, світочів українського народу, які ще досі не зігнули під большевицьке ярмо. Тим способом мається не тільки відсунути від праці для українського народу найкращих його синів. Червоні гнобителі також бажать заінсценізуванням процесу, в яким шляхом провокації будуть арештованим закидати приналежність до політичних організацій, зв'язаних з поляками, компромітувати цілий український національний рух. Це вони вміють! Вони навіть «Українській Військовій Організації», яка оружно бореться з польським наїзником та не один член якої згинув у ляцьких казачатах або на шибениці, закидають союз з... поль-

ським фашизмом! Та даремний труд гнобителів! На їх методах пізнався вже цілий світ, а вже найліпше їх знає, бо на власній шкурі, український нарід! Української національної ідеї не знищить вже ніякий большевицький терор і ніяка їх провокація! Навпаки, вона несе та принесе знищення московському гнітові!

І не досягнуть большевики цілі й поза межами свого державного досягання—на Західних Землях України, Закарпатті та між українською еміграцією в Європі та Америці, де бажать знищити кожний прояв української державницької думки, щоб тим способом улегшити своє діло знищення у себе дома. Тут їх метода не терор, але ширення розкладу і деморалізації, затрювання всього, що українське, моральною гнилю. У кожнім народі знаходиться суспільне шумовиння, тимбільше є воно в поневоленім народі. З такого то шумовиння яке злакомилось на большевицьке золото і з останків нашого духового рабства повстала у нас навіть ціла течія, т. зв. радянофільство. Це такийже чиряк на нашім національнім організмі як і польонофільство. Оба вони як політичні концепції нереальні, бо так московські большевики як і ляхи тримають їх для розкладу українського громадянства—українськими руками. Радянофільство, подібно як і польонофільство, має ширити духа рабства, зневіру у власні сили народу, шоби тим затрюїти наш національний організм. Але і тут марні зусилля большевиків. Радянофільство не стане недугою цілого національного організму. Воно є лише чиряком, якого можемо вирвати й вирвемо з корінем.

Львівські демонстрації є передвістником того.

Одиноким неоспоримим доказом вини є приловлення на горячій вчинку і то в присутності свідків.

лодша від неї, а вже рік заможем. Пощо дівчині іншої посади? Тільки Зоня дурна. Не вміє принадити.

Ще одна думка примарою стає перед нею: такі страшні часи... слідять, арештують. Ще Зоня вмишається до чого... Молоде то, дурне. Ходи потім по криміналах за нею, та кланяйся ключникам.

Думала про це цілий день і легше зітхнула, коли Зоня, нарешті, вернула до хати.

— Ти де так довго була? Тут Юрко дожидав тебе ціле пополудне... Скажи-но, Зонечко, що ти собі з ним гадаєш?

— Я? Я нічого.

— Так? Можливо. Ти нічого ніколи не гадаєш,—але що він собі думає? Чого лазить сюди раз-у-раз? Кавалер знайшовся, академік без зап'ятків.

— Мамо—почала Зоня, та мати їй перервала:

— Я проти нього нічого не маю, він хлопець

дуже порядний. Але того ще замало. З нього люде не бутьть. Ти шукай собі не такого. Доктор, інженер, купець, але не Юрко Безрідний. Скажи йому, хай дармо не ходить. Хай краще вчиться.

— Мамо. Таж Юрко й не думає женитись,

Щож вам шкодить, коли часами заїде?

— Не думає? Той заходить не має пощо. Нехай не ходить, то може швидше хто інший навинеться. А то бачить кожний—ходить тай ходить. Вже всі питаються, коли весілля. Знаєш, який тепер світ...

Зоня не мала сили відповідати матері. І не

сміла. Привикла від дитини, що мамине слово—святе. Але чула, що це хвилиня, а не видержить і розшлачетая.

— Я втомлена, мамо, піду спати—промовила на силу й пішла до своєї кімнати.

III.

Не могла заснути всю ніч. Нерви тремтіли. Напад перелякав, розмова з матір'ю довершила краю. Юрко з'явився на мент так ненадійно і таксама пропав. Куди пішов? За чим? Хотіла йому тільки сьогодні сказати...

Він спішив; «дожидають».

Це ті його нерозлучні. Бачить їх раз-у-раз з Юрком. Не вони, ті два, що так непривітливо, вороже все дивляться на неї, це вони дождають. У них якась конспірація, сходини.

— Юрку, бер'жись, Юрку, пам'ятай на Зоню—кричала її змучена душа.

Сіріло на дворі, коли заснула. Побачила страшній сон.

Край якогось великого лісу. З Юрком береться болотяною дорогою серед чорної ночі. Що хвилини западає у глибокі калюжі води. Січе осінній дощ. Страшний вихор не дає нічого сказати.

А довкола червоно-червоно.

Огнянні своии лискавками прорізують небо. Рече худоба, повітря тремтить плачем, адрігається від страшних прокльовів.

— Юрку, вернімось, бл...ає його—куди ми йдемо?

— Бачиш; червоні півні—відповідає.

Щоб баламуцтво не ширилось...

Нераз вже ми підносили різні труднощі нашої революційно-визвольної боротьби і то так ті, що їх спричиняють зовнішні вороги, як і ті, що виходять із нашого таки українського нутра. Що вороги шкодять У. В. О., це ще є для кожного зрозуміле, незрозумілою натомість являється ця обставина, що наш революційно-визвольний рух подибує на своїй дорозі різні труднощі теж з боку членів власного громадянства.

Ми підносили, що боротьба яку веде У. В. О. проти займанців не легка, коли—поминувши всякі інші труднощі—взяти хочби на увагу це, що методи підпольної боротьби у нас ще доволі нові та що нам багато ще треба вчитись, щоб ми могли при найменшій складі жертв покористуватись як найбільшими успіхами. На тему тих жертв, а зглядно відношення жертв до успіхів виринають серед нашого громадянства різні міркування.

І от деякі люде міркують собі, що все булоб гаразд, якби власне не ті жертви. Вони навіть у своїх каварняних гутірках готові дати всякі «рецепти» на спосіб ведення революції, вони навіть встановлюють границі для відношення жертв до наслідків, в яких саме належалоб вести революційну роботу, мовляв з нашого боку о ця жертва—з противного десять. І це так гарно й у такій примамливій формі представляють, що ви необсягомлені з практичною роботою, із захоплення будете захлистуватися та рівночасно жаліти змарнованої геніяльності недочінованих революційних тактиків.

А скажіть їм, щоб вони самі виявили в практичній роб. і цей свій небуденний припас знання або в конкретнім випадку «поставили» плян якогось навіть дрібного завдання, то тоді почуєте: «Знаєте, ми всі такої роботи не можемо виконувати... впрочім... не всі ми надаємося саме до такої роботи... то бачите... треба виімкових людей, що

вмілиби вчутися... треба фанатиків...» і знов вертають до єдино доцільних і непомильних революційних правд, засобів рецентів то що. І хоч такої роботи не можна називати позитивною то всеж таки... Бог з ними! Бож годі хвилюватися з цього приводу, що люде мають охоту побавитися «в революціонерів»... в балачках. Навіть до певної міри розуміємо, що їм це і потрібне для того, щоб **оправдати своє неробство** а в крузі своїх знайомих заграги революціонерів. Впрочім, вільно кожному мати свою думку, свій плян що до єдино доцільної, революційної акції.

Та попри цих людей, що в більшості не претендують на ніякі особливі почести в революційному житті а тільки так «від неділі» бавляться «в революціонерів» є ще й такі люди, що не вкладаючи рівнож в це життя нічого, бажалиб на **революційно-визвольному русі збити капітал і по хребтах справжніх революціонерів незнаних і тихих героїв таним коштом вилізти на верх** та пишати в сяйві революційної величності. А коли в цих їх стремліннях повинється їм нога й вони найдуться **поза снобками організованого революційного руху** (бо революційний рух вимагає від членів не слів а чину) тоді вони не перебирають у ніяких средствах, щоб рух цей, коти не понизити й оплюгавити, то хоч йому «причепити латку». До цього зміряють вони різними шляхами, але залюбки послуговуються тактикою **«критих» ударів**, яка впрочім єдино відповідає їх моральній вартості.

Як це на практиці відбувається, то для прикладу згадаємо тут дещо про таку **гантику** деяких людей які відштовхнені від революційного руху не можуть з цього приводу вибачити У. В. О., що позбавила їх монополію репрезентувати в своїх особах революційний рух та спиратися на цю «не-

відому підпольну» т. зв. У. В. О. й зловживати її імя для сиріплення своєї особистої позиції в громадським житті.

Є за океаном український часопис «Народня Воля» орган українського Робітничого Союзу, який спочуває певній групі людей тут у краю; а за те «стовни» цієї групи пересилають час до часу до «Нар. Волі» різні дописи. Не входимо блище в ці взаімовідносини, хоч ніде правди діти, моглиб люде, що гуртуються біля «Народньої Волі» зробити щасливіший підбір своїх співробітників, та дописувачів з краю. Та щож люде відділені океаном всяко собі міркують. Бо й щож, мовляв, тут поганого, коли з краю, терену безнастанної борні, перешле хто там якусь допись: цікавож знати за океанським братам, як воно там твориться в старім краю. Але помістять ось так на цей приклад допись: «Польська зараза». З неї довідується наперед читач про різні провокаційні методи польського правління, щоб при кінці дописі, так мимоходом вичитати, що ця польська провокація найшла своє прибижище... «в т. зв. У. В. О.», що замах не влаються на пошталіона, поштарку.. бо все всх спіймають»; а чаще читаємо: «на що воно потрібне? Хіба на те, щоб ще один гурт молодих людей загнати в тюрму й оправдати поліцейський терор?». Згадується в цій дописі, що «пишуть зі Львова» і «що імя називають» провокатора, що то ніби мав до діла з бомбами на Східних Торгах і дальше «допускають», що ще більш сидить у керівництві організації» (Нар. Воля, XI.29).

Всякому посторонньому чоловікові моглоб здаватися, що ті люди, що «пишуть зі Львова» може й справді хотілиб помочи У. В. О., та дійсно повні овятого вогня боротьби з—«тварюками». Та не таку ціль вони переслідують! Впрочім до боротьби із усякими тварюками, що справді у витворених умовах ляцької моральної гангрені, стараються підготовлювати свої чинива, треба трохи більше

моральних цінностей, ніж вони їх мають. Чому то вони не реэпьяались тоді, коли то їх кровні однопартійці потапали в польській грізній провокацій й налосили необчислимі шкоди цілому українському загалові та загнали сотні людей до польської тюрми? А коли ходять о «т. зв. У. В. О.» то—розуміється не завадять їх ударити. Хай—мовляв—знають усі, що в тій У. В. О. процвітає провокація та й що робота її зводиться до... дівачьких ігор. А чому спитаєте? Ясно, тому, що їх там немає. Якщо вони там булиб... го! го!.. вониб доперва показали, що це революційна робота; вони всяких тварюк стерлиб на порох. А так, добре їм т. є «т. зв. У. В. О.». Хай знають по чому сіль. Не хотіли нас признавати, довше тримати в себе, дозволити нам збирати громадсько-політичний капітал, хай їм тепер за це — провокація.

Кожна організація а до того підпольна гаразд здає собі справу з того, що провокація це найбільше лихо в її житті тож і з цєю язвою всі підпольні організації через цілий час своєї існування боролися й боряться. І У. В. О. на протязі своєї діяльності попри всі злосудні справи звертала й звертає **пильну увагу на це, щоб до її нутра не закралася ця гниль**. Знаємо рівнож, що провокація неконечно мусить загнізджуватися в нутрі, щоб стати для неї грізною. Вистарчить нераз, коли молоді члени, чи то в наслідок неосторожних висловів, чи то в припльві звіритися з чимось вишопляється перед найліпшим—на око—т варишем або знайомиим постороннім чоловіком (бо й таке бувало), чи в загонистій самопевності або самохвальбі вискажуть якесь необачне слово а вже можна сподіватися що воно не мине вже уха дефензиви.

Коли ходить о послідні арешти знагоди Східних Торгів то з ходу поліційного слідства годі щонебудь твердити бож є відомо що **сама поліція** дуже часто послуговується методом поширювання вісток про провокацію, щоб таким робом нанести

Зступила та рішуче застукала до дверей Юркової кімнати.

— Увійдіть!

Назустріч—збентежене обличчя одного з тих Юркових нерозлучних товаришів.

— Хочу бачитись з Юрком. Його нема?

— Нема. (Таким тоном, що Зоні ясно стає, що не хвилево його нема, але нема вже давно й либонь не буде).

— Де він? Скажіть мені. Ви мусите мені сказати. Товариш чогось мнеться і мямрять щось у роді «не знаю».

— Чуєте: мусите все сказати.

*

Довге оповідання. Вриване й безладне.

— ...Ми пішли. Тр'яка... Щасливо виконали завдання. Вітер допоміг. Аж надто допоміг. Величезна заграва митю охопила цілу оселю. Все стало так швидко, що ми чули за собою тріскіт вогню й брентіт скла, що падало на землю. У селі счинився лемент і крик, а ми, серед метушні, рвали загумінками скільки сил в ногах й у грудях. По дорозі хтось крикнув нам: стій. Та ми його кулаком у груди, звалили з ніг і далі. Ще півтора кілометра, найбільше, остало до залізничного шляху, де ми мали скочити до поїзду.

— Крик і тупіт за нами. За нами гнали. Бачили нас, бо ми бігли чистим полем.

Нам духу не ставало, у горлі висохло, а вони на конях.

— Заляжмо і стрілаймо—сказав хтось.

— Ні—на це Юрко—їх більше, побють усіх тікайте. Кожний в іншу сторону. Вже.

Його наказ був такий рішучий, що ніхто не міг спротивитись. До надумання не було часу. Хвилянка застанови булаб нам сказала, що в Юрка щось іншого на думці. Почули наказ і митю розбіглись.

Я кинувся у річку, переплив на другій бік і найшов захист у знайомого селянина. Мій товариш добіг до залізниці, потрапив якраз на поїзд і причепився.

— А Юрко?

— Я чув стріли та крики за собою, на тім місці, де ми розлучились. Мені ясно стало, що Юрко не тікав, але залишився на місці, щоб ослонити нашу втечу. За мною ніхто не гнався. Я пристав на другім березі й довгий час наслухував. Стріли падали спершу густо, опісля щораз рідше. Юркові вичерпувалася муніція. Врешті його револьвер замовк.

— Зате ріс щораз більше крик і переходив у дикий рев скаженої юрби. Видко збігалось від огню щораз більше народу. Вогонь шалів так страшно, що не можна було й думати, щоб його одолити. Тому кидали даремне змагання і гнали сюди, на поле, щоб наситити принаймніше пімсту...

— За два дні я зійшовся з тямтим товаришом. Ми стали розвідувати по тюрмах, по поліціях. Про Юрка—нічого не знали.

— І досьогодні ніхто не знає, лку смерть вигадали для нього озвірені мазурк.

— Вернись! кричить з розпукою та вітер розвіває її голос а в цюж хвилину бачить, що Юрка нема біля неї.

— Вернись! кричить несамовито й будиться.

IV.

Минали дні й затирали вражіння сну. Лише два слова: «червоні півні», вжерлись у пам'ять і нагадували щось страшне, таємне, що підсвідомо тієї ночі пережила.

Юрко міжтим не давав про себе й чути.

Зате неслися відусіль тривожні вісти. Якись ватаги зявилися по селах, іздили на конях, в одних одностроях і козацьких шапках, при зброї, і яшили станиці жандармерії а навіть відділи війська. Говорили людам, що починається наново боротьба за волю. Рух починався по селах. Селяне відкопували закопані кріси і скоростріли, чистили їх, ножами вправляли, дожидаючи дальших наказів. Небо палало. Багряна заграва віщувала світанок...

Щось одначе сталося і замість весняного сподіваного ранку, впали глибокі сніги. Могильним саваном сповили розбурхану країну, заморозили горячі поривання, хоч їх і не приспали. Невирішене питання нависло над білими нивами:

— Чому? Як довго дождатися?

*

Морозного, ясного вечера Зоня вертала до дому. Вже місяць працює як учителька «Захоронки» Рідної Школи. Дуже вдоволена своєю роботою. Радіє тепер, що не дістала державної служби. Бу-

лаб силіла десь між мазурами й марнувала життя навчанням і виховуванням майбутніх ворогів свого народу. А так живе працює між рідними. Почуває всім серцем, що її робота доцільна й корисна.

Має дітей від 3—6 літ. Спершу таке те дивне було, зяляк не. Матері приносили дітей і йшли на роботу, а діти плакали й верещали на всі голоси. Але завоювала їх. Тепер плачуть, коли мамі забирають їх до дому. Бавляться, співають про чорну рілю, засіяну кістками, про стрільчика, що їхав на війноньку й машерують гордо та прибивають маленькими ніжками «раз, два, три». А відходячи до дому моляться разом до небесної заступниці

... Де наші предки конали в ранах.
Не дай там жити дітям у кайданах.
Не дай в неволі нам пропадати,
Україну вольну верни нам мати».

Матері, що приходять вечером по діточок, моляться з ними разом а й Зоня сама почуває якесь дивне зворушення, коли дивиться на тих найменших, що з очима впиєними в святу ікону моляться за долю матері України.

Зоня радісно вертає додому, де мати дожидає з вечерею. Свідомість добре сповнюваного обовязку наповнює серце гордістю.

— От, нехайби Юрко прийшов, подивився на моїх дітей.

Думка про Юрка нагадала їй, що вже дуже давно його не бачила. Що з ним справді сталося? Проходила саме попри «Академічний Дім».

паніку всередині підпольної організації та по часті дискредитувати її престиж на зовні.

Тоді покищо перерішувати справу в одну чи другу сторону, годі із скупих відомостей й до того баламутних витворити собі точний образ бо ми знаємо, що нераз уже через таке перехоплення нанесено неодному чоловікові шкоду на честь. Коли виявиться, що провокація мало дійсно місце й що є провокатор то тоді ми не підемо за радою і допомогою до цих панів, що «пишуть зі Львова» але самі цю справу полагоди́мо так як **уже нераз** полагодували.

Розшибаються панове, в доносі над тим «новим гуртом молодих людей загнаних у тюрму» та згадавши про «поштаціона... поштарку... по езуйтськи питають» на що воно петрібне?»

Не знаєте панове? А на що воно було потрібне тоді, коли ті, «що пишуть зі Львова» «сиділи в керівництві організації»? Невжеж важко вам, пригадати собі не так то впрочім давні часи? Тоді не кервавилася ваша езуйтська душа, що «гурт молодих людей попадав у тюрму» «тоді не робили ви з цього приводу крику а навпаки вважали це

Боевик і військо.

Загально панує думка, що головним завданням члена підпольної національно-революційної організації є **шкюдження** та **знищення** державної сили гнобителя. Забувається однак, що на тім завдання не кінчиться. Навпаки, «знищення» є шойно початком того завдання і то, здебільшого легшою його частиною. Бо від тепер вириває необхідність творити **власну силу** (цивільну та вій-

самозрозумілим наслідком при революційній роботі. Та ба! при кожній нагоді панове «що пишуть зі Львова» підкреслювали ви **конечність** такої роботи, **конечність** жертв, закликали навіть до «**крвьожерчости**» (не пригадуєте собі?) а сьогодні нібито спочуваючо, здивовано-злорадно питаєте: «на що воно потрібно?»

Ми на це можемо відповіди дати, воно потрібно на це, щоб ми не стали—на вашу подобу—людьми необмежених апетитів і виглядів з душею рабів; щоб очистити суспільну атмосферу від таких людей як ті «що пишуть зі Львова», які щодня дістають поличники й доброю міною задоволено говорять про національне достоїнство, яке на вашу думку заключається в тому, щоб під кожним ворожим ударом у ваше лице подаватися взад й підривати це все, де вас немає. Воно потрібне на це щоб ми не стали такими «героями» як Ви але справжніми революціонерами з душі, тіла й крові, не спекулянтами на біржі суспільних настроїв але невтомими робітниками, що жертвенною, твердою працею мають промощувати шлях до остаточного зволення.

ськову), так зорганізовану, щоби вона змогла оборонити шойно добуту волю проти наступів ворога із зовні та посилити авторитет національної держави також внутрі.

Власне тут починаються перші практичні взаємовідносини поміж «боевиками-революціонерами» а «військом». Боевик-революціонер, який при помочі саботажів, атентатів та інших способів пд-

його на смерть. Ростріл завтра.

Вечером, коли прозвонив дзвінок на спочинок і тюрма стихла, продер типу неадаційний оклик:

— Слава борцєві!

А з усіх вікон відгомоном:

— Сла-а-ва!!

Остання почесть лицарєві, останній привіт від товаришів...

Ніхто не міг спати. І він мабуть не спав. Здавалося, стояв перед нами з блідим, тихим лицем...

Тиша. Ніч. Безсердечний годинник на Бернадянськїм костелі відзвонює безупину свої години... Кожний удар—крок ближче до могили. А здалека—дбходить голос притишеної ходи.

Він ходить по своїй саїтній келї... чи проходжується ключник?

Мій тавариш устав і підійшов до стола. Засвітив свічку і став щось швидко-швидко писати. Я давнись довго на нього, врешті встав і тихо підходжу. Через плече бачу—дрібні рядки вірша. Палкі слова захоплення, а далі тихе прощання з ним... Пам'ятаю останні слова:

«Працай! Імя Твое від нині

Стало для нас символом бою...

В людства оновленїй годїні

Слава і честь Тобі, Герою!...

Мрячний досвіток збудив нас стуком зап'яток, брязкотом поліцейських шабел та розмовою півголосом на коридорі. За хвилину на долі застукотіли копита, заторохкотіли колеса...

Повезли.

Нерівна боротьба взяла свою жертву.

польної боротьби підкопав ворожу силу та вкінці, скинув її—мусить безпосередньо після цього співпрацювати при організації **власних військових відділів**, що моглиб своєю силою та формою закріпити здобутки повстання-революції проти знову наступаючого ворога. Таксамо як боевик-революціонер **перший** зачинає боротьбу, так рівнож мусить він бути **першим**, який працює над утворенням **правильної армії**.

Про оправданість цього домагання можуть нас ясно пересвідчити різні історичні приклади, навіть з нашої власної історії. Упадок монархії у Росії в 1917. р. дав можливість українським національно-революційним силам, що досі вели підпольну акцію, підняти отверту боротьбу за **державну незалежність** України. І хоч вони були в ставі повалити московський режим і створити українську державну силу, всеж **бракувало тих військово-оразованих провідників**, що змігли з українців, повертаючих з російської армії створити зараз сильне національне військо, мобілізувати запілля та охоронити державні кордони проти наступу російських білих та червоних лав.

Подібне положення було в 1918. р. у Східній Галичині. Вправді гурт запалених патріотів, молодих старшин-революціонерів, міг вивісити у Львові блакитно-жовтий прапор і тримати короткий час місто у своїх руках, однак бракувало дальших підготовок, власне зорганізованя на провінції більших військових відділів для негайної помочі львівському фронтові; а тільки тим способом можна булоб утримати здобуток революціонерів. Без фахового знання та співпраці **вистарчанчої кільности військово вишколених сил**, що моглиб перевести мобілізацію, доставку матеріалів та амуніції, випрацьовати суцільний план наступу чи оборони тощо, не можна було і при найбільшій пожертві одниниць осягнути успіхів проти переважаючого ворога.

Також інші народи опинились перед такою самою проблемою. Польські революціонери під проводом Пілсудського (П. О. В.) вели давно до війни **правильні військові курси**. Крім того члени П. О. В. («Польська Організація Войскова») служили в австрійській, німецькій та російській арміях, щоби тим способом набути військового знання, яке вони викридали при вибуху світової війни для організації своїх легіонів, а потім і національної армії. Також більшовики мусіли вже в короткім часі переорганізувати свої революційні маси в **правильні**

військові відділи. Однак і їм бракувало своїх «пролетарських провідників». Проблему провідників розв'язав Троцький в цей спосіб: він притягнув **давних вишколених царських старшин** а на їх боці поставив для контролю комісарів, отже партійців, які мали нагляд над фаховими розпорядками «скєца». Шойно, коли вишколено вистарчаючу кількість «червоних» старшин, зірвано з гою системою.

З тих прикладів бачимо, що кожний член У. В. О. мусить усвідомити собі свої дальші завдання. Не вистарчає тільки на підставі національної свідомости та волі до чину бути пробоевою частиною національно-визвольної боротьби, що кидає перші гранати. Кожний мусить здобути ще й те **військове знання**, що вможливилоб йому після вдатного переведення перевороту **брати антавну участь в організації нашої національної армії та бути в ній провідником**.

Завдання революціонера-воїака після перевороту є дуже широкі, бо деб його не поставили, всюди стрінеться він з найбільшими труднощами та мусить зачати працю просто з нічого. Чи буде він брати участь у вуличній боротьбі або стояти в окопах ново утвореного фронту, чи піде до запілля для переведення мобілізації або для зорганізованя воєного промислу, що має нам забезпечити запотребовання зброї, амуніції та воєнних матеріалів, всюди буде він мужем довірря, на котрого інші будуть дивитись із запитом, тому всюди повинен він своїм почином та фаховими відомостями поривати всіх інших за собою.

А це фахове знання не дається в останній хвилі «імпровізувати». Ми не можемо, подібно як це було в рр. 1917-18, стати безрадно та вичікувати помочі від антанти, Вільсона чи навіть від Господа Бога.

Ми й називаємо себе також тому **військовою організацією**, щоби кожний член був свідомий того, що він мусить сьогодні усвідомити собі ті завдання, що чекають його в будучині, та відповідно до того буде поступати, то майбутню нашу війну будемо вести з більшим успіхом, бо будемо розпоряджати великою кількістю людей, з яких кожний, поставлений на своє місце, **буде знати, що має робити**.

У наступнім році будемо друкувати статті про військові завдання боевика (на фронті, в запіллі, у ворожій війську) та про інші його обовязки, що чекатимуть його в перших днях після вибуху народнього повстання.

Фінляндія.

X.

На спільній конференції, відбутій в Берліні дня 26 січня 1915 р., між представниками Фінляндії з одного, а представниками німецького генерального штабу, військового й закордонного міністерства з другого боку, прийнято проєкт, на основі якого німці, в доказ «своїї симпатії до Фінляндії», **зобовязались вишколити військово 200 фінляндців**, а то на те, щоб — як сказано в протоколі — «познайти фінляндців з німецькою культурою» і військово духом, як також, щоб підготувати певний кадр людей, здібних, на випадок фінляндського повстання, стати на чолі плянової, військової акції». Як осідок курсу назначено мале містечко в Гольштайні, Локштедт. Керівником курсу назначено штабового старшину, учителями — одного старшину—піхотянця й одного сапера. Для важніших предметів назначено крім цього одного стар-

шину генерального штабу сухопутних військ й одного морських сил. На випадок потреби учительський склад мав бути збільшений. На курсі мало відбуватись навчання з області піхоти й забезпечення про окопи, вмілий спосіб нищення і зривання залізничних шляхів і всяких інших об'єктів, як — пристаней, кораблів тощо, як рівнож про партизанський спосіб ведення війни, а вкінці, у невеличкім обсягу, мали відбуватись практичні військові вправи. Курси мали тревати 4 тижни або й довше. Фінляндці зі свого боку зобовязувались, як це сказано у протоколі, шанувати своїх учителів і повикуватись їх наказам, тимбільше, що учителі не мали над учасниками курсу ніякого права кари. Всікі проступки курсантів мали піддавати під юрисдикцію горожанських німецьких судів, по нормам, прийнятим у відношенні до чужинців. Курсанти тим самим не входили у склад німецької армії.

Засуджений.

Я бачив його один момент.

Крикнув хтсь: «іде!» і ми поскоплювались та повисли на решітці тісного тюремного вікна.

Невеличка постать, сірий одяг, чорне, буйне волосся і крейдяно-блїде лице мигнуло переді мною. Попереду ключник, позаду жандарм.

Серце в кожного з нас валило молотом, кожен мяз тремтів.

Так отце він... Злочинець, що має впасти невдовзі з розтороценим черепом... Герой, що не завагався віддати життя за свою ідею... Дитина, що за нею мати товче головою об тюремну браму...

Ішов рівною ходою, тільки голову схилив чомусь у долину. Разило його сонце? Чи шукав своїй могили? Лице у нього було блїде та страшне своїм спокоєм. У нас рвалися нерви й кожне серце линуло до нього. Нам бажалося шось сказати йому, кликнути слово розради, дати йому відчуття, що він не сам, що гине серед товаришів... своїх.

Але ніхто не найшов слова. Нас онімив його спокій. Він був сильніший за нас усіх. Здавалось, колиб побачив нас, всміхнувсяби здивовано на наш стривожений, ніяковий вид і сказав!

— Заспокійтеся! Все в порядку. Все йде так як має йти.

Блїде обличчя й наїжений штик давно пропали за вуглом а ми все чепіли на вікні впливими чолом в решітку. Куди його поведла? Переслухання? Конфронтація? Побачення з рідними?

Прийшов ключник і зігнав нас з вікна. . . .

Вечером стало відомо: наглий суд засудив

Обов'язуючий однострій був пластунський. Ці всі застереження ставили німці тому, що, на їх думку, не було доцільно, з огляду на можливість розконспіровання, зараже переодягати молодих людей у німецький однострій. Провідником курсу назначив німецький генеральний штаб майора Максиміліана Баера, що більшу частку свого життя і діяльності присвятив розвитку організацій молоді, зокрема пластунських.

Дня 25. лютого 1915. р. майор Баер прийняв перший транспорт молодих фіняндців, в числі 55 людей. Невеличке місто Локштедт мало великі бараки, побудовані ще для французьких полонених у роках 1870—71 й найбільшу в Німеччині площу для вправ та пригоже поземелля для практичних військових вправ.

Перші вражіння, що огорнули молодих курсантів, не були вайкраші. Підчас подорожі до Берліну вони не сміли говорити ні з посторонніми людьми ні навіть між собою. В Альтоні бля Гамбурга не багато бракувало, щоб їх, як підозрілих, не арештовано. А тут у Локштедт зустріли знову казаметну атмосферу, суворість, з чим вони досі не мали змоги ні нагоди познайомитись. Попри строгу дисципліну царяла тут ще й спартансько-військова невибагливість і простота. Сім годин денно вправ й одна година теоретичної науки, відпочинок на твердих леговинах, брак найменшої вигоди, а в додатку до цього прості й одноманітні харчі—все те не мало нічого особливо приманливого. Згодом однак курсанти, освоївшись дещо з новим положенням, замінювали ці всі недостачі гумором.

У практичних вправах виявляли курсанти великі спосібності, особливо в цільній стрільні й у витривалості підчас довгих походів. У короткім часі число їх зросло до 170. Назначений 4 тижневий а відтак 6 тижневий час тривання курсу продовжено на пропозицію майора Баера, а одночасно німецький генеральний штаб дозволив збільшити число учасників до тисячі.

Однак у далішнім ході справ виринули різні ускладнення, які мали на цілі фіняндську справу в Німеччині поставити під знак запиту. Ці ускладнення були започатковані в кругах німецького міністерства війни невідомими чинниками, яким удалось навіть добути наказ, силою якого курси мали бути припинені, а учасники розформовані. Цей підступний ворожий удар успів, в саму пору, спаралізувати шеф німецького генерального штабу, який доручив збільшити зідділ до сили одного куріня. Однак ворожі затії не вгавали, з цим тільки варіантом, що вони розгорілись у боротьбу, в якій проти себе станули—з одного боку шеф німецького генерального штабу, а з другого—міністр війни: цьому останньому вдалось навіть добути наказ із царської канцелярії дотично розв'язання курсу й розформовання відділу.

На щастя керівник фіняндського бюро в Берліні розпоряджав широкими і впливовими зв'язками, особливо в кругах генераліції, завдяки чому вдалось ще й на цей раз відсунути небезпеку. Як вислід ріжних старань вийшов у міс. серпні 1915 р. царський наказ, на основі якого із курсантів мала бути створена окрема формація т. зв. «вишкільний відділ Локштедт», що в його склад не сміли входити німецькі горожане, однак який мав бути підпорядкований німецькій військовій команді. Ко-

мандною мовою мала бути німецька; однострій—німецьких стрільців.

У часі, коли провідні фіняндські кола переживали тижні й місяці великого нервового напруження, залежно від ходу справ, що вирішувались у кабінетах німецьких офіційних чинників,—курсанти, невідомі пих труднощів, всеціло жертвувались інтензивному вишколові й чекали нетерпляче моменту виходу на поле бою.

Вже небавом приступлено до поширення діяльності військових курсів, і зі зростом військової сили, що в короткім часі досягла 1500 людей, залунав у цілій Фінляндії клич: геть з Росією! У парі з цим стало ясно, що військової акції не можна буде вдержати довго в конспірації; курсанти рекрутувались із родин, пов'язаних із собою спорідненням так, що справа новобранців, передавана конспіративно з уст до уст, стала згодом пральною тайною; однак мимо того довший час була вона затаяна перед російською жандармерією. Але прийшла й ця хвиля, що жандарми попали на сліди. Начались арешти, заслання. Це вправді на деякий час припинило інтензивну роботу, не відобрало однак фіняндцям розмаху. Щоби вможливити велегальний перехід кордону, створено цілий ряд перехідних місць до Швеції. Що більше, фіняндці не вагались навіть і зі зброєю в руках виборювати собі вільний перехід через кордон. Не легке завдання мало фіняндське жіноцтво, що, згуртувавшись в окрему організацію, взяло на себе обов'язок забезпечувати новобранців необхідними для вояків родами одягу, біля тощо.

Так прийшов рік 1916. З весною цього року наказано фіняндському куріневі, як пруському батальйонів стрільців ч. 27, відійти на східний фронт. Від цієї хвилі починається для молодих фіняндців нове життя. Курінь успів навіть відзначитись у кількох дрібних переміжках і, згодом, визначено йому відтинок ближче побережжя біля рижського заливу. Однак позиційна боротьба своєю одноманістністю впливала на них пригноблююче. Вони хотіли боротись за визволення батьківщини на рідній землі, а до того, що їм тепер казали робити, не рталась їх душа. До викликання цих настроїв немало причинювались ріжні вістки про те немовби Німеччина мала намір заключити окремих договір із Росією, то знову—що в краю змінились настрої на некористь визвольної акції так, що навіть їх—стрільців—вважають там авантюристами, або, що Німеччина втратила своє зацікавлення до фіняндської справи, яка вже більше не покривається з її шлями.

Зрозуміли це провідні мужі й добули наказ, яким стягнуто стрільців з фронту. Недовго однак сиділи вони спокійно. Курінем почали перекидати з одного відтинку на другий, всупереч постанові, яка говорила, що стрілецький курінь може бути вжятий шойно тоді, коли разом із втратами які він може мати, зв'язана буде й військово-політична користь для Фінляндії.

У такім положенні наспіла вістка про березневу російську революцію (1917)! Стрільці відчули що оце надійшов давно ними очиданий момент. І в час, коли вони деляли ріжні плани, зв'язані з волею і незалежністю Фінляндії, прийшов наказ німецького командування розформувати курінь. Тільки завдяки енергійній інтервенції німецького сотника Авсфельда й ще декількох німецьких стар-

шин вдалось стримати виконання цього наказу. Командантом батальйону назначено на превелику радість стрільців—Авсфельда, що тишився загальною симпатією і пошаною серед стрільців.

У міжчасі поширено плян курсу. Фінляндських стрілецьких старшин підготовлювано до

служби в генеральнім штабі, а поважну частину стрільців вишколювано до служби сотенних і куріньних командантів.

Дня 13. лютого 1918. р. розв'язано формацію 27. пруського батальйону й курінь поступив на службу фіняндського народу.

На адресу української преси.

Після кожного вчинку У. В. О. (атентат, саботаж, експропріація тощо) польська поліція виарештовує на право й на ліво кого пошало. З одного боку вона сподіється, що між такими арештованими найдуться правдиві винуватки, а з другого боку хоче тим способом показати перед своїми наставниками та перед польською суспільністю свою «спренжистосць». Тоді то завсіди польська преса є переповнена сензаційними ревеліціями про арештовання «членів У. В. О.», про зловлення «правдивих винуватків» здушення «злочинної діяльності саботажистів», ліквідацію У. В. О. тощо. У. В. О. із засади не простує тих тверджень, просто тому, що це булоб відкриванням ляхам своїх карт, от так, якби напр. говорено: не туди, панове, дорога, але сюди до нас; шукайте тільки по тих слідах, а напевно нас всіх найдете.

Поведінка У. В. О. є вповні зрозуміла. Та не є зрозумілою поведінка української преси. Місто обмежитись до коротких інформацій, що арештовано таких то а таких, українська преса передруковує сензаційні і здебільшого брехливі відомости польської преси. Тим тільки викликає вона зайві балачки, невдоволення тощо, у тім часі, коли У.В.О. є здана на примусову й конечну мовчанку.

Подібне було й з останніми арештами у зв'язку зі замахами на «Востанні Таргі». Поліція перевела масові арешти, при чім про всіх арештованих польська преса подавала найдивачніші ревеліції. Ті ревеліції рееструвала українська краєва преса, а за нею ріжні українські часописи в Америці та в Канаді. Міжтим більшість арештованих вже небавом вийшла на волю.

Що більше, поліція зачала розпускати вістки, що між арештованими знаходиться провокатор, а навіть, що провокатор сидить в організації, бажаючи

Х р о н і к а.

Помени, напади, бійки. У листопаді повстали дальші пожежі на фільварку в Гонятчах, пов. Львів, як рівнож у державних лісах у Винниках. Польська преса твердить, що це діло У. В. О. Цяж преса твердить, що рівнож ділом У. В. О. є напад на польську стежу під Білою Підляською та стрільянина до польського літака.

— У Шляхтинцях, пов. Тернопіль, ляхи знищили таблицю на високім дубовім хресті, розсунули могилу під хрестом та порозкидали вінки і квіти. а українців, що відновили хрест, покарано.

— 17. X. арештовано в Комарні І. Рудовича та М. Пеленського. Арештованих zarazом міщан І. Мусякевича, В. Іваська та І. Грошевського, випущено на волю.

20. X. У Кінчаках, пов. Станиславів, арештовано на вічу 24 громадян з Горожанки та 3 з Кінчаків.

22. X. У Галичі арештовано Ів. Корчинського й переведено ревізію у Др. Меркуна.

— 22. X. Арештовано в Коломії уч. гімн. Никифорчина, а 18 інших учеників потягано до

тим способом викликати паніку між членами У.В.О. та невдоволення між українським громадянством. Члени У. В. О. задержали спокій, зате між громадянством кружляли ріжні балачки, а навіть деякі злісні «інформатори» поспішили про це донести до укр. преси за океаном.

Міжтим це була провокація самої поліції, яка дійшла так далеко, що вона передала до Комітету Допомоги Політичним В'язням підроблені «грипси», ніби від арештованих, з ріжними панічними повідомленнями. В однім випадку передано довгий лист, зложений з поодиноких букв, вирізаних з часописи і приліплених до стін їдунки... **арабською гумою**?! (Це має бути лист від арештованого з тюремної келії, в якій крім ліжка, стола та «кібля» нічого нема, при чім сама їдунка переходить через ріжні контролі тюремних органів!) Що більше, поліція пішла так далеко, що вона подавала до Комітету Доп. Пол. В'язням відомости про арештовання деяких людей. Комітет вів їх у списку арештованих, вислав для них харчі, які поліція принімала, а міжтим ці люде—були на волі, тільки скривались перед поліцією та не могли подати—спростовання, мовляв, неправда, я не арештований, а сиджу там а там і скриваюся перед поліцією.

Наведені приклади достаточні для цього, щоби українська преса в майбутности ставлялась стримано до всіх вісток польської преси, до всіх пльоток, «довірочних» відомостей і «пантофлевої почты». Хай її не болить голова за провокаторів у нутрі У. В. О., з якими У. В. О. сама собі дасть раду так, як вже не раз давала. Це не справа української преси! Хай вона ліпше звертає увагу, щоби вона сама не впала жертвою польської провокації та не продовжувала несвідомо праці ляцької поліції.

відповідальности за приналежність до тайного пластового товариства.

15.XII. прийшло знову у Волоскій церкві до бійки між українськими студентами й москвофілами. У зв'язку з тим арештовано студ. П. Рака, Д. Новосада, В. Колодія та робітника В. Чермака.

— У зв'язку з демонстраціями у Львові арештовано Б. Кравціва, Шиманського, Верхолу, В. Мурину, Д. Немитовича, Р. Драгана, В. Кметика та гімн. уч. Б. Дякова, В. Брика, Б. Бриневича, Б. Петляру та І. Курянського.

Про демонстрації і напад українських націоналістів на большевицький консулят у Львові та на ріжні редакції радянфільських часописів писала преса цілого світу; з браку місця не рееструємо її відзивів. Одночасно численні українські організації у краю та на еміграції відбули протестні сходина та віча, які осудили большевицький терор над українським народом. Всі ті протести рееструвала українська краєва легальна преса.

Судові розправи. Ляцький суд судив 26 хлопців з Гаїв Великих за приваєжність до нелегаль-

Доля арештованого залежить передусім від його зізнань.

ного «Пласту» (§ 285—287), та з них засудив В. Яцишина й Я. Дунака на 3 міс. арешту зі звільненням на 3 роки, а 21 по 1 міс. арешту зі звільненням на 3 роки. З звільнено.

Тогож дня окружний суд у Тернополі засудив п. А. Конрадову на 14 днів арешту (або 200 злп. кар) за організовані допоміжні арештованим учням української гімназії, між якими був і її син. Перед тим старство покарало в адміністративній дорозі 5 учениць укр. гімназії, 3 учеників і 5 абсолювентів за «демонстраційне ношення харчів» для арештованих товаришів.

До заокеанських українців.

За кілька днів святкуватимете свято Різдва Христового.

Рідною піснею-колядою величатимете Того, що повів людство новими шляхами життя.

При золотім сльві прибраної ялинки стискатимете собі дружньо руки і складатимете собі взаїмні святочні побажання.

Серед того радісного різдвяного настрою Ви хоч на хвилину завернете думкою під закутані снігом низькі стріхи Вашого Рідного Краю і згадаєте тих, які там святкують празник Різдва.

У день світлого Празника Христового розважте над майбутнім і теперішнім нашого народу. Свято Різдва є символом пробудження приспаних наших народніх сил, символом велитенських змагань нашого народу стати на власні ноги, символом стремління, яке виявилось ще того незабутнього Різдва, яке святкували ми тут, недавно, під вільноповіваючим прапором нашої молоді держави.

І хоч минула ця хвиля, та наш нарід не за-

Листи з Америки.

До Команди У. В. О.

Ваш цінний лист ми одержали й щиро Вам за нього дякуємо. Ми радіємо, що вірні сини України підготовляють Український Нарід до рішучої розправи з ляхськими вандалами. Кожний Ваш виступ на дорозі нашого національного визволення уважаємо світлим подвигом, на що може бути наша Нація тільки гордою. Перед Українським Народом стоїть ще велике завдання—добути свою державу й ми сподіємось, що це завдання під Вашим проводом раніше чи пізніше Українська Нація осягне. Під Вашою кермою Український Нарід переможе всіх своїх ворогів. Ми того певні! Ваші діла гартують душу й характер кожного свідомого українця, родять силу й відвагу, підносять охоту до щирої і невсипучої праці для української справи. Для Проводу У. В. О., що викутий гейби зі сталі, ми маємо тільки признання і подив. Ми певні, що його не зломлять і найбільш скажені заходи наших ворогів і що він буде вести свою працю доти доки сонце Волі не засяє над нашою поневоленою тепер Батьківщиною.

Позір! Станьмо в ряд перед У. В. О. і віддаймо їй пошану за всі її героїства. Памятаймо, що в боротьбі, яку вона веде, лягли найкращі наші діти, що не могли перенести ляхського насильства. Памятаймо, що перед У. В. О. дрожить не одна ляхська шкіра, що не один лях не може спокійно заснути зі страху перед її караючою рукою. Честь Вам за це, дорогі наші Боевики! Поклін Вам й за те, що строго караєте наших лідів-провокаторів по їх заслугі. Це найліпший лік на цей

З українського життя в Америці.

Заложення червоного Відділу У. В. О. Чисельна й незвичайно свідомо українська колекція в Ансонії вирішила заснувати в себе кадровий Відділ У. В. О., заявляючи цим свою охоту прийти з поміччю революційному рухові на українських землях. Мимо шаленої агітації місцевих большевизуючих елементів Відділ таки засновано. Активні одиниці Ансонії, які ввійшли до Відділу дають заповуку його здорового розвитку.

снув знову. По пробудженні настали дні його боротьби, дні зусиль та трудів.

Ця боротьба хай стане для Вас, Дорогі Брати, заохотою до спільної праці над розвитком наших національних сил. Життя нічого не дає даром. Кожний осяг як у житті одиниці так і нації вимагає тяжкого труду, вимагає сміливості та енергії. Кожна праця принесе успіхи лише тоді, як вона не буде примусовою, але пляною і добровільною. Ось таку працю присвятім усі для добра нашого народу.

Тоді збуджений до життя Український Нарід розвине всі свої природні сили й з піднесенням чолом гордо піде назустріч певній перемозі.

Витати цю перемогу вже в найближчій часі, це наше одиноке святочне побажання, яке нині до Вас звертаємо.

Команда Української Військової Організації.

Постій, в грудні 1929 р.

смердючий національний боляк. Карайте і всяких угодовців, що ради нужденних «охлапів» плазують перед ляхами! Лише в цей спосіб ми зможемо вигоїти ті рани, від яких вже давно терпить Український Нарід. Отвертих наших ворогів не шадіть ні трохи. Зуб за зуб, око за око! Ми з Вами! Смерть ворогам! Століття наша кривда мусить бути пімщена. Оскільки наш нарід міг видати зі себе таку організацію, як У. В. О., то це доказ, що в нашій народі є сила та що остаточна перемога буде належати до нас, і що всяка чужа наволоч мусить винестися з нашої землі, або згинуть.

Українські Боевики! Куйте і гартуйте далі сталеву Вашу зброю! Скриплуйте свої сили, а ми Вам поможемо. Поможемо щиро і з цілої душі. Ми також стаємо в ряди до визвольної боротьби за нашу державу. Ми раді, що судилось нам дожити такої світлої хвилі. Тому підносимо тут клич — хай зміцнюються ряди Українських Боевників. Хай живе У. В. О.! Хай живе Вільна Соборна Українська Держава від Карпат по Кавказ. Бажаємо У. В. О. як найкращих дальших успіхів. Засидаємо всім нашим Боевикам, членам У. В. О. наш ширий братерський привіт.

Члени У. А. Г. К. в С.

Дорогі Брати!

Звертаюсь до Вас, як до вірних синів нашої покритженої ворогами Неньки-України. Виж, Дорогі, працюєте на націоналістично-державницькім полі. Провадите тяжку й завзяту боротьбу з ворогами Неньки. Ви просвічуєте дорогим промінем

«Сурми» наш поневолений Нарід. Дійсно, У. В. О. це є той живчик, який гартує тисячі молодих наших борців, що напевно в короткім часі стануть сильним авангардом Самостійної Соборної Неньки-України. Серце моє вже давно є при прапорі У. В. О. й воно остане вірне тому прапорові навіки.

Прошу вислати мені книжку про У. В. О. Належне вирівнаю по одержанні книжки.

Зі щирим привітом Гриць Н.

Брати-Боевики У. В. О.!

Еміграція наша немов зі сну пробуджується. То тут то там знаходиться в часописях більше ніж давніше радісних вістей про жертви на допомогу УВО. Творяться Комітети й цілі організації для несення помочі підпольній роботі рідних Боевників. Провід таких Комітетів беруть щирі патріоти і свідомі громадяне, що добровільно накладають на себе обовязки бити в дзвін тривоги іти хата від хати в найтемніші заулки еміграції та нести гасло допомоги УВО. Передусім годиться згадати, що тут ведуть перед б. Стрільці, які заїхали в Америку, і Січовики народних «Січей». Їх рух видно по всіх більших містах як Шікаго, Дітройт, Клівленд, Філядельфія, Нью-Йорк й ін. Наприклад в Шікаго всі члени Народньої «Січі» ім. К. Трильовського стали членами допомоги УВО, і навіть в ексекутиві такої допомоги урядниками є урядники тоїж «Січі». Є і щирі священники, як напр. о. Пристаї, який в церкві не боїться явно голосити про потребу помочі УВО. Навіть деякі члени гетьманської «Січі» приходять і стають в ряди «сурмачів» (так тут називають тих, що читають «Сурму»).

Як прихильний вітер на наші вітряки, це новини в американських часописях про останні події і вибухи бомб у Львові. Читаючи такі новини, навіть вороги наші мусять признати, що це враз праці й боротьби наших Героїв-Боевників УВО. І це якраз служить нам до пропаговання й організованню допомоги Вам. Дорогі Боевики, бож хіба сліпий не може побачити, що кожний такий Ваш подвиг, це рана в серце ворогові, а одна цеголка менше в мурах тюрми, збудованої ворогом для нашого Народу.

Стійтеж на сторожі рідного Краю і Народу—Ви, вірні сини і Герої-Боевики. Несіть ворогові меч, вогонь і рани! Несіть їм люту пімету!

Хай ворог наш знає,
Що в нас не вмирає
Дух гонти й Залізняка...
Не вкриють могили
Відваги і сили
Героя-Боевика.

На стріл і пожари —
Прилинуть з за хмари
України вірні сини.
Зі степів-просторів,
З чужини за морів.
Злетяться як бистрі вірли.

За рани і муки
Пімстять Борців руки,
За Сян втече Лях голіруч...
Скінчиться неволя
І ляхька сваволя—
Границю їм вкаже наш меч.

Степан Мусячук, Шікаго, Ілл.

Дорогі Брати!

Якж радість нині для мене. Мені нині весело. Я залишив усе і святкую. Я одержав нині ясний промінь «Сурми» і читаю єї з таким захопленням, начеб я повернувся до рідного Краю і розмовляв з моїми Братами, котрі тепер караються в ярмі окупантів. Дорогі, цей промінь «Сурми» ушасливив мене, емігранта, скитаючогоса на чужині. Він розігнав весь гнітучий тигар, що панував у моїм серці. Нині я багатий і щасливий, бо в мене наш дорогий часопис, котрий завжди дасть мені вістку про життя Братів і рідний Край, що твердо стоїть і не подається під ударами окупантів. Тому я від серця вдячний Вам, що Ви надіслали мені дорогу «Сурму». Покищо посилаю десять доларів, бо щойно недавно прибув я до Канади, саме минає два місяці.

Зі щирим серцем Гриць.

Оснування „Першого Відділу У. В. О.“ в Америці.

Отримуємо з Америки радісну вістку, що в Асторії оснувався «Перший Відділ У. В. О.» який поставив собі за ціль постійну й активну підтримку революційного руху на українських землях, що розвивається під проводом Української Військової Організації. Відділ має під теперішню пору 28 членів, з яких кожний після своєї змоги добровільно себе оподаткував. Цей т. зв. «боевий податок» призначений в цілості на підсилення визвольних змагань нашого народу.

Зі свого боку ми горячо витаємо цей перший наш братний Відділ, що оснувався в Новім Світі. Ми бачимо на ділі, що ми кріпшаємо, що вкото нас ростуть сотні тих, які рішучо вірять у животворну власну силу народу, а не оглядаються у стремління до національної незалежності за чужою поміччю, які належно розуміють далекосягду вагу і значіння власної суверенної державности, які признають революційні методи борби з теперішніми займанцями українських земель одиноко доцільними і глибоко вірять в нашу остаточну перемогу.

Повірте, Дорогі Браття, що Ваша організована група є не лиш свіжм нашим здобутком на дорозі розбиття наших невольницьких оков, але й болючим ударом в проклятого нашого ворога.

Ваші високі пориви ми ставимо, як світлий приклад, цілій нашій заокеанській еміграції і зі свого боку бажаємо Вам великих успіхів на новій дорозі...

Свято листопада в Клівленді О.

Дня 3. листопада відсвятковано за ініціативою Української Демократичної Січі в Клівленді при співучасті товариств У. Н. Союзу і У. Н. Помочі одинадцятьлітню річницю проголошення незалежності Української Держави. Свято відбулося в такому порядку:

В одинадцятій годині перед полуднем панахида за поляглих героїв Української Армії, що зложили свої голови в боротьбі за Волю Українського Народу, а по панахиді збірка в церкві на Боевий Фонд і на Українських Інвадів. О год. 3-ій по полудни відбувся святочний концерт, а відтак віче, на котрім говорив гром. Мусячук з Шікаго. В своїм рефераті представив гром. Мусячук зібраним цілу боротьбу українського народу за свою незалежність і заявив, що наша борба ще не скінчена й хоч ми хвилено побиті, то оружа ми не зложили

і ту дальшу борбу провадить тепер УЗО, якій всі українські емігранти мусять дати відповідну поміч.

Концертні точки виконали: Українська Молодеча Музика під проводом п. Василя Леська, хор «Бандурист» від Української Православної церкви під проводом п. І. Тремблюка і діточий хор української школи під проводом о. Хомицького.

Не від річи буде подати до відома поступок одного гетьманця Івана Войціцького. Ми хотіли урядити свято спільно з цілою українською колекцією в Клівленд, однак нам не вдалося, бо гетьманці на це не згодились. Такщо вкінці вирішили ми святкувати самі з тими товариствами, що з нами

симпатизують. На свято видрукували ми летючки і в неділю 3. листопада, себто в день самого свята післали одного старшого чоловіка І. Мілянча, щоби роздав ті летючки поміж людей. І хоч в летючці не було жадної агітації, яка образувалаб переконання гетьманців, згаданий вище Войціцький вирвав летючки чоловікові з рук і подер. Подаю цей факт на те, щоби Команда УВО і ширше українське громадянство знало, якими патріотами є гетьманці і як дорогим для них є спомин повстання Української Самостійної Держави.

М. Левицький, Клівленд, О.

Оповідка.

На Боевий Фонд У. В. О. зложив на смертній постелі о. шамбелян Степан Городецький, парох у Вербилівцях біля Рогатина 100.— дол. Перед цим Великим Сняом Західно-Української Землі та перед його глибоко патріотичним вчинком склюємо наші голови й доложимо всіх зусиль, щоби сповнивсь його останній заповіт.

У Канаді зложили на Боевий Фонд: Український Червоний Хрест, Вінніпег: 400.— дол.; Комітет Допомоги Політичним В'язням, 600.— дол.; п. С. Н., Вінніпег: 20.—дол.; п. Л., Едмонтон: 30.— дол.; п. С., Саскатун: 30.— дол.

У Спол. Державах зложили: Український Народний Союз у Джерзи Сити Н. Дж. на підставі рішення останньої Конвенції 750.— дол. Об'єднання Українських Організацій в Америці у Філадельфії, Па. 125.— дол., на які зложились слідуєчі дрібні пожертви: Асторія Н. Й. Члени «Першого Відділу У. В. О.»: Д. Б. 27.— дол., М. З. 17.—, П. З. 14.—, Д. С. 10.—, В. Ч. 8.—, М. Г. 6,50, С. К. 6.—, Т. Д. 4.—, І. К. 3.—, С. М. 2.—, І. З. 2.—, А. К. 1,50, М. Д. 1.—, Ю. І. 1.—. Разом 103.— дол. Клівленд, О. Збірка п. Н. Задерецького на хрестинах у п. Г. і К. Сушків: по 1 дол. М. Гумницький, М. Кліщинський, М. Когут, Г. Сушко, Н. Сенчишин, О. Задерецький, В. Корда і Т. Кальмук; по 0,50 дол.: І. Демкович, М. Гавриляк, Гр. Степаник і И. Бовт; по 0,25: М. Клибанська і А. Іваночко. Разом 10,50 дол. Збірка п. І. Мілянча серед гостей п. П. Чайки: І Мілянч і І. Бдзіль по 2.— дол.; П. Чайка, Д. Базар, П. Антошків, А. Іваночко по 1 дол. Разом 8.—дол. Манчестер, Н. Г. Збірка п. П. Кухара серед гостей у п. В. Медведя: В. Медвідь, Н. Борса, П. Кухар і М. Медвідь по 1 дол., разом 4.— дол.

Дрібні пожертви на Боевий Фонд У. В. О. переслані до «Об'єднання» в міс. червень, липень і серпень: п. р.: Верчестер, Масс.: Йосиф Зазуляк: 3.— дол. Теймс, В. І. Магун: 10.— дол. Дітройт, Міш. П. Лобур: 2.— дол. Вунсакет, Р. Л. Комітет Допомоги Рідному Краєві: 7,80 дол. Василь Мацелюх: 1.— дол. Клівленд, О. Антін Когут і п. Біць по 1.— дол. Бричпорт, Конн. Українська Громада (П. Слівінський) 30.— дол. Ніс Рокс, Па П. Левицький: 2.— дол. і В. Павліш: 2.— дол.

На Боевий Фонд У. В. О. зложили: Об'єднання Українських Організацій в Америці (жовтень) 100.— амер. доларів. Збірка п. Л. Блика при розпродажі листівок Атаманчука й Вербицького 30.— дол., на яку зложили: Я. Бойко 2.— дол.; по одному доларові: Л. Білик, С. Простий, В. Седляр, С. Качмар, Т. Мусій, Л. Боднар, Д. Войтишин, В. Маркович, П. Стельмах, І. Чайковський, Г. Голида, І. Курчак, І. Кульчицький, С. Геник, М. Бабій; по 50 центів: М. Голодник, М. Гула, П. Заплітник, М. Дідик, М. Чубка, М. Боднар, П. Цимбринський і дрібні датки на суму 9,50 дол. Друга збірка: о. М. Кашуба В. Лицишин, Н. Стахів, В. Глухий, Й. Морозовський, Н. Крил і Д. Войтишин по 1 дол.; І. Іванчук 75 центів; по 50 центів: о. С. Побуцький, П. Гречковський, В. Трукевич, Г. Голида, І. Мельник, О. Курочка, Й. Годяк, Л. Осадчук, Ю. Цимбринський, В. Холявій і В. Шалайко; по 25 центів: І. Шалінський, В. Яремчук, П. Кухта, П. Когут, М. Миськів. П. Диміян і М. Кривий. Обі збірки переслав Колектор до Стріл. Громади. Збірка п. Ф. Ш. в Лієжі: по 5 бельг. фр. зложили: В. Моклович, О. Седнів, Билина І, Билина П. Макар, Т. В., Д! Сацюк, Ю. Петренко і П-і В. Б., І. Боднар 3.— б. фр., Сороківський Юрко і Фантазія по 2,50 б. фр., Галичан і Безіменний по 2.— б. фр., Фонс 2,90 б. фр., М. З. 1,25 б. фр.; Ю. Петренко, В. С., Т. А. і Безіменний по 1,20 б. фр.; М. Євчук 1.— б. фр. Разом 66,95 б. фр. Збірка В. Мокловича з листопадового свята в Лієжі 160.— б. фр.

На Пресовий Фонд У. В. О. зібрала Укр. Стрілецька Громада, Едмонтон 15.— дол., на що зложились датки: Т. Мудрого, І. Ронського, П. Машталлера, М. Баваса і М. Степика. Л. Білик 1 дол.

На Боевий Фонд У. В. О. зложили: Комітет Листопадового Свята в Шинаґо: 500.— дол. Ред. Хандога 30.— дол., на що зложились такі пожертви: збірка І. Гульки 6.— дол., збірка серед гостей в домі д. Н. Малаяна 16,50 дол., збірка Стріл. Гуртна в Нордгемптон 6.— дол. і Катерина Качмар 2.— дол. Разом 30,50 дол., з чого кошти пересилки 0,50 дол.

Всім Жертводавцям складаємо щирю подяку.

„Читачам „Сурми“, тим що на волі й тим що у тюрмах, засилаємо бажання „Щасливих Свят“.